ISSN 2311-5491

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Серія 5

Педагогічні науки:
реалії та перспективи

Випуск 89

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

УДК 37.013(006)
Н 34

ФАХОВЕ ВИДАННЯ
затверджено наказом Міністерства освіти і науки України № 886
від 02.07.2020 р. (додаток 7) *(педагогічні науки, соціальна робота)*

Державний комітет телебачення і радіомовлення України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 23508-13348 ПР від 03.08.2018 р.

Науковий журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Офіційний сайт видання: www.chasopys.ps.npu.kiev.ua

Схвалено рішенням Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова
(протокол № 3 від 29 вересня 2022 року)

Редакційна колегія:

Андрущенко В. П. – доктор філософських наук, професор, академік НАПН України (голова Редакційної ради); *Торбін Г. М.* – доктор фізико-математичних наук, професор (заступник голови Редакційної ради); *Вернидуб Р. М.* – доктор філософських наук, професор; *Вєтров І. Г.* – кандидат історичних наук, професор; *Дробот І. І.* – доктор історичних наук, професор; *Євтух В. Б.* – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України; *Корець М. С.* – доктор педагогічних наук, професор; *Мацько Л. І.* – доктор філологічних наук, професор, академік НАПН України; *Синьов В. М.* – доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України; *Шут М. І.* – доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАПН України.

Головний редактор серії:

Слабко В. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри освіти дорослих НПУ ім. Драгоманова.

Редакційна колегія серії:

Биковська О. В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри позашкільної освіти, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; *Борисов В. В.* – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і методики навчання, Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія; *Гевко І. В.* – доктор педагогічних наук, професор, проректор з навчально-методичної роботи, Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; *Захаріна Є. А.* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичних основ фізичного та адаптивного виховання, Класичний приватний університет; *Дем'яненко Н. М.* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; *Кононенко А. Г.* – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач науково-організаційного відділу, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України; *Макаренко Л. Л.* – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інформаційних систем і технологій, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; *Олефіренко Т. О.* – кандидат педагогічних наук, доцент, декан педагогічного факультету, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; *Савенкова Л. В.* – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Наукової бібліотеки Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; *Смирнова І. М.* – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-педагогічної роботи, Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія»; *Фаст О. Л.* – кандидат педагогічних наук, доцент, проректорка з науковопедагогічної роботи та міжнародної співпраці, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради; *Хижна О. П.* – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та спеціальної освіти, секція «Мистецтво» Мукачівського державного університету; *Занда Е. Рубене* – доктор педагогічних наук, професор, Латвійський університет (Латвія); *Андрушкевич Фабіан* – доктор педагогічних наук, професор, Опольський університет (Польща); *Конрад Яновський* – PhD, ректор, Економіко-гуманітарний університет у Варшаві, (Польща); *Мудрецька Ірена* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної освіти, Опольський університет (Польща).

Н 34 **НАУКОВИЙ ЧАСОПИС** НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА. *Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Випуск 89. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 174 с.

УДК 37.013(006)

У статтях розглядаються результати теоретичних досліджень і експериментальної роботи з питань педагогічної науки; розкриття педагогічних, психологічних та соціальних аспектів, які обумовлюють актуалізацію поставленої проблеми і допоможуть її вирішувати на сучасному етапі розвитку освіти.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2311-5491

© Автори статей, 2022
© Редакційна рада і редакційна колегія серії, 2022

ISSN 2311-5491

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

NAUKOWYI CHASOPYS

NATIONAL PEDAGOGICAL
DRAGOMANOV UNIVERSITY

Series 5

Pedagogical sciences:
reality and perspectives

Issue 89

HELVETICA
PUBLISHING HOUSE

UDC 37.013(006)
H 34

PROFESSIONAL EDITION
By Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No 886
dated 02.07.2020 (annex 7) *(pedagogical sciences, social work)*

The State Committee for Television and Radio-Broadcasting of Ukraine
Certificate of state registration of print media Series KB 23508-13348ПР dated 03.08.2018

The journal is included in the international scientometric database
Index Copernicus International (the Republic of Poland)

Official web-site: www.chasopys.ps.npu.kiev.ua

Approved by the Decision of Academic Council of National Pedagogical Dragomanov University
(Minutes No 3 dated September 29, 2022)

Editorial board:
Andrushchenko V. P. – Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Academician of NAES of Ukraine (Head of the Editorial Council); *Torbin H. M.* – Physical and Mathematical Sciences, Professor (Deputy Head of the Editorial Council); *Vernydub R. M.* – Doctor of Philosophical Sciences, Professor; *Vietrov I. H.* – Candidate of Historical Sciences, Professor; *Drobot I. I.* – Doctor of Historical Sciences, Professor; *Yevtukh V. B.* – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine; *Korets M. S.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor; *Matsko L. I.* – Doctor of Philological Sciences, Professor, Academician of NAES of Ukraine; *Synov V. M.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of NAES of Ukraine; *Shut M. I.* – Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Academician of NAES of Ukraine.

Chief editor of the series:
Slabko V. M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Adult Education, National Pedagogical Dragomanov University.

Editorial board of the series:
Bykovska O. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Extracurricular Education, National Pedagogical Dragomanov University; *Borysov V. V.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy and Teaching Methods, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy» of Zaporizhzhia Regional Council; *Hevko I. V.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice Rector for Teaching and Guiding, Volodymyr Hnatiuk Ternopil State Pedagogical University; *Zakharina E. A.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theoretical Foundations of Physical and Adaptive Education, Classical Private University; *Demianenko N. M.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, National Pedagogical Dragomanov University; *Kononenko A. G.* – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of Scientific and Organizational Department, Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; *Makarenko L. L.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Information Systems and Technologies, National Pedagogical Dragomanov University; *Olefirenko T. O.* – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Pedagogy, National Pedagogical Dragomanov University; *Savenkova L. V.* – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director of the Scientific Library, National Pedagogical Dragomanov University; *Smirnova I. M.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Deputy Director for Scientific and Pedagogical Work, Danube Institute of the National University "Odesa Maritime Academy"; *Fast O. L.* – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vice-Rector for Research and Teaching and International Cooperation, Lutsk Pedagogical College of Volyn Regional Council; *Khyzhna O. P.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Preschool and Special Education, Section "Art", Mukachiv State University; *Zanda E. Rubene* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, University of Latvia (Latvia); *Andrushkevych Fabian* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Opole University (Poland); *Konrad Janowski* – PhD, Rector, University of Economics and Humanities in Warsaw, (Poland); *Irena Mudretska* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Special Education, Opole University (Poland).

NAUKOVYI CHASOPYS NATIONAL PEDAGOGICAL DRAGOMANOV UNIVERSITY. *Series 5. Pedagogical sciences: realias and perspectives.* Collection of research articles / the Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Dragomanov University. – Issue 89. – Kyiv : Publishing House «Helvetica», 2022. – 174 p.

H 34

UDC 37.013(006)

The articles deal with the results of theoretical studies and experimental work on pedagogical science; the disclosure of pedagogical, psychological and social aspects that cause actualization of the problem and help it to be solved at the present stage of education development of education.

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

ISSN 2311-5491

© Authors of articles, 2022
© Editorial Board and Editorial Council, 2022

УДК 378.018.1
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.01

Апрєлєва І. В.

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ГУМАНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито окремі аспекти формування готовності майбутніх педагогів дошкільної освіти до партнерської взаємодії з батьками. Автором визначено сутність таких понять: «партнерство», «взаємодія», «мотивація», «рефлексія», «педагогічна рефлексія», «мовленнєвий етикет» Відзначено, що гуманізація освітнього процесу у закладі дошкільної освіти вимагає оновлення системи роботи з батьками вихованців. Розкрито сутність проблем, з якими стикаються родини вихованців, перелічено вимоги, які ставлять до сімейного виховання у зв'язку з реалізацією принципів особистісно орієнтованого підходу в освіті. Виокремлено місце, яке займають батьки та педагоги закладу дошкільної освіти у системі освітньо-виховної діяльності. Названо основні принципи партнерської взаємодії між вихователями та родинами вихованців. Автором роз'яснено значення мотивації батьків до співпраці з педагогами. Описано традиційні та сучасні форми роботи з батьками вихованців, особливості їх проведення. Автором статті перелічено особистісні якості, якими повинен володіти сучасний вихователь закладу дошкільної освіти з метою створення умов для продуктивної партнерської взаємодії з батьками. Пояснено послідовність проведення роботи з сім'ями вихованців на основі педагогіки партнерства. Визначено, що здійснення партнерської взаємодії з батьками вимагає набуття майбутніми вихователями певними навичками та вміннями, провідними серед яких є комунікативні. Наголошено на важливості формування у здобувачів освіти основ мовленнєвого етикету.

У результаті дослідження було зроблено висновок про необхідність впровадження технологій кооперативного навчання здобувачів педагогічної освіти для набуття навичок співробітництва, міжособистісного спілкування для здійснення партнерської взаємодії з родинами вихованців у майбутній фаховій діяльності.

Ключові слова: *«партнерство», «взаємодія», «мотивація», «рефлексія», «педагогічна рефлексія», «консультація», «бесіда», «педагогічна реклама», «мовленнєвий етикет».*

Взаємодія з батьками – стратегічний напрям діяльності сучасного закладу дошкільної освіти. На сьогоднішній день освітній процес має ґрунтуватися на глибокому знанні психології розвитку дитини, тобто особистісно орієнтованій моделі дошкільної освіти. Але гуманізація освітнього процесу так і залишиться лише гаслом, якщо не буде дотримано основних принципів:

– зміна форм спілкування з дитиною (від авторитарного до спілкування, що орієнтоване на особистість);

– оновлення форм та змісту освітньої діяльності (партнерська взаємодія з дошкільниками під час занять тощо);

– збагачення розвивального середовища високохудожніми творами мистецтва, сучасної та класичної музики, дитячої художньої літератури, що зорієнтовані на загальнолюдські цінності;

– оптимальне використання сучасних, активних методів навчання;

– організація занять з дошкільниками з урахуванням їх інтересів, нахилів, потенційних можливостей.

Змінились і погляди на роль батьків у системі дошкільної освіти. Так, саме у сім'ї дитина повинна відчувати захист та отримати первинні уявлення про себе, близьке оточення, соціум; набути базові загальнолюдські цінності; навчитись основам самообслуговування та вмінню брати на себе відповідальність, що є основою її вдалої соціалізації.

Важливими напрямками роботи сучасного закладу дошкільної освіти стали підтримка і захист пріоритету виховної функції сім'ї, що передбачає активну участь родин вихованців у освітньому процесі, загальне навчання батьків, опанування ними основами психолого-педагогічних знань.

На сьогодні якісне проведення освітнього процесу вихователем неможливе без дієвої підтримки батьків, які виступають як повноправні партнери, а не лише споживачі освітніх послуг.

Сьогодення ставить перед вихователями нелегке завдання щодо залучення сімей до освітнього процесу, через оновлення змісту традиційних форм та методів роботи. Вихователі не лише повинні індивідуалізувати підходи до роботи з батьками, вивчивши попередньо їх проблеми та запити, але й мотивувати їх до продуктивного партнерства та здійснювати рефлексію процесу та результатів взаємодії з різними типами родин.

Над проблемою проведення роботи з батьками працювали видатні вчені та педагоги-практики близького та дальнього зарубіжжя: Ш. Амонашвілі, Л. Венгер, І. Дьоміна, С. Коробко, В. Котирло, А. Макаренко, Т. Маркова, О. Проскура, О. Савченко, В. Сухомлинський, Є. Субботський, Л. Чулкова, А. Фромм.

Проблемам оновлення змісту підготовки фахівців дошкільної освіти в умовах неперервної освіти присвячено наукові розвідки Л. Артемової, Г. Бєлєнької, Н. Гавриш, Н. Лисенко, М. Машовець, Т. Поніманської, Г. Сухорукової та ін.

Серед багатьох вчених, які розглядали питання професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з батьками вихованців, особливе місце, на нашу думку, займають Г. Борин, Т. Жаровцева, Н. Ковалевська, А. Залізняк тощо.

Сучасні науковці у своїх працях обстоюють думку про те, що лише повна єдність завдань і принципів сімейного та суспільного виховання дозволяють створити справді єдине повноцінне соціальне середовище для щасливого буття і правильного виховання кожної дитини. І провідна роль у цьому відводиться саме вихователю. Водночас наголошується на підвищенні відповідальності кожного з членів сімей за виконання своїх батьківських обов'язків.

І. Кондратець вважає, що «батьки і педагоги мають об'єднатись у виборі й дотриманні базисних цінностей, у мудрості любити і розуміти дитину, разом вчитися цієї майстерності, прагнути осягнути істину виховання любов'ю, а не дисципліною, усвідомити поняття справжнього авторитету в житті дитини, прищеплювати малюкові здатність творити добро і красу тут і зараз, поважати себе та інших» [2, с. 16].

Робота з батьками завжди була складним завданням. Зараз вона суттєво ускладнюється в умовах соціальної та економічної нестабільності, що викликана російською агресією. Криза, яку переживає українське суспільство, негативно впливає на фізичне, соціальне та психічне здоров'я не лише дорослих членів сім'ї, але й дітей. Відчуваючи невпевненість у найближчому майбутньому, батьки або особи, які їх замінюють, хворобливо переживають власну нездатність створити необхідні умови для повноцінного виховання та розвитку дитини. Вони виявляють певну розгубленість у питаннях освіти дитини, неспроможність обрати правильний підхід до її виховання, стиль спілкування, своєчасно надати психологічну підтримку та допомогу. Саме тому педагогам потрібно організувати взаємодію з батьками з урахуванням особливої незахищеності та вразливості родин вихованців. З огляду на зазначені вище труднощі, перед сучасним вихователем стоїть завдання не лише розширити зміст роботи з батьками, але й використовувати новітні підходи до організації взаємодії, встановити довірливі відносини як підґрунтя для подальшого партнерського спілкування.

Мета статті – проаналізувати теоретико-практичні аспекти готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до партнерської взаємодії батьками.

Одним із важливих складників гуманізації дошкільної освіти є професійне навчання педагога організовувати взаємодію з батьками на засадах партнерства.

Взаємодія – сумісна дія кількох суб'єктів, при якій результат дії одного з них впливає на інших, що змінює їхню динаміку [2, с. 13].

Партнерство – спільна діяльність, яка ґрунтується на рівних правах і обов'язках, спрямована на досягнення спільної мети [2, с. 13].

Провідна мета спільної, партнерської діяльності – організація життя дітей і оптимізація їх всебічного розвитку відповідно до їх можливостей, здібностей, потреб.

Основні принципи партнерської взаємодії з родинами вихованців:

– знаходження загальних інтересів, пошук спільного та знаходження найбільш ефективного способу задоволення спільних інтересів з питань виховання та розвитку дошкільників;

– пошук не однієї, а великої кількості альтернатив при розв'язанні педагогічних ситуацій, що складаються у процесі роботи з дітьми та батьками;

– поєднання позитивного ставлення до членів родин вихованців з «ви»-підходом» з метою встановлення у ділових стосунках особистих контактів;

– встановлення зворотного зв'язку у процесі комунікативної взаємодії;

– турбота про те, щоб не було затронуте почуття гідності жодного з членів родини. Вихователю необхідно навчитись керувати своїми емоціями, не давати їм виходити за межі під час розмов, суперечок;

– розуміння педагогом себе та особливостей власної поведінки з метою виявлення терпіння до співрозмовників та протиріч життя;

– вміння заохочувати та переконувати, враховуючи міжособистісні стосунки, що склались у сім'ї вихованців.

З метою підтримання між батьками вихованців та педагогом атмосфери співробітництва, вихователю необхідно виявляти високий рівень професіоналізму та компетентності, дотримуватись термінів та зобов'язань, цінувати дане слово. Робота з сім'ями повинна ґрунтуватись на принципі диференційованого підходу з урахуванням зібраних об'єктивних даних.

Партнерської взаємодії не можна досягнути, якщо педагог не знає і не розуміє суттєві потреби родин вихованців, їх виховні цілі, бажання та прагнення щодо створення щасливого майбутнього для їх дітей. Саме ці знання дозволяють реалізувати індивідуальний підхід до кожної сім'ї, надавати їм своєчасну психолого-педагогічну підтримку та допомогу. Вихователю необхідно виявляти толерантність, етичність та доброзичливість у спілкуванні з батьками.

Мотивація батьків – складний процес, який потребує високого рівня професіоналізму.

Мотивація, за О. Мармазою, – процес спонукання до діяльності, тобто знаходження мотивів, які б змушували людину діяти. Здійснення мотивації батьків розпочинається зі створення мікроклімату довіри, поваги і підтримки між педагогом та членами сімей вихованців. Надалі потрібно встановити чіткі цілі і завдання щодо здійснення взаємодії, а також обґрунтовані шляхи досягнення результату. Важливо при цьому оцінювати внесок батьків у систему роботи групи, закладу дошкільної освіти в цілому за допомогою регулярного зворотного зв'язку; створювати можливості для розвитку батьків, розкриття їх педагогічного потенціалу за

допомогою різних форм роботи з ними. Педагог мусить надавати батькам такі приклади поведінки, які спонукали б їх до щирості, чесності у процесі партнерської взаємодії.

Як правило, роботу з батьками вихованців розпочинають із вивчення сімей, їх запитів та потреб, особливостей тієї системи виховання, що склалась у кожній конкретній родині. Важливим кроком у встановленні дружніх відносин з батьками є вивчення особистої справи дитини, документи якої подають при вступі до закладу дошкільної освіти. Аналіз отриманих даних надасть педагогу можливість дізнатись про склад сім’ї, освіту та місце роботи батьків, стан здоров’я майбутнього вихованця. Обізнаність вихователя може стати першим кроком до партнерського спілкування з батьками, дозволить педагогу виявити повагу до членів родини, завоювати їх довіру та авторитет. Педагогу потрібно пам’ятати, що саме перші дні перебування дитини у закладі дошкільної освіти є періодом найбільшої чутливості батьків до вимог закладу.

Більше дізнатись про родини дітей допоможуть правильно складені анкети. Як правило, анкети не повинні бути занадто довгими, на їх заповнення батьки не повинні витрачати більше ніж 15-20 хвилин, запитання доцільно використовувати відкритого типу. При цьому важливо пам’ятати, що не слід запитувати про те, про що можна дізнатись з інших джерел інформації (особової справи дитини тощо). Звичні анкети і тести доцільно замінювати родинними меседжами, родинними кейсами.

У процесі спілкування з батьками вихованців педагог повинен розпочинати з індивідуальних бесід, які дозволять йому визначити напрям роботи з сім’єю, загальний тон спілкування, прийоми залучення до суспільного життя групи та закладу дошкільної освіти в цілому. Перша бесіда з батьками може стати не лише своєрідним методом вивчення сім’ї, де виховується дитина, але й наступним кроком до налагодження довірливих, товариських відносин з батьками. Досвідчений педагог має можливість переконати їх у тому, що він не лише відкритий до спілкування фахівець, але й людина, яка щиро зацікавлена в плідній співпраці і готова підтримати сім’ю у складному процесі виховання та розвитку дитини, враховуючи характерні лише для неї особливості.

Вихователь повинен розуміти, що основою для сімейного виховання є побутові умови та рівень матеріального забезпечення родини, внутрішньо сімейні стосунки та родинні традиції. Але на сьогоднішній день визначальними стають саме психологічні фактори: взаємини батьків зі старшим поколінням у сім’ї, відношення до родичів, друзів, сусідів, незнайомих людей; наявність у мами чи тата поганих звичок (тютюнопаління, алкоголізм). Провідним серед психологічних факторів є взаємини, що склались між батьками вихованця. Саме вони визначають не лише мікроклімат сім’ї, але й ставлення до дитини (єдність та узгодженість вимог до неї, особливості спілкування з дитиною кожного з батьків, об’єктивність в оцінці її задатків, здібностей, можливостей тощо).

Рівень загальної та педагогічної культури батьків, ступінь їх відповідальності за виховання та розвиток дошкільників зумовлюють формування особистості дитини в умовах сім’ї. Саме тому налагодження партнерської взаємодії з батьками вихованців у період їх адаптації до умов перебування в закладі дошкільної освіти вимагає не лише високого рівня професійної майстерності, але й тактовності, емпатії, рефлексії, високого культурного рівня, здібності розуміти кожного з батьків та викликати в них довіру. Вихователь повинен довести батькам, що він щиро бажає допомогти їх дитині та вміє це робити. Під час індивідуальних бесід з членами родин вихованців педагог повинен дотримуватись правил спілкування, бути тактовним і стриманим навіть у тих випадках, коли їх думка буває помилковою.

Спілкуючись з батьками, потрібно пам’ятати, що неприпустимо критикувати їх на зборах у присутності інших дорослих чи дітей.

Незважаючи на те, що бесіда – одна з найбільш уживаних традиційних форм роботи з батьками, вона залишається найбільш оперативним та дієвим способом організації спілкування з сім’ями вихованців. Доцільно застосовувати як планові, так і ситуативні бесіди, які часто можуть виникати з ініціативи батьків.

Так, готуючись до планової бесіди, вихователь повинен чітко визначити її мету і зміст, врахувати інтереси та запити окремої сім’ї або декількох батьків. Важливо продумати відповіді на запитання, що їх можуть поставити батьки, підібрати цікаві приклади. Визначити місце та час проведення бесіди. У процесі проведення бесіди педагогу обов’язково доцільно бути тактовним, стриманим, пропонувати запитання, які дозволили б йому визначити, чи уважно його слухають. Це дозволить не відштовхнути від себе батьків, а також зберегти перспективу подальшої спільної діяльності з метою усунення певних педагогічних проблем та недоліків.

Ситуативні бесіди вимагають високого рівня опанування вихователями комунікативними навичками. Під час ситуативних бесід вихователь повинен донести до батьків своє прагнення зробити щось корисне для дитини разом з батьками і вміння допомагати їм у цьому на правах партнера.

Усі бесіди повинні бути спрямованими на досягнення певних результатів, враховувати рівень обізнаності батьків. Матеріал потрібно добирати таким чином, щоб стимулювати інтерес кожного з членів родини до питань виховання та розвитку дошкільників, підвищуючи їх відповідальність за цей процес. Під час ситуативних бесід педагог повинен уважно вислуховувати думки та міркування батьків, бути переконливим у процесі розмови, не керуватись емоціями на захист своєї думки, а застосовувати приклади, аргументувати. Необхідно позбавитись суб’єктивності у процесі спілкування з сім’ями вихованців. Важливо шукати об’єктивний ступінь для узгодження напряму спільної діяльності. Корисно пропонувати лише ті форми роботи з дітьми, які сприймає родина вихованців.

Усі бесіди повинні бути професійними, конкретними і змістовними, актуальними для родини. Бесіди повинні враховувати стан і можливості батьків, стимулювати їх інтереси до питань виховання, підвищувати їх відповідальність.

У роботі з батьками часто застосовуються тематичні консультації. Вони не лише можуть бути плановими і ситуативними. Як правило, консультації використовуються з метою підвищення педагогічної культури батьків.

На сьогоднішній день дещо змінився формат проведення консультацій та бесід. Вихователі широко застосовують сучасні форми відтворення інформації за допомогою інтерактивних технологій. Такий формат спілкування не лише дозволяє охопити велику кількість батьків, але й зробити спілкування більш доступним для членів сімей вихованців. Так, батьки отримують можливість перенести ознайомлення з матеріалами бесіди або консультації на більш зручний для них час, передивитись матеріали за потреби декілька разів, самостійно підібрати контент з певного питання тощо. Партнерська взаємодія за таких умов можлива якщо відео-зустрічі педагогів та батьків не будуть перетворюватись на шоу, що має суто розважальний характер; відбуватиметься полілог між вихователем та батьками (запитання та завдання для батьків, розробкам алгоритму розв'язання певних педагогічний проблем у процесі дебатів, дискусій), буде здійснюватись рефлексія. Рефлексія – розумова діяльність, що виявляється в чітких думках у вигляді констатації того, що відбувається з іншими людьми і з самою людиною [5, с. 35].

Педагогічна рефлексія – уміння педагогів (батьків) аналізувати власну виховну діяльність, критично її оцінювати, знаходити причини помилок, неефективності методів, що використовуються, здійснювати добір методів та прийомів, адекватних ситуації та особливостям конкретної дитини [3, с. 223].

За І. Кондратець, рефлексія – ефективний засіб мислення, аналізу й оцінки проведених заходів зокрема й формату спілкування з родинами загалом, що дозволяє забезпечити чітку картину здійснення психолого-педагогічної просвіти батьків [4, с. 11].

Рефлексія повинна входити як обов'язкова складова до кожної з форм роботи з сім'ями вихованців, що забезпечує ефективний зворотний зв'язок, мотивуючи батьків до співпраці та співдії. Пострефлексія необхідна для об'єктивної оцінки та ретельного аналізу заходу, що проводився з родинами, з метою визначення найкращих моментів, отриманих позитивних результатів, виявлення причин помилок та можливостей, що були втрачені, визначення перспектив подальшої співпраці.

В умовах функціонування закладу дошкільної освіти дієвою формою роботи з батьками виступає залучення їх до безпосередньої роботи з дітьми.

Це дозволяє створити найбільш сприятливі умови для бесід і консультацій, збагачують педагогічні знання батьків, практику сімейного виховання, роблять її більш керованою, педагогічно цілеспрямованою. На заміну традиційних форм взаємодії з батьками приходять Дні самоврядування, педагогічні квести, родинний хенд-мейд, буккросинг (як одна з форм епізодичного доручення).

О. Борисова. наголошує, що для здійснення педагогічного партнерства важливе розширення сфери участі батьків в організації життя освітнього закладу. Ця робота повинна бути цілеспрямованою, послідовною, здійснюватись постійно.

Розпочинати її доцільно з невеликого одноразового доручення, а після цього залучати батьків більш послідовно до участі у святах та розвагах, інших заходах. Групові та загальні батьківські збори також доцільно застосовувати з метою розширення педагогічних знань батьків. При плануванні загальних і групових батьківських зборів передбачають виступи батьків з досвіду сімейного виховання. Такі родинні доповіді можна замінити більш сучасними та цікавими для батьків формами співпраці: дефіле родинного досвіду, панорамами родинної творчості, презентаційними меседжами «А я роблю так…»

Матеріали педагогічної реклами, що пропонуються батькам, теж потрібно не лише правильно оформлювати, але й діяти за принципом, проголошеним І. Кондратець: «Не читаєш – пиши сам!» [4, с. 13]. Батькам пропонується самостійно розробити матеріали, які були б цікаві не лише їм, але й іншим родинам.

Час вимагає від педагогів нових форм організації взаємодії з батьками. Найбільш актуальними стають саме інформаційно-комунікаційні види організації взаємодії з родинами вихованців, а саме: за допомогою гаджетів та комп'ютерів. Вихователь може вести свій блог, розміщувати дидактичні матеріали на сайті закладу дошкільної освіти, спілкуватись з батьками за допомогою Telegram та Viber, робити відеозаписи на YouTube-каналі тощо. Найбільш розповсюдженими формами роботи з батьками є такі: віртуальний журнал, вебінар, педагогічний міст, онлайн-консультації зі спеціалістами та батьківські збори.

Майбутньому педагогу дошкільної освіти необхідно володіти багатьма навичками та вміннями з метою організації дієвої співпраці з родинами вихованців. Він обов'язково повинен виявляти творче ставлення до праці, спрямованість на інноваційну діяльність. За роки навчання у педагогічному закладі вищої освіти у нього повинні бути сформовані риси педагога-новатора: інтуїція, неординарність, гнучкість розуму, ініціативність, наполегливість, рішучість та вміння спокійно ставитись до успіхів та невдач. Майбутнього вихователя повинні відрізняти бажання постійно вчитись, вміння працювати в команді, здатність брати на себе відповідальність. З метою формування цих рис викладачам, які працюють зі студентами-магістрами, доцільно більше уваги звертати на безпосереднє спілкування з ними, надавати їм всебічну психолого-педагогічну та методичну допомогу і підтримку під час навчання, своєчасно вивчати потреби студентів, їх складнощі та проблеми, що виникають під час опанування певних навчальних тем (дисциплін).

Важливо мотивувати майбутніх вихователів до кращого опанування знаннями, вміннями та навичками. Так, важливо використовувати мотиви зовнішнього самоствердження (через оцінку оточуючих). З цією метою кращих студентів доцільно залучати до захисту власних ідей та педагогічних знахідок; участі у конкурсах нестандартних занять або розваг; конференціях з показом фактичних досягнень майбутніх вихователів під час проходження практики; тоді як малоактивних треба залучати до колективної підготовки презентацій, педагогічних матеріалів, спільної розробки навчальних планів, занять, розваг та свят, ігрового конструювання.

З метою підвищення самооцінки студентів, формування у них власне професійних мотивів, які пов’язані із підвищенням їх компетентності й являють собою певні умови комфортності педагога, доцільно запрошувати їх на пізнавальні професійні екскурсії та систематизовані тематичні огляди; залучати до участі у професійних педагогічних та психологічних тренінгах, психологічних практикумах; пропонувати відвідувати тижні відкритих дверей педагогів-майстрів у закладах дошкільної освіти та майстер-класи, відкриті заняття та інші форми роботи; влаштовувати для майбутніх вихователів хакатони (зустрічі з цікавими людьми).

Мотиви особистої самореалізації, що передбачають можливість особистісного зростання та самоактуалізації, можна задіяти, пропонуючи студентам скласти власне портфоліо, портрет сучасного вихователя, провести самопрезентацію, навчивши їх основам самоаналізу та рефлексії.

Креативні мотиви, що пов’язані з потребами у творчості, формуються у майбутніх педагогів завдяки захисту авторських проектів та розробок, а також педагогічних ідей, знахідок; активна участь у тимчасових студентських науково-дослідницьких колективах зі змінним складом, творчих групах; робота в мікрогрупах над певною творчою ідеєю; фестивалях студентської творчості.

У процесі навчання здобувачі освіти повинні оволодіти основами комунікації без якої неможливо реалізувати принципи партнерської взаємодії з родинами вихованців.

Показниками високого рівня культури спілкування, за В. Приходько, можна вважати окремі якості особистості (емоційне відчуття, емоційна пам’ять, толерантність, емпатія, фантазія, інтелект, уява) комунікативні вміння, уміння регулювати емоційні стани й емоційні реакції (керувати власними бажаннями, контролювати емоції та настрій, правильно розпізнавати та оцінювати емоційний стан інших людей, емоційну ситуацію спілкування, адекватно реагувати на неї) та поведінку, що узгоджена з вимогами професійно-етичних правил [7, с. 117]. Навчитись цьому можна лише у процесі вправляння у веденні діалогу та полілогу.

З цією метою майбутніх педагогів доцільно залучати до участі у ділових іграх, що сприяють не лише активізації мислення учасників, посиленню емоційності та творчому характеру взаємодії у системі «студент-викладач», але й вимагають високого рівня задіяності усіх сторін у навчальному процесі, викликають у майбутніх вихователів бажання набути вмінь та навичок якомога швидше, сприяють формуванню вміння самостійно приймати відповідальні рішення. Майбутніх педагогів доцільно залучати до участі в ігровому конструюванні, ділових іграх, мозкових штурмах, під час яких вони набувають навичок ведення дискусії, привчаються аргументовано обстоювати власні думки, переконання, вносити пропозиції, залагоджувати конфлікти, опановують правила успішного спілкування, навчаються умінню ставити запитання та розуміти співрозмовника.

Здобувач педагогічної освіти не лише повинен володіти усіма комунікативними якостями, про які йшлося вище, але й має володіти мовленнєвим етикетом. Мовленнєвий етикет – це сукупність правил, принципів і конкретних форм спілкування [7, с. 117]. Стосовно вихователя це поняття трактується як норма культури ділового спілкування. У процесі ділового спілкування важливо лояльно, з повагою ставитись до співрозмовника, використовувати загальнокультурні норми спілкування, розмірковування, форми їх вираження. Навичками ділового спілкування студент може оволодіти у процесі участі у дебатах, педагогічних дискусіях, що проводяться у межах семінарських занять, участі у педагогічних брифінгах та консиліумах, під час проходження практики, безпосередньо спілкуючись з родинами вихованців.

Сучасний підхід до проведення лекційних занять (лекція-дискусія, лекція-консультація, конспект-лекція тощо) теж дозволяє навчити майбутніх педагогів самостійно працювати з літературою, обмірковувати виступи інших студентів, критично мислити та дотримуватись правил ведення дискусії.

Висновки та пропозиції. Отже, система підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до партнерської взаємодії з батьками не вичерпується набуттям ними високого рівня теоретичних знань із дошкільної психології та педагогіки, інших дисциплін. Сучасний педагог має набути навички проведення досліджень, виявляючи себе як об’єктивний експерт, який відрізняється розвиненою педагогічною рефлексією. Він повинен бути носієм творчого потенціалу та сучасного світогляду, стати взірцем високої особистої культури. Потрібні сучасні підходи до здійснення освітнього процесу в педагогічних закладах вищої освіти, докорінна перебудова системи взаємовідносин «студент-викладач», що повинна ґрунтуватись на основі принципів людиноцентризму, враховувати індивідуальні особливості кожного із майбутніх вихователів.

Проведене дослідження не вичерпує порушеної проблеми. Перспективними напрямками проведення роботи з цього питання є впровадження технологій кооперативного навчання здобувачів педагогічної освіти для набуття навичок співробітництва, міжособистісного спілкування для здійснення партнерської взаємодії з родинами вихованців у майбутній фаховій діяльності.

Використана література:

1. Борисова О. О., Борисова Н. В. Взаємодія освітнього закладу і родини в сучасному соціопросторі: з досвіду роботи американського та українського дошкільних закладів : навч. посіб. Переяслав- Хмельницький : ПП «СКД», 2019. 146 с.
2. Дитина: Освітня програма для дітей віком від двох до семи років /наук. кер. проєкту В.О Огнєв'юк; авт. кол.: Г.В. Бєлєнька, О.Л. Богіч, В.М. Вертугіна [та ін.]; наук. ред. Г.В. Бєлєнька; Київ ун – т ім. Б. Грінченка., 2020. 440 с.
3. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К.Л. Крутій, О.О. Фунтікова. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. Бібліогр.: с. 5-7. (« Словники»).
4. Методичні рекомендації до Освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина» / наук. ред. Г.В. Бєлєнька, О.А. Богініч, В.М. Вєртугіна, К. І. Волинець та ін. Київ : ТОВ «АКМЕ ГРУП», 2021.с.568
5. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М. Пєхота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; за заг. ред. О. М. Пєхоти. Київ : А.С.К., 2002. 256 с.
6. Олійник Т.І. Педагогіка партнерства – як один із факторів ефективної взаємодії учасників освітнього процесу. *Інтеграція як освітня стратегія модернізації дошкільної освіти:* зб. наук. пр. Хмельницький: ХОІППО, 2019. С. 95-99.
7. Приходько В.М. Парадигми моніторингу якості освіти і педагогічного процесу (у запитаннях та відповідях). Харків : Вип. 3 (87) Вид. група «Основа», 2010. 192 с.

References:

1. Borysova O. O., Borysova N. V. (2019) Vzaiemodiia osvitnoho zakladu i rodyny v suchasnomu sotsioprostori: z dosvidu roboty amerykanskoho ta ukrainskoho doshkilnykh zakladiv [The interaction between an educational institution and a family in the modern social space: from the experience of American and Ukrainian preschool institutions] : navch. posib. Pereiaslav-Khmelnytskyi : PP «SKD», 146 s. [in Ukrainian]
2. Dytyna: Osvitnia prohrama dlia ditei vikom vid dvokh do semy rokiv /nauk. ker. proiektu (2020) [Child: Educational program for children aged two to seven years] V.O Ohnieviuk; avt. kol.: H.V. Bielienka, O.L. Bohich, V.M. Vertuhina [ta in.]; nauk. red. H.V. Bielienka; Kyiv un – t im. B. Hrinchenka., 440 s. [in Ukrainian]
3. Doshkilna osvita: slovnyk-dovidnyk: ponad 1000 terminiv, poniat ta nazv (2010) [Preschool education: reference dictionary: more than 1000 terms, concepts and names] / upor. K.L. Krutii, O.O. Funtikova. Zaporizhzhia : TOV «LIPS» LTD. Bibliohr.: s. 5-7. («Slovnyky»). [in Ukrainian]
4. Metodychni rekomendatsii do Osvitnoi prohramy dlia ditei vid 2 do 7 rokiv «Dytyna» (2021) [Methodological recommendations for the Educational program for children from 2 to 7 years old «Child»] / nauk. red. H.V. Bielienka, O.A. Bohinich, V.M. Viertuhina, K. I. Volynets ta in. Kyiv : TOV «AKME HRUP», s. 568 [in Ukrainian]
5. Osvitni tekhnolohii (2002) [Educational technologies]: navch.-metod. posib. / O.M. Piekhota, A.Z. Kiktenko, O.M. Liubarska ta in.; Za zah. red. O. M. Piekhoty. Kyiv : A.S.K., 256 s. [in Ukrainian]
6. Oliinyk T.I. (2019) Pedahohika partnerstva – yak odyn iz faktoriv efektyvnoi vzaiemodii uchasnykiv osvitnoho protsesu [Partnership pedagogy – as one of the factors of effective interaction of participants in the educational process]. Intehratsiia yak osvitnia stratehiia modernizatsii doshkilnoi osvity: zb.nauk.pr. Khmelnytskyi: KhOIPPO, S. 95-99. [in Ukrainian]
7. Prykhodko V.M. (2010) Paradyhmy monitorynhu yakosti osvity i pedahohichnoho protsesu (u zapytanniakh ta vidpovidiakh) [Paradigms of monitoring the quality of education and the pedagogical process (in questions and answers)]. Kharkiv : Vyp. 3 (87) Vyd. hrupa «Osnova», 192 s. [in Ukrainian]

Aprielieva I. Readiness of future teachers to partnership interaction with parents as an important component of humanization of pre-school education

The article discloses certain aspects of the formation of the readiness of future teachers of preschool education for partnership interaction with parents. The author defined the essence of the following concepts: "partnership", "interaction", "motivation", "reflection", "pedagogical reflection", "speech etiquette". The essence of the problems faced by families of foster children is revealed, the requirements placed on family education in connection with the implementation of the principles of a person-oriented approach in education are listed. The place occupied by parents and teachers of a preschool education institution in the system of educational activities is singled out. The main principles of partnership interaction between educators and families of pupils are named. The author explained the importance of motivating parents to cooperate with teachers. Traditional and modern forms of work with parents of pupils, features of their implementation are described. The author of the article lists the personal qualities that a modern preschool teacher should possess in order to create conditions for productive partnership interaction with parents. The sequence of work with families of foster children based on partnership pedagogy is explained. It was determined that the implementation of partnership interaction with parents requires future educators to acquire certain skills and abilities, the leading among which are communicative ones. Emphasis is placed on the importance of forming the basics of speech etiquette in students.

As a result of the research, it was concluded that it is necessary to implement cooperative learning technologies for those who have acquired pedagogical education to acquire skills of cooperation, interpersonal communication for the implementation of partnership interaction with families of students in future professional activities.

Key words: *"partnership", "interaction", "motivation", "reflection", "pedagogical reflection", "consultation", "conversation", "pedagogical advertising", "speech etiquette".*

УДК 376-056.264
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.02

Барна Х. В., Кашуба Л. В., Вальо Ж. Г.

ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРІ

У статті розглянуті важливі моменти педагогічної підтримки дошкільників із мовленнєвими порушеннями в інклюзивних умовах закладу дошкільної освіти. Інклюзивна освіта, започаткована в Україні, є однією з тих концепцій, яка вимагає зміни усталених уявлень, що формувалися протягом багатьох десятиліть в усіх учасників системи освіти. Розгляд освіти через призму військових дій означає зміну уявлень про інклюзію, де центральною проблемою є дитина і перехід до розуміння того, що змін потребує сама система освіти, в тому числі і дошкільна. Для дитини з порушеннями мовлення важливою є педагогічна підтримка з урахуванням індивідуальних освітніх потреб, зумовлених біологічними чи соціальними причинами, або поєднанням негативного впливу середовища з органічними ураженнями. Як зазначають дослідники, саме урахування індивідуальних психофізичних можливостей дітей забезпечує оптимальну динаміку розвитку мовленнєвої діяльності, передбачає варіативність використання змісту навчання в інклюзивному закладі дошкільної освіти. Авторами наголошується про дотримання алгоритму поетапного формування та корекції як основи розвитку мовленнєвої діяльності на етапі підготовки до школи з урахуванням пізнавальних та мовленнєвих можливостей дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення. У науковому доробку подано визначення «готовності до навчання в школі» та її складові, де комунікативно-мовленнєва готовність є першоосновою і передбачає оволодіння дитиною фонетичною, лексичною, граматичною, комунікативною, діамонологічною компетенціями. На основі літературних психолого-педагогічних джерел, власного досвіду, визначено сутність загального недорозвинення мовлення, проаналізовано результати досліджень багатьох науковців щодо формування зв’язного мовлення дошкільників із ЗНМ; продемонстровані інноваційні методи та прийоми педагогічної підтримки. Запропоновані інклюзивні педагогічні технології кооперативного навчання, СМАРТ-технології, мнемотехніки. Це все дало підгрунтя до створення методики педагогічної підтримки.

Ключові слова: *«готовність до навчання в школі», діти старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення, мовленнєво-комунікативна компетентність, прийоми мнемотехніки, СМАРТ-технології, технологія кооперативного навчання.*

На сучасному етапі в Україні відкрилися нові перспективи змін у системі спеціальної освіти, а це, насамперед, пов’язано з переосмисленим ставленням до дітей з особливими освітніми проблемами. Реформування у сфері національної освіти України вимагає покращення технологій дошкільного навчання та виховання.

Зокрема, у Базовому компоненті дошкільної освіти, який виступає теоретично концептуальною основою державних вимог до мінімально необхідного та водночас достатнього рівня освіченості та вихованості випускника *закладу дошкільної освіти.*, вказується на важливість набуття дошкільником мовленнєвої компетенції, яка включає вміння адекватно і доречно користуватися усним зв’язним мовленням.

Інклюзивна освіта, започаткована в Україні, розширила участь всіх дітей із особливостями психофізичного розвитку, в освітньому процесі. Увага зосереджується на соціалізації всіх дітей, на якості навчально-виховного процесу.

Як зазначає дослідниця Колупаєва А.А. [4], інклюзивне навчання може здійснюватися за однією із форм: повна, комбінована, часткова, тимчасова інтеграції. Повна і комбінована форми інтеграції прийнятні для дітей з високим рівнем психофізичного і мовленнєвого розвитку; часткова і тимчасова доцільні для дітей з нижчим рівнем розвитку, зокрема для дітей з порушеннями інтелекту.

Упровадження інклюзивної освіти в Україні передбачає передусім зміну ставлення до осіб із особливими потребами, їхню інтеграцію до соціального простору, гарантуючи при цьому захист їхніх прав та всебічну підтримку. У цьому ракурсі вагомого значення набувають такі напрями у зміні освітньої парадигми, як надання якісної освіти та підготовка до життя в сучасному суспільстві дітей із особливими освітніми потребам. Активне залучення дітей із особливими освітніми потребами в освітінй процес загальноосвітньої школи залежить від багатьох чинників, серед яких чільне місце посідає визначення та поєднання головних детермінант останнього. Ці чинники, що складають підґрунтя процесу навчання, формують і увиразнюють мету та завдання навчання. Саме через аналіз ключових детермінант інклюзивного навчання можемо побачити й усвідомити як причини, що спонукають до розвитку інклюзії в освітньому середовищі, цілі кожного учасника навчального процесу, наявні засоби для їхньої реалізації, так і виявити шляхи легітимізації інклюзії загалом. Упровадження нових технологічних, культурних та наукових парадигм, пов’язаних із гуманізацією та глобалізацією людства в аксіологічному, культурному та інформаційному аспектах, вимагає трансформації інклюзивної освіти. В умовах, коли змінюються потреби дітей і молоді з нозологіями, законодавство, фінансування, вона не може залишатися статичною, з чітко визначеними параметрами.

Розробка моделі інклюзивної освіти є важливим засобом організації та вдосконалення освітнього процесу в інклюзивному освітньому середовищі. На думку вчених, формування та впровадження ефективних моделей інклюзивної освіти є домінантою в будь-яких часових межах із огляду на зацікавленість громадськості

та органів влади кожної країни у створенні найбільш оптимальних умов для включення осіб із порушеннями в розвитку в життєдіяльність соціуму, виробленні нових підходів до освіти, які би більшою мірою задовольняли потреби їхнього розвитку, покращували процеси абілітації та реабілітації, формували адаптовану особистість. Розробка моделей інклюзивного навчання дітей із особливими освітніми потребами є важливим завданням і для України, зважаючи на відсутність системного бачення і стратегії розвитку інклюзивної освіти. Визначення та побудова ефективних моделей організації інклюзивної освіти є актуальним завданням не лише для країн, що перебувають у процесі її впровадження, але й для тих, де вона досягла значного рівня відкритості та доступу.

Слід зазначити, що умовами ефективного інтегрованого навчання дітей із проблемами психофізичного розвитку є: раннє виявлення відхилень розвитку дитини та започаткування корекційної роботи, що суттєво буде сприяти підготовці її до інклюзивного навчання; правильне діагностування та можливість опанування освітнього стандарту; близький до вікової норми рівень психофізичного та мовленнєвого розвитку дитини; психологічна готовність дитини та її батьків до навчання спільно зі здоровими однолітками; надання дитині кваліфікованої корекційно-реабілітаційної допомоги; створення відповідного навчального середовища, побутових умов; забезпечення матеріально-технічної бази освітнього закладу.

Можна констатувати, що важливою складовою становлення особистості дошкільника є мовленнєва діяльність, яка включає вміння користуватися мовленням в конкретних ситуаціях, застосовуючи як невербальні, так і вербальні знакові системи спілкування. Саме повноцінний розвиток зв'язного мовлення суттєво впливає на підготовку дітей до школи і подальше шкільне навчання. Особливе місце у цьому контексті займає проблема виявлення особливостей усного зв'язного мовлення та визначення шляхів його формування у дошкільників із мовленнєвими порушеннями, які мають індивідуальні особливості та складають достатньо велику групу.

Метою нашої статті є питання забезпечення педагогічних умов практичної реалізації завдань із оволодіння мови та мовленням дошкільників із мовленнєвими порушеннями і підготовка до навчання в умовах сьогодення.

Як свідчить статистика: 70% дітей дошкільного віку мають порушення мовлення. За дослідженнями ЮНЕСКО, серед усіх мовленнєвих розладів в останні роки найбільш поширеним є ЗНМ. Саме тому в даний час формуванню зв'язного мовлення у дітей із ЗНМ приділяється чимала увага.

В аспекті нашого дослідження нас цікавить питання створення середовища для оволодіння комунікативно-мовленнєвою готовністю дітей старшого дошкільного віку із порушеннями мовлення, і, зокрема, із загальним недорозвиненням мовлення, яке передбачає формування зв'язного мовлення та уникнення проблем неуспішності ще до навчання в школі.

Слід зазначити, що поняття «готовність» у науково-методичній та психологічній літературі розглядається як інтегрований результат загальної та спеціальної підготовки до школи, сукупність особливостей дитини, що забезпечує успішний перехід до систематичного шкільного навчання, тривалий чи короткочасний психічний стан готовності організму до пізнавальної діяльності, пізнавальна активність особистості внаслідок впливу середовища та виховання внутрішньої сили, що зумовлює здатність дитини до оволодіння змістом конкретної діяльності [7].

Аналіз наукових джерел (А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, О. Запорожець, І. Мартиненко, І. Марченко, Л. Савчук, Л. Трохименко, М. Шеремет та ін.) свідчить про педагогічні та методичні аспекти мовленнєвої готовності дітей до школи та визначаючи доречність оволодіння дитиною мовною та мовленнєвою компетенцією.

Саме у Базовому компоненті дошкільної освіти мовленнєва компетенція тлумачиться як інтегроване вміння адекватно й доречно спілкуватися рідною мовою в різних життєвих ситуаціях (висловлювати свої думки, наміри, бажання, прохання), розповідати, пояснювати, розмірковувати, оцінювати, використовувати як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби ввічливості (мовленнєвий етикет); спостерігати за своїм мовленням та мовленням інших, виправляти помилки, дотримуючись загальної культури мовлення, прагнення творчо самореалізуватися [1, с. 19].

Важливо, що у цьому документі наголошується на понятті "комунікативна компетенція" як на комплексному застосуванні мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкуванні в конкретних соціально-побутових ситуаціях, умінні; культурі мовленнєвої комунікації [1, с. 20].

Ми дотримуємося думки дослідниці А. Богуш [2], яка виокремила основні компоненти мовленнєвої готовності до навчання в школі: певна сума знань про навколишню дійсність, змістова сторона мовлення; рівень мовленнєвих навичок; правильна звуковимова, достатній словник, граматична правильність мови, діалогічне та монологічне мовлення; висока мовленнєва активність дітей; якість мовленнєвих відповідей; оволодіння елементарними оцінювально-контрольними діями у сфері мовленнєвої діяльності.

Як свідчать науково-педагогічні та психологічні джерела, багато науковців (Н. Пахомова, Л. Савчук, І. Марченко, Л. Трохименко, М. Шеремет та ін.) в роботі з дітьми дошкільного віку орієнтуються на роботу над розвитком окремих видів компетенції, таких як:

**фонетична* компетенція – сформованість усіх фонематичних процесів, правильна звуковимова та використання інтонаційних засобів виразності;

**лексична* компетенція – сформованість психологічних механізмів, які забезпечують розвиток лексики (за Є. Соботович), також достатній словниковий запас;

**граматична* компетенція – достатній рівень розвитку чуття, контролюючого компоненту та застосування граматичних категорій відповідно до норм граматики;

**діамонологічна* компетенція – уміння продукувати різні види монологічних зв’язних висловлювань, бути активним учасником діалогу; комунікативна компетенція –здатність оперувати мовними та немовними засобами в різних соціально-побутових ситуаціях спілкування, ініціюючи та підтримуючи їх.

Дослідниця Л. Трохименко [6] визначає, що комунікативно-мовленнєва компетенція існує як інтегретивне утворення всіх видів компетенцій, і як наслідок досягнення ними задовільного рівня, за рахунок чого стає можливим процес комунікації дошкільника. На думку автора, комунікативна готовність – це комплексне використання дитиною мовних і немовних засобів (жести, міміка, рухи) з метою комунікації, вміння доречно і правильно застосовувати на практиці мову в конкретних навчальних і соціально-побутових ситуаціях; уміння самостійно орієнтуватися у спілкуванні, уміння сприймати і самостійно вирішувати мовленнєві завдання.

Саме комунікативно-мовленнєва підготовка стимулює інтелектуальну, емоційно-вольову, мотиваційну готовність дошкільників і передбачає достатню адаптацію дітей до умов шкільного навчання, нових програмних вимог щодо засвоєння норм і правил мови, мовленнєвих дій.

Недорозвинення мовлення (ЗНМ) – це різноманітні складні мовленнєві дефекти, за наявності яких у дитини порушується процес формування всіх компонентів мовлення (звуковимова, граматика, словник, зв’язне мовлення) при нормальному слуху та збереженому інтелекті [6].

Для дітей дошкільного віку із ЗНМ характерні труднощі в оволодінні зв’язним мовленням: у визначенні задуму оповідання, послідовності обраного сюжету і його мовленнєвої реалізації, відсутність навичок композиційної побудови розповіді та логіки оповіді.

Тому, особливої уваги потребує проблема формування навички зв’язного мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Формування зв’язного мовлення при ЗНМ – найбільш складний розділ корекційного навчання.

За даними педагогічної практики і спеціальних досліджень, більшість дітей з недорозвиненням мовлення, що вступають до школи, не володіють навичками зв’язного мовлення в достатньому для цього віку обсязі. Словниковий запас таких дітей небагатий, рівень оволодіння граматичною і синтаксичною стороною мовлення досить низький, семантична сторона мовлення недостатньо сформована, «арсенал» мовленнєвих засобів вираження думки вкрай бідний.

Основною формою корекційно-виховної роботи є логопедичне заняття з використанням кооперативної технології навчання, яке сприяє цілісному розвитку всіх компонентів мовленнєвої системи. Правильна організація логопедичного процесу дозволяє подолати або пом’якшити як мовленнєві, так й психічні порушення. Корекційна робота, як спеціальна ланка педагогічного впливу на дитину, має низку специфічних вимог, особливостей, які, необхідно враховувати для здійснення ефективного корекційно-розвивального навчання та виховання дітей із загальним недорозвиненням мовлення:

* індивідуалізація і диференціація педагогічних методів, прийомів і засобів стосовно кожного конкретного дошкільника; постійний пошук індивідуальних підходів до дитини;

* логопедичні заняття мають носити комбінований та ігровий характер, що дозволяє непомітно перемикати увагу дитини з одного виду діяльності на інший, не допускаючи втрати уваги й зниження інтересу;

*формування наслідувальної діяльності. Важливо, щоб дитина «побачила», навчилась слухати і чути мовлення. Спочатку дитина наслідує дії з предметами (м’ячем, кубиками та ін.), рухи рук, ніг, голови, потім артикуляційні рухи, звуки, слова;

*спостереження за внутрішнім станом дитини. Важливо вчасно помітити, коли і як перемкнути увагу;

*моделювання ситуацій досягнення: на заняттях потрібно створювати такі умови, щоб у дитини виникала потреба говорити;

*врахування повільного темпу формування нових мовленнєвих навичок;

*логопедичний процес вимагає інтеграцію зусиль вчителя-логопеда, практичного психолога, музичного керівника та вихователів за наявності у них високого професіоналізму та злагодженої взаємодії в корекційному процесі;

*постійна тісна взаємодія з батьками: батьки забезпечують затребуваність тих навичок, які формуються на логопедичних заняттях, контролюють правильне мовлення дитини під час різних видів діяльності, в які включена дитина вдома.

У процесі кооперативного навчання та виховання дітей дошкільного віку в умовах логопедичної групи вирішуються наступні завдання:

*формування в дітей фонетичної системи;

*розвиток у дитини повноцінного фонематичного сприймання;

*формування навичок звукоскладового аналізу та синтезу;

*збагачення та активізація експресивного та імпресивного словника;

*вдосконалення граматичних порушень;

*розвиток зв'язного мовлення;

*формування активної мовленнєвої діяльності дітей;

*розвиток просодичних компонентів мовлення;

*сприяння гармонійному розвитку особистості дитини з мовленнєвимипорушеннями.

Тому рекомендуємо логопедичні заняття для дітей дошкільного віку з ЗНМ класифікувати:

**за способом організації* (фронтальні, підгрупові, індивідуальні);

**за дидактичною метою (*заняття з оволодіння новими знаннями: діти засвоюють мовленнєві явища та процеси, які зумовлюють формування нових понять методиками мнемотехніки; заняття з удосконалення та формування практичних умінь та навичок технологією кооперативного навчання з використанням смарт-дошок; передбачає використання вправ на довготривале та багаторазове повторення; заняття з метою повторення; комбіноване заняття – найбільш поширене, одночасне вирішення декількох завдань);

**за змістом* (заняття з формування фонетичної сторони мовлення та навичок грамоти; заняття з формування лексико-граматичних категорій і розвитку зв'язного мовлення).

Слід зазначити, що основною формою надання педагогічної підтримки дітям дошкільного віку з ЗНМ є фронтальні та індивідуальні логопедичні заняття. Зміст, структура, кількість, термін проведення занять залежить від віку дітей та етапу логопедичної роботи з ними.

Методика логопедичної роботи при ЗНМ передбачає формування фонематичних процесів (фонематичного сприймання, фонематичного аналізу та синтезу, фонематичних уявлень) і відтворення звуків. Організація корекційно-розвивально-логопедичного процесу здійснюється з урахуванням різних принципів та методів навчання дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ, в тому числі інтерактивних технологій навчання, СМАРТ-технологій, методики мнемотехніки. Організація корекційно-розвивального логопедичного процесу здійснюється з урахуванням різних принципів та методів навчання дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Індивідуальний принцип навчання передбачає визначення рівня оволодіння дітьми навчального матеріалу, розумового розвитку, знань і вмінь, пізнавальної та практичної самостійності, інтересів, вольового розвитку, працездатності.

Принцип систематичності полягає у тому, що заняття необхідно проводити систематично, нові знання спираються на ті, які засвоєні раніше, а у майбутньому створюють основу для засвоєння нових знань.

Принцип комплексного підходу передбачає продовження логопедичної роботи поза логопедичних занять іншими фахівцями (як вихователь, музичний керівник, психолог та батьки).

Принцип наочності реалізується у вигляді використання на логопедичних заняттях наочного матеріалу.

Принцип доступності знань дає можливість враховувати нам пізнавальні можливості дітей із ЗНМ.

Принцип свідомості й активності забезпечується високим рівнем активності дітей. Свідомому засвоєнню сприяє роз'яснення мети і завдань навчання, значення його для вирішення життєвих проблем, для власних перспектив.

Принцип системності спирається на уявлення про мовлення як складну функціональну систему, структурні компоненти якої знаходяться в тісному взаємозв'язку. В зв'язку з цим вивчення мовлення, процеси його розвитку й корекції порушень передбачає вплив на всі компоненти мовленнєвої функціональної системи.

Принцип зв'язку мовлення з іншими сторонами психічного розвитку передбачає вплив на ті психічні відхилення, які заважають нормальному формуванню мовленнєвої діяльності.

Принцип прискорення темпів засвоєння програмового матеріалу з розвитку мовлення полягає в застосуванні цікавих форм корекційної роботи. *Принцип емоційної підтримки* передбачає створення на заняттях «ситуації успіху».

Реалізація *принципу ігрового контексту занять* має значення для організації корекційно-розвивальної роботи тому, що для дошкільників, які страждають різними мовленнєвими розладами, ігрова діяльність зберігає своє значення і роль як необхідна умова всебічного розвитку їх особистості та інтелекту.

Принцип виховання здорової дитини реалізується в процесі навчального процесу шляхом використання фізкультхвилинок та логоритміки.

Навчальний процес прискорюється та стає цікавим для усіх, оскільки на інтерактивних дошках SMART можна писати спеціальним маркером, демонструвати навчальний матеріал з інтернету, робити письмові коментарі поверх зображення на екрані. Слід зазначити, що *функція «Повертання об'єкту»* дає змогу логопеду робити малюнки інтерактивними для удосконалення навчального матеріалу, щоб зробити його доступнішим, цікавішим для дітей. А ф*ункція «Рух об'єкту»* дає змогу легко змінювати умови завдання. Окремі малюнки легко переносяться в різні місця та розташовуються відповідно до процесу перенесення, при цьому все зберігається. *Інструмент «Ножиці»* забезпечує створення мозаїк, лото, вирізання та зберігання, з подальшим використанням елементів малюнків та речень в буфері обміну. Під час навчання цей інструмент сприятиме активізації пізнавальної діяльності у дітей, його доцільно застосовувати при виконанні вправ на швидкий запис слів, з опорою на малюнки, з опорою на текст. Це дає змогу педагогу створити презентації із використанням аудіо- та відеофайлів, що сприятиме формуванню та розвитку слухо-вимовних

та ритміко-інтонаційних навичок, активізації пізнавальної діяльності учнів, адже поєднання слухової та зорової інформації забезпечує сприймання і розуміння почутого нового мовленнєвого повідомлення. Підсумовуючи вищесказане, можна констатувати, що застосуванням SMART-підходу спрямоване на досягнення різних цілей у процесі навчання:

S (Self Directed) – забезпечення можливостей для самостійного визначення, що саме вивчати, та ефективної організації самонавчання); M (Motived) – мотивування активної пізнавальної діяльності; A (Adaptive) – адаптування методів, місця та часу навчання для конкретного суб’єкта, який бажає придбати освітні послуги; R (Resourse Free) – забезпечення вільного доступу до освітніх ресурсів; T (Technology Embedded) – перманентне забезпечення процесу навчання сучасними технологіями.

Отже, логопедична робота є складним педагогічним процесом, який спрямований на стимуляцію мовленнєвого розвитку, корекцію і компенсацію порушень окремих ланок і всієї системи мовленнєвої діяльності, має певні особливості та реалізується за умов врахування педагогічних принципів. Для ефективного логопедичного впливу в ЗДО необхідним є чітка організація корекційно-розвивальної роботи в умовах групи компенсуючого типу для дітей з порушеннями мовлення, що передбачає пошук і використання різноманітних методів, засобів та прийомів педагогічної діяльності, які так чи іначе впливають на розвиток мовлення.

Використана література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні від 12.01.2021 р. Міністерство науки та освіти України. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini (дата звернення: 30.09.2022).
2. Богуш А., Гавриш Н. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник. К.: Вища школа, 2007. 542 с.
3. Кашуба Л.В., Тарапака Н.В. Інклюзія в дошкіллі: розвиток дітей із психофізичними вадами в умовах реалізації Базового компонента дошкільної освіти: навч.-метод. посіб. К. : ТОВ «СІТІПРІНТ», 2013.140 с.
4. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: «Самміт-Книга», 2009. 272 с.
5. Рібцун Ю. В. Дошкільні логопедичні пункти: актуальні проблеми сьогодення. *Проблеми та перспективи формування інноваційної системи освіти в ХХ столітті* : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Львів : Львівська педагогічна спільнота, 2012. С. 63–65.
6. Трохименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс. К.: ПП «Актуальна освіта», 2013. 108 с.
7. Шеремет М.К., Пахомова Н.Г. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі: навч.-метод.посіб. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009.137 с.

References:

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity v Ukraini vid 12.01.2021 r. Ministerstvo nauky ta osvity Ukrainy. [Basic component of preschool education in Ukraine from January 12, 2021 Ministry of Science and Education of Ukraine].URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini (data zvernennya: 30.09.2022) [in Ukrainian].
2. Bohush A., Havrysh N. (2007) Doshkilna linhvodydaktyka: Teoriia i metodyka navchannia ditei ridnoi movy: pidruchnyk. [Preschool language didactics: Theory and methods of teaching children's native language: a textbook]. Kyiv: Vyshcha shkola. 542 s. [in Ukrainian]
3. Kashuba L.V., Tarapaka N.V. (2013) Inkliuziia v doshkilli: rozvytok ditei iz psykhofizychnymy vadamy v umovakh realizatsii Bazovoho komponenta doshkilnoi osvity: navch.-metod. posib. [Inclusion in preschool: development of children with psychophysical disabilities in the conditions of implementation of the Basic component of preschool education: teaching method. Manual]. Kirovohrad: TOV «SITIPRINT».140 s. [in Ukrainian]
4. Kolupaieva A.A. (2009) Inkliuzyvna osvita: realii ta perspektyvy: monohrafiia. [Inclusive education: realities and prospects: monograph. Kyiv: “Sammit-Knyha”. 272 s. [in Ukrainian]
5. Ribtsun Yu. V. (2012) Doshkilni lohopedychni punkty: aktualni problem sohodennia. Problemy ta perspektyvy formuvannia innovatsiinoi systemy osvity v XX stolitti : zb. mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. [Preschool speech therapy points: current problems today. Problems and prospects of the formation of an innovative system of education in the 20th century: coll. the mother International science and practice conf.]. Lviv : Lvivska pedahohichna spilnota. S. 63–65. [in Ukrainian]
6. Trokhymenko L.I. (2013) Korektsiine navchannia z rozvytku movlennia ditei starshoho doshkilnoho viku iz ZNM: prohramno-metodychnyi kompleks. [Corrective training for the development of speech of older preschool children with SEN: a program and methodical complex]. Kyiv: PP «Aktualna osvita».108 s. [in Ukrainian]
7. Sheremet M.K., Pakhomova N.H. (2009) Formuvannia movlennievoi hotovnosti ditei starshoho doshkilnoho viku z dyzartriieiu do navchannia v shkoli: navch.-metod.posib. [Formation of the speech readiness of older preschool children with dysarthria to study at school: teaching-method.]. Kyiv: Vyd-vo NPU im. M.P. Drahomanova.137 s. [in Ukrainian]

Barna C., Valyo Z., Kashuba L. Pedagogical support of preschoolers with speech impairment in an inclusive space

The article deals with the important points of pedagogical support for preschoolers with speech disorders in the inclusive conditions of a preschool educational institution. Inclusive education, introduced in Ukraine, is one of those concepts that requires a change in established ideas that have been formed for many decades in all participants of the education system. Examining education through the prism of military operations means changing ideas about inclusion, where the central problem is the child, and moving to the understanding that the education system itself, including preschool, needs changes.

For a child with speech disorders, pedagogical support is important, taking into account individual educational needs caused by biological or social reasons, or a combination of negative environmental influences with organic lesions. As the researchers note, it is taking into account the individual psychophysical capabilities of children that ensures the optimal dynamics of the development of speech activity, predicts the variability of the use of learning content in an inclusive preschool educational institution.

The authors emphasize the observance of the algorithm of step-by-step formation and correction as the basis for the development of speech activity at the stage of preparation for school, taking into account the cognitive and speech abilities of older preschool children with general underdevelopment of speech. The scientific work provides a definition of «readiness to study at school» and its components, where communicative-speech readiness is the primary basis and involves the child's mastery of phonetic, lexical, grammatical, communicative, diamonological competences.

On the basis of literary psychological and pedagogical sources, own experience, the essence of the general underdevelopment of speech has been determined, the results of research by many scientists on the formation of coherent speech of preschoolers with SEN have been analyzed; innovative methods and methods of pedagogical support are demonstrated. Proposed inclusive pedagogical technologies of cooperative learning, SMART technologies, mnemonics. All this provided the basis for the creation of pedagogical support methods.

Key words: *«readiness to study at school», children of older preschool age with general underdevelopment of speech, speech-communicative competence, techniques of mnemonics, SMART technologies, cooperative learning technology.*

УДК 378.22.091.322:174.7]-048.23(045)
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.03

Бєляєв С. Б., Толмачова І. М., Єрьоменко О. А.

РЕАЛІЗАЦІЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В РОБОТІ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА

У статті представлено досвід провадження академічної доброчесності в роботі зі здобувачами освітнього ступеня магістра у Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. На підставі аналізу нормативних документів, методичних рекомендацій для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності, останніх публікацій щодо особливостей дотримання академічної культури відстежено чинники, що зумовлюють цілеспрямовану реалізацію академічної доброчесності в роботі зі здобувачами освітнього ступеня магістра. Проаналізовано механізми впровадження академічної доброчесності в закладах вищої освіти та реалізацію найбільш ефективних практик академічної доброчесності в освітній процес.

Авторами висвітлено систему забезпечення академічної доброчесності в Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, що є важливою складовою внутрішньої системи забезпечення якості освіти. Показано функціонування підрозділу із забезпечення якості освіти, комісії з питань етики та академічної доброчесності, перелічено пакет нормативних документів, що регулюють цей процес. Наведено приклади інструментів контролю додержування академічної доброчесності.

Зосереджено увагу на напрямах діяльності кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту, шляхах підвищення культури академічної доброчесності членами кафедри та магістрантами. Продемонстровано реалізацію академічної доброчесності в освітньо-професійних програмах, науковій роботі з магістрантами, неформальній освіті. Підкреслено необхідність проведення постійного моніторингу для виявлення проблемних зон щодо розуміння питань етики та академічної доброчесності серед науково-педагогічних працівників і магістрантів.

Ключові слова: *підготовка, магістр, академічна доброчесність, освітній процес, якість, заклад вищої освіти, компетентності, забезпечення академічної доброчесності.*

Світовий освітній ландшафт істотно змінюється. Сьогодення характеризується радикальними змінами і у системі вищої освіти України. Однією із площин суттєвих трансформацій виступає підвищення академічних стандартів та вимог до якості вищої освіти, зокрема, через системне провадження фундаментальних цінностей академічної доброчесності та розробку, реалізацію й моніторинг відповідних механізмів на рівні країни та кожного закладу вищої освіти. Отже, даний напрям наукових досліджень є актуальним суспільним запитом.

Погоджуємося з міркуваннями В. Бахрушина та Є. Ніколаєва про те, що доброчесність – позитивна, необхідна академічному середовищу цінність. Завдяки доброчесності, відкритості, взаємній доброзичливості членів цього середовища воно ефективно реалізує свою місію з обміну знаннями й їх примноження [2].

Академічна доброчесність – складна міждисциплінарна категорія. Поступово в Україні складається предметно-наукове поле академічної доброчесності та розробляються вектори її імплементації на рівні нормативно-правового забезпечення та цілеспрямованого провадження в освітній процес закладів вищої освіти.

Зокрема проаналізовано академічну доброчесність як сучасне освітнє явище (М. Гриньова, Н. Гапон, О. Слободянюк та ін.) [6; 5; 13]; описано європейські практики забезпечення академічної доброчесності (Н. Батечко, А. Дурбас) [1]; розроблено компоненти академічної доброчесності студентів та умови її

формування (І. Тодорова) [14]; представлено досвід забезпечення академічної доброчесності закладами вищої освіти (О. Башкір, М. Бойко, М. Ячменик та ін.) [3; 4; 15].

Кожен заклад вищої освіти (ЗВО) в межах автономії розробляє та реалізує механізми провадження академічної доброчесності і встановлює етичні норми відносин в академічному середовищі. Так, у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди запропоновано низку перспективних шляхів реалізації принципів академічної доброчесності як-от: розроблення нормативних документів ЗВО, створення відповідних ресурсів на сайті наукової бібліотеки, банерів, методичних інструкцій, підготовку роликів, проведення конкурсів та тренінгів робітниками бібліотеки, відділом аспірантури, викладачами кафедр із залученням експертів тощо [3, с. 85].

Інструментами поширення принципів академічної доброчесності у Сумському державному університеті імені А. С. Макаренка є проведення відкритих лекцій, тренінгів, вебінарів, тижнів академічної доброчесності, робота наукових Лабораторій, професійна взаємодія зі стейкхолдерами; проведення щорічної Декади академічної доброчесності; підписання Декларації з академічної доброчесності науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти тощо [15, с. 348].

У Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка дотримання принципів академічної доброчесності реалізується через проведення анкетування учасників освітнього процесу щодо порушень академічної доброчесності, перевірку наукових та науково-методичних робіт на наявність ознак академічного плагіату, проведення спільних із Національним агентством із Забезпечення якості вищої освіти України круглих столів, тренінгів, семінарів для гарантів освітніх програм, експертів, керівництва закладу [4, с. 177].

Практики академічної доброчесності у ЗВО України досліджуються та аналізуються Міністерством освіти і науки України, докладно вивчаються в ході акредитації освітніх програм Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

У Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (КЗ «ХГПА») протягом багатьох років здійснюється професійна підготовка здобувачів освітнього ступеня магістра за багатьма спеціальностями. За цей період адміністрацією та науково-педагогічними працівниками закладу здійснено пошуки та реалізацію найбільш ефективних практик академічної доброчесності в освітній процес.

Мета статті – висвітлити досвід провадження академічної доброчесності в роботі зі здобувачами освітнього ступеня магістра.

У законі України «Про вищу освіту» академічну доброчесність визначено як «сукупність етичних принципів та визначених Законом України «Про освіту», цим законом та іншими законами України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри результатів навчання та/або наукової (творчих) досягнень» [9; 10].

До чинників, що зумовлюють цілеспрямовану реалізацію академічної доброчесності в роботі зі здобувачами освітнього ступеня магістра віднесено:

– новітні тенденції та ефективні практики організації освітнього процесу у ЗВО країн Європи;
– визначення академічної доброчесності у якості обов'язкової складової внутрішньої системи забезпечення якості освіти у кожному ЗВО України;
– представлення у професійному стандарті на групу професій «Викладачі закладу вищої освіти» трудових функцій та професійних компетентностей викладача ЗВО, що передбачають обов'язкове дотримання норм академічної доброчесності (наприклад, трудова функція «керівництво науковою творчою роботою здобувачів вищої освіти») [11];
– постійно зростаючі технічні можливості щодо потенційно можливих порушень академічної етики [2].

Важливо відзначити, що випускники ЗВО педагогічного профілю працюють в освітній галузі, що зумовлює не тільки усвідомлене дотримання ними принципів та норм академічної доброчесності, а й провадження її механізмів у щоденній роботі з учителями, студентами, здобувачами загальної середньої освіти.

У КЗ «ХГПА» протягом кількох років створюється та успішно розвивається система забезпечення академічної доброчесності, яка є однією з важливих складових внутрішньої системи забезпечення якості. Зокрема, функціонує Підрозділ із забезпечення якості освіти (Підрозділ), що дає можливість вільного доступу до інформації усім учасникам освітнього процесу, а саме: висвітлення необхідних документів; критеріїв та процедури оцінювання здобувачів; оприлюднення результатів поточного та семестрового контролю тощо. Робота Підрозділу забезпечує універсальність та прозорість перебігу освітнього процесу і відповідає вимогам реалізації академічної доброчесності.

Моніторинг дотримання принципів академічної доброчесності, формування сприятливого академічного середовища якісного освітнього процесу в закладі здійснює Комісія з питань етики та академічної доброчесності. Розроблено пакет нормативних документів, що регулюють цей процес: «Кодекс академічної доброчесності КЗ «ХГПА»», «Положення з питань етики та академічної доброчесності» та ін.

Активно використовуються інструменти провадження принципів академічної доброчесності в освітню та наукову діяльність та інструменти контролю додержування академічної доброчесності у відповідності до

«Рекомендацій для закладів вищої освіти щодо доробки та провадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності» [12]. Приміром, запобіганню проявам академічної недоброчесності є процедура перевірки науково-методичного забезпечення, курсових, дипломних, кваліфікаційних робіт, матеріалів наукових статей та тез доповідей викладачів та здобувачів вищої освіти на академічний плагіат, що здійснюється в Академії завдяки використанню програм StrikePlagiarism, Unicheck, SAIUP. Також постійно проводиться анкетування науково-педагогічних, педагогічних працівників, аспірантів та студентів закладу щодо вивчення розуміння ними питань етики та академічної доброчесності, виявлення проблемних зон у зазначеній проблематиці, корекції освітнього процесу та вдосконаленні науково-методичної діяльності. Отже, комплекс заходів сприяє успішній реалізації політики академічної доброчесності на рівні всього закладу.

В свою чергу, дотримання норм академічної доброчесності викладачами та здобувачами вищої освіти є одним із важливих напрямів діяльності кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту КЗ «ХГПА».

У 2021-2022 навчальному році на засіданнях кафедри розглянуто питання підготовки до проведення заходів щодо ознайомлення здобувачів вищої освіти з принципами академічної доброчесності, підготовки до студентських науково-теоретичних та науково-практичних конференцій, де окремим аспектом традиційно висвітлюється практика реалізації норм академічної доброчесності.

Науково-педагогічні працівники кафедри систематично підвищували власний рівень культури академічної доброчесності через участь у тематичних заходах, а саме: «Академічна доброчесність: онлайн-курс для викладачів» на навчальній платформі «Prometheus»; вебінар «Академічна доброчесність і підготовка навчально-педагогічних матеріалів» (вересень 2021 р.); круглий стіл «Дотримання академічної доброчесності в закладах вищої освіти» (жовтень 2021 р.); регіональна науково-практична конференція «Підвищення якості національної професійної освіти в контексті викликів сьогодення» (травень 2022 р.); науково-практичний вебінар «Академічна доброчесність у науково-освітньому просторі: правові, технологічні, морально-етичні аспекти» (червень 2022 р.).

Регулярно здійснюється опитування щодо академічної доброчесності серед здобувачів вищої освіти і науково-педагогічних працівників, результати якого виступають засобом зворотного зв'язку щодо забезпечення якості освітнього процесу та служать своєрідним підґрунтям удосконалення механізмів та процедур створення академічної спільноти на кафедрі. Так, за результатами останнього опитування щодо розуміння питань етики та академічної доброчесності серед науково-педагогічних працівників і магістрантів та виявлення проблемних зон у визначеному питані було встановлено (див. табл. 1), що певний високий відсоток респондентів (13,5%) не знає про відкритий доступ до репозиторію, а, відповідно, не користуються ним; виявлена категорія опитуваних (4,3%), яка не знає про порядок перевірки своїх робіт або не вважає це за потрібне; велика частка опитаних (51,4%) не надає належної уваги проблематиці фальсифікації та фабрикації у наукових роботах.

Таблиця 1

Результати проведення опитування науково-педагогічних працівників та магістрантів щодо розуміння питань етики та академічної доброчесності в КЗ «ХГПА» ХОР

№ з/п	Деякі питання анкети	Відповіді учасників освітнього процесу (%)		
		Так	Ні	Не знаю
1	Чи є у Вас доступ до репозиторію Академії?	71,8	14,7	(не знаю про репозиторій) 13,5
2	Чи перевіряєте Ви свої наукові роботи на плагіат?	86,5	9,2	(не знаю про необхідність такої перевірки) 4,3
3	Чи знаєте Ви про факти фабрикації та фальсифікації у наукових роботах?	11,6	37	(не володію такою інформацією) 51,4

У зв'язку з цим, адміністрація та викладачі закладу посилили просвітницьку роботу з питань популяризації та пропагування академічної культури, зокрема, провели додаткові заходи для надання необхідної інформації кожному учаснику освітнього процесу про важливість дотримання певних етичних норм та академічної доброчесності; посили контроль за виконанням вимог щодо написання наукових робіт.

У ході викладання та провадження наукової діяльності науково-педагогічні працівники кафедри усвідомлено та послідовно дотримуються принципів академічної доброчесності та діють у відповідності до політики ЗВО в означеному напрямку.

Наукова робота в Академії передбачає проведення прикладних наукових досліджень науково-педагогічними працівниками, а також дослідницької (творчої, пошукової, наукової) роботи студентів у галузі гуманітарних, природничих і спеціальних наук. Одним із важливих напрямі реалізації академічної доброчесності є організація роботи наукових товариств здобувачів освіти. Відтак, з метою залучення студентів до науково-дослідної діяльності на кафедрі в Академії організовано роботу наукових гуртків «Психея» та «Педагогіка». Для реалізації ст. 42. п. 3 Закону України «Про освіту» щодо «самостійного виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання та дотримання належного

посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей» [10] в тематику наукових гуртків було введено теми: «Вимоги до оформлення літературних джерел за вимогами ВАК України», «Загальні вимоги до оформлення наукових робіт», «Роль і місце науково-дослідної роботи у професії вчителя», «Честь і гідність в умовах сьогодення» тощо. Також, студентів Академії було залучено до участі у конкурсі кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту по створенню відеороликів «Академічна доброчесність: данина моді чи життєва необхідність?», що висвітлювало необхідність та важливість питань академічної доброчесності.

Вважаємо, що формування навчально-дослідницької компетентності здобувачів освіти стає необхідною умовою їхнього подальшого успішного входження в самостійне життя й професійну діяльність. Підготовка ними наукового дослідження та участь у науково-практичних конференціях різних рівнів і конкурсах сприяє формуванню академічної культури як якісної характеристики сучасного освітянина.

У кожній освітньо-професійній програмі (ОПП), за якими здійснюється підготовка майбутніх фахівців, відображено проблематику реалізації академічної доброчесності в освітянській галузі. Зокрема, в ОПП другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта серед програмних компетентностей представлено ЗК-6 «Здатність до виокремлення, аналізу та розв'язання проблем в освітньому процесі для його вдосконалення»; ФК-1 «Здатність здійснювати науково-дослідницьку, прогностичну, планувальну, організаційну функції в галузі початкової освіти».

Реалізація академічної доброчесності – багатоаспектний довготривалий процес, що зумовлює комплексне задіяння відповідного потенціалу всіх освітніх компонентів ОПП.

Серед обов'язкових компонентів даної ОПП «Педагогіка та психологія у сфері вищої освіти», «Методологія та методи науково-педагогічних досліджень», «Методика викладання педагогіки у ЗВО», «Науково-дослідна практика з підготовки кваліфікаційної роботи» (нормативна частина). Здобувачі мають можливість вибрати для засвоєння освітні компоненти «Академічна доброчесність» та «Академічне письмо» (вибіркова частина).

В ОПП представлено й вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти.

Наступним прикладом наведемо ОПП другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Англійська мова). У програмі прописано такі загальні компетентності з академічної доброчесності, які має набути магістрант: ЗК-2 «Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел»; ЗК-4 «Здатність самостійно здобувати за допомогою інформаційних технологій і використовувати в практичній діяльності нові знання та вміння, у тому числі в нових галузях знань, безпосередньо не пов'язаних зі сферою діяльності, розширювати і поглиблювати свій науковий світогляд». Серед фахових компетентностей спеціальності реалізація академічної доброчесності простежується у таких компетентностях: ФК-14 «Здатність здійснювати дослідницьку роботу в галузі мовознавства, літературознавства та методики викладання іноземної мови»; ФК-16 «Здатність представляти науковому співтовариству експериментальні досягнення у вигляді наукових статей, доповідей, мультимедійних презентацій, відповідно до прийнятих стандартів і форматів професійного співтовариства».

Означені компетентності реалізуються в освітніх компонентах «Методологічні засади наукових досліджень», «Педагогіка та психологія вищої школи» (нормативна частина).

У вибірковій частині ОПП також забезпечено політику академічної доброчесності. Зокрема, вивчення курсів «Професійний розвиток викладачів вищої школи в англомовних країнах світу», «Теорія і практика перекладу» дозволить магістрантові уникнути проявів академічної недоброчесності в професійній діяльності.

Корисним, на нашу думку, є досвід залучення магістрантів до участі в неформальній освіті. Майбутнім фахівцям було запропоновано перелік навчальних курсів для удосконалення професійних навичок із академічного письма, зокрема, курс «Академічна доброчесність: онлайн-курс для викладачів» (платформа онлайн-освіти Prometheus); курс «Академічна доброчесність» (студія онлайн-освіти «EdEra»); курс «Академічна доброчесність в університеті» (платформа ВУМ online).

Висновок. Досвід провадження академічної доброчесності в роботі зі здобувачами освітнього ступеня магістра у КЗ «ХГПА» демонструє постійну, плідну та довготривалу роботу адміністрації та викладачів закладу щодо побудови системи забезпечення академічної культури, її розуміння та прийняття кожним учасником освітнього процесу. Прозорість та демократичність організації освітнього процесу з магістрантами, активне студентське наукове життя, свідома відповідальність за продукти власної наукової діяльності, прозорі інструменти контролю за дотриманням норм академічної доброчесності сприяють підвищенню якості вищої освіти в Академії.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в удосконаленні комплексу методів протидії плагіату в процесі написання кваліфікаційних робіт здобувачами освітнього ступеня магістра.

Використана література:

1. Батечко Н., Дурдас А. Академічна доброчесність в контексті європейських практик: досвід Франції. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2019. Вип. 3. С. 88–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2019_3_15 (дата звернення: 01.09.2022)

2. Бахрушин В., Ніколаєв Є. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. 2019. 41 с. URL: https://msu.edu.ua/library/wp-content/uploads/2019/11/methods_2019-final.pdf (дата звернення: 28.08.2022)
3. Башкір О. Реалізація принципів академічної доброчесності в закладах вищої освіти України. *Освітологічний дискурс*. 2021. № 33. С. 77–90.
4. Бойко М. Академічна доброчесність в освітньому процесі педагогічного університету: управлінський аспект. *Наукові записки*. 2020. № 2. С. 172–180.
5. Гапон Н. Ставлення до виявів академічної нечесності у студентів як соціально-психологічна проблема. *Humanitarium.* 2017. № 39, Вип. 1. С. 56–63.
6. Гриньова М. Лідер самому собі та академічна доброчесність: у фокусі відповідальна позиція до інтелектуальної власності. *Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи: 2021 (Подолання викликів у період карантину, спричиненого COVID-19)* : зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. семінару (Київ, 2 березня 2021 р.) / за заг. ред. О.В. Овчарук. Київ: Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України: 2021. С. 32–35.
7. *Освітньо-професійна програма «Початкова освіта» другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 013 «Початкова освіта» галузь знань 01 Освіта/Педагогіка*. 2020. Харків: Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. URL: https://drive.google.com/file/d/1UnJPMIbhmD52NRUKpo7N-3XL0JqUAcJV/view (дата звернення 27.08.2022)
8. *Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Англійська мова)» другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.021 «Середня освіта (Мова і література (англійська))» галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.* 2022. Харків: Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. URL: http://www.hgpa.kharkov.com/wp-content/uploads/2019/opp/2022/magistr/anglmova.pdf (дата звернення 27.08.2022)
9. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: 30.08.2022)
10. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 30.08.2022)
11. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладу вищої освіти» № 610 від 23.03.2022 р. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/819/81950/610_Vikladachi_zakladiv_vishoyi_osviti.pdf (дата звернення: 30.08.2022)
12. Рекомендації для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. 2019. 24 с. URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%96%CC%88-%D0%97%D0%92%D0%9E-%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%-D0%BC%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D (дата звернення: 28.08.2022)
13. Слободянюк О. Стан дослідження проблеми забезпечення академічної доброчесності у вищій освіті України. *Науковий часопис*. 2019. Вип. 70. С. 236–240.
14. Тодорова І. Компоненти академічної доброчесності студентів та умови її формування. *Витоки педагогічної майстерності*. 2019. Вип. 24. С. 199–205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2019_24_44 (дата звернення: 01.08.2022)
15. Ячменик М. Академічна доброчесність як елемент забезпечення якості освіти у вищій школі: досвід сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 8 (102). С. 342–351.

References:

1. Batechko N., Durdas A. (2019) Akademichna dobrochesnist v konteksti yevropeiskykh praktyk: dosvid Frantsii [Academic integrity in the context of European practices: the experience of France]. *Nepererva profesiina osvita: teoriia i praktyka* [Continuous professional education: theory and practice]. Vyp. 3. S. 88–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2019_3_15 (data zvernennia: 01.09.2022) [in Ukrainian]
2. Bakhrushyn V., Nikolaiev Ye. (2019) Metodychni rekomendatsii dlia zakladiv vyshchoi osvity z pidtrymky pryntsypiv akademichnoi dobrochesnosti [Methodological recommendations for institutions of higher education to support the principles of academic integrity]. 41 s. URL: https://msu.edu.ua/library/wp-content/uploads/2019/11/methods_2019-final.pdf (data zvernennia: 28.08.2022) [in Ukrainian]
3. Bashkir O. (2021) Realizatsiia pryntsypiv akademichnoi dobrochesnosti v zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy [Implementation of the principles of academic integrity in higher education institutions of Ukraine]. *Osvitolohichnyi dyskurs* [Educational discourse]. № 33. S. 77–90. [in Ukrainian]
4. Boiko M. (2020) Akademichna dobrochesnist v osvitnomu protsesi pedahohichnoho universytetu: upravlinskyi aspect [Academic integrity in the educational process of a pedagogical university: management aspect]. *Naukovi zapysky* [Scientific notes]. № 2. S. 172–180. [in Ukrainian]
5. Hapon N. (2017) Stavlennia do vyiaviv akademichnoi nechesnosti u studentiv yak sotsialno-psykholohichna problema [Attitude towards manifestations of academic dishonesty among students as a socio-psychological problem]. *Humanitarium*. № 39, Vyp. 1. S. 56–63. [in Ukrainian]
6. Hrynova M. (2021) Lider samomu sobi ta akademichna dobrochesnist: u fokusi vidpovidalna pozytsiia do intelektualnoi vlasnosti [Self-leadership and academic integrity: a focus on intellectual property responsibility]. *Tsyfrova kompetentnist suchasnoho vchytelia novoi ukrainskoi shkoly: 2021 (Podolannia vyklykiv u period karantynu, sprychynenoho COVID-19)* [Digital competence of the modern teacher of the new Ukrainian school: 2021 (Overcoming challenges during the period of quarantine caused by COVID-19)]: zb. materialiv vseukr. nauk.-prakt. seminaru (Kyiv, 2 bereznia 2021 r.) / za zah. red. O. V. Ovcharuk. Kyiv: Instytut informatsiinykh tekhnolohii i zasobiv navchannia NAPN Ukrainy. S. 32–35. [in Ukrainian]
7. *Osvitno-profesiina prohrama «Pochatkova osvita» druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity zi spetsialnosti 013 «Pochatkova osvita» haluz znan 01 Osvita/Pedahohika* [Educational and professional program "Elementary Education" of the second (master's) level of higher education in specialty 013 "Elementary Education" field of knowledge 01 Education/Pedagogy]. 2020. Kharkiv: Komunalnyi zaklad «Kharkivska humanitarno-pedahohichna akademiia» Kharkivskoi oblasnoi rady. URL: https://drive.google.com/file/d/1UnJPMIbhmD52NRUKpo7N-3XL0JqUAcJV/view (data zvernennia 27.08.2022) [in Ukrainian]

8. *Osvitno-profesiina prohrama «Serednia osvita (Anhliiska mova)» druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity zi spetsialnosti 014.021 «Serednia osvita (Mova i literatura (anhliiska))» haluz znan 01 Osvita/Pedahohika* [Educational and professional program "Secondary Education (English)" of the second (master's) level of higher education in specialty 014.021 "Secondary Education (Language and Literature (English))" field of knowledge 01 Education/Pedagogy.]. 2022. Kharkiv: Komunalnyi zaklad «Kharkivska humanitarno-pedahohichna akademiia» Kharkivskoi oblasnoi rady. URL: http://www.hgpa.kharkov.com/wp-content/uploads/2019/opp/2022/magistr/anglmova.pdf (data zvernennia 27.08.2022) [in Ukrainian]
9. *Pro vyshchu osvitu* [About higher education]: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (data zvernennia: 30.08.2022) [in Ukrainian]
10. *Pro osvitu* [About education]: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (data zvernennia: 30.08.2022) [in Ukrainian]
11. Profesiinyi standart na hrupu profesii «Vykladachi zakladu vyshchoi osvity [Professional standard for the group of professions "Teachers of a higher education institution"] № 610 vid 23.03.2022 r. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/819/81950/610_Vikladachi_zakladiv_vishoyi_osviti.pdf (data zvernennia: 30.08.2022) [in Ukrainian]
12. *Rekomendatsii dlia zakladiv vyshchoi osvity shchodo rozrobky ta vprovadzhennia universytetskoi systemy zabezpechennia akademichnoi dobrochesnosti* [Recommendations for institutions of higher education regarding the development and implementation of a university system for ensuring academic integrity]: Natsionalne ahentstvo iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity. 2019. 24 s. URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/ (data zvernennia: 28.08.2022) [in Ukrainian]
13. Slobodianiuk O. (2019) Stan doslidzhennia problemy zabezpechennia akademichnoi dobrochesnosti u vyshchii osviti Ukrainy [The state of research on the problem of ensuring academic integrity in higher education of Ukraine]. *Naukovyi chasopys* [Scientific journal]. Vyp. 70. S. 236-240. [in Ukrainian]
14. Todorova I. (2019) Komponenty akademichnoi dobrochesnosti studentiv ta umovy yii formuvannia [Components of academic integrity of students and conditions of its formation.]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti* [Origins of pedagogical skills]. Vyp. 24. S. 199-205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2019_24_44 (data zvernennia: 01.08.2022) [in Ukrainian]
15. Iachmenyk M. (2020) Akademichna dobrochesnist yak element zabezpechennia yakosti osvity u vyshchii shkoli: dosvid sumskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni A. S. Makarenka [Academic integrity as an element of ensuring the quality of education in higher education: the experience of Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii* [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies]. № 8 (102). S. 342-351. [in Ukrainian]

Belyaev S., Tolmachova I., Yeromenko O. Implementation of academic integrity in work with applicants for a master's degree

The article presents the experience of academic integrity in the work with applicants for a master's degree in the Municipal Institution "Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy" of the Kharkiv Regional Council. The authors traced the factors that determine the purposeful implementation of academic integrity in the work with applicants for a master's degree (based on the analysis of regulatory documents, guidelines for higher education institutions to support the principles of academic integrity, recent publications on the peculiarities of academic culture). The paper analyzes the mechanisms of implementation of academic integrity in higher education institutions and the implementation of the most effective practices of academic integrity in the educational process.

The authors highlight the system of ensuring academic integrity in the Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" Of Kharkiv Regional Council, which is an important component of the internal system of quality assurance in education. The article shows the functioning of the unit for quality assurance of education, the commission on ethics and academic integrity, lists a package of regulatory documents governing this process and provides examples of tools for monitoring compliance with academic integrity.

The study focuses on the areas of activity of the Department of Pedagogy, Psychology, Primary Education and Educational Management, ways to improve the culture of academic integrity by members of the department and master students. The authors demonstrate the implementation of academic integrity in educational and professional programs, scientific work with master students, non-formal education. The article emphasizes the need for continuous monitoring to identify problem areas in understanding ethics and academic integrity among academic staff and undergraduates.

Key words: *training, master, academic integrity, educational process, quality, higher education institution, competencies, ensuring academic integrity.*

УДК 373.3:51(07):517
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.04

Ковальчук В. Ю., Білецька Л. С., Стасів Н. І.

АКТИВІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ШЛЯХОМ МОДЕЛЮВАННЯ СЮЖЕТНИХ ЗАДАЧ

У статті розглянуто особливості функцій і змісту математичного моделювання у теорії та практиці початкового навчання. Охарактеризовано важливу роль та різні способи ефективного використання математичних моделей для розвитку пізнавальної творчої активності молодших школярів під час розв'язування сюжетних задач. У початковій школі процедура математичного моделювання охоплюється у повному обсязі тільки під час розв'язування сюжетних задач, які за своїм походженням мають чисто практичне, прикладне значення. Їх визначальна роль полягає у формуванні в учнів загальних прийомів математичного моделювання, яке складається з таких трьох етапів: переклад сюжетної ситуації на мову математики (конструювання математичної моделі задачі); оперування отриманою моделлю з використанням математичного апарату і одержання результату на мові математики; переклад результату на звичайну мову і його інтерпретація. Робота над формуванням прийомів математичного моделювання є засобом набуття вмінь розв'язувати сюжетні задачі.

Проаналізовано різні види математичного моделювання, їх особливості та основні дидактичні методи використання моделей сюжетних задач як засобу активізації навчальної та пізнавальної діяльності учнів початкової школи на уроках математики. Виділено такі види моделювання: символічне, графічне, образне, предметне. Найдоступнішим для учнів початкової школи є предметне моделювання (з поступовим переходом до інших видів), що зумовлюється основним в цьому віці типом мислення – наочно-образним. Серед різноманітних моделей, що використовуються при розв'язуванні сюжетних задач, виокремлено допоміжні моделі, які фіксують результати аналізу задачі і сприяють пошуку плану її розв'язання. Розглянуто особливості окремих методичних аспектів застосування моделювання: як засобу осмислення суті математичних дій та відношень; як засобу навчання розв'язувати задачі на одну або декілька арифметичних дій. Досліджено вплив окремих видів моделей задач та їх взаємозв'язку на результативність процесу розв'язування сюжетних задач молодшими школярами та зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: *освітня діяльність, сюжетна задача, математична модель, види моделювання, прийоми математичного моделювання.*

У сучасних умовах роботи загальноосвітньої школи проблема підвищення ефективності навчання і розвитку школярів набуває особливого значення. Важлива роль при цьому відводиться удосконаленню засобів навчання, зокрема, підсиленню їх розвивальної функції для формування пізнавальної, творчої активності і самостійності учнів початкової школи.

У початковій школі визначальний вплив мають засоби наочності на якість навчання, що обумовлюється психологічними особливостями сприймання і мислення молодших школярів, характером змісту освіти на цьому етапі навчання. Звертаючись до вчителів, К. Ушинський писав: «Педагог, який бажає що-небудь закарбувати в дитячій пам'яті, повинен потурбуватися про те, щоб якомога більше органів чуття – око, вухо, голос, почуття мускульних рухів і навіть, якщо можливо нюх і смак – взяли участь в акті запам'ятовування» [4, с. 128].

Перехід до досконалішої методики навчання математики, відповідно до завдань Нової української школи, передбачає систематичне вдосконалення математичних умінь та навичок учнів. Значну роль відіграє рівень забезпечення шкіл новітнім обладнанням, яке розширює спектр запровадження інноваційних методів навчання, вносить докорінні зміни і в освітній процес. Повноцінне засвоєння програмового матеріалу та активізація пізнавальної діяльності учнів можливі лише на базі певного чуттєвого досвіду, який здобувається ними під час опосередкованого або безпосереднього сприймання навколишнього світу. Звідси випливає потреба застосовувати наочність та математичне моделювання, зокрема, у навчальному процесі [1; 2; 7].

Метою нашого дослідження є обґрунтування ролі математичних моделей та шляхів їх використання у процесі активізації пізнавальної діяльності молодших школярів під час розв'язування сюжетних задач.

Розрізняють різні види математичного моделювання, і вони мають свої позитивні та негативні сторони. Їх необхідно враховувати та не перевантажувати ними уроки математики. Варто враховувати і те, що надмірне захоплення наочністю пригальмовує розвиток абстрактного мислення. А без такого мислення ефективний процес пізнання дійсності є неможливим [3; 5]. При надто частому використанні моделей розсіюється увага школярів, вони відволікаються від головного.

У сучасній методиці використання математичних моделей у початковій школі, на нашу думку, недостатньо враховуються особливості змісту математики як навчальної дисципліни, засвоєння якої молодшими школярами передбачає значну роль наочних засобів навчання [2; 3; 6].

У практиці роботи вчителів початкової школи накопичено значний досвід використання моделей на уроках математики. Дослідженню дидактичних функцій моделей у навчальному процесі присвячено багато методичних та психологічних робіт [2; 3; 5; 7]. Однак, як показує їх аналіз, питання використання їх як засобу активізації пізнавальної та творчої діяльності учнів при вивчення математики залишаються найменш дослідженими.

У традиційному навчанні молодших школярів автори підручників та методичних рекомендацій з математики Богданович М.В., Король Я.А., Савченко О.Я приділяють особливу увагу графічним засобам наочності [1; 3].

Зазначимо, що проблема формування і розвитку в учнів вмінь та навичок розв'язувати сюжетні задачі не є новою у педагогічній теорії і практиці. На значення сюжетних задач для навчання і розвитку молодших школярів вказували ще визначні методисти XIX ст. (В.К. Белюстін, АХ. Гольденберг, П.С. Гур'єв, В.О. Латишев, С.І. Шохор-Троцький).

Можливості удосконалення системи математичних задач, методів роботи з ними значно розширилися завдяки результатам досліджень таких учених: Г.П. Бевз, В.А. Крутецький, З.І. Калмикова, Я.А. Король, С.П. Логачевська, Н.О. Менчинська, В.М. Моахов, О.Я. Савченко, С.О. Скворцова, З.І. Слєпкань, Г. Янченко та ін. [1-3; 6; 7]

В умовах оновлення змісту шкільної освіти зазначена проблема залишається актуальною, оскільки обговорюється місце і значення сюжетних задач у сучасних підручниках [3; 7].

За своїм походженням сюжетні задачі мають чисто практичне, прикладне значення. Їх значна роль полягає у формуванні в учнів загальних прийомів математичного моделювання, яке складається з таких трьох етапів:

– переклад сюжетної ситуації на мову математики (конструювання математичної моделі задачі);

– оперування отриманою моделлю з використанням математичного апарата і одержання результату на мові математики;

– переклад результату на звичайну мову і його інтерпретація.

Наукові дослідження свідчать про підвищення уваги дослідників до використання методів моделювання як для розвитку мислення дітей, так і для формування в них повноцінної навчальної діяльності (Л.В. Венгер, П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, О.В. Запорожець, В.Ф. Паламарчук, Л.М. Фрідман та ін.).

В освітньому процесі розрізняють такі види моделювання:

– *символічне* (за допомогою математичних символів і знаків),

– *графічне* (за допомогою схем, малюнків),

– *образне* (школяр чітко уявляє ситуацію або об'єкт і подумки перетворює цю модель),

– *предметне* (за допомогою муляжів, предметів, макетів).

Найдоступнішим для учнів початкової школи є предметне моделювання (з поступовим переходом до інших видів), що зумовлюється основним в цьому віці типом мислення – наочно-образним.

Символічне моделювання (знаки, символи, цифри) треба вводити обережно, оскільки "символіка досить часто живе "самостійним" життям і часом дивно пов'язана з реальним змістом понять і відношень" [2, с. 45].

Учні початкової школи під час розв'язування простих і складених задач зазнають труднощів, встановлюючи залежності між даними і шуканими величинами, які потрібні для знаходження способу розв'язування. Це свідчить про те, що їм доволі важко оперувати тими компонентами, що є складовими логіко-математичної структури розв'язання задач [1; 2; 6].

Певні труднощі в деякій мірі викликані особливостями мислення учнів. Під час сприймання та розв'язування задач в учнів виникає розрив між конкретною ситуацією, поданою у задачі, і абстрактною логіко-математичною структурою її розв'язання [1; 6;]. Для усунення цього розриву, варто за допомогою моделювання конкретизувати математичну структуру задачі.

Серед різноманітних моделей, що використовуються при розв'язуванні сюжетних задач, можна виділити допоміжні моделі, які фіксують результати аналізу задачі і сприяють пошуку плану її розв'язання [7]. Коротко розглянемо види допоміжних моделей.

1. Предметні моделі сюжетних задач, які у всій конкретності унаочнюють ті ситуації, які описані в умові задачі. Це різні предмети навколишнього середовища (олівці, аркуші паперу, монети) або їх моделі. Сюди також відносять малюнки й креслення, що зображають відповідну задачну ситуацію.

2. Моделі, за допомогою яких задачну ситуацію можна відтворити схематично і узагальнено. Це графічні схеми, які відтворюють умову задачі за допомогою геометричних фігур, різні схематичні записи умови задачі, табличні моделі і т. д. Вони, зберігаючи наочність предметних моделей, узагальнено відтворюють реальну задачну ситуацію.

3. Структурні моделі (графи, схеми і т. д.). Застосовуються для наочного аналізу структури задачі та процесу її розв'язання.

На різних, етапах розв'язування задач використовують всі три види моделей. Для розв'язання поставленого нами завдання найбільш істотну роль відіграє застосування структурних моделей.

Схема короткого запису задачі є моделлю деяких залежностей між її компонентами, у якій розв'язок переходить із абстрактно-словесного в абстрактний план. Якщо така схема подається в готовому вигляді, то вона допомагає учневі побачити математичну структуру задачі. Якщо вона створюється в процесі розв'язування задачі, то учень здійснює аналіз і абстрагування [1; 2; 6].

Сприймання графічних схем і короткого запису задачі дає змогу з'ясувати деякі особливості переходу мислення з абстрактного плану в конкретний у тих учнів, які схильні розв'язувати задачу на основі тексту умови. А з наочно-конкретного в абстрактний план у тих, які схильні до використання схеми. Адже графічна

схема для учня, з одного боку, є конкретизацією в наочній формі функціональних залежностей між величинами, з другого – способом абстрагування від сюжетних деталей тексту [2; 3].

Отже, щоб усі учні сприймали й розуміли задачу, потрібно систематично й цілеспрямовано проводити таку роботу: варіювати запитання до тієї самої задачі, вдаватися до предметної словесної конкретизації даних (короткий запис задачі для одних учнів подавати на основі предметної, а для інших – на основі образної моделі), спрямувати увагу дітей на встановлення залежності між відомими і шуканими величинами та на вибір дії, виконувати схематичний запис задачі і на цій основі розв'язувати її арифметичним і алгебраїчним способом.

Розглянемо окремі аспекти формування прийомів математичного моделювання.

1. Моделювання як засіб осмислення суті математичних дій.

Вивчення математичних дій розпочинаємо з предметного моделювання дії додавання у першому класі. Наприклад, до дошки виходять двоє учнів. Одному з них учитель дає три зошити, а другому – два. Ставиться запитання: Скільки зошитів мають учні *разом?* Вихід із ситуації такий: *всі* зошити покласти на стіл і перерахувати. Так з'являються перші моделі поняття "додати": *разом, всі, дві купки зсунули, об'єднали.*

Система завдань і запитань повинна бути спрямована на осмислення дії додавання, що дасть можливість правильно використовувати її на практиці.

Після вивчення додавання та віднімання з'являються ширші можливості для моделювання сюжетних задач. Можна скористатися таким прийомом. Після того, як учні з'ясували сюжет задачі, варто поставити завдання: Знайти слово або кілька слів в умові задачі, які вказують на те, яку дію треба виконати. Перейти до скороченого запису можна тоді, коли учні навчаться читати і писати.

2. Моделювання відношень *більше на, менше на, на скільки, більше у, менше у, у скільки.* Зупинимось на моделюванні як засобі осмислення деяких відношень. З відношенням *на скільки* пов'язані такі відношення: *на скільки довший (коротший), на скільки виший (нижчий), на скільки важчий (легший)* тощо. Коли учні вивчили всі арифметичні дії та основні відношення, потрібна добре продумана система сюжетних задач на одну дію, щоб вони осмислили, якою дією моделюється та чи інша ситуація. Не варто поспішати переходити до задач, які розв'язуються на дві дії.

Коли учні матимуть певний запас сюжетних ситуацій, доцільно перейти до обернених завдань, тобто на складання сюжетних ситуацій, які відповідають певній математичній моделі. Спочатку таку модель варто супроводжувати підказкою.

Наступний крок: за математичною моделлю придумати задачу. Якщо при цьому виникає трудність, учням можна порекомендувати відкрити підручник на певному розвороті і використати наявні там малюнки. Так починаємо формувати вміння використовувати підручник як джерело одержання потрібної інформації.

3. Моделювання як засіб навчання розв'язувати задачі на декілька дій.

Починати розв'язувати задачі на дві дії доречно, на наш погляд, з таких задач, у формулюванні яких використовуються слова, що полегшують дітям будувати математичну модель ситуації. Робота з формування вмінь розв'язувати сюжетні задачі передбачає два взаємопов'язані процеси: складання задач на дві дії, поділ такої задачі на дві прості, а також складання різних моделей до задачі і склаання задач за різними моделями. Ця робота потребує тривалого вправляння, оскільки при розв'язуванні задач, що містять більше двох дій, у багатьох дітей виникають труднощі [2; 7].

При формуванні вмінь розв'язувати сюжетні задачі, що містять три дії і більше, доцільно продовжувати роботу над конструюванням математичної моделі конкретної задачі (складати задачі за моделлю варто пропонувати сильнішим учням). Доцільно пропонувати і такий прийом роботи над складеною задачею: поділити складену задачу на декілька простих і до кожної побудувати модель.

Особливо ефективним під час формування в учнів уявлень про взаємно обернені дії при розв'язуванні та складанні взаємно обернених задач є схематичне зображення умови. Роль таких задач у навчанні математики важко переоцінити. Адже математика, як жодний інший навчальний предмет, завдяки своїй зовнішній структурі, наскрізь пронизана взаємно оберненими зв'язками. А тому ці зв'язки мають бути визначальними і в системі методів навчання цій науці. Ці уявлення формуються переважно під час розв'язування простих задач. Для кожної такої задачі можна скласти по дві обернені до неї. При цьому зберігається сюжет задачі, шукане число виступає відомим, а одне з чисел, відомих у першій задачі, виступає шуканим.

Ефективними способами застосування моделей для активізації процесу розв’язування задач молодшими школярами є: створення проблемних ситуацій як на уроках, так і в позаурочний час, в процесі засвоєння нових знань; організація самостійної роботи по узагальненню і систематизації великого за об’ємом і складного навчального матеріалу; організація і виконання учнями практичних задач, задач дослідницького характеру, для контролю і самоконтролю знань; комплексне застосування наочності на основі поєднання різних видів, в тому числі динамічної і схематичної наочності, з врахуванням змісту навчального матеріалу і рівня готовності учнів.

Таким чином, якість знань, вмінь і навичок, самостійність, творче мислення молодших школярів зростає у випадку комплексного застосування моделей, дидактично обумовленого поєднання розглянутих вище способів використання наочності. Це в свою чергу підсилить вплив моделювання на розвиток абстрактного та образного мислення школярів у процесі вивчення початкового курсу математики.

Отже, ми розглянули розв'язування сюжетних задач як засіб розуміння методу математичного моделювання і моделювання як метод формування вмінь розв'язувати сюжетні задачі. Такий підхід потребує творчого підходу вчителя до змісту і структури підручника з математики для початкової школи, а в контексті наступності – для 5-6 класів основної школи.

Використана література:

1. Богданович М.В., Козак М.В., Король Я.А. Методика викладання математики в початкових класах. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. 368с.
2. Коваль Л.В., Скворцова С.О. Методика навчання математики: теорія і практика. Підручник. Частина І. Одеса : Автограф, 2008. 284 с.
3. Король Я.А. Практикум з методики викладання математики в початкових класах. Тернопіль : Мандрівець, 1998. 134с.
4. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. Київ : Радянська школа, 1985. 360с.
5. Фурман А.В. Оптимізація розумового розвитку школярів: психологічний аспект. *Початкова школа.* 2004. № 9. С. 51-58.
6. Шаповал І.М., Шаповал О.І. Ще одна модель розв'язування простих арифметичних задач. *Початкова школа*. 1991. № 3. С. 23-27.
7. Янченко Г., Янченко О. Текстові задачі як засіб формування прийомів математичного моделювання. *Початкова школа*. 2004. № 7. С. 31-35.

References:

1. Bohdanovych M.V., Kozak M.V., Korol Ya.A. (2016) Metodyka vykladannia matematyky v pochatkovykh klasakh [Methods of teaching mathematics in primary grades]. Ternopil : Navch. knyha – Bohdan, 368s. [in Ukrainian]
2. Koval L.V., Skvortsova S.O. (2008) Metodyka navchannia matematyky: teoriia i praktyka. [Methods of teaching mathematics: theory and practice]. Pidruchnyk. Chastyna I. Odesa : Avtohraf, 284 s. [in Ukrainian]
3. Korol Ya.A. (1998) Praktykum z metodyky vykladannia matematyky v pochatkovykh klasakh [Workshop on methods of teaching mathematics in primary grades.]. Ternopil : Mandrivets, 134s. [in Ukrainian]
4. Ushynskyi K.D. (1985) Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works]. Kyiv : Radianska shkola, 360s. [in Ukrainian]
5. Furman A.V. (2004) Optymizatsiia rozumovoho rozvytku shkoliariv: psykholohichnyi aspekt [Optimizing mental development of schoolchildren: psychological aspect]. *Pochatkova shkola*, № 9. s.51-58. [in Ukrainian]
6. Shapoval I.M., Shapoval O.I. (1991) Shche odna model rozviazuvannia prostykh aryfmetychnykh zadach [Another model for solving simple arithmetic problems]. *Pochatkova shkola*, № 3, s.23-27. [in Ukrainian]
7. Yanchenko H., Yanchenko O. (2004) Tekstovi zadachi yak zasib formuvannia pryiomiv matematychnoho modeliuvannia [Text problems as a means of forming mathematical modeling techniques]. *Pochatkova shkola*, № 7, s.31-35. [in Ukrainian]

Kovalchuk V., Biletska L., Stasiv N. Activation of educational of primary school pupils through simulation of plot problems

The article examines the features and content of mathematical modeling in the theory and practice of primary education. The important role and various methods of effective use of mathematical models for the development of cognitive creative activity of younger pupils during solving plot problems are characterized. In primary school, the mathematical modeling procedure is covered in full only when solving plot problems, which by their origin have a purely practical, applied meaning. Their defining role is in the formation in students of general methods of mathematical modeling, which consists of the following three stages: translation of the plot situation into the language of mathematics (construction of a mathematical model of the problem); operation of the obtained model with the use of a mathematical apparatus and obtaining the result in the language of mathematics; translation of the result into ordinary language and its interpretation. Work on the formation of mathematical modeling techniques is a means of acquiring the ability to solve plot problems.

Different types of mathematical modeling, their features and the main didactic methods of using models of story problems as a means of activating the educational and cognitive activity of primary school pupils in mathematics lessons are analyzed. The following types of modeling are distinguished: symbolic, graphic, figurative, subject. The most accessible for elementary school students is subject modeling (with a gradual transition to other types), which is determined by the main type of thinking at this age – visual and figurative. Among the various models used in solving plot problems, auxiliary models are singled out, which record the results of the analysis of the problem and contribute to finding a plan for its solution. Peculiarities of certain methodological aspects of the use of modeling are considered: as a means of understanding the essence of mathematical operations and relations; as a means of learning to solve problems for one or more arithmetic operations. The influence of certain types of problem models and their interrelationships on the effectiveness of the process of solving plot problems by younger schoolchildren was studied and relevant conclusions were drawn.

Key words: *educational activity, plot problem, mathematical model, types of modeling, methods of mathematical.*

УДК 377.8
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.05

Вінтоняк О. В., Зварич Р. В.

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ІСТОРІЯ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ

Для успішного державотворення Українського народу неодмінне значення мають титульно-національні ідентичності, що беззаперечно виступають основними засадами освітньої діяльності у фаховому педагогічному коледжі. Українськість являється сьогодні механізмом культивування добра і справедливості як на європейському континенті, так і в цілому світі загалом. Завдяки методам наукового дослідження ми провели висхідну спрямованість з першоджерельних текстів Біблії до сучасного суспільного стану Української держави, аби наголосити на важливості використання української мови та історії у формуванні громадянського суспільства правової європейської держави. Особливе значення у суспільній інтеграції, зокрема до Європейського Союзу як зразка сучасної цивілізації, належить здобувачам освіти - основі формування громадянського суспільства, що, в свою чергу, є основою правової держави. Соціальна цінність правового статусу студентів педагогічного фахового коледжу полягає в тому, що саме ними опановуються професійні компетентності пізнання об'єктивної дійсності, навколишнього середовища у відповідній сфері людської діяльності. Під час фахової підготовки майбутніх педагогів викладачами застосовуються різноманітні технології, методики, форми й методи виховної і дидактичної роботи, що дозволяють студентам набути знання, уміння та практичні навички просвічувати інших. З історичних подій і явищ наочно видно, що українськість системно знищувалася впродовж багатьох віків, проте в таких несприятливих умовах Український народ зумів зберегти свою ідентичність, відновив українську державність і відстоює її задля збереження миру і безпеки у Європі та цілому світі. Наведено наявні наукові концепти формування громадянського суспільства правової європейської Української держави. Наголошено, що українська мова та історія, в контексті якої розглядається українство, як і від початку закладин світу, виступають дієвими механізмами у формуванні громадянського суспільства студентами педагогічного коледжу правової держави в умовах євроінтеграції під час війни.

Ключові слова: *Бог, український, європейський, ідентичність, виховання, навчальний, правовий, держава.*

На початку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово (Ів. 1:1). Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, сутність нашої свідомості (І. Огієнко). Ще до Різдва Христового Сократом встановлено, що мова є образом людини (Сократ). Мова – то серце народу: гине мова – гине народ (І. Огієнко). Внаслідок цього особливість мови, на противагу засобу комунікації, важко переоцінити в сучасних реаліях геноциду Українського народу. До того ж, Е. Челебі, за науковими дослідженнями Я. Дзири [1] та О. Кульчинського [2], продемонстрував визнання української мови ще більш всеосяжною і багатою, ніж фарсі (перська, іранська), китайська, монгольська та всякі інші, однією з найрозвиненіших, носієм якої є давній Український народ. Е. Челебі був Головнокомандувачем армії Османської імперії XVII ст., здебільшого союзницького періоду військово-дипломатичних відносин з Україною, за винятком ставлення до Запорізької Січі, яка у змові з Московією здійснювала набіги на Кримське ханство, підвладного османам.

Впродовж віків українську мову Українського народу всіляко нищили й забороняли як зовнішніми посяганнями, так і внутрішніми механізмами, можливо через те, що, виходячи з мови ідиш слово «יִנָאָרְקוּ»», що в буквальному звучанні і перекладі означає «Українська» або «Український», чи «Українець» або «Українка» [3], виступає у Святому Писанні знаряддям вчинення дій волі Божої, зустрічається 687 разів у ньому. Таким чином, є підстави вважати з урахуванням біблійного перекладу І. Огієнка, що українськість як титульно-національна ідентичність Української держави покликане Творцем Господом Богом вершити земні справи, протиставляючи себе злу. Не випадково Святійший Патріарх Київський і Всієї Руси-України, Предстоятель Української Православної Церкви Київського Патріархату Філарет зауважує, що з нами Бог [4]. Такої ж позиції дотримується і Блаженніший Святослав Шевчук, Отець і Глава Української Греко-Католицької Церкви [5]. Якщо з нами Бог, то хто проти нас? Заразом, Українська Республіка сьогодні на офіційному національному та міжнародному рівнях визнається форпостом для усього світу [6; 7; 8; 9; 10].

Юридична доктрина сучасної України вже чітко закріпила мову ознакою держави як політичної, особливої організації суспільства [11; 12], що утворюється відповідно до принципу націотворення, започаткованого Президентом Сполучених Штатів Америки ще у 1918 р., після закінчення Першої світової війни, у формі міжнародного принципу права «самовизначення народу/нації». Слід додати, що українською мовою англійське «nation» перекладається і як «народ», і як «нація», що підкреслює значну розвиненість державної української мови і неправильне трактування може призвести до непорозуміння.

Отже, як видно з вищезазначеного, для вироблення науково-практичних підходів у вивченні нашого предмету дослідження задіюються важливі міжгалузеві інтеграційні зв'язки у таких сферах людської діяльності, як філологія, історія, право, освіта й педагогіка та ін. При цьому в умовах війни не втрачають актуальності визнання й гарантування прав людини, що є основним принципом демократичного ладу сучасного цивілізованого світу, зокрема Європейського Союзу, про інтеграцію до якого Українська держава проголосила

з перших років відновлення своєї незалежності і впевнено крокує до утвердження гуманних європейських цінностей сьогодні.

Рівень освіти завжди впливав на рівень розвитку держави, основою якого є громадянське суспільство, що якраз і формується у процесі здобуття освіти, а професія педагога в такому разі означується надважливою особливістю у економічному зростанні майбутніх поколінь, їх добробуті.

Мета нашої наукової розвідки полягає у виробленні наукових підходів до пріоритету вивчення української державної мови та історії студентами педагогічного коледжу як необхідної умови для правової європейської інтеграції.

Українськість, як засіб пізнання, ставала об’єктом дослідження не тільки у біблійних текстах, а й у працях О. Духновича, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, І. Єгорової, Л. Сугейко, Ю. Мельничук О. Завальнюка, О. Кирилюка, П. Гриценка, Л. Дубровіної, А. Киридон, І. Матяш, загалом великої наукової спільноти впродовж віків. Однак, українська мова та історія у формуванні громадянського суспільства студентами педагогічного коледжу правової держави в умовах європейської інтеграції під час війни не відображається у комплексних дослідженнях.

Відповідно до Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України [13] інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, європоцентричність, пробудження громадянської і громадської ініціативи, виникнення різних громадських рухів, розповсюдження волонтерської діяльності, які накладаються на технологічну і комунікативну глобалізацію, міграційні зміни всередині суспільства, ідентифікаційні і реідентифікаційні процеси в особистісному розвитку кожного українця, відбуваються на тлі сплеску інтересу і прояву патріотичних почуттів і нових ставлень до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв Українського народу.

Важливим завданням є розгляд порівняльно-історичних відомостей про переривання державності в інших європейських країнах, які сьогодні представлені потужними європейськими націями. Спеціального розгляду потребують історичні обставини, що призводять до переривання державницької традиції. На особливу увагу заслуговує формування української політичної культури в часи Речі Посполитої та Австро-Угорщини, нове осмислення ролі Кримського Ханату як держави кримськотатарського народу, включно з тривалим воєнним протистоянням і плідною військовою та культурною співпрацею.

Метою національно-патріотичного вихованим є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов’язків, до успадкування духовних і культурних надбань Українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян па основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності.

Отже, центральним органом державної виконавчої влади Української Республіки, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері освіти і науки визначено пріоритетні напрямки формування європейського громадянського суспільства за допомогою української ідентичності.

Формуванню європейського громадянського суспільства правової держави слугують формули українського мовленнєвого етикету, якими викладач розпочинає заняття та протягом усього академічного часу звертається до студентів. Вживання фраз мовного етикету (Добридень! Бувайте! Перепрошую! Даруйте!) у відповідності до ситуації спілкування сприяє формуванню ввічливості, навичок ґречної поведінки. Тут варто перш за все викладачеві бути прикладом, а студенти згодом підсвідомо сприйматимуть це як норму. Дібрані звернення (імена та загальні слова – звернення) мають вживатися у кличному відмінку (відповідно до числа): Артеме, Ілле, Олено, Анастасіє, друже, студенте та ін. Слід зважати на багатство власне українських вигуків: Отакої! Овва! Годі!

Не останню роль у формуванні громадянського суспільства в Україні відіграють епіграфи до заняття – ретельно дібрані, вони слугують лейтмотивом усього заняття, наприклад, «Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову» (Ліна Костенко), «Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, сутність нашої свідомості» (Іван Огієнко). Саме на влучному епіграфі можна побудувати мету заняття, яка буде активізувати патріотичну свідомість студентів [14, с. 30].

К. Ушинський зазначав, що мова – найважливіший, найбагатший і найміцніший зв’язок, що зв’язує віджилі, живущі і майбутні покоління народу в одне велике, історично живе ціле. Коли зникає народна мова, – народу немає більше [15, с. 123]. Рідна мова – кров національної культури, її титульна сторінка. Кожній людині незалежно від її волі властива схильність до своєї рідної мови. Чужа мова рідною не стане [16, с. 460]. У цьому ракурсі слід зауважити, що трактування рідної мови у формуванні європейського громадянського суспільства правової європейської Української Республіки можливе лише через визнання константи «рідна мова Українського народу – українська мова», а, отже, державна мова Української правової держави – українська мова, що також гарантовано ч. 1 ст. 10 Конституції України [17].

Історію як засіб формування громадянського суспільства у процесі фахової підготовки здобувачів освіти педагогічного коледжу доречно застосовувати шляхом її критичного аналізу та проблемного підходу з урахування суспільно-політичних подій, явищ та постатей сучасних воєнних умов під час євроінтеграційних процесів. Очевидним є той факт, що розповіді про минуле на всіх навчальних заняттях в апріорі повинні бути українськими, подаватися як історія України в контексті всесвітньої історії, виключаючи всі можливі

неточності історіописання, що зумовлено системним знищенням українців, минуле й сьогодення яких писане кров'ю.

Історію Української нації слід визначити, перш за все, як збереження національної ідентичності (самобутності, собітотожності), котра не змінюється ні під впливом потужних соціально-історичних, ні культурних чинників, коли, на відміну від інших народів, українці як нація вистояли попри всі начебто нездоланні асиміляторські сили, спрямовані на знищення нашого народу. Українство зазнало таких неповторних втрат, які вже ніколи не будуть компенсовані. Своєрідний національний мартиролог України складається зі скорботного переліку втрачених українських етнічних земель, з багатомільйонного списку жертв Голодомору, воєн, розстрілів, з трагічного пантеону загиблих Провідників нації, її цвіту – письменників, митців, вчених [18, с. 229], державотворців, котрі стали потерпілими злочинної діяльності у формі геноциду – найважчого серед злочинів проти людства. Внаслідок цього трагічні факти українського минулого й сьогодення ні в який спосіб не можуть подаватися як глумління, применшуватись, замовчуватись, виправдовуватись чи спростовуватись.

У період відновлення сучасної незалежності Української держави О. Субтельний резюмував, що політичні права українців як нації мінімальні – не лише на європейському континенті, а й у середині власного суспільства. Сьогодні, як і протягом попередніх століть, право остаточно ухвалювати рішення, що стосується основних сфер життя українців, зосереджено здебільшого поза межами їхньої території [19, с. 15]. Такі судження зберігають свою актуальність і сьогодні, проте диференціація з сьогоденням, на нашу думку, полягає в тому, що Український народ як живий організм не тільки активно бореться з помилками минулого, але й твердо відстоює уже набуті соціальні цінності сформованої правової Української державності, що прагне повністю інтегруватися у європейський демократичний простір, а Збройні Сили України, як і всі сили оборони, являються найяскравішим прикладом честі й доблесності – європейських цінностей.

Отже, аргументовані нами засоби формування громадянського суспільства студентами педагогічного коледжу правової держави становлять суспільну значимість не тільки у вигляді майбутніх професійних учителів, а перш за все, уже наявним правовим статусом, що є рушійним стрижнем розбудови державності як такої. Бої під Крутами, виступи у Чехословацькій Республіці перед Другою світовою війною, Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності – це все ті світові суспільно-політичні події, головними постатями яких були студенти. Таким чином, при фаховій підготовці студентів педагогічного коледжу варто застосовувати вироблені науково-практичні підходи українського академіка І. Беха, який вважає, що громадянське виховання має включати:

– створення у здобувачів освіти активної громадянської і державницької позиції, заснованої на традиційних культурних цінностях Українського народу;

– розвиток міжнаціонального спілкування;

– виховання поважного ставлення до національної гідності людей, їхніх почуттів, релігійних переконань;

– розвиток правової і політичної культури студентів, розширення конструктивної участі у прийнятті рішень, що зачіпають їхні права й інтереси, включно з різними формами самоорганізації, самоуправління, суспільно значущої діяльності [20, с. 177-178].

Одним із головних завдань педагогічної діяльності є формування такого середовища, яке може впливати на освітній процес та його результати. Такий підхід пов'язаний з ідеєю включення педагогічного коледжу та його студентів у суспільство і навпаки. Зазначимо, що навчальне середовище є насамперед підсистемою соціокультурного середовища, сукупністю спеціально організованих педагогічних умов розвитку особистості. Це структура, яка включає кілька взаємозалежних рівнів:

– глобальний, тобто загальносвітові тенденції розвитку культури, освіти;

– регіональний, тобто освітню політику, культуру, систему освіти;

– локальний - навчальний заклад, найближче оточення, академічна сім'я [21]. Таким чином, освітнє середовище педагогічного коледжу є важливим фактором професійного становлення та особистісного розвитку студентської молоді. Основними чинниками його впливу є створення еталону суспільного життя, активного підвищення ролі соціально-виховних впливів на формування особистості майбутнього європейського фахівця [22, с. 107].

Зазначимо, що саме право є важливим засобом регулювання взаємовідносин людей і суспільства в цілому, тому його призначення полягає, насамперед, у регулюванні відносин громадян, їхньої поведінки, враховуючи індивідуальні потреби, у спрямуванні дій громадян в інтересах суспільства. Цей висновок є дуже важливим, оскільки, на жаль, нині в українському суспільстві дуже часто публічна влада правовими механізмами забезпечує інтереси насамперед корпоративних членів суспільства. Тим самим, створюються комфортні умови функціонування для обмежено визначеної кількості громадян, що десонує з інтересами суспільства в цілому. А це у свою чергу викликає поглиблення соціального розшарування в суспільстві і, як наслідок, загострює соціальну напругу в ньому, що не сприяє подальшому розвитку держави. Правова політика України, як особливий різновид державної політики загалом, має бути спрямована на : визнання, дотримання і забезпечення основоположних прав і свобод людини і громадянина; формування правової державності; судово-правову реформу; удосконалення законодавства; усвідомлення усім суспільством і, в першу чергу публічною владою, нової, гуманістичної ролі права і усієї юридичної системи; пошук мирних конституційних шляхів вирішення виникаючих конфліктів [23, с. 60].

Висновки. Українська мова та історія, в контексті якої розглядається українство, як і від початку закладин світу, виступають дієвими механізмами у формуванні громадянського суспільства студентами педагогічного коледжу правової держави в умовах євроінтеграції під час війни. На законодавчому рівні констатовано, що розвиток української ідентичності сприяє розбудові Української держави, яка незмінно тримає курс у напрямку до утвердження європейських цінностей у світі. Українські моделі мовленнєвого етикету формують у здобувачів освіти усвідомлення своєї соціальної цінності у катастрофічних умовах збройного протистояння. За науково-педагогічною спадщиною українських діячів слід виробляти ефективні моделі правового захисту української мови та історії в умовах сучасного державотворення європейської демократії. Перспективами подальших досліджень може виступити детальне опрацювання окремих біблійних текстів у філологічній компаративістиці, які будуть сприяти критичному аналізі подій, явищ, постатей минулого та сучасності з метою недопущення глобальних помилок та успішної освітньої діяльності педагогічних закладів освіти України.

Використана література:

1. Дзира Я. І. Евлія Челебі. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Evliya_Ch (дата звернення: 11.09.2022).
2. Кульчинський О. «Вірні кошові козаків жовтої тростини». Як описані українці у досі не перекладених літописах Османської імперії. URL: https://texty.org.ua/articles/35962/Virni_koshovi_kozakiv_zhovtoji_trostyny_Jak_opysani-35962/ (дата звернення: 11.09.2022).
3. Перекладач Google. יְנָאְרְקָו URL: https://translate.google.com.ua/?hl=uk&tab=TT (дата звернення: 11.09.2022).
4. Філарет. Україна переможе, бо з нами Бог, – велике інтерв’ю Патріарха Філарета. 22.06.2022. *Youtube*. *Київський Патріархат*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=4Ufvanr4JTE (дата звернення: 11.09.2022).
5. Блаженніший Святослав (Шевчук): «Бог є з нами – і це була молитва Майдану». *Youtube*. *Живе телебачення.* URL: https://www.youtube.com/watch?v=FUR1qpM1Sis (дата звернення: 11.09.2022).
6. Дуда: якби не героїчний опір України, під загрозою були б Польща і країни Балтії. *Європ. правда*. 2 серп. 2022. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/08/2/7144275/ (дата звернення: 11.09.2022).
7. «Україна захищає світ»: запустили лічильник часу відбиття вторгнення РФ. *Укрінформ*. 2 берез. 2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3418242-ukraina-zahisae-svit-zapustili-licilnik-casu-vidbitta-vtorgnenna-rf.html (дата звернення: 11.09.2022).
8. Залужний В., Забродський М. Перспективи забезпечення воєнної кампанії 2023 року: Український погляд. *Укрінформ.* 7 верес. 2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3566162-ak-zabezpeciti-voennu-kampaniu-u-2023-roci-ukrainskij-poglad.html (дата звернення: 11.09.2022).
9. Глущенко О. Україна захищає світ від голоду – МЗС. *Укр. правда.* 15 берез. 2022. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/15/7331395/ (дата звернення: 11.09.2022).
10. Напад росії на Україну може призвести до голоду в усьому світі – Сполучене Королівство в ООН. *Укрінформ.* 30 берез. 2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3443490-napad-rosii-na-ukrainu-moze-prizvesti-do-golodu-v-usomu-sviti-velika-britania-v-oon.html (дата звернення: 11.09.2022).
11. Чеховська М. М., Шлапаченко В. М. Мова як чинник національної безпеки. *Держава та регіони. Сер.: Право.* 2018. № 3 (61). С. 39-46.
12. Кравчук В., Бегош О. Державна мова як визначальна ознака держави. *Актуальні пробл. правознавства.* 2021. № 4. С. 6-10. Doi:10.35774/app2021.04.006.
13. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : наказ Міністерства освіти і науки України від 6 черв. 2022 р. № 527. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#n7 (дата звернення: 11.09.2022).
14. Нечай А. М., Чернушенко В. М. Форми та методи роботи в процесі формування громадянських почуттів студентів на заняттях Української мови. *Зб. наук.-практ. конф. «Соц.-пед. засади формув. громад. Відповідальності у студентів» (24-25 квіт. 2018, м. Конотоп)*. Конотоп. 2018. С. 28-34.
15. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: в 2 т. Київ, 1983. Т. 1. 348 с.
16. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих начальних закладів. Дрогобич, 2003. 528 с.
17. Конституція України : Конституція України, Конституція, Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 11.09.2022).
18. Кирилюк О. Українська національна ідентичність, національна пам'ять та національна резистентність. *Зб. наук. праць за матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з між нар. участю «Тоталітаризм як система знищення нац. пам’яті» (11-12 черв. 2020, м. Львів)*. Львів, 2020. С. 226–229.
19. Субтельний О. Україна: історія. Пер. з англ. Ю. Шевчука. Київ, 1991. 512 с.
20. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ. Чернівці, 2018. 296 с.
21. Власенко О. Особливості формування освітньо-виховних систем. Житомир, 2014. 158 с. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/42970576.pdf (дата звернення: 11.09.2022).
22. Грищенко Л. Особливості формування правової культури майбутніх учителів у навчально-виховному середовищі педагогічного коледжу. *Гуманізація навч.-виховн. процесу.* 2017. № 2 (82). С. 105-114.
23. Корж І. Ф. Громадянське суспільство як чинник модернізації сучасної держави. Проблеми впливу права на становлення демократії в Україні. *Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. «Громад. сусп. як чинник модернізації сучасної держави» (20 квіт. 2021, м. Київ)*. Київ, 2021. С. 59-63.

References:

1. Dzyra Ya. I. (2005). Evliia Chelebi [Evliya Celebi]. Retrieved from: http://www.history.org.ua/?termin=Evliya_Ch [in Ukrainian].
2. Kulchynskyi O. (2012). «Virni koshovi kozakiv zhovtoi trostyny». Yak opysani ukraintsi u dosi ne perekladenykh litopysakh Osmanskoi imperii [«Loyal Cossack baskets of yellow cane». How Ukrainians are described in the still untranslated chronicles of the Ottoman Empire]. Retrieved from: https://texty.org.ua/articles/35962/Virni_koshovi_kozakiv_zhovtoji_trostyny_Jak_opysani-35962/ [in Ukrainian].

3. Google translator. (2022). יוּנאָרקָוו [And Ukrainian]. Retrieved from: https://translate.google.com.ua/?hl=uk&tab=TT [in Yiddish and Ukrainian].
4. Filaret. (2022). Ukraina peremozhe, bo z namy Boh, – velyke interviu Patriarkha Filareta. 22.06.2022. [Ukraine will win, because God is with us - a great interview of Patriarch Filaret]. Youtube. Kyiv Patriarchate. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=4Ufvanr4JTE [in Ukrainian].
5. His Beatitude Svyatoslav (Shevchuk). (2022). «God is with us – and this was the prayer of the Maidan». Youtube. Live television. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=FUR1qpM1Sis [in Ukrainian].
6. Duda A. (2022). Yakby ne heroichnyi opir Ukrainy, pid zahrozoiu buly b Polshcha i krainy Baltii [If it were not for the heroic resistance of Ukraine, Poland and the Baltic states would be under threat]. European Truth. 2 Aug. 2022. Retrieved from: https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/08/2/7144275/ [in Ukrainian].
7. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2022). «Ukraina zakhyshchaie svit»: zapustyly lichylnyk chasu vidbyttia vtorhnennia RF [«Ukraine defends the world»: the timer for repelling the invasion of the Russian Federation was launched]. Ukrinform. 2 March 2022. Retrieved from: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3418242-ukraina-zahisae-svit-zapustili-licilnik-casu-vidbitta-vtorgnenna-rf.html [in Ukrainian].
8. Zaluzhnyi V., Zabrodskyi M. (2022). Perspektyvy zabezpechennia voiennoi kampanii 2023 roku: Ukrainskyi pohliad [Prospects for ensuring the military campaign of 2023: Ukrainian perspective]. Ukrinform. 7 Sep. 2022. Retrieved from: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3566162-ak-zabezpeciti-voennu-kampaniu-u-2023-roci-ukrainskij-poglad.html [in Ukrainian].
9. Hlushchenko O. (2022). Ukraina zakhyshchaie svit vid holodu – MZS [Ukraine protects the world from hunger - Ministry of Foreign Affairs]. Ukrainian Truth. 15 March. 2022. Retrieved from: https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/15/7331395/ [in Ukrainian].
10. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2022). Napad rosii na Ukrainu mozhe pryzvesty do holodu v usomu sviti – Spoluchene Korolivstvo v OON [Russia's attack on Ukraine could lead to worldwide famine - United Kingdom at the UN]. Ukrinform. 30 March. 2022. Retrieved from: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3443490-napad-rosii-na-ukrainu-moze-prizvesti-do-golodu-v-usomu-sviti-velika-britania-v-oon.html [in Ukrainian].
11. Chekhovska M. M., Shlapachenko V. M. (2018). Mova yak chynnyk natsionalnoi bezpeky [Language as a factor of national security]. State and regions. Series: Law. Issue 3 (61), p. 39-46 [in Ukrainian].
12. Kravchuk V., Behosh O. (2021). Derzhavna mova yak vyznachalna oznaka derzhavy [State language as a defining feature of the state]. Actual problems of jurisprudence. Issue 4, p. 6-10 [in Ukrainian].
13. The Concept of National-Patriotic Upbringing in the Education System of Ukraine. No 527 (2022). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#n7 [in Ukrainian].
14. Nechai A. M., Chernushenko V. M. (2018). Formy ta metody roboty v protsesi formuvannia hromadianskykh pochuttiv studentiv na zaniattiakh Ukrainskoi movy [Forms and methods of work in the process of forming students' civic feelings in Ukrainian language classes]. Soc.-ped. basics of forms communities students' responsibility. Konotop, p. 28-34 [in Ukrainian].
15. Ushynskyi K. D. (1983). Vybrani pedahohichni tvory: v 2 t [Selected pedagogical works: in 2 volumes]. Kyiv. Vol. 1, 348 p. [in Ukrainian].
16. Vyshnevskyi O. I. (2003). Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky. Posibnyk dlia studentiv vyshchykh nachalnykh zakladiv [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy. Guide for students of higher primary institutions]. Drohobych, 528 p. [in Ukrainian].
17. Verkhovna Rada of Ukraine (1996). The Constitution of Ukraine of June 28 1996. No 254к/96-ВР. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text [in Ukrainian].
18. Kyryliuk O. (2020). Ukrainska natsionalna identychnist, natsionalna pamiat ta natsionalna rezystentnist [Ukrainian national identity, national memory and national resistance]. Coll. of science work for mother All-Ukrainian science and practice conf. from between with the participation of «Totalitarianism as a system of national destruction memory». Lviv, p. 226–229 [in Ukrainian].
19. Subtelnyi O. (1991). Ukraina: istoriia. Per. z anhl. Yu. Shevchuka [Subtelny O. Ukraine: history. Trans. from English Yu. Shevchuk]. Kyiv, 512 p. [in Ukrainian].
20. Bekh I. D. (2018). Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnostei: monohrafiia [Personality on the way to spiritual values: monograph]. Kyiv. Chernivtsi, 296 p. [in Ukrainian].
21. Vlasenko O. (2014). Osoblyvosti formuvannia osvitno vykhovnykh system [Peculiarities of the formation of educational systems]. Zhytomyr, 158 p. [in Ukrainian].
22. Hryshchenko L. (2017) Osoblyvosti formuvannia pravovoi kultury maibutnikh uchyteliv u navchalno-vykhovnomu seredovyshchi pedahohichnoho koledzhu [Peculiarities of formation of legal culture of future teachers in the educational and educational environment of the pedagogical college]. Humanization of the educational process. Issue 2 (82), p. 105-114 [in Ukrainian].
23. Korzh I. F. (2021). Hromadianske suspilstvo yak chynnyk modernizatsii suchasnoi derzhavy. Problemy vplyvu prava na stanovlennia demokratii v Ukraini [Civil society as a factor in the modernization of the modern state. Problems of the influence of law on the formation of democracy in Ukraine]. International scientific and practical conference «Civil society as a factor in the modernization of the modern state». Kyiv. 2021, p. 59-63 [in Ukrainian].

Vintoniak O., Zvarych R. Ukrainian language and history in the formation of civil position by students of pedagogical college

For the successful state-building of the Ukrainian nation, titular-national identities, which are undeniably the main foundations of educational activity in a professional pedagogical college, are of indisputable importance. Today, Ukrainianness is a mechanism for cultivating goodness and justice both on the European continent and in the world in general. Thanks to the methods of scientific research, we conducted an upward orientation from the original texts of the Bible to the modern social state of the Ukrainian state in order to emphasize the importance of the use of the Ukrainian language and history in the formation of the civil society of a legal European state. Special importance in social integration, in particular to the European Union as a model of modern civilization, belongs to those who acquire education, the basis of the formation of civil society, which, in turn, is the basis of the rule of law. The social value of the legal status of students of the Pedagogical Vocational College lies in the fact that they master the professional competences of knowledge of objective reality and the environment in the relevant sphere of human activity. During professional training of future teachers, teachers use various technologies,

methods, forms and methods of educational and didactic work, which allow students to acquire knowledge, skills and practical skills to educate others. Historical events and phenomena clearly show that Ukrainianness has been systematically destroyed for many centuries, but in such unfavorable conditions, the Ukrainian people managed to preserve their identity, restored Ukrainian statehood and defend it in order to preserve peace and security in Europe and the whole world. The available scientific concepts of civil society formation of the legal European Ukrainian state are presented. It is emphasized that the Ukrainian language and history, in the context of which Ukrainianness is considered, as from the beginning of the world, are effective mechanisms in the formation of civil society by students of the pedagogical college of the legal state in the conditions of European integration during the war.

Key words: *God, Ukrainian, European, identity, education, academic, legal, state.*

УДК 373.5.016:81.161.2’233:398
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.06

Воробець О. Р.

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

У статті представлено аналіз проблеми формування мовної особистості учнів основної школи засобами українського фольклору. Проаналізовано позиції вітчизняних та зарубіжних учених щодо особливостей формування мовленнєвих умінь і навичок школярів. Визначено сутність та якісні характеристики дефініції «мовна особистість», окреслено шляхи її формування в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. На основі аналізу наукових джерел виділено компоненти мовної особистості: ціннісний, культурологічний та персональний. Зазначено, що ефективним засобом мовленнєвого розвитку учнів на уроках української мови виступає український фольклор. Представлено дискусію українських і зарубіжних науковців щодо особливостей вивчення творів усної народної творчості з учнями закладів середньої освіти. Констатовано, що вони розглядають фольклор в якості функціонального комунікативного феномена національної української культури, який втілює народну модель сприйняття мовної картини світу.

Запропоновано методи і прийоми формування мовної особистості школярів на уроках української мови. Серед них – спостереження за одиницями живого мовлення, відтворення їх школярами, пояснення, організація діалогу, створення монологічних висловлювань, добір засобів передачі інформації, словникова робота, бесіди українознавчого змісту.

Особливу увагу приділено формуванню в учнів умінь аргументування й доводити особисту думку, виражати громадянську позицію, редагувати власні і чужі висловлювання, збагачувати їхній зміст національно орієнтованими одиницями мовлення. Зроблено висновок про те, що формування мовної особистості школярів, їхній інтелектуальний розвиток значною мірою залежать від систематичного опрацювання на уроках української мови творів українського фольклору. Перспективним напрямом дослідження порушеної проблеми визначено дослідження шляхів формування мовної особистості школярів засобами інноваційних освітніх технологій.

Ключові слова: *мовна особистість, заклади загальної середньої освіти, український фольклор, мовленнєві уміння і навички, уроки української мови.*

Процеси реформування вітчизняної системи загальної середньої освіти на сучасному етапі розвитку педагогічної думки передбачають виховання всебічно розвиненої особистості, національно свідомої, з високими моральними якостями. Відповідно, пріоритетними завданнями в цій галузі виступають: підготовка учнів з активною життєвою позицією, переосмислення традиційної системи навчання української мови у відповідності до запитів суспільства, зміна стратегічних напрямів її розвитку з урахуванням особистісно орієнтованого вектору навчання.

Одним із пріоритетних завдань сучасної освіти в Україні визнано формування мовної особистості школярів на уроках української мови.

Результати аналізу порушеної проблеми в науковій літературі засвідчили, що мовленнєвий розвиток здобувачів освіти посідає одне із провідних місць у педагогіці, психології, філософії, лінгвістиці. Особистість у цих науках розглядається як багатогранне багатовимірне поняття. В залежності від того, які завдання вони ставлять перед собою, визначаються якісні характеристики означеного поняття, пропонуються його різні тлумачення.

Проблема формування мовної особистості здобувачів освіти була предметом вивчення значної кількості досліджень зарубіжних та вітчизняних учених. Її вивчали В. Горяний, В. Горпинич, Н. Грипас, С. Караман, І. Ковалик, В. Мельничайко, І. Олійник, М. Пентилюк, М. Плющ та ін. Філософсько-педагогічним аспектам порушеної проблеми присвячені наукові розвідки класиків вітчизняної педагогічної науки: Г. Сковороди, О. Духновича, К. Ушинського, І. Франка, С. Русової, В. Сухомлинського та ін. Зазначені науковці

пропонували різні теоретико-методологічні підходи до формування мовленнєвих умінь особистості в процесі міжлюдської комунікації. Ними розглядалися різні чинники, що впливають на сприймання одиниць мовлення, серед яких – емоційний компонент, індивідуальні когнітивні особливості учасників комунікації тощо. Проте об'єднувальним фактором різноманітних позицій було твердження про те, що на формування та розвиток мовної особистості впливає суспільно-соціальне, територіальне середовище,традиції виховання в національній культурі.

Вітчизняні вчені у своїх наукових доробках наголошували на особливому дидактичному й виховному значенні творів усної народної творчості для навчання і виховання учнів основної школи. Вони зазначають, що їхній зміст віддзеркалює взаємостосунки людей, їхні прагнення, особливості побутової та духовної культури. На їхнє переконання, вони є не лише формою художнього мислення, а й потужним засобом впливу на свідомість людини [2; 3; 5: 8].

Мета статті полягає в теоретичному аналізі процесу формування мовної особистості здобувачів освіти основної школи засобами українського фольклору та окресленні можливостей його використання на уроках української мови.

Визначальною рисою сучасного процесу реформування національної освіти є спрямування на всебічний розвиток особистості. Концептуальними засадами оновлення змісту середньої ланки освіти визначено «збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення навчального предметного середовища, що в сукупності забезпечують психологічний комфорт і сприяють вияву творчості дітей» [7, с. 8].

Значне місце в цьому процесі належить проблемі формування мовної особистості здобувачів освіти.

Результати аналізу психолого-педагогічної літератури засвідчили, що вченими визначено якісні характеристики означеного феномена, виокремлено його компоненти, запропоновано шляхи формування та розвитку мовленнєвих умінь та навичок здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти.

Погоджуємося з думкою О. Кулик про те, що в процесі мовленнєвого розвитку учнів перш за все доцільно враховувати теоретичні положення психології, дидактики, лінгвістики й методики, у результаті чого має бути сформована активна, діяльна, творча особистість, яка вміє аналізувати, пізнавати та вдосконалюватися [6, с. 309]. На думку М. Пентилюк, важлива роль у цьому процесі має належати школі, яка «має забезпечити формування людини, яка вільно й легко висловлюється з різноманітних питань, виявляє високий рівень культури спілкування, дбає про якість свого мовлення та його вдосконалення» [9, с. 80].

Як зазначають Н. Бородина, С. Каленюк, у змісті мовної особистості традиційно виділяють такі компоненти: 1) ціннісний компонент змісту виховання, що представляє систему цінностей або життєвих смислів; 2) культурологічний компонент, який визначає рівень засвоєння культури як ефективного засобу підвищення інтересу до мови; 3) персональний компонент, що ідентифікує те індивідуальне, глибинне, що є в кожній особистості [1,с. 80].

У свою чергу, Н. Дика розглядає мовну особистість як надскладну систему, діяльність якої залежить від багатьох чинників і факторів, що впливають на її функціонування. У цьому аспекті важливим, на її переконання, є врахування провідних лінгводидактичних особливостей процесу розвитку мовної особистості, орієнтування на комплексний розвиток усіх її складових компетентностей, ефективний підбір оптимальних форм, методів та прийомів, які сприятимуть формуванню означеного поняття [4, с. 32].

Важливою в даному контексті, на нашу думку, є позиція З. Шевчук, яка стверджує, що мовній особистості як феномену властива поліфункціональність, що ґрунтується на засадах сучасної лінгвістики, а саме: мовна особистість являє собою системне утворення, складниками якого виступають якісні характеристики особистості (емоційність, ментальність, комунікативність тощо) [10].

Особливий вплив на мовленнєвий розвиток здобувачів освіти, за твердженням науковців і практиків, спричиняє вивчення творів усної народної творчості на уроках української мови.

Аналіз наукової літератури та практичної діяльності учителів ЗЗСО засвідчує, що у процесі формування національної свідомості учнів засобами українського фольклору забезпечується розвиток в особистості духовної суті, забезпечується належне сприйняття ідеалів і ціннісних орієнтацій народу, що і складає основу виховання школярів основної школи.

Українські та зарубіжні науковці розглядають фольклор як функціональний комунікативний феномен національної культури, який втілює народну модель сприйняття мовної картини світу. Це основне джерело народного професійного мистецтва з властивою йому варіативністю, анонімністю, імпровізацією. Вони стверджують, що слов'янський фольклористичний дискурс в останні десятиліття ґрунтується на основі таких підходів до вивчення усної народної творчості: *контекстний* (дослідження фольклору з урахуванням історичних процесів, обрядовості, міфології, різних видів мистецтв, психології, літератури, етнографії); *комунікативний* (розгляд фольклору як вираження соціально-культурної самоідентифікації народу, як комунікативний спосіб передачі цінностей за допомогою словесних текстів); *функціональний* (вивчення фольклору як функціонального культурного явища, що є художньо-естетичним вираженням національних цінностей народу); *антропологічний* (фольклор досліджується в аспекті культурної антропології у контексті проблем мовного стереотипу, гендерних питань) [8].

Відомо, що український фольклор як історична основа художньої культури має багатовікову історію й відображає вічні духовні народні цінності, зберігаючи кращі риси його менталітету. У цьому контексті доцільною, на наше переконання, є думка М. Пентилюк про те, що культурно-історична традиція народу завжди була духовною основою української освіти. Вчена зазначає, що усна народна творчість – це важливий складник духовної культури суспільства, відповідно, доцільно ввести його вивчення в освітній процес сучасної школи з метою формування толерантної, високоінтелектуальної, морально стійкої, культурної, патріотично налаштованої особистості [9].

Вивчення українського фольклору посідає значне місце на уроках української мови в середній школі. В основу його опрацювання покладено науково-методичні засади сучасної фольклористики, яка, за твердженням М. Вовк, розвивається як інтердисциплінарна наука: «традиційні та інноваційні напрями фольклористики ґрунтуються на суміжних зв’язках з літературознавством, психологією, лінгвістикою, історією, культурологією, театрознавством, педагогікою, що підтверджує історико-педагогічна ретроспектива її розвитку» [3].

Використання творів усної народної творчості на уроках української мови засвідчує, що через фольклор діти не лише опановують рідну мову, а й освоюють її красу, при цьому залучаються до культури свого народу.

Усні народні твори розглядаються науковцями як носії конкретної інформації, які в образній формі розкривають народні знання про оточуючу дійсність, демонструючи її емоційну оцінку й еталони поведінки.

Як зазначає Л. Мафтин, класики української педагогіки – О. Духнович, К. Ушинський, В. Сухомлинський – у своїх творах акцентували увагу на тому, що народні прислів’я, мов у дзеркалі, відтворюють всі сторони народного життя. Вони вважали їх своєрідною інформативною дидактикою, програмою навчання й виховання дітей [8].

Натомість О. Вернигора вважає, що реалізація педагогічних функцій творів українського фольклору на уроках української мови розкривається через багатоваріативність їхнього вивчення учнями, використання у системі позаурочних виховних заходів. Зразки усної народної творчості, такі, до прикладу, як народні паремії, через свою жанрову специфіку та змістове наповнення значною мірою впливають на емоційно-чуттєву й розумову сферу школярів, розвивають їхні ціннісні орієнтири, формують творчі здібності та асоціативне мислення. Їхнє використання сприяє активізації дидактичного процесу, закріпленню особистісно значущого сенсу освітньої діяльності [2].

Серед ефективних методів, що сприяють формуванню мовної особистості учнів, Ж. Колоїз виділяє такі: спостереження за функціонуванням національно орієнтованих одиниць мовлення, пояснення доцільності їхнього уживання; проведення діалогу з дотриманням правил мовленнєвого етикету; створення монологічних висловлювань, що мають національно-культурне спрямування; добір засобів передачі інформації у відповідності до ситуацій спілкування; бесіди українознавчого змісту; редагування власних й чужих висловлювань, збагачення їхнього змісту національно орієнтованими одиницями мовлення [5].

Мовленнєві уміння і навички, сформовані на основі опрацювання національно-культурних текстів, у свою чергу, виступають підґрунтям для створення школярами власних текстів національно-культурного спрямування та їхнього вживання у ситуаціях повсякденного життя.

Як вважає М. Пентилюк, на граматичнму рівні вивчення мови доцільно здійснювати етнолінгвістичний аналіз, відповідно, на уроках з морфології та синтаксису важливо пропонувати дітям для виконання відповідні вправи. Вчена зазначає, що увагу учнів слід звертати на традиційне вживання займенників пошанної множини, специфічність кличного і давального відмінків, використання дієслівних форм на -но, -то; паремійних висловлювань національного характеру тощо. Аналіз тексту етнолінгвістичного характеру має бути орієнтованим на спрямування уваги школярів на виокремлення тропів, зокрема таких як народнопоетичні метафори (козак тужить, серце плаче,), порівняння (голодний, як собака, дівчина як калина), епітети (буйний вітер, чисте поле, чорні брови). Ці мовні одиниці відображають національний спосіб мислення представників народу, демонструють різносторонні можливості українського образного слова [9].

Висновки. Проведене дослідження дозволило зробити висновок про те, що формування мовної особистості учнів, їхній загальний культурний рівень, вихованість, інтелектуальний розвиток багато в чому залежать від свідомого систематичного опрацювання на уроках української мови творів усної народної творчості. Ефективність цього процесу залежить від раціонального впровадження в освітній процес закладів освіти принципів систематичності, науковості та етнізації на основі аксіологічного і синергетичного підходів до формування спеціальних та загальномовленнєвих умінь та навичок учнів.

Переконані, що етнізація освітнього процесу в закладах освіти є необхідним засобом навчання української мови, адже дозволяє повною мірою реалізовувати змістові лінії чинних програм та сприяє розвиткові мовної особистості школярів, виробленню у них рис специфічної мовленнєвої україномовної особистості.

Під час мовленнєвого розвитку учнів основної школи засобами українського фольклору доцільно враховувати: 1) вікові особливості учнів основної школи; 2) рівень їхнього когнітивного розвитку 3) дотримання умов засвоєння учнями матеріалу в єдності змісту й значення; 4) передбачення учнями послідовності логічних дій; 5) освітні інтереси школярів.

Перспективи подальших наукових досліджень порушеної проблеми, на нашу думку, полягають у вивченні психолого-педагогічних засад формування мовної особистості учнів на уроках української мови засобами інноваційних навчальних технологій.

Використана література:

1. Бородіна Н., Каленюк С. Формування мовної особистості учнів як провідне завдання мовної освіти. *Studia methodologica,* 41. 2015. С. 79-85.
2. Вернигора О. Специфіка вивчення усної народної творчості учнями основної школи. *Проблеми підготовки сучасного вчителя.* 2015. № 12. С. 24-32.
3. Вовк М. Етико-естетичний потенціал української фольклористики. Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент: зб. наук. пр. Вип. 11. Київ: Вид-во ТОВ «Тонар», 2016. С. 63-81.
4. Дика Н. Реалізація концепту мовної особистості у сучасній лінгводидактиці.*Педагогічний процес: теорія і практика* (серія: педагогіка) № 2 (53), 2016. С. 32-36
5. Колоїз Ж. В. Українська пареміологія: навч. посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ». 2014. 349 с.
6. Кулик О. Д. Психологічні передумови мовленнєвого розвитку учнів 5-9 класів у процесі засвоєння знань з морфеміки і словотвору. *Молодий вчений.* № 12 (15) грудень, 2014 р. С. 309- 311.
7. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
8. Мафтин Л., Предик А., Шевчук К. Педагогічний потенціал українських народних паремій.*Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2019, № 10 (94). С. 160-172.
9. Пентилюк М. І. Мовна особистість учня в проспекції мовленнєвого спілкування. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей. Київ : Ленвіт, 2011. 256 с.
10. Шевчук З. С. Проблема мовної особистості в сучасному мовознавстві. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.* Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. В. 12. С. 238-240.

References:

1. Borodina N., Kaleniuk S. Formuvannia movnoi osobystosti uchniv yak providne zavdannia movnoi osvity [Forming school students' language personality as the leading task of language education]. Studia methodologica, 41. 2015. S. 79-85. [in Ukrainian]
2. Vernyhora O. Spetsyfika vyvchennia usnoi narodnoi tvorchosti uchniamy osnovnoi shkoly [The specifics of studing oral folk art by students of the secondary school]. Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia. 2015. № 12. S. 24-32. [in Ukrainian]
3. Vovk M. Etyko-estetychnyi potentsial ukrainskoi folklorystyky [Ethical and aesthetic potential of Ukrainian folklore studies]. Mystetska osvita: zmist, tekhnolohii, menedzhment: zb. nauk. pr. Vyp. 11. Kyiv: Vyd-vo TOV «Tonar», 2016. S. 63-81. [in Ukrainian]
4. Dyka N. Realizatsiia kontseptu movnoi osobystosti u suchasnii linhvodydaktytsi [Implementation of the concept of language personality in modern linguodidactics]. Pedahohichnyi protses: teoriia i praktyka (seriia: pedahohika) № 2 (53), 2016. S. 32-36. [in Ukrainian]
5. Koloiz Zh. V. Ukrainska paremiolohiia: navch. posibnyk dlia studentiv filolohichnykh spetsialnostei vyshchykh navchalnykh zakladiv [Ukrainian paremiology: a study guide for students of philological specialties of higher educational institutions]. Kryvyi Rih: KPI DVNZ «KNU». 2014. 349 s. [in Ukrainian]
6. Kulyk O. D. Psykholohichni peredumovy movlennievoho rozvytku uchniv 5-9 klasiv u protsesi zasvoiennia znan z morfemiky i slovotvoru [Psychological prerequisites of the speech development of 5th-9th grade school students in the process of acquiring knowledge in morphemics and word formation]. Molodyi vchenyi. № 12 (15) hruden, 2014 r. S. 309-311. [in Ukrainian]
7. Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia [New Ukrainian school: a teacher's guide]/ Pid zah. red. Bibik N. M. Kyiv: TOV «Vydavnychyi dim «Pleiady», 2017. 206 s. [in Ukrainian]
8. Maftyn L., Predyk A., Shevchuk K. Pedahohichnyi potentsial ukrainskykh narodnykh paremii [Pedagogical potential of Ukrainian national paremias]. Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii, 2019, № 10 (94) S. 160-172. [in Ukrainian]
9. Pentyliuk M. I. Movna osobystist uchnia v prospektsii movlennievoho spilkuvannia [Language personality of the student in prospecting of speech communication]. Aktualni problemy suchasnoi linhvodydaktyky: zbirnyk statei. Kyiv : Lenvit, 2011. 256 s. [in Ukrainian]
10. Shevchuk Z. S. Problema movnoi osobystosti v suchasnomu movoznavstvi [The problem of language personality in modern linguistics]. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriia 10. Problemy hramatyky i leksykolohii ukrainskoi movy: Zbirnyk naukovykh prats. Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2015. V. 12. S. 238-240. [in Ukrainian]

Vorobets O. Forming secondary school students' language personality by means of Ukrainian folklore

The article presents analysis of the problem of forming secondary school students' language personality by means of Ukrainian folklore. The positions of domestic and foreign scientists concerning the peculiarities of the formation of schoolchildren's speech abilities and skills are analyzed. The essence and qualitative characteristics of the definition of «language personality» are determined, the ways of its formation in the educational process of institutions of general secondary education are outlined. On the basis of the analysis of scientific sources, the components of the language personality are distinguished: valuable, cultural and personal. It is noted that Ukrainian folklore is an effective means of speech development of school students in Ukrainian language lessons. The discussion of Ukrainian and foreign scientists on the peculiarities of studying works of oral folk art with students of secondary educational institutions is presented. It is stated that they consider folklore as a functional communicative phenomenon of the national Ukrainian culture, which embodies the folk model of perception of the language picture of the world.

The methods and techniques of forming schoolchildren's language personality in Ukrainian language lessons are proposed. Among them are: observation of units of live broadcasting, its reproduction by schoolchildren, explanation, organization of dialogue, creation of monologue statements, selection of means of information transmission, dictionary work, conversations of Ukrainian studies content.

Particular attention is paid to the formation of school students' argumentation skills and abilities to prove personal opinion, express a civic position, edit their own and other people's statements, enrich its content with nationally oriented speech

units. It is concluded that forming school students’ language personality, their intellectual development largely depend on the systematic study of works of Ukrainian folklore in the Ukrainian language lessons. The perspective direction of the research of the raised problem is the study of the ways of forming schoolchildren’s language personality by means of innovative educational technologies.

Key words: *language personality, institutions of general secondary education, Ukrainian folklore, speech skills and abilities, Ukrainian language lessons.*

UDC 378,147; 811
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.07

Havrylenko K., Meleshko I.

MODERN TEACHING AIDS AND TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGES TEACHING

The educational process of modern universities nowadays depends on computer technologies, which possess a large educational potential for professional studying and foreign language learning in particular. A brief overview of some modern Internet technologies is given in the paper as well as their implementation in foreign language teaching is considered. Based on the scientific studies of the theory of professional education the paper specifies the relevance of effective foreign language training and the development of professional language competencies. Modern teaching aids and technologies significantly change the functions of the teacher from mentoring to assisting and supporting interactive learning.

Foreign language acquisition is closely connected with the student’s ability to develop critical thinking, which stages are referred to in the paper. Active learning depends on the development of critical thinking and motivation. Computer-assisted education including interactive tasks, exercises, games, or quests in foreign language teaching is one of the ways to support active learning. Distance learning demonstrates that educational goals are highly dependent on students’ needs as consumers of educational services.

The Internet technologies in teaching foreign languages, discussed in the work, include learning platforms, messengers, and topic-based resources. These electronic means of education help to develop students' studying and self-studying abilities, and increase their motivation. Computer technologies support live and textual communication. Such types of foreign language communication as chats, blogs, emails, messengers, wikis, and mailing lists are described in the paper.

The paper underlines the main requirements for professional language learners, which would support him in further career development. The computer-mediated and traditional methods of foreign language teaching should assist in creating favorable learning conditions, developing language skills, and motivating the students to study a professional foreign language.

Key words: *blog, chat, computer-assisted technologies, distance education, educational platform, mailing list, messenger, teaching aids, wiki*

(статтю подано мовою оригіналу)

Teaching a foreign language aims at the development of intercultural communication and a positive attitude towards the country and people of the studied language. It requires knowledge of a foreign language for the general interaction between specialists in their professional field. Language is an intermediary, which assists in social concepts creation, and exchange of cultural, social, political, and economic ideas. Information technologies in education provide the teaching with electronic devices and resources. The main trend in the development of electronic technologies in teaching foreign languages is the integration of a computer, mobile phone, and the Internet into a single information and communication environment.

The development of the Internet possibilities at the beginning of the twenty-first century should be characterized by the active implementation of various social services: online communities, blogs, wiki encyclopedias, and podcasts [2]. In combination with information and reference resources, online translators, and computer tests, the Internet has become an indispensable educational resource and hence, an important part of classroom and distance teaching.

Recently, in the practice and theory of professional education, special attention has been paid to language as a tool for intercultural communication (J. Jackson, F. Helm, C. Roberts, S. Thorne, H. Wolf, and others). Modern socio-economic processes increase the relevance of effective foreign language training and the development of professional language competence. According to I. Bardus, a feature of a foreign language as an academic discipline is that a foreign language is the goal and means of learning. Students first learn various types of speech activities as the goals of learning and then use them as learning tools [1].

S. Ghory distinguishes various types of Internet communicative samples (text, graphic, audiovisual materials) and resources (online encyclopedias, electronic libraries, virtual tours of famous museums and galleries, online media, etc.) [5]. In the opinion of T. Kumar, the use of various functional types of Internet resources in the educational process will allow students to develop the ability to work with various types of Internet sources to extract the necessary information and significantly enrich their language and cultural practice [6].

Potential changes in foreign language teaching are influenced by new technologies. They significantly change the functions of the teacher. The teacher-mentor was replaced by the teacher-observer and mediator. Although the personality of the teacher seems to fade into the background, his influence increases. The role of the teacher is to assist the student in knowledge acquisition by implementing interactive teaching methods and computer-assisted technologies.

Foreign language acquisition is closely connected with the student's ability to develop critical thinking, which has three stages. The first stage involves the *challenge* of basic knowledge actualization. In this stage, the most important is to motivate the student and stimulate interest in the material. The second stage is the period of comprehension, where the teacher conveys an idea, but only the student's efforts help him to acquire new material. The final phase is the period of reflection, rethinking, and a new system built.

Psychologically, the brain's activity intensifies in the process of solving problems of a different kind. Modern computer technologies offer different types of language games and quests for students. The implementation of games in teaching foreign languages is one of the methods of active learning. The students need to communicate with each other for solving the given task in a form of some game or quest, which encourages them to acquire the material being studied. Overcoming the difficulties, which the students face in games, assists in developing self-organizational abilities, and professional communication is practiced too. The tasks offered in games should be difficult enough but solvable for students. However, if the task is too difficult for most, then the game simply will not work. The game also should not be too long unless the students lose interest in it. The games should be achievable to all game participants, creating conditions for each one to work with maximum efficiency. The effectiveness of training, development, and educational opportunities of computer-assisted teaching aids is indisputable and therefore, should be studied regarding their potential for foreign language teaching.

In this paper, we pay attention to the consideration of the combination of full-time and distance learning and their support by various computer technologies. The purpose of the study is to identify opportunities for successful foreign language learning supported by various teaching aids and internet technologies.

Firstly, we take a closer look at distance learning. According to N. Paziura, distance education should be understood as a form of education, both full-time and part-time, when the best traditional and innovative educational methods based on computer and computer technologies are used in the educational process [7].

Scientists distinguished three main stages in the development of distance learning: distance learning with two or three off-line exam sessions per year and a given number of tests sent via email or completed on a special educational platform; interactive learning with the students by completing the special training modules and communicating with the teacher via email or messengers; virtual group training with participation in group video conferences, chats, blogs, and Internet projects [10].

Nowadays, distance learning in teaching foreign languages mostly supports classroom learning and is also aimed at achieving special goals following the student's needs. This system is constantly evolving. Distance education clearly demonstrates that the educational goals do not come from an educational institution and a teacher, but students as consumers of educational services. These goals are determined by students depending on their social environment as well as on the information in the virtual communities they belong.

Organizing the process of distance learning, the teachers mostly use such educational activities as material presentation, training tasks or exercises (often with prompts and repetitions), virtual group activities or conferences, and individual work under the guidance of a tutor via e-mail or in real-time, individual educational projects, training results evaluation based on objective learning tests.

Among the main educational possibilities of Internet technologies used in teaching foreign languages, we can mention various learning platforms, messengers, and some topic-based interactive resources.

They are the most effective means of foreign language teaching. In our opinion, interactive communication via various educational platforms creates favorable conditions for developing students' language skills. Special programs permit students to communicate with their peers and to take part in group discussions conducted directly by the teacher, thereby creating a language environment. In addition, students have an opportunity to follow the gestures, facial expressions, and intonation of the interlocutor, as well as observe articulation and catch the correct intonation, paying attention to phrasal stresses in the interlocutor's speech. It should also be noted that these electronic means of education help to develop students' self-studying abilities and increase their motivation.

Topics for conversation via educational platforms and messengers can be very different and the communication can be organized in chat rooms (synchronous) or as textual communication (asynchronous), which supports a special possibility to arrange meetings or topic discussions at a designated time. The chat rooms can increase interaction by providing real communicative situations, where the students practice reading and writing skills (text chat) or speaking and listening skills (voice chat). The chat rooms are beneficial for communication with different people around the world, and native speakers of different cultures and languages, which is important for the student's motivation.

Such communication helps the students to encounter the cultures of the people they communicate with, which they are unlikely to find in textbooks, where information is often either outdated or distorted. They develop the navigation skills important in their further professional life. Direct interaction can be organized with the students not only from one group but also with their counterparts from any faculty or university. Usually, the

most effective work in practical lessons is in pairs or small groups. Chats, on the other hand, offer the possibility of effective communication in the whole group, where the students’ writings are visible to everyone. The teacher can monitor the text discussions and a chat room permits diversifying the lesson, making it more interesting, relevant, mobile, etc.

It should be noted the use of chat rooms at the lessons have some disadvantages, too. Sometimes communication can shift from the given topic and the students start discussing irrelevant questions or personal matters, which contradict the goals of the lesson, as it can lead to a conversation about nothing and prevent the teacher to conduct subsequent tasks in the lesson. Therefore, the teacher needs to monitor and control the students’ communication to keep them focused. The direct participation of the teacher in communication is also necessary for necessary corrections direction of the discussion points.

A very effective tool for learning foreign languages is a blog, which is a convenient tool and does not require any special skills for participation. The blog is a type of communication where a person reading a blog post can respond immediately giving an opinion, comment, etc.

One of the most interesting forms of blogs for students is an independent blog created by a student or a group of students, which encourages students to search for additional information and create links. Blogs can be used as a mini-project developing independent and responsible learning. The student’s blogs are good for developing writing skills. However, they are also interactive activities, where the students discuss the material read, and leave their comments, suggestions, etc. Each web blog reflects the students’ interests, shares their opinions, and helps the teacher plan interactive lessons.

An interesting type of distance learning resource is a wiki, which is a set of web pages edited by an individual or a group of people. The most known example of such web pages is Wikipedia, the principle of which is based on the introduction of expert materials on certain articles. A wiki is a collection of collaborative articles updated, submitted, and published by anyone, who often is not the article's author. Working with this service is very simple and does not require special knowledge of the program. For editing any page there is a button or a link, which switches the selected article into the editing mode. Wiki allows the teacher to organize students’ in groups for project work. It also allows students to work autonomously and is suitable for the organization of self-study.

Another effective type of distance learning is the mailing list, which could be used as a discussion club. Any discussion has a certain topic and should be developed in a certain direction. Potential members send a request to the club and receive messages as emails sent as the leaflet at a certain time. The members can raise new issues, ask questions to leaflet members, and reply to posted messages. The mailing list is a type of forum for the exchange of ideas, and experiences. Students can use mailing lists for finding the information they need and participating in different academic and professional discussions.

Considerable attention paid to foreign language study in universities is determined by the development of cooperation in scientific and technological areas. Master students of technical universities, having received certain knowledge of the grammatical structure of a foreign language and some language skills, can receive information about the latest achievements in science and technology from original foreign sources. The main requirements for the professional language learner are to work with scientific and technical literature, be able to prepare and present material in a foreign language, and communicate with professionals around the world. Professional language requires the knowledge of specific vocabulary, special terms, abbreviations, etc. Numerous special terms appear regularly due to the rapid development of technology, which may not be presented in dictionaries, which creates certain difficulties for students. A graduate should know the subject and should be able to convey the content without losing information. At the same time, practical lexical and grammatical knowledge as well as language skills help future specialists to develop their careers in science and technology.

Conclusions. In the age of computer technology development and global access to Internet resources, it is very important to find a golden ratio between the computer-mediated and traditional methods of foreign language teaching for creating favorable learning conditions and motivating the students to study a professional foreign language. Moreover, Internet technologies provide participation in various professional training and thus, help to improve language skills, which are an important motivating factor for future professionals to develop their foreign language.

In conclusion, we should note that the implementation of distance education aids in language teaching is highly effective and permits solving educational tasks by providing communicative interaction and motivating students to study special professional vocabulary and terminology more interactively. Modern teaching aids are constantly developing, which requires language teachers to find new effective interactive technologies and apply them in teaching as well as to study their influence on the educational process.

Bibliography:

1. Bardus, I., Herasymenko, Y., Nalyvaiko, O., Rozumna, T., Vaseiko, Y., & Pozdniakova, V. (2021). Organization of foreign languages blended learning in COVID-19 conditions by means of mobile applications. Revista romaneasca pentru educatie multidimensionala, 13(2), 268–287. https://doi.org/10.18662/rrem/13.2/421
2. Bećirović, S., Brdarević-Čeljo, A., & Delić, H. (2021). The use of digital technology in foreign language learning. SN social sciences, 1(10). https://doi.org/10.1007/s43545-021-00254-y

3. Dudar, V. L., Riznyk, V. V., Kotsur, V. V., Pechenizka, S. S., & Kovtun, O. A. (2021). Use of modern technologies and digital tools in the context of distance and mixed learning. Linguistics and culture review, 5(S2), 733–750. https://doi.org/10.21744/lingcure.v5ns2.1416
4. Gao, Y. (2021). A survey study on the application of modern educational technology in English major college teaching in the age of 5G communication. Theory and practice in language studies, 11(2), 202. https://doi.org/10.17507/tpls.1102.13
5. Ghory, S., & Ghafory, H. (2021). The impact of modern technology in the teaching and learning process. International journal of innovative research and scientific studies, 4(3), 168–173. https://doi.org/10.53894/ijirss.v4i3.73
6. Kumar, T., Malabar, S., Benyo, A., & Amal, B. K. (2021). Analyzing multimedia tools and language teaching. Linguistics and culture review, 5(S1), 331–341. https://doi.org/10.21744/lingcure.v5ns1.1400
7. Paziura, N. V., Kodalashvili, O. B., Bozhok, O. S., Romaniuk, V. L., & Zlatnikov, V. H. (2021). English teaching in distant education policy development: Ukrainian aspect. Linguistics and culture review, 5(S2), 121–136. https://doi.org/10.21744/lingcure.v5ns2.1335
8. Shi, Y. (2021). The use of mobile internet platforms and applications in vocal training: synergy of technological and pedagogical solutions. Interactive learning environments, 1–12. https://doi.org/10.1080/10494820.2021.1943456
9. Susanty, L., Hartati, Z., Sholihin, R., Syahid, A., & Liriwati, F. Y. (2021). Why English teaching truth on digital trends as an effort for effective learning and evaluation: opportunities and challenges: analysis of teaching English. Linguistics and culture review, 5(S1), 303–316. https://doi.org/10.21744/lingcure.v5ns1.1401
10. Szymkowiak, A., Melović, B., Dabić, M., Jeganathan, K., & Kundi, G. S. (2021). Information technology and Gen Z: the role of teachers, the internet, and technology in the education of young people. Technology in society, 65, 101565. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101565
11. Tomczyk, Ł., Jáuregui, V. C., de La Higuera Amato, C. A., Muñoz, D., Arteaga, M., Oyelere, S. S., Akyar, Ö. Y., & Porta, M. (2020). Are teachers techno-optimists or techno-pessimists? A pilot comparative among teachers in bolivia, brazil, the dominican republic, ecuador, finland, poland, turkey, and uruguay. Education and information technologies. https://doi.org/10.1007/s10639-020-10380-4

References:

1. Bardus, I., Herasymenko, Y., Nalyvaiko, O., Rozumna, T., Vaseiko, Y., & Pozdniakova, V. Organization of foreign languages blended learning in COVID-19 conditions by means of mobile applications. Revista romaneasca pentru educatie multidimensionala. 2021. Vol. 13, no. 2. P. 268–287. URL: https://doi.org/10.18662/rrem/13.2/421 (date of access: 27.09.2022).
2. Bećirović S., Brdarević-Čeljo A., Delić H. The use of digital technology in foreign language learning. SN social sciences. 2021. Vol. 1, no. 10. URL: https://doi.org/10.1007/s43545-021-00254-y (date of access: 27.09.2022).
3. Dudar, V. L., Riznyk, V. V., Kotsur, V. V., Pechenizka, S. S., & Kovtun, O. A. Use of modern technologies and digital tools in the context of distance and mixed learning. Linguistics and culture review. 2021. Vol. 5, S2. P. 733–750. URL: https://doi.org/10.21744/lingcure.v5ns2.1416 (date of access: 27.09.2022).
4. Gao Y. A survey study on the application of modern educational technology in English major college teaching in the age of 5G communication. Theory and practice in language studies. 2021. Vol. 11, no. 2. P. 202. URL: https://doi.org/10.17507/tpls.1102.13 (date of access: 27.09.2022).
5. Ghory S., Ghafory H. The impact of modern technology in the teaching and learning process. International journal of innovative research and scientific studies. 2021. Vol. 4, no. 3. P. 168–173. URL: https://doi.org/10.53894/ijirss.v4i3.73 (date of access: 27.09.2022).
6. Kumar, T., Malabar, S., Benyo, A., & Amal, B. K. Analyzing multimedia tools and language teaching. Linguistics and culture review. 2021. Vol. 5, S1. P. 331–341. URL: https://doi.org/10.21744/lingcure.v5ns1.1400 (date of access: 27.09.2022).
7. Paziura, N. V., Kodalashvili, O. B., Bozhok, O. S., Romaniuk, V. L., & Zlatnikov, V. H. English teaching in distant education policy development: Ukrainian aspect. Linguistics and culture review. 2021. Vol. 5, S2. P. 121–136. URL: https://doi.org/10.21744/lingcure.v5ns2.1335 (date of access: 27.09.2022).
8. Shi Y. The use of mobile internet platforms and applications in vocal training: synergy of technological and pedagogical solutions. Interactive learning environments. 2021. P. 1–12. URL: https://doi.org/10.1080/10494820.2021.1943456 (date of access: 27.09.2022).
9. Susanty, L., Hartati, Z., Sholihin, R., Syahid, A., & Liriwati, F. Y. Why English teaching truth on digital trends as an effort for effective learning and evaluation: opportunities and challenges: analysis of teaching English. Linguistics and culture review. 2021. Vol. 5, S1. P. 303–316. URL: https://doi.org/10.21744/lingcure.v5ns1.1401 (date of access: 27.09.2022).
10. Szymkowiak, A., Melović, B., Dabić, M., Jeganathan, K., & Kundi, G. S. Information technology and Gen Z: the role of teachers, the internet, and technology in the education of young people. Technology in society. 2021. Vol. 65. P. 101565. URL: https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101565 (date of access: 27.09.2022).
11. Tomczyk, Ł., Jáuregui, V. C., de La Higuera Amato, C. A., Muñoz, D., Arteaga, M., Oyelere, S. S., Akyar, Ö. Y., & Porta, M. Are teachers techno-optimists or techno-pessimists? A pilot comparative among teachers in bolivia, brazil, the dominican republic, ecuador, finland, poland, turkey, and Uruguay. Education and information technologies. 2020. URL: https://doi.org/10.1007/s10639-020-10380-4 (date of access: 27.09.2022).

Гавриленко К. М., Мелешко І. В. Сучасні засоби та технології навчання іноземних мов

Навчальний процес у сучасних університетах сьогодні залежить від комп'ютерних технологій, які мають великий потенціал для професійного навчання та вивчення іноземних мов. У статті наведено короткий огляд деяких сучасних Інтернет-технологій, а також розглянуто їх застосування у викладанні іноземних мов. На основі наукових досліджень теорії професійної освіти вказано на актуальність ефективної іноземної мовної підготовки та розвитку професійної мовної компетентності. Зазначено, що сучасні засоби навчання та технології суттєво змінюють функції викладача від наставництва до допомоги та підтримки в інтерактивному навчанні.

Оволодіння іноземною мовою тісно пов'язане зі здатністю студента розвивати критичне мислення, про етапи якого йдеться в роботі. Активне навчання залежить від розвитку критичного мислення та мотивації, одним із способів підтримки якого є комп'ютерне навчання, що включає інтерактивні завдання, вправи, ігри, квести у навчанні

іноземної мови. Дистанційне навчання демонструє значну залежність освітніх цілей від потреб студентів як споживачів освітніх послуг.

До розглянутих у роботі Інтернет-технологій у викладанні іноземних мов належать навчальні платформи, месенджери та тематичні ресурси. Ці електронні засоби навчання сприяють розвитку здібностей студентів до навчання і самостійного навчання, підвищують їх мотивацію. Комп'ютерні технології підтримують усне й письмове спілкування. У статті описано такі види іншомовного спілкування, як чати, блоги, електронні листи, месенджери, вікі, списки розсилки.

У роботі підкреслено основні вимоги до професійного вивчення мови, які сприятимуть спеціалісту в подальшому розвитку кар’єри. Комп’ютерно-опосередковані та традиційні методи навчання іноземної мови мають сприяти створенню умов для навчання, розвитку мовленнєвих навичок, та мотивації студентів до професійного вивчення іноземної мови.

Ключові слова: *блог, списки розсилки, дистанційна освіта, комп'ютерні технології, засоби навчання, освітня платформа, месенджер, чат, wiki*

УДК 378.675/89
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.08

Демянчук М. Р., Горська О. В., Демянчук Т. М.

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СЕСТРИНСЬКОЇ СПРАВИ (на прикладі курсів «Обстеження та оцінка здоров'я людини» та «Основи раціонального харчування»)

Статтю присвячено проблемі використання інноваційних освітніх технологій під час викладання курсів «обстеження та оцінка здоров'я людини» та «основи раціонального харчування» в процесі підготовки майбутніх бакалаврів сестринської справи. Глобальні зміни української охорони здоров'я багато в чому залежить від компетентності медичних кадрів, зокрема медичних сестер. Підготовка медичних сестер нової генерації – прикладних та академічних бакалаврів сестринської справи не тільки актуалізує престиж професії, а й дозволить передати велику частку функціоналу лікарів медичним сестрам, що знизить дефіцит лікарських кадрів. Вирішення цих завдань стає можливим у зв'язку з впровадженням третього покоління стандартів вищої сестринської освіти – бакалаврату сестринської справи. Мета дослідження: виокремлення ключових можливостей застосування інноваційних освітніх технологій під час викладання курсів «Обстеження та оцінка здоров'я людини» та «Основи раціонального харчування» в процесі підготовки майбутніх бакалаврів сестринської справи.

*Методи дослідження: для досягнення мети статті використовували низку методів наукового пізнання, а саме: аналіз наукової літератури, індукція, дедукція, синтез, узагальнення, порівняння***.**

Результати. Визначено, що використання сучасних освітніх технологій у процесі викладання дисциплін «Обстеження та оцінка здоров'я людини» та «Основи раціонального харчування» має на меті розвиток індивідуальних особливостей майбутніх бакалаврів сестринської справи. Одним з векторів застосування сучасних освітніх технологій під час викладання згаданих курсів є розвиток продуктивного мислення студентів медичної академії, який вважаємо вимогою часу, логічним кроком розвитку педагогічної практики.

Висновки. Підготовка кваліфікованих конкурентоспроможних бакалаврів сестринської справи з високим рівнем професійних знань, умінь, навичок, досвіду виконання професійних функцій, які відповідають сучасним вимогам науково-технічного прогресу. Тому нині наріжним каменем професійної підготовки майбутніх бакалаврів сестринської справи в медичних академіях є оновлення й технологізація освітнього процесу. Особливо актуальним є використання інноваційних педагогічних технологій на початкових курсах навчання під час вивчення студентами курсів «Обстеження та оцінка здоров'я людини» та «Основи раціонального харчування». Для забезпечення гнучкості та інтенсивності освітнього процесу викладачі медичної академії повинні використовувати технології активного навчання, технології алгоритмізації освітнього процесу, сучасні комп'ютерні й віртуальні технології.

Ключові слова: *педагогічні технології, інноваційні освітні технології, студенти, майбутні бакалаври сестринської справи, медична академія.*

Протягом останніх років у системі охорони здоров'я України продовжується реформування сестринської справи, спрямоване на модернізацію системи освіти сестринського персоналу, з розширенням професійних навичок, професійного та соціального статусу. Глобальні зміни української охорони здоров'я багато в чому залежить від компетентності медичних кадрів, зокрема медичних сестер. Підготовка медичних сестер нової генерації – прикладних та академічних бакалаврів сестринської справи не тільки актуалізує престиж професії, а й дозволить передати велику частку функціоналу лікарів медичним сестрам, що знизить дефіцит

лікарських кадрів [3]. На сучасному етапі модернізації сестринської медичної освіти в умовах реформування охорони здоров'я України необхідно вирішити багато нових завдань [4], у тому числі в організації процесу підготовки студентів в медичних академіях, оскільки важлива роль у реформуванні охорони здоров'я [6], забезпеченні доступності та якості лікувально-профілактичної допомоги населенню належить сестринському персоналу.

Крім того, соціально-економічні реформи, що відбуваються в нашій країні, значно підвищили потребу суспільства у наданні висококваліфікованої медичної допомоги [5]. Виникла нагальна необхідність у медичних сестрах, які не тільки володіють сучасними методами догляду, відповідними світовим стандартам, але й здатні самостійно вирішувати медико-соціальні проблеми хворої людини в рамках сестринського процесу. Вирішення цих завдань стає можливим у зв'язку з впровадженням третього покоління стандартів вищої сестринської освіти – бакалаврату сестринської справи. Як відомо, високоякісне викладання курсів «Обстеження та оцінка здоров'я людини» та «Основи раціонального харчування» у медичних академіях є запорукою підготовки висококваліфікованих бакалаврів сестринської справи, які сприятимуть збереженню здоров'я населення. Окреслені курси містять фундаментальні теоретичні та практичні відомості з медицини, інтегроване викладання яких закладає основи клінічного мислення майбутніх бакалаврів сестринської справи та випереджає початок їх клінічного навчання.

Мета дослідження полягає у виокремленні ключових можливостей застосування інноваційних освітніх технологій під час викладання курсів «Обстеження та оцінка здоров'я людини» та «Основи раціонального харчування» в процесі підготовки майбутніх бакалаврів сестринської справи.

Завдання дослідження: 1) виявити актуальність проблеми; 2) конкретизувати вектори дослідження проблеми оновлення методики викладання курсів «Обстеження та оцінка здоров'я людини» та «Основи раціонального харчування» в процесі підготовки майбутніх бакалаврів сестринської справи.

У дослідженні для досягнення мети статті використовували низку методів наукового пізнання, а саме**:** *аналіз наукової літератури, індукція, дедукція, синтез, узагальнення, порівняння***.**

Тенденції розвитку сестринської справи значно посилюють роль медсестри у сучасній системі охорони здоров'я. Спочатку медсестра належала до середнього медичного персоналу, вважалася помічником лікаря та здійснювала сестринський догляд за призначенням лікаря. В даний час сучасні теорії сестринської справи, засновані на науковому підході та доказових практиках, представляють медсестру як рівноправного партнера лікаря, який приймає самостійні сестринські рішення, планує та здійснює доказовий сестринський догляд.

Поряд з цим, невід'ємну роль у процесі реалізації основних завдань реформування галузі відіграє медична сестра з вищою освітою, яка володіє професійною компетентністю. Саме тому в усьому світі фахівці сестринської справи нині проходять підготовку не лише на рівні базової технічної та професійної освіти, а й у рамках бакалаврату, магістратури та докторантури у сестринській справі. І в останні роки акцент професійної підготовки змістився із засвоєння студентами знань та вмінь на формування професійної компетентності [10].

Зважаючи на той факт, що в нових умовах виникла необхідність розвитку соціально активної та розвиненої особистості майбутніх бакалаврів сестринської справи в освітньому процесі виникають нові питання до якості підготовки таких медичних працівників та підвищені вимоги до розробки теоретичних й методичних засад формування професійної компетентності та медичної практики, а також підготовки випускників до самостійної професійної діяльності.

Особливостями сучасного розвитку клінічної медицини є, з одного боку, поглиблення аналітичного спрямування, та розвиток інтегративної спрямованості медичної освіти, з іншого [7]. Так, в процесі вивчення курсів «Обстеження та оцінка здоров'я людини» та «Основи раціонального харчування» студенти медичної академії мають змогу зрозуміти, що функція кожного органу знаходиться в тісному зв'язку з функціями інших органів і систем, а весь комплекс регуляторних механізмів забезпечує не тільки тонку взаємодію всередині організму, а й пристосування організму як цілого до умов середовища, що постійно змінюються. Знання майбутніми бакалаврами сестринської справи цієї сутності є неодмінною умовою, основою осмислення патогенезу порушень та шляхів їх корекції в організмі [8]. Таке розуміння є фундаментом клінічного мислення фахівця з вищою сестринською освітою, що дозволяє кваліфіковано планувати, здійснювати, контролювати та, за необхідності, коригувати догляд за пацієнтом.

Відтак, використання сучасних освітніх технологій у процесі викладання дисциплін «Обстеження та оцінка здоров'я людини» та «Основи раціонального харчування» має на меті розвиток індивідуальних особливостей майбутніх бакалаврів сестринської справи. Одним з векторів застосування сучасних освітніх технологій під час викладання згаданих курсів є розвиток продуктивного мислення студентів медичної академії, який вважаємо вимогою часу, логічним кроком розвитку педагогічної практики [9]. Характерними його особливостями є самостійна пізнавальна діяльність студентів та творче мислення як ключовий елемент результату освіти. Ось чому всі сучасні рекомендації щодо вдосконалення освітнього процесу зводяться до необхідності використання технологій активного навчання. Зокрема, ведемо мову про такий їх складник як самостійна робота творчого характеру, що дозволяє розвивати продуктивне мислення у майбутніх бакалаврів сестринської справи.

За допомогою ситуаційних завдань, у зміст яких інтегровано відомості зі згаданих дисциплін формуватиметься здатність студентів до пошуку відповіді поза відомих зразків [2]. Постійний пошук нових рішень, їх обґрунтування, узагальнення та систематизація отриманих знань, перенесення їх у нестандартні ситуації роблять знання студентів більш гнучкими, мобільними, виробляють уміння, навички та потребу самоосвіти.

Для розвитку продуктивного мислення майбутніх бакалаврів сестринської справи у процесі викладання дисциплін «Обстеження та оцінка здоров'я людини» та «Основи раціонального харчування» доцільно використовувати ситуаційні завдання різного рівня складності з огляду на особливості спеціалізації студентів у системі вищої сестринської освіти.

Крім того, методологія викладання дисциплін «Обстеження та оцінка здоров'я людини» та «Основи раціонального харчування» з використанням аналітичного та системного підходів сприяє більш глибокому розумінню студентами проблем пацієнта, визначенню пріоритетів та подальшого планування сестринських втручань. Реалізація цих підходів за сучасних умов передбачає застосування комп'ютерних технологій. Впровадження навчальних віртуальних технологій повинно бути спрямоване на покращення наочності та переконливості викладання діагностичних маніпуляцій [1]. Використання демонстраційних досліджень функцій людського організму та їх порушень дасть змогу підготувати студентів до роботи біля ліжка хворого під час виробничої практики.

Цікавою вважаємо ідею використання алгоритмізації як методу оптимізації структури і змісту викладання дисциплін «Обстеження та оцінка здоров'я людини» та «Основи раціонального харчування», раціонального отримання та відтворення студентами навчальної інформації. Обґрунтоване впровадження у процес підготовки майбутніх бакалаврів сестринської справи алгоритмічних технологій дозволить доцільно організувати заняття, оптимізувати роботу викладача, інтенсифікувати процес підготовки студентів. Адже алгоритмічний підхід до формування фахових сестринських умінь дозволить на початкових етапах навчання, без суттєвих помилок закласти в студентів основи практичної професійної майстерності, стандартизувати підготовку, а на етапах удосконалення основ професіоналізму – стимулювати творчі здібності студентів, розвинути в них індивідуальний підхід до вирішення поставлених завдань. Адже підготовка за алгоритмами дозволяє підвищити рівень засвоєння навчального матеріалу, сприяє його більш ефективному запам’ятовуванню, досягненню вищих рівнів підготовки і мислення; алгоритмізація привчає студента до порядку і дисципліни, сприяє розвитку розумових здібностей, інтуїції, логічного мислення.

Одним із інноваційних підходів до підготовки викладання курсів «Обстеження та оцінка здоров'я людини» та «Основи раціонального харчування» у підготовці студентів медичної академії є використання дистанційного навчання. Науковці відзначають гнучкість, модульність, економічну ефективність і нову роль викладача в дистанційному навчанні, можливість використання спеціалізованих технологій і засобів навчання, досліджують розвиток основних компонентів для організації дистанційного навчання в Україні, розглядають цей феномен як вимогу часу і шлях до відкритої освіти. Технології дистанційного навчання широко використовуються в підготовці майбутніх бакалаврів сестринської справи.

Висновки. Підготовка кваліфікованих конкурентоспроможних бакалаврів сестринської справи з високим рівнем професійних знань, умінь, навичок, досвіду виконання професійних функцій, які відповідають сучасним вимогам науково-технічного прогресу, потребам у соціально-активних членах суспільства, формування у них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих людських якостей і національної свідомості, є важливим завданням професійної освіти. Тому нині наріжним каменем професійної підготовки майбутніх бакалаврів сестринської справи в медичних академіях є оновлення й технологізація освітнього процесу. Особливо актуальним є використання інноваційних педагогічних технологій на початкових курсах навчання під час вивчення студентами курсів «Обстеження та оцінка здоров'я людини» та «Основи раціонального харчування». Для забезпечення гнучкості та інтенсивності освітнього процесу викладачі медичної академії повинні використовувати технології активного навчання, технології алгоритмізації освітнього процесу, сучасні комп'ютерні й віртуальні технології. Поступовий перехід медичних академій до використання сучасних освітніх технологій дасть новий імпульс розвитку системі медичної освіти.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначення методичних шляхів реалізації засобів симуляційного навчання в методиці викладання дисциплін «Обстеження та оцінка здоров'я людини» та «Основи раціонального харчування» у процесі професійної підготовки майбутніх бакалаврів сестринської справи.

Використана література:

1. Акуліна, Л. П. (2016) Ступенева медсестринська освіта – вимога міжнародних стандартів. *Актуальні питання підготовки майбутніх фармацевтичних та медичних фахівців в умовах сучасної освіти:* матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 15 лютого –24 березня 2016 р.), С. 4–5.
2. Добровольська, К. В. (2015) Формування професійної самосвідомості студентів медичних ВНЗ як педагогічна проблема. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер.: Педагогіка і психологія,* № 44, С. 132–136.
3. Жерновникова, О. А. (2009) Дидактичні умови стимулювання самостійної навчальної діяльності студентів медичного коледжу: дис. … канд. пед. наук : 13.00.09 / Харківський нац. пед. ун-тет ім. Г. С. Сковороди. Харків, 239 с.
4. Закусилова, Т. О. (2018) Формування основ професіоналізму майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 20 с.

5. Кайдалова, Л. Г. (2018) Формування професійної компетентності майбутніх медичних сестер: теоретичний аспект. *Науковий вісник НУБіП України. Сер.: Педагогіка, психологія, філософія*, № 267, С. 80–85.
6. Коваленко, О. О. (2013) Значення самостійності як особистісно-професійної якості молодшого медичного персоналу в умовах реформування медичної галузі в Україні. *Педагогіка та психологія*, № 43, С. 73–82.
7. Козак, Х. І. (2019) Формування професійної ідентичності майбутніх молодших спеціалістів сестринської справи на засадах деонтологічного підходу : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04 / Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. Хмельницький, 245 с.
8. Лісна-Міськів, Н. Є. (2016) Загальна характеристика формування професійної компетентності майбутніх фахівців сестринської справи. *Педагогічний дискурс. Сер.: Педагогічні науки*, LXXII, С. 122–126.
9. Сучасні підходи до вищої медичної освіти в Україні (з дистанційним під'єднанням ВМ(Ф) НЗ України за допомогою відеоконференц-зв'язку) (2017) : матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, присвяченої 60-річчю ТДМУ (Тернопіль, 18–19 трав. 2017 р.) : у 2 т. / Терноп. держ. мед. ун-т імені І. Я. Горбачевського. Тернопіль : ТДМУ, 1.
10. Яковець, О. В. (2011) Самостійна робота як важливий чинник у формуванні професійних умінь студентів медичних коледжів. *Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Житомир, 10-11 листоп. 2011 р.). Житомир, С. 261–263.

References:

1. Akulina, L. P. (2016) Stupeneva medsestrynska osvita – vymoha mizhnarodnykh standartiv [Undergraduate nursing education – a requirement of international standards]. *Aktualni pytannia pidhotovky maibutnikh farmatsevtychnykh ta medychnykh fakhivtsiv v umovakh suchasnoi osvity*: *materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. – Current issues of training future pharmaceutical and medical specialists in the conditions of modern education: materials of the All-Ukrainian. science and practice conf.* (m. Zhytomyr, 15 liutoho –24 bereznia 2016 r.), 4–5. [in Ukrainian].
2. Dobrovolska, K. V. (2015) Formuvannia profesiinoi samosvidomosti studentiv medychnykh VNZ yak pedahohichna problema [Formation of professional self-awareness of medical university students as a pedagogical problem]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Ser.: Pedahohika i psykholohiia – Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi. Ser.: Pedagogy and psychology*, 44, 132–136. [in Ukrainian].
3. Zhernovnykova, O. A. (2009) Dydaktychni umovy stymuliuvannia samostiinoi navchalnoi diialnosti studentiv medychnoho koledzhu [Didactic conditions for stimulating independent educational activities of medical college students]: dys. … kand. ped. nauk: 13.00.09 / Kharkivskyi nats. ped. un-tet im. H. S. Skovorody. Kharkiv. [in Ukrainian].
4. Zakusylova, T. O. (2018) Formuvannia osnov profesionalizmu maibutnikh medychnykh sester u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of the foundations of professionalism of future nurses in the process of professional training]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : 13.00.04 – teoriia i metodyka profesiinoi osvity. Zaporizhzhia. [in Ukrainian].
5. Kaidalova, L. H. (2018) Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh medychnykh sester: teoretychnyi aspekt [Formation of professional competence of future nurses: theoretical aspect]. *Naukovyi visnyk NUBiP Ukrainy. Ser.: Pedahohika, psykholohiia, filosofi*ia – *Scientific bulletin of NUBiP of Ukraine. Ser.: Pedagogy, psychology, philosophy,* 267, 80–85. [in Ukrainian].
6. Kovalenko, O. O. (2013) Znachennia samostiinosti yak osobystisno-profesiinoi yakosti molodshoho medychnoho personalu v umovakh reformuvannia medychnoi haluzi v Ukraini [The value of independence as a personal and professional quality of junior medical personnel in the conditions of reforming the medical industry in Ukraine]. *Pedahohika ta psykholohiia – Pedagogy and Psychology*, 43, 73–82. [in Ukrainian].
7. Kozak, Kh. I. (2019) Formuvannia profesiinoi identychnosti maibutnikh molodshykh spetsialistiv sestrynskoi spravy na zasadakh deontolohichnoho pidkhodu [Formation of the professional identity of future junior nursing specialists based on the deontological approach] : dys. … kand. ped. nauk : 13.00.04 / Khmelnytska humanitarno-pedahohichna akademiia. Khmelnytskyi. [in Ukrainian].
8. Lisna-Miskiv, N. Ye. (2016) Zahalna kharakterystyka formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv sestrynskoi spravy [General characteristics of the formation of professional competence of future nursing specialists]. *Pedahohichnyi dyskurs. Ser.: Pedahohichni nauky – Pedagogical discourse. Ser.: Pedagogical Sciences*, LXXII, 122–126. [in Ukrainian].
9. Suchasni pidkhody do vyshchoi medychnoi osvity v Ukraini (z dystantsiinym pidiednanniam VM(F) NZ Ukrainy za dopomohoiu videokonferents-zviazku) [Modern approaches to higher medical education in Ukraine (with remote connection of the Ministry of Health of Ukraine through video conferencing)] (2017) : materialy XIV Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu, prysviachenoi 60-richchiu TDMU (Ternopil, 18–19 trav. 2017 r.) : u 2 t. / Ternop. derzh. med. un-t imeni I. Ya. Horbachevskoho. Ternopil : TDMU, 1. [in Ukrainian].
10. Iakovets, O. V. (2011) Samostiina robota yak vazhlyvyi chynnyk u formuvanni profesiinykh umin studentiv medychnykh koledzhiv [Independent work as an important factor in the formation of professional skills of medical college students]. *Vyshcha osvita v medsestrynstvi: problemy i perspektyvy*: *materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf.* – Higher education in nursing: problems and prospects: materials of Vseukr. science and practice conf. (Zhytomyr, 10-11 lystop. 2011 r.). Zhytomyr, 261–263. [in Ukrainian].

Demianchuk M., Horska O., Demianchuk T. The use of innovative educational technologies in the process of training future nursing bachelors (for example, the courses "Examination and assessment of human health" and "Fundamentals of rational nutrition")

Purpose. Article is devoted to the issue of use of innovative educational technologies during teaching of the courses «Human Health Examination and Assessment» and «Rational Nutrition Fundamentals» in the process of training of future bachelors of nursing. Global changes in the Ukrainian Health Care depends a lot on the competencies of medical staff, as well as nurses. Training of nurses of a new generation – applied and academic bachelors of nursing will not only update the prestige of the profession, but will also allow a large share of the functions of doctors to be transferred to nurses, which will reduce the shortage of medical personnel. Deciding of such tasks becomes possible due to the implementation of the third generation of standards of higher nursing education – bachelor's degree in nursing. The purpose of research: highlighting key opportunities of use of innovative educational technologies during teaching of the courses «Human Health Examination and Assessment» and «Rational Nutrition Fundamentals» in the process of training of future bachelors of nursing.

Methods of research: to reach the purpose of the article a number of methods of scientific cognition, namely: scientific literature analysis, induction, deduction, synthesis, generalization, comparison.

Results. It has been defined that use of innovative educational technologies during teaching of the courses «Human Health Examination and Assessment» and «Rational Nutrition Fundamentals» aims to develop the individual characteristics of future bachelors of nursing. One of the vectors of use of innovative educational technologies during teaching of the mentioned courses is the development of productive thinking of medical academy students that, we think, is a requirement of time, a logic step in the development of pedagogical practice.

Conclusions. Training of qualified competitive bachelors of nursing with a high level of professional knowledge, abilities, skills, experience in performing professional functions that meet the modern requirements of scientific and technical progress is an important task of vocational education. Therefore, nowadays, the cornerstone of the vocational training of future bachelors of nursing in medical academies is the renewal and technologization of the educational process. The use of innovative pedagogical technologies in the initial courses of study during students’ learning of the courses «Human Health Examination and Assessment» and «Rational Nutrition Fundamentals» is especially relevant. To ensure the flexibility and intensity of the educational process, lecturers of medical academy have to use technologies of active study, technologies of algorithmization of the educational process, modern computer and virtual technologies.

Key words: *pedagogical technologies, innovative educational technologies, students, future bachelors of nursing, medical academy.*

УДК 378.011.3-057.87:796
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.09

Денисенко Н. Г., Найт Н. Ф.

СЕРЕДОВИЩНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті аналізується роль застосування середовищного підходу у формуванні у майбутніх учителів фізичної культури професійно важливих якостей, необхідних для здійснення їхньої професійної підготовки, заснованої на загальному дидактичному принципі діалогу культур, а в результаті – формуванні у студентів готовності до іншомовної комунікації у роботі за фахом. Зокрема, виявлено можливості застосування середовищного підходу у формуванні готовності майбутніх учителів фізичної культури до іншомовної комунікації. Проаналізовано поняття «середовищний підхід» через низку останніх публікацій сучасних вчених та педагогів. З метою вивчення специфіки підготовки майбутніх учителів фізичної культури розроблено та проаналізовано відповіді авторської анкети, яка мала на меті дослідити суб’єктивне ставлення студентів 2-3 курсів Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради до формування їхньої готовності до іншомовної комунікації. Зроблено висновок, що поняття «готовність до іншомовної комунікації» переважна більшість опитаних пов’язує з умінням ведення дискусії на навчальну чи професійну тематику; роботою спортивних аніматорів у міжнародних оздоровчих центрах; публічними виступами при організації спортивно-масових заходів в готельних міжнародних комплексах; відстеженням нової інформації, що міститься в іншомовних матеріалах для організації нових форм фізичного виховання; користуванням іноземними пошуковими системами для інноваційної організації фізичного виховання в НУШ; аналізом іншомовних джерел інформації та використовуванням їх для прийняття професійних рішень.

Вказано, що середовищний підхід є центральним у формуванні іншомовної комунікативної компетентності сучасного успішного вчителя фізичної культури, який затребуваний як в межах України, так і за кордоном.

Ключові слова: *підготовка, професійна готовність, майбутній вчитель фізичної культури, середовище, підхід, іншомовна комунікація, компетентність.*

Необхідність формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до іншомовної комунікації обумовлена процесами гармонізації «архітектури» європейської системи вищої освіти та зміною основоположних педагогічних принципів. При цьому виникає проблема вибору компетентностей, якими повинен володіти сучасний вчитель фізичної культури і які підходи можуть бути ефективними для розширення його професійних функцій. Такі кардинальні зміни у підготовці майбутніх учителів до професійно педагогічної діяльності викликані й новими підходами до фізичного розвитку особистості школяра нової української школи. Вважаємо, що застосування середовищного підходу сприятиме формуванню у майбутніх учителів фізичної культури професійно важливих якостей, необхідних для здійснення їхньої професійної підготовки, заснованої на загальному дидактичному принципі діалогу культур, а в результаті – формування у студентів готовості до іншомовної комунікації у роботі за фахом.

Хоча проблема впровадження середовищного підходу розглядається у цілій низці наукових досліджень, необхідне додаткове вивчення завдань, змісту та методів формування професійних та іншомовних компетентностей майбутніх учителів фізичної культури у зв’язку з особливостями отриманої спеціальності.

Аналіз попередніх досліджень. Аналіз літератури свідчить, що вченими ґрунтовно досліджено різні підходи педагогічної підготовки у закладах вищої освіти, зокрема сутність і специфіку знань та умінь, які формують основу педагогічної компетентності за допомогою середовищного підходу. Зокрема, теоретичні засади та перспективи впровадження середовищного підходу в професійній освіті досліджувала О. Ярошинська [7]; застосування середовищного підходу у вихованні особистості вивчала А. Баль [2]; роль середовищного підходу у підготовці магістрів освіти до професійно-педагогічної діяльності аналізувала С. Вітвицька [3]; особливості застосування середовищного підходу у громадянському вихованні молоді розглядала у своїх наукових працях М. Бабкіна [1]; значення середовищного підходу до розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів коледжу проаналізовано у наукових розвитках В. Деміденко [4].

Наукові пошуки на основі середовищного підходу також проводили О. Артюхина, В. Биков, І. Брітченко, В. Желанова, І. Коновальчук, Л. Макар, О. Мітіна, В. Стрельніков, В. Ясвін. Та попри багатоаспектність методології наукових досліджень невирішеним лишається питання створення відповідного освітнього середовища для вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням у процесі підготовки нового покоління майбутніх учителів фізичної культури. Це питання є дуже значущим при отримані результатів подальшого наукового пошуку щодо проблеми розвитку теорії та практики адаптації майбутніх учителів фізичної культури до іншомовного середовища як важливої складової їх педагогічної діяльності в умовах глобалізації.

Мета статті – виявлення можливостей застосування середовищного підходу у формуванні готовності майбутніх учителів фізичної культури до іншомовної комунікації.

Вивчаючи поняття «середовищний підхід» нами було проаналізовано низку останніх публікацій сучасних вчених та педагогів. У своєму дослідженні даного підходу А. Баль вважає, що середовище забезпечує створення простору, у якому, завдяки цілеспрямованій превентивно-виховній діяльності уможливлюється розвиток соціальності індивіда задля його ефективного соціального становлення і перетворення на суб'єкт соціального розвитку самого себе і соціуму [2, с. 157].

Погоджуємось із науковою позицією Є. Іжко, що для забезпечення іншомовної підготовки вчителів фізичної культури, здатних до продуктивного спілкування, необхідно змінити середовище цілеспрямованого навчання іноземної мови: замінити мету формування і розвитку навичок і умінь, необхідних для переважно навчальної комунікації з його орієнтацією на процес, на нову мету, яка полягає в підготовці до реального спілкування з представниками іншої культури як у побутовій, так і в професійній сфері з орієнтацією на результат такого спілкування [5, с. 94].

Аналізуючи працю В. Мелешко, ми з'ясували, що науковець наголошує на необхідності та важливості впровадження середовищного підходу у діяльність педагогічних колективів, адже він спонукає до пошуку інноваційних технологій, залучення різноманітних засобів для розширення можливостей освітнього середовища, реалізації індивідуальних освітніх траєкторій, активізує участь студентів та педагогів у проектній діяльності, предметних гуртках [6, с. 24–27].

Ми поділяємо думку С. Вітвицької про те, що освітньо-розвивальне середовище закладу вищої освіти – це упорядкований простір, в якому здійснюється розвивальне навчання на основі варіативності змісту, індивідуалізації диференціації, творчої активності студентів у навчальній і позанавчальній діяльності, сучасних інтерактивних технологій, суб'єкт-суб'єктивної взаємодії учасників навчального процесу та передбачає створення сучасного інформаційного та матеріально-технічного забезпечення педагогічного процесу [3, с. 178]. Аналогічної думки є О. Ярошинська, яка зазначає, що середовищно орієнтований підхід дає змогу змінити позицію викладача в діяльності, замість реалізації активного педагогічного впливу на особистість студента є можливість створення для нього освітнього середовища, в якому відбувається його професійне становлення і активний саморозвиток, створюються умови для залучення в освітній процес, застосовуючи весь арсенал педагогічних засобів. Цей підхід дозволяє розробити технологію, яка враховуватиме вплив на всі аналізатори, сприятиме цілісності та гармонійності впливу на особистість [7, с. 104–109].

Тому важливою організаційно-педагогічною умовою ефективного вирішення досліджуваної проблеми вважаємо забезпечення професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до створення ефективного іншомовного освітнього середовища з урахуванням особливостей професії.

З метою вивчення специфіки підготовки майбутніх учителів фізичної культури в реальній практиці нами було розроблено авторську анкету, яка мала на меті дослідити суб'єктивне ставлення студентів 2-3 курсів Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради до формування їхньої готовності до іншомовної комунікації (всього 53 особи).Частково проаналізуємо відповіді студентів.

Перше запитання анкети «На Вашу думку, чи створені у Вашому коледжі всі необхідні умови для формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до іншомовної комунікації?» мало на увазі коротку оцінку за чотирма категоріями «Так», «Скоріше так, ніж ні», «Скоріше ні, ніж так» та «Ні». Зазначимо, що 48,38 % опитаних студентів вважають, що в коледжі створені всі необхідні умови для формування готовності майбутнього фахівця до іншомовної комунікації. У свою чергу, 22,31 % респондентів зауважили, що скоріше ці умови існують, ніж відсутні. Протилежної думки дотримувалося 23,30% опитаних – їхня позиція полягає в тому, що у коледжі такі умови скоріше відсутні, ніж наявні. На повну відсутність відповідних умов вказали 6,01 % досліджуваних (цей показник ілюструє рис. 1).

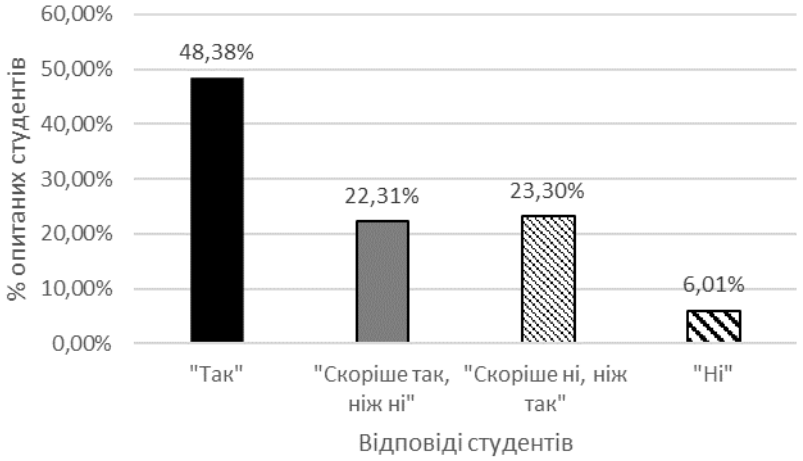

Рис. 1. Суб’єктивне сприйняття наявності у педагогічному коледжі умов для формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до іншомовної комунікації

Що стосується другого питання анкети – «Чи важливим є для Вас формування готовності до іншомовної комунікації?», то переважна більшість студентів коледжу вважають, що володіння іноземною мовою є для них важливим (94,2 % опитаних). Окрім цього, 2,2% респондентів, що не дали виразно позитивної відповіді на це запитання анкети, все ж таки відповіли у позитивному аспекті – вони позначили формування готовності до іншомовної комунікації скоріше важливим, ніж неважливим. Цей показник ілюструє рис. 2.

Рис. 2. Суб’єктивне сприйняття студентами важливості формування готовності до іншомовної комунікації в роботі за фахом

Відповіді на наступне запитання анкети: «Чи потрібно майбутньому вчителю фізичної культури вільно володіти іноземною мовою у роботі за фахом?» відобразили майже повну одностайність студентів щодо цієї проблеми – 90,1 % опитаних вважають це необхідним. Студенти пояснюють це тим, що опанування іншомовною компетентністю дозволить мати повне уявлення про те, що таке міжнародна спортивна індустрія, ринок оздоровчо-освітніх послуг, для того, щоб вигідно презентувати себе та витримувати конкуренцію з іншими кандидатами на робочі місце в умовах глобалізації. Водночас 3,24 % опитаних не дали виразно позитивної відповіді на це запитання анкети. Цей показник ілюструє рис. 3.

Позитивну відповідь на питання анкети № 4 «Чи пропонуються у Вашому коледжі вибіркові дисципліни, які спрямовані на формування готовності до іншомовної комунікації?» дали 44,78 % респондентів. Контент-аналіз дозволив виявити, що майбутні учителі фізичної культури в першу чергу зазначали такі дисципліни як: «Спортивна термінологія та комунікація іноземною мовою»; «Професійне спілкування іноземною мовою»; «Рухливі та словесні ігри англійською мовою».

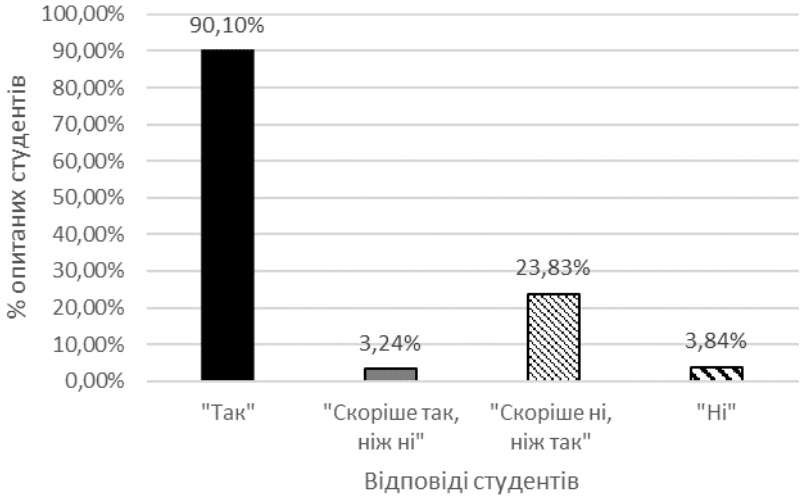

Рис. 3. Суб'єктивне сприйняття студентами важливості вільного володіння іноземною мовою у роботі за фахом

На запитання № 5 анкети «Чи потрібно урізноманітнювати форми і заходи, щоб допомогти майбутнім учителям фізичної культури у підвищенні їхнього рівня готовності до іншомовної комунікації?» розподіл відповідей мав таку структуру: «Так» – 81,25 %, «Скоріше так, ніж ні» – 8, 75%, «Ні» – 10,0 %. Таким чином, переважна більшість респондентів вважала, що треба урізноманітнювати форми і заходи, щоб ефективніше допомогти майбутнім учителям фізичної культури у підвищенні їхнього рівня готовності до іншомовної комунікації.

І, наостанок, на запитання № 6 анкети «Чи погоджуєтеся з думкою, що формування готовності до іншомовної комунікації – тривалий і безперервний процес?» відповідь «Так» дали 65,5 % студентів коледжу, а відповідь «Скоріше так, ніж ні» 24,35 % респондентів.

Висновки. Отже, провівши дослідження суб'єктивного ставлення майбутніх учителів фізичної культури до формуванні власної готовності до іншомовної комунікації, можна зробити такі висновки: поняття «готовність до іншомовної комунікації» переважна більшість опитаних пов'язує з умінням ведення дискусії на навчальну чи професійну тематику; роботою спортивних аніматорів у міжнародних оздоровчих центрах; публічними виступами при організації спортивно-масових заходів в готельних міжнародних комплексах; відстеженням нової інформації, що міститься в іншомовних матеріалах для організації нових форм фізичного виховання; користуванням іноземними пошуковими системами для інноваційної організації фізичного виховання в НУШ; аналізом іншомовних джерел інформації та використовуванням їх для прийняття професійних рішень.

Для нашого дослідження середовищний підхід є центральним у формуванні іншомовної комунікативної компетентності сучасного успішного вчителя фізичної культури, який затребуваний як в межах України, так і за кордоном. Проте у вітчизняному та зарубіжному наукових колах існує багато суперечок щодо розуміння змісту середовищного підходу та його ролі у становленні вчителя фізичної культури, що зумовлює розширення перспектив для подальших розвідок.

Використана література:

1. Бабкіна М. І. Середовищний підхід до громадянського виховання молоді. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету.* Педагогічні науки. 2017. Вип. 79(2). С. 71-75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_79(2)__15.
2. Баль А. Середовищний підхід у вихованні особистості. П*сихолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2014. Вип. 50. С. 156 –161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2014_50_27.
3. Вітвицька С. С. Середовищний підхід у підготовці магістрів освіти до професійно-педагогічної діяльності. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти.* 2017. Вип. 15. С. 177-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2017_15_57.
4. Деміденко В.В. Середовищний підхід до розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів коледжу. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи.* 2014. Вип. 42. С. 51-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_zntndr_2014_42_8.
5. Їжко Є.С. Компетентнісний підхід як основа лінгвістичної підготовки майбутніх перекладачів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України.* Серія : Педагогіка, психологія, філософія. 2015. Вип. 208(2). С. 89–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_ped_2015_208(2)__11.
6. Мелешко В. Середовищний підхід: досвід експерементальної роботи у сільській школі. *Рідна шк.* 2008. № 1/2. С. 24–27.
7. Ярошинська О. О. Середовищний підхід в професійній освіті: теоретичні засади та перспективи впровадження. *Проблеми підготовки сучасного вчителя :* зб. наук. пр. Умань : Жовтий О. О., 2011. Вип. 4, ч. 1. С. 104–109.

References:

1. Babkina M. I. (2017) Seredovyshchnyi pidkhid do hromadianskoho vykhovannia molodi [Environmental approach to civic education of youth]. Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Pedahohichni nauky [Collection of scientific works of Kherson State University. Pedagogical sciences]. Vyp. 79(2). S. 71-75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_79(2)__15. [in Ukrainian].
2. Bal A. (2014). Seredovyshchnyi pidkhid u vykhovanni osobystosti [Environmental approach in personality education]. Psykholoho-pedahohichni problemy silskoi shkoly [Psychological and pedagogical problems of the village school]. Vyp. 50. S. 156–161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2014_50_27. [in Ukrainian].
3. Vitvytska S. S. (2017). Seredovyshchnyi pidkhid u pidhotovtsi mahistriv osvity do profesiino-pedahohichnoi diialnosti [Environmental approach in the preparation of masters of education for professional and pedagogical activity]. Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity [Updating the content, forms and methods of education and upbringing in educational institutions]. Vyp. 15. S. 177-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2017_15_57. [in Ukrainian].
4. Demidenko V.V. (2014). Seredovyshchnyi pidkhid do rozvytku profesiino-pedahohichnoi kompetentnosti vykladachiv koledzhu [An environmental approach to the development of professional and pedagogical competence of college teachers]. Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty [Means of educational and research work]. Vyp. 42. S. 51-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_zntndr_2014_42_8. [in Ukrainian].
5. Izhko Ye.S. (2015). Kompetentnisnyi pidkhid yak osnova linhvistychnoi pidhotovky maibutnikh perekladachiv [Competency approach as the basis of linguistic training of future translators]. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy [Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine]. Seriia: Pedahohika, psykholohiia, filosofiia. Vyp. 208(2). S. 89–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_ped_2015_208(2)__11. [in Ukrainian].
6. Meleshko V. (2008). Seredovyshchnyi pidkhid: dosvid eksperementalnoi roboty u silskii shkoli [Environmental approach: experience of experimental work in a rural school]. Ridna shk.[Home school]. № 1/2. S. 24–27. [in Ukrainian].
7. Iaroshynska O. O. (2011). Seredovyshchnyi pidkhid v profesiinii osviti: teoretychni zasady ta perspektyvy vprovadzhennia [Environmental approach in professional education: theoretical foundations and prospects for implementation]. Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia [Problems of modern teacher training] : zb. nauk. pr. Uman: Zhovtyi O. O., Vyp. 4, ch. 1. S. 104–109. [in Ukrainian].

Denysenko N., Knight N. Environmental approach in forming the readiness of future Physical Education teachers for foreign language communication

The article analyzes the role of the application of the environmental approach in the formation of future physical education teachers of professionally important qualities necessary for their professional training, based on the general didactic principle of dialogue of cultures, and as a result, the formation of students' readiness for foreign language communication in the work of their specialty. In particular, the possibility of using the environmental approach in shaping the readiness of future PE teachers for foreign language communication was revealed. The concept of "environmental approach" is analyzed through a number of recent publications of modern scientists and teachers. In order to study the specifics of the training of future PE teachers, the answers to the author's questionnaire were developed and analyzed, which aimed to investigate the subjective attitude of students of the 2nd-3rd grades of the Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College" of the Volyn Regional Council to the formation of their readiness for foreign language communication. It was concluded that the vast majority of respondents associate the concept of "readiness for foreign language communication" with the ability to conduct a discussion on educational or professional topics; the work of sports animators in international health centers; public performances during the organization of mass sports events in international hotel complexes; tracking new information contained in foreign language materials for the organization of new forms of physical education; the use of foreign search systems for the innovative organization of physical education at NUSh; analyzing foreign language sources of information and using them to make professional decisions.

It is indicated that the environmental approach is central in the formation of foreign language communicative competence of a modern successful PE teacher, who is in demand both within Ukraine and abroad.

Key words: *preparation, professional readiness, future physical education teacher, environment, approach, foreign language communication, competence.*

УДК 796.352.2/004.9
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.10

Долгополова Н. В., Волколуп П. М.

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ РУХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ВИКОНАННІ ГОЛЬФ-СВІНГУ З ПОГЛЯДУ БІОМЕХАНІКИ М'ЯЗІВ

У роботі проведено огляд літературних джерел та узагальнена інформація щодо біомеханічних аспектів виконання рухових дій в гольфі. Оскільки, одним із найважливіших елементів в гольфі є свінг, то увага тренерів сконцентрована на формування правильної моделі виконання рухових дій та навичок правильного замаху. Аналіз науково-методичної літератури показав, що при виконанні свінгу характерна висока швидкість руху ланок тіла та великі ударні навантаження на опорно-руховий апарат спортсмена. За цією причиною навчання помилковим рухам у гольфі може призвести до ще більших навантажень на опорно-руховий апарат.

Проведено аналіз біомеханіки замаху та вивчено основні фази свінгу: замах, розгін, удар, гальмування та завершення. Досліджено, що для створення якісного замаху при виконанні свінгу, гравці переважно використовують рухи відведення-приведення та пронації-супінації які не є анатомічно зручними для виконання спортсменом. Фактором, який ускладнює задачу контролю правильності виконання рухових дій гравця в гольф в процесі виконання свінгу, є відхилення загального центру мас від початкового положення.

Виявлено потрібні групи м'язів, що потребують спеціальної фізичної підготовки з урахуванням біомеханіки та формування правильної моделі виконання рухових дій на кожній окремій фазі. На думку авторів, для покращення технічного виконання гольф-свінгу потрібно зосередитись на тренуваннях, які містять вправи для розвитку гнучкості та рухливості суглобів, балансу і пропріоцепції (сприйняття або усвідомлення положення і руху тіла).

Подальші дослідження можуть бути присвячені розробці програми спеціальної фізичної підготовки для розвитку фізичної форми гравців в гольф, які направлені на розвиток гнучкості та покращення рухливості суглобів, а також на збільшення сил м'язів, які беруть участь для підтримки рівноваги на всіх етапах виконання свінгу.

Ключові слова: *біомеханіка гольфу, аналіз рухів, етапи свінгу в гольфі, м'язи та суглоби*

Гольф є популярним видом спорту, в усьому світі ним займаються приблизно 55 мільйонів гравців [1]. В роботі [2] було проведено узагальнення наукових досліджень, де було визначено вплив гри в гольф на фізичний та психічний стан здоров'я людини. Було доказано, що гра в гольф покращує як рівень фізичної активності, так і зміцнює психічне здоров'я людини.

В Україні гольф також набуває популярності та приваблює гравців майже всіх віків і соціально-економічних груп [3, 4]. Враховуючи той факт, що до занять гольфом проявляють інтерес різні вікові групи, тренери під час підготовки гравців повинні брати до уваги особливості, пов'язані з їх віком, антропометричними даними та загальним фізичним станом.

Одним із найважливіших елементів в гольфі є свінг. Для покращення продуктивності та якості його виконання, увага тренерів сконцентрована не тільки на стан фізичної підготовки, гнучкість спортсменів, вміння тримати рівновагу, а також на формування правильної моделі виконання рухових дій під час свінгу та навички правильного розмахування ключкою.

Якщо звернути увагу на те, як різні гравці виконують свінг, можна помітити, що кожен свінг є унікальним. З особистої практики роботи тренером з гольфу, автор зробив висновки, що зазвичай аматори відпрацьовують універсальну модель виконання свінгу, це відноситься і до деяких професійних гравців. Як результат, якість та техніка виконання свінгу не приводить до очікуваного результату. Це доводить той факт, що якісний свінг не можливо напрацювати лише копіюванням стандартних рухів. Тренерам потрібно звертати увагу на те, що кожен спортсмен має лише свої унікальні біомеханічні ланки тіла і як результат унікальний діапазон доступних рухів в суглобах.

Метою статті *є біомеханічний аналіз фаз рухових дій при виконанні гольф-свінгу та вивчення біомеханічних положень гравця в даних фазах свінгу. Для формування правильної моделі виконання рухових дій на кожній окремій фазі виявити потрібні групи м'язів, які включені в роботу на кожній окремій фазі та потребують спеціальної фізичної підготовки.*

За останні 60 років техніка виконання свінгу еволюціонувала, що дозволяє гравцям у гольф максимально використовувати переваги сучасного обладнання для гри в гольф та покращувати свої результати. На відміну від плавного та ритмічного класичного замаху (рис. 1 а), сучасний замах у гольфі (рис. 1 б) навантажує м'язи та суглоби хребта іншим способом, що створює потужний та ефективний удар [5, 6].

Щоб проаналізувати біомеханіку замаху, необхідно визначити фази замаху в гольфі. Тренери та дослідники зазвичай виділяють п'ять фаз свінгу: замах (відведення), розгін (приведення), удар, гальмування та завершення [7].

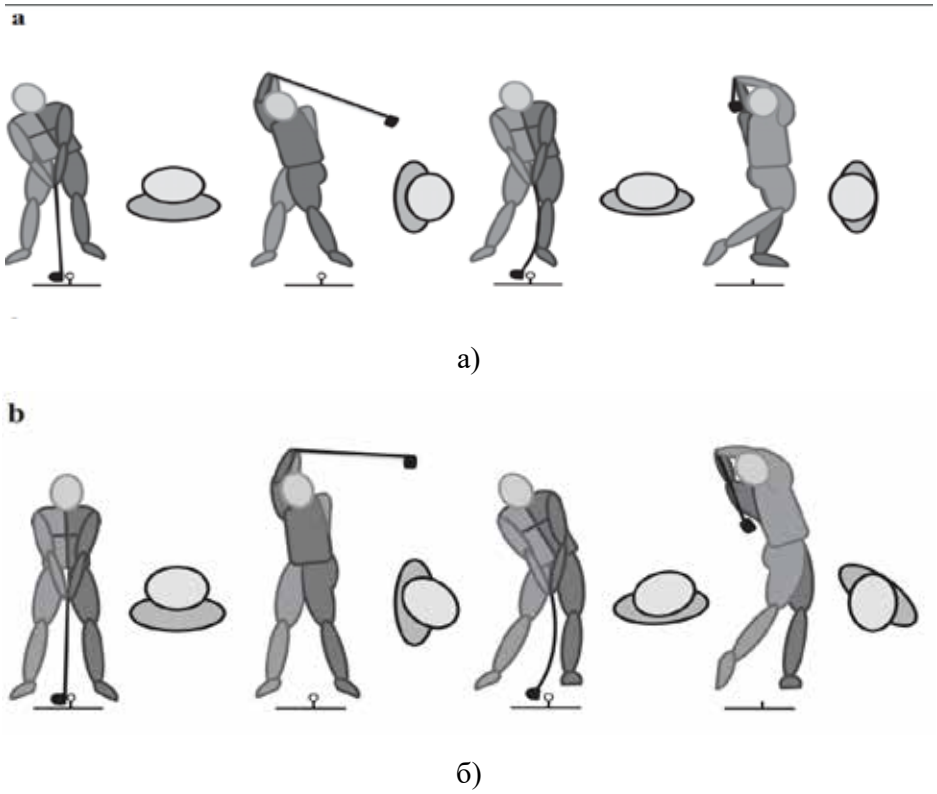

Рис. 1. Схематичне зображення класичного замаху (а) та сучасної техніки замаху (б) при виконанні свінгу. Темний та світлий еліпси зображують орієнтацію верхньої частини грудної клітини та тазу відповідно на кожному з етапів замаху

Джерело: зображення створено на основі роботи авторів Hosea & Gatt [6]

Для досконалого вивчення техніки виконання гольф-свінгу та кращого усвідомлення біомеханічних основ виконання замаху, дослідники [8] пропонують розділити вищевказані фази ще на дві або три підфази. Таким чином, маємо фазовий склад гольф-свінгу, який складається з дев'яти кроків (див. рис. 2):

– ***Відведення (Take away)***, відповідне початку махового руху.

– ***Середній замах (Mid-backswing)***, визначається, коли ключка знаходиться горизонтально.

– ***Пізній замах (Late-backswing)***, визначається, коли ключка розташована вертикально.

– ***Вершина замаху (Top of backswing)***, визначається як момент, коли швидкість головки ключки починає змінювати напрям і рухатися вниз і вперед.

– ***Ранній даунсвінг (Early downswing)***, визначається, коли ключка знаходиться у вертикальному положенні.

– ***Середній даунсвінг (Mid-downswing)***, визначається, коли ключка знаходиться горизонтально.

– ***Контакт з м’ячом або удар (Ball contact or impact)***, визначається, коли головка ключки вдаряє по м'ячу.

– ***Середнє проходження***, визначається коли ключка займає горизонтальне положення під час фази проходження.

– ***Фініш***, визначається як кінець руху, як правило, ключка знаходиться в горі та позаду тіла.

Анатомічно ігрові дії в гольфі, можна представити у вигляді сукупності 18-20 елементарних рухів кінцівок та тулуба, серед яких 4 рухи згинання – розгинання та 14-16 рухів відведення – приведення та пронації – супінації (див. Таблицю 1) [9].

Як видно з таблиці 1, для формування рухової дії гравці переважно використовують рухи відведення-приведення та пронації-супінації, що додає труднощі в навчанні, оскільки вони не є анатомічно зручними для виконання. Крім того, на відміну від багатьох інших видів спорту з ключкою і м'ячем, рухи в гольфі характеризуються невеликими переміщеннями загального центру мас спортсмена (до 20 см від вихідного). Ці фактори ускладнюють задачу контролю правильності виконання рухів спортсменом.

Під час тренувань, тренери з гольфу більшість часу приділяють увагу контролю розташування біоланок гравця на стадії замаху. Як доведено дослідниками [10], середньостатистичні та навіть висококваліфіковані гравці в гольф витрачають дуже мало часу на даунсвінг (завершальну фазу свінгу). Відмічено, що під час фітнес-тренуваннь більшість гравців у гольф не працюють над розвитком адекватних рухів у всьому своєму тілі. Однак багато гравців у гольф можуть бути не в змозі належним чином досягти позицій, яких хоче

тренер з гольфу. Якщо позитивних змін не спостерігається, результатом є розчарування як для гравців, так і для тренера, що може призвести до травм і поганої результативності. Коли гравці в гольф підвищують свою мобільність відповідно до руху, який інструктор намагається змусити їх створювати під час замаху, можна витратити більше часу на вивчення фаз даунсвінгу, удару та завершальної фази.

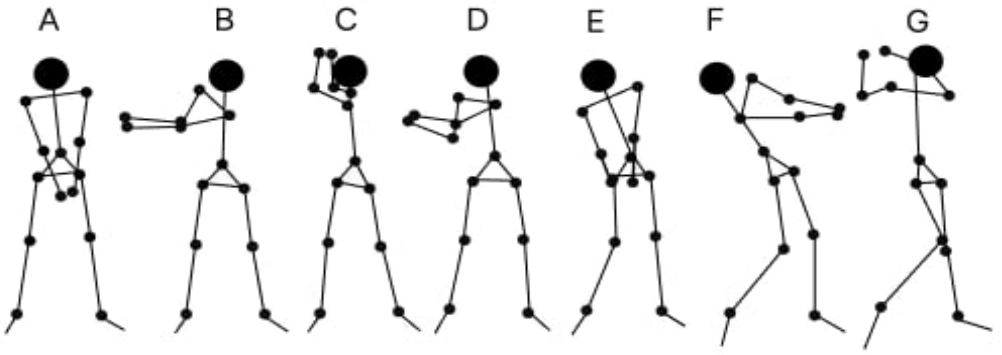

Рис. 2. Послідовність махів у гольфі [7]: початок замаху (A), середина маху назад (B), верхня частина маху назад (C), середина частина руху вниз (D), удар (E), середина проведення (F), фініш (G)

Таблиця 1

Фазовий склад ударного руху в гольфі (для гравців з правосторонньою стійкою)

замах	***розгін***	***гальмування***
1. Відведення верхніх кінцівок	1. Супінація гомілки та стегна (ліві)	1. Пронація та розгинання гомілки та стегна (праві)
2. Відведення кистей	2. Розгинання плечей	3. Супінація та розгинання гомілки та стегна (ліві)
3. Пронація гомілки та стегна (ліві)	3. Супінація тулуба	3. Відведення верхніх кінцівок
4. Супінація гомілки та стегна (праві)	4. Приведення верхніх кінцівок	4. Пронація кистей
5. Пронація тулуба	5. Приведення кистей	5. Розгинання тулуба
6. Згинання плечей		6. Згинання плечей
		7. Згинання кистей

Як правило, тренери з гольфу зосереджують свою увагу на спробах змінити техніку рухових дій при виконанні свінгу, але не звертають увагу на існуючи рухові можливості гравця, які потрібно теж розвивати. Це означає, що тренери не використовують свої знання з анатомії, біомеханіки м'язів та кінематики рухів, а також не звертають увагу на працездатність суглобів для оцінки рівня техніки виконання рухів та можливостей своїх спортсменів. Без розуміння роботи тіла та кінематики його рухів вдосконалити якість виконання свінгу та удару по м'ячу неможливо.

Згідно з табл. 1 розглянемо як працюють головні м'язи та суглоби на різних етапах виконання повного гольф-свінгу. Це допоможе виявити м'язи, які потребують додаткового розвитку за допомогою тренувань в залі та розробити фітнес-тренування для гравців в гольф. Розглянемо біомеханіку м'язів та рухів гравця з правосторонньою стійкою.

Фаза замаху, виконується з невеликим навантаженням м'язів всього тіла. На цьому етапі важливо вміти утримувати рівновагу, усвідомлювати положення і рух тіла (пропріоцепція) та звертати увагу на рухливість суглобів. Деякі м'язи забезпечують стабільне положення гравця таким чином, щоб інші могли максимізувати свій рух.

Маючи достатню зовнішню ротацію та ретракцію комплексу правого плеча, а також відведення, внутрішню ротацію та протракцію лівого плеча при володінні достатньою кількістю внутрішнього обертання стегна, зовнішня ротація лівого стегна та обертання хребта важливіше, ніж те, наскільки сильні великі групи м'язів.

Під час замаху гравець у гольф навантажує чотириголовий м'яз, середній сідничний та великий сідничний м'язи й косі м'язи на етапі положення гравця в вершині фази замаху. Коли ці м'язи працюють ефективно, найширші м'язи спини, підостна, ромбоподібні, косі та багатогранні м'язи можуть правильно розтягуватися, щоб досягти правильного та повного положення підйому.

Якщо гравець у гольф не може переміститися в бажану позицію і залишатися у рівновазі під час замаху, це буде негативно впливати на наступні фази гольф-свінгу, незалежно від сили м'язів або вибухової активності цього спортсмена.

Перехід від підйому до опускання (даунсвінг) вимагає гарної координації та вміння рухати нижньою частиною тіла та тазом окремо від верхньої. Гравець в гольф ініціює перехід між цими двома фазами свінгу, переміщаючи нижню частину тіла в положення, щоб забезпечити найбільшу ефективність м'язів. Однією

з головних цілей є розташувати ліве коліно над зовнішньою стороною лівої стопи (для гравця з правосторонньою стійкою). Це дозволяє гравцеві в гольф правильно розташовувати чотириголовий м’яз та підколінні м’язи для скорочення та випрямлення коліна, велику сідницю та підколінні сухожилля для скорочення та розгинання стегна, а також м’язів обертальної манжети стегна (грушоподібної, середньої та малої сідниць та обтураторів) скорочуватися, щоб створити початковий зовнішній поворот стегна, необхідний для правильного положення коліна, забезпечення бічної стабільності стегна та забезпечення відносного внутрішнього обертання тазостегнового суглоба, все на лівій нозі зі сторони цілі.

Досліджувана нога використовує чотириголовий м'яз, великий привідний м’яз, підколінне сухожилля, великий сідничний м’яз та литковий м’яз, щоб створити розгинання коліна, розгинання стегна та підошовне згинання щиколотки, щоб допомогти перенести вагу гравця в гольф на ліву ногу. Активація м’язів ніг допомагає тиснути гравцю в гольф на землю і розташуватись так, щоб руки могли рухатися в зручне положення і створювати бажані кути атаки.

У корі тулуба косі м’язи й великий поперековий м’яз сильно активуються, створюючи положення, коли стегна гравця в гольф рухаються через розгинання, таз нахиляється відносно назад, а грудна клітка залишається над м'ячем. Найширші м’язи спини з лівого боку (для гравця з правосторонньою стійкою) допомагають притягнути гравця в гольф на бік цілі, одночасно протидіють силі, яка створюється грудними м’язами з обох боків тіла гравця в гольф.

Продовження руху після нанесення ключкою удару по м’ячу (завершальна фаза) дозволяє тілу, зокрема рукам, уповільнювати удар. Ця фаза гольф-свінгу дуже важка, оскільки м’язи повинні працювати переважно внаслідок ексцентричних скорочень, щоб уповільнити тіло. Вся м'язова група тулуба гравця в гольф – сідниці, косі м’язи, квадратний м’яз попереку, великий поперековий м’яз, а також поперечний і прямий м’язи живота – працюють на максимальній потужності, створюючи силу та сповільнюючи тіло. Найширший м’яз спини та м’язи, які стабілізують лопатку до хребта та грудної клітки (передній зубчастий м’яз, ромбоподібні м’язи, м’язи, що підіймають лопатки), а також м’язи-обертачі (надостний, підостний, малий, підлопатковий) допомагають захистити плечовий суглоб від наближення до свого кінцевого діапазону руху під високою швидкістю.

Викладене свідчить, що в програму спеціальної фізичної підготовки гравця в гольф потрібно включати вправи, які направлені на підвищення гнучкості та рухливості суглобів спортсмена.

Висновки. Аналіз науково-методичної літератури показав, що при виконанні свінгу характерна висока швидкість руху ланок тіла та великі ударні навантаження на опорно-руховий апарат спортсмена. За цією причиною навчання помилковим рухам у гольфі може призвести до ще більших навантажень на опорно-руховий апарат.

Було вивчено фази рухових дій та аналіз біомеханічних положень гравця в гольф при виконанні гольф-свінгу та на основі отриманих даних виявлено потрібні групи м'язів, що потребують спеціальної фізичної підготовки з урахуванням біомеханіки та формування правильної моделі виконання рухових дій на кожній окремій фазі.

Виявлено, що для покращення технічного виконання гольф-свінгу гравцям в гольф потрібно зосередитись на фітнес тренуваннях, які містять вправи для розвитку рухливості, балансу і пропріоцепції (сприйняття або усвідомлення положення і руху тіла). Покращення контролю свого тіла спортсменом призводить до кращої техніки за менший час і з меншою ймовірністю травм.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці програми спеціальної фізичної підготовки для розвитку фізичної форми гравців в гольф, які направлені на гнучкість та покращення рухливості, а також рівновагу та стабільність.

Використана література:

1. Bertram C. P., Grosser L., Guadagnoli M. A. Getting the “feel” for it: The effects of kinesthetic practice on golf swing performance. In D. Crews & R. Lutz (Eds.), Science and Golf V: Proceedings of the world scientific congress of golf, 2008. p. 279-285.
2. Волколуп П. М., Долгополова Н. В. Вплив гри в гольф на фізичний та психічний стан здоров’я людини. Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології, 7(1), 2022. С. 30–33. https://doi.org/10.15391/prrht.2022-7.07
3. Степанова І. В., Федоренко Є. О. Організаційно-методичні засади рекреаційно-оздоровчої рухової активності різних груп населення. навч. посібник [для студ. вищ. навч. закладів]. Дніпро : Інновація, 2016. 194 с.
4. American sports data. Trends in U.S physical fitness behavior. 2006.URL : http://www.americansportsdata.com.
5. Bourgain M., Hybois S., Thoreux P., Rouillon O., Rouch P., Sauret C. Effect of shoulder model complexity in upper-body kinematics analysis of the golf swing. Journal of Biomechanics. 2018, 75. p. 154–158.
6. Hosea T. M., Gatt C. J. Jr. Back pain in golf. Clinics in Sports Medicine. Jan;15(1) 1996. p. 37-53.
7. Cann A. P., Vandervoort A. A., Lindsay D. M. Optimizing the benefits versus risks of golf participation by older people. Journal of Geriatric Physical Therapy, 28(3), 2005. p. 85-92.
8. Ball K., Best R. Centre of pressure patterns in the golf swing: Individual-based analysis. Sports Biomechanics. 11, 2012. p. 175–189.
9. Rose G. TPI Golf Biomechanics, Oceanside, CA: TPI, 2008
10. Marsan T., Thoreux P., Bourgain M., Rouillon O., Rouch P., Sauret C. Biomechanical analysis of the golf swing: methodological effect of angular velocity component on the identification of the kinematic sequence. Acta of Bioengineering and Biomechanics. 21(2), 2019. P. 115-120.

References:

1. Bertram C. P., Grosser L., Guadagnoli M. A. Getting the "feel" for it: The effects of kinesthetic practice on golf swing performance. In D. Crews & R. Lutz (Eds.), Science and Golf V: Proceedings of the world scientific congress of golf, 2008. p. 279-285.
2. Volkolup P. M., Dolhopolova N. V. (2022) Vplyv hry v holf na fizychnyi ta psykhichnyi stan zdorovia liudyny [The influence of playing golf on the physical and mental state of human health]. Fizychna reabilitatsiia ta rekreatsiino-ozdorovchi tekhnolohii, 7(1). 30–33 s. URL: https://doi.org/10.15391/prrht.2022-7.07 [in Ukrainian]
3. Stepanova I. V., Fedorenko Ye. O. (2016) Orhanizatsiino-metodychni zasady rekreatsiino-ozdorovchoi rukhovoi aktyvnosti riznykh hrup naselennia. navch. posibnyk [Organizational and methodical principles of recreational and health motor activity of different population groups. education manual]. Dnipro: Innovatsiia, 194 s. [in Ukrainian]
4. American sports data. Trends in U.S physical fitness behavior. 2006. http://www.americansportsdata.com.
5. Bourgain M., Hybois S., Thoreux P., Rouillon O., Rouch P., Sauret C. Effect of shoulder model complexity in upper-body kinematics analysis of the golf swing. Journal of Biomechanics. 2018, 75. p. 154–158.
6. Hosea T. M., Gatt C. J. Jr. Back pain in golf. Clinics in Sports Medicine. Jan;15(1) 1996. p. 37-53.
7. Cann A. P., Vandervoort A. A., Lindsay D. M. Optimizing the benefits versus risks of golf participation by older people. Journal of Geriatric Physical Therapy, 28(3), 2005. p. 85-92.
8. Ball K., Best R. Centre of pressure patterns in the golf swing: Individual-based analysis. Sports Biomechanics. 11, 2012. p. 175–189.
9. Rose G. TPI Golf Biomechanics, Oceanside, CA: TPI, 2008
10. Marsan T., Thoreux P., Bourgain M., Rouillon O., Rouch P., Sauret C. Biomechanical analysis of the golf swing: methodological effect of angular velocity component on the identification of the kinematic sequence. Acta of Bioengineering and Biomechanics. 21(2), 2019. p. 115-120.

Dolgopolova N., Volkolup P. Analysis of the features of motor activity when performing the golf swing from the point of view of muscle biomechanics

The work includes a review of literary sources and generalized information on the biomechanical aspects of performing motor actions in golf. Since one of the most important elements in golf is the swing, the coaches' attention is focused on the formation of the correct model of performing motor actions and the skills of the correct swing. The analysis of the scientific and methodological literature showed that the swing is characterized by a high speed of movement of the body parts and large impact loads on the athlete's musculoskeletal system. For this reason, learning the wrong golf swings can put even more strain on the musculoskeletal system.

An analysis of the biomechanics of the swing was carried out and the main phases of the swing were studied: backswing, downswing, impact, follow-through and finish position. It has been studied that in order to create a high-quality swing when performing a swing, players mainly use abduction-adduction and pronation-supination movements, which are not anatomically convenient for an athlete to perform. A factor that complicates the task of controlling the correctness of the golfer's motor actions during the swing is the deviation of the general center of mass from the initial position.

The necessary muscle groups that require special physical training, taking into account biomechanics and the formation of the correct model of performing motor actions at each separate phase, have been identified. According to the authors, in order to improve the technical execution of the golf swing, it is necessary to focus on training that includes exercises for the development of flexibility and mobility of the joints, balance and proprioception (perception or awareness of the position and movement of the body).

Further research can be devoted to the development of a special physical training program for the development of the physical form of golfers, which are aimed at developing flexibility and improving the mobility of the joints, as well as increasing the strength of the muscles involved in maintaining balance at all stages of the swing.

Key words: *golf biomechanics, movement analysis, stages of the golf swing, muscles and joints.*

УДК 37.016:613(070.432)
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.11

Дудко С. Г.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДОРОВ’ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ

У статті досліджена проблема здоров’язбережувальної діяльності загальноосвітніх закладів у площині формування здоров’язбережувальних компетентностей. Наголошується на особливій актуальності зосередження уваги на питаннях здоров’язбереження після повномасштабного вторгнення військ РФ в Україну. Розкрито зміст зазначеної проблематики в нормативно-регламентуючих та законодавчих документах, у яких наголошується на актуальності формування в учнів стійкої мотивації до збереження свого здоров’я, фізичного розвитку та фізичної підготовленості, гармонійного розвитку природних здібностей і психічних якостей, використання засобів фізичного виховання в організації здорового способу життя молодого покоління, створення в закладах освіти безпечного здоров’язбережувального середовища, організації здорового, раціонального та безпечного харчування учнів.

Теоретично досліджено сутність поняття «здоров’я», «здоров’язбереження», а також нами уточнено визначення зазначених вище понять. З’ясовано, що сучасна наука розглядає здоров’я як складний феномен глобального значення, вважає його однією із найвищих суспільних цінностей, явищем системного характеру, що постійно змінюється й залежить від багатьох різноманітних чинників. Виявлено, що на формування здоров’я учнівської молоді впливають об’єктивні та суб’єктивні чинники, які навчальний заклад при формуванні здоров’язбережувальної діяльності має враховувати, а зміна цілей і цінностей сучасної освіти на засадах компетентнісного підходу засвідчує потребу в новому розумінні педагогами ролі здоров’я в організації освітнього процесу, оцінці його результативності. Досліджено, що кінцевим результатом здоров’язбережувальної діяльності закладу загальної середньої освіти має стати сформованість здоров’язбережувальної компетентності.

Ключові слова: *компетентнісний підхід, здоров’язбережувальна компетентність, здоров’я, здоров’язбережувальна діяльність, учні, заклад загальної середньої освіти.*

Упровадження компетентнісного підходу в останнє десятиріччя в сучасний освітній простір України, розбудова Нової української школи спонукали науковців та педагогів досліджувати проблематику формування в учнів здоров’язбережувальних компетентностей. Більшої актуальності це питання набуло після двадцять четвертого лютого 2022 року з повномасштабним вторгненням військ РФ в Україну, адже до традиційних заходів здоров’язбереження додалася необхідність засвоєння здоров’язбережувальних компетентностей, необхідних під час воєнного стану та при надзвичайних ситуаціях.

У рішенні колегії комітету з фізичного виховання та спорту МОН України зазначається, що сьогодні в країні набуває особливого значення діяльність, спрямована на формування здоров’я дітей та учнівської молоді, створення в учнів стійкої мотивації до збереження свого здоров’я, фізичного розвитку та фізичної підготовленості, гармонійного розвитку природних здібностей та психічних якостей, використання засобів фізичного виховання в організації здорового способу життя молодого покоління – майбутнього держави.

В Указі Президента України «Про невідкладні заходи щодо покращення здоров’я дітей» № 894/2019 від 07.12.2019 зазначається, що з метою забезпечення додержання конституційних гарантій з охорони дитинства, реалізації права дітей на безпечне для життя і здоров’я середовище, збереження та зміцнення здоров’я молодого покоління необхідно:

– формування позитивного ставлення молоді до фізичної культури і спорту як складової збереження і зміцнення здоров’я, запровадження сучасної методології організації уроків фізичного виховання, підвищення рухової активності учнів та вихованців під час освітнього процесу;

– створення в закладах освіти безпечного середовища, організації здорового, раціонального та безпечного харчування учнів та вихованців, поширення знань і навичок здорового харчування;

– проведення ефективних інформаційних кампаній, спрямованих на протидію поширенню серед дітей та підлітків звичок, небезпечних для фізичного або психічного здоров’я дитини.

В Указі Президента України «Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі» № 195/2020 від 25.05.2020 сказано, що учні повинні оволодіти знаннями, уміннями, навичками, способами мислення стосовно:

– формування індивідуальних характеристик поведінки та звичок, що забезпечують необхідний рівень життєдіяльності, достатній рівень фізичної активності та здорове довголіття;

– усвідомлення важливості здорового способу життя та гармонійного розвитку, високої працездатності, духовної рівноваги, збереження та поліпшення власного здоров’я;

– усвідомлення цінності життя та здоров’я, власної відповідальності та спроможності зберегти та зміцнити здоров’я, підвищити якість свого життя.

Мета статті – дослідити та проаналізувати розробку проблеми здоров’язбереження щодо формування здоров’язбережувальних компетентностей у наукових дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

В умовах модернізації освіти проблема здоров'язбереження набуває глобального характеру. Недотримання режиму дня, здорового способу життя (зниження рівня рухової активності, шкідливі звички, нераціональне харчування та ін.), погана екологія сприяють погіршенню здоров'я учнівської молоді. Саме тому важливим завданням педагогів є прищеплення учням знань про формування та розвиток здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей, уміння використання їх у повсякденному житті.

Оскільки в нашому дослідженні поняття «здоров'язбережувальна компетентність» є визначальним, розглянемо його зміст через призму понять «здоров'язбереження» та «здоров'я».

Незважаючи на те, що термін «здоров'язбереження» науковці С. Гаркуша, О. Іонова та М. Єфремова, Т. Москова, Н. Хольченкова та інші часто використовують у своїх працях, він досі не має однозначного тлумачення.

Багато вчених розглядають здоров'язбереження як педагогічний процес. І хоча змістове наповнення у цих трактуваннях відрізняється один від одного, головна увага дослідників акцентується на тому, що здоров'язбереження як педагогічний процес, спрямований на збереження, розвиток і зміцнення здоров'я учнів, розвиток у них мотивації дотримання здорового способу життя, усвідомлення відповідальності щодо власного здоров'я та здоров'я довкілля.

О. Іонова та Ю. Лукьянова, розглядаючи здоров'язбереження в педагогічному аспекті, вважають: «Здоров'язбереження – це процес навчання й виховання, що не наносить прямої або опосередкованої шкоди здоров'ю учнів, створює безпечні й комфортні умови перебування дітей у школі, забезпечує індивідуальну освітню траєкторію дитини, запобігання стресів, перевантаження, втоми вихованців і тим самим сприяє збереженню й зміцненню здоров'я школярів» [5, с. 70]. При цьому автори впевнені, що забезпечення здоров'язбереження учнів у процесі навчання вимагає розв'язання комплексу завдань, що торкаються як матеріального, кадрового забезпечення, так і організаційно-змістовного наповнення, й стосується змін змісту освіти та форм і методів її здійснення [5, с. 70].

Н. Мацола та Л. Щур вважають, що здоров'язбереження як педагогічний процес, спрямований на збереження і зміцнення здоров'я тих, хто навчається, формування мотивації на дотримання здорового способу життя, свідомого, відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих. Тобто здоров'язбереження в освітньому процесі – це діяльність, спрямована на збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я його суб'єктів. Здоров'язбереження є результатом впливу педагогічних чинників освітнього процесу на збереження здоров'я його суб'єктів [7, с. 199].

Н. Хольченкова також розглядає здоров'язбереження як педагогічний процес, спрямований на збереження, розвиток і зміцнення здоров'я учнів, формування в них мотивації на дотримання здорового способу життя, свідомого, відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

Т. Ткачук та О. Нікіфоров дають дещо інше трактування, проте акцент на збереження, розвиток і зміцнення здоров'я учнів у них залишається. Під здоров'язбереженням дослідники розуміють вирішення освітніх завдань із урахуванням стану їх здоров'я з метою його збереження і, по можливості, зміцнення. Здоров'язбереження, за їхніми переконаннями, з одного боку є частиною освітнього процесу, а з іншого – умовою, що забезпечує реалізацію освітніх програм на основі збереження здоров'я учасників освітнього процесу та самореалізації учнів [9, с. 227].

Здоров'язбереження особистості, на думку науковців Л. Лаврової, Н. Мікулак, В. Савченко, – це процес діяльнісного збереження й зміцнення здоров'я, спрямований на підвищення ціннісного ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих на основі знань та навичок про збереження здоров'я й усвідомлення власної відповідальності за нього.

С. Замрозевич-Шадріна, Л. Вікторова та Д. Єфімов вважають, що метою здоров'язбереження є розумне ставлення до свого здоров'я, фізичної та психічної культури, загартовування організму, організація праці й відпочинку, недопущення шкідливих звичок [4, с. 108].

Як бачимо, поняття «здоров'язбереження» сучасними науковцями тлумачиться як процес, що сприяє формуванню, зміцненню і збереженню здоров'я учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. У наведених вище та інших трактуваннях поняття «здоров'язбереження» багато спільного, але нам більше імпонує визначення, дане Н. Хольченковою.

Збереження і зміцнення здоров'я учнівської молоді є одним з головних завдань школи, сім'ї та громадськості, яке регламентується і забезпечується державними нормативно-правовими документами. Багато вчених підкреслюють, що шкільні роки є головними і значущими в житті учнів, створюючи передумови для розвитку організму й особистості школяра. Проте за час навчання в школі учні не лише отримують знання, вони «втрачають» своє здоров'я [3].

Сучасна наука розглядає здоров'я як складний феномен глобального значення, вважає його однією із найвищих суспільних цінностей, явищем системного характеру, що постійно змінюється і залежить від багатьох різноманітних чинників. На сучасному етапі модернізації освіти в Україні важливим стратегічним завданням є формування соціально активної, фізично і психічно здорової, духовно багатої особистості через залучення молодого покоління до ведення здорового способу життя, здоров'язбрежувальної діяльності, формування культури здоров'я [6, с. 18].

Також у літературі підкреслюється важливість та необхідність отримання учнями знань про здоров’я, які потрібні їм для формування вмінь і навичок здоров’язбереження, для усвідомлення важливості здоров’я, здорового способу життя, формують здатність і готовність особистості контролювати стан фізичного здоров’я, своєчасно й адекватно реагувати на його погіршення, а отже, формувати здоров’язбрежувальну компетентність.

У Статуті Всесвітньої організації (ВООЗ) говориться, що здоров’я є станом повного фізичного, душевного та соціального добробуту, а не лише відсутністю хвороб та фізичних дефектів. Здоровий розвиток дитини є фактором першорядної важливості; здатність жити гармонійно в мінливих умовах середовища є основною умовою такого розвитку.

У Європі право на здоров’я закріплене у Європейській соціальній хартії. Воно записано в статті 11 та зобов’язує європейські держави вживати заходів щодо зміцнення здоров’я та забезпечення медичною допомогою в разі хвороби. У статті 17 йдеться про те, що підлітки мають право на належний соціальний, правовий та економічний захист.

Визначення поняття «здоров’я» у Преамбулі Статуту ВООЗ, Європейській соціальний хартії не є вичерпним та досконалим, тому як уточнення наводимо деякі трактування даного поняття, узятих з інших джерел.

В. Гузь та С. Жейнова вважають, що здоров’я можна охарактеризувати як динамічний стан організму, який відзначається повним фізичним, інтелектуальним, психічним, духовним і соціальним благополуччям і піддається впливові способу життя людини [1, с. 344].

Під поняттям здоров’я О. Савченко розуміє складну й одночасно динамічну категорію. Педагогічна свідомість під здоров’ям має на увазі достатньо широке розуміння цього поняття, що включає такі складові, як духовне, психічне, фізичне та соціальне здоров’я. Ці складові, взаємодіючи, взаємовпливаючи одне на одного, інтегруючись, створюють здоров’я людини як цілісність і як цінність.

У ряді джерел дається не тільки трактування поняття «здоров’я», а й розкриваються його види, показники, чинники, що впливають на стан здоров’я, мотивацію учнів до збереження і зміцнення здоров’я.

Т. Редько вважає, що в сучасному розумінні здорова людина – та, яка «будує» своє здоров’я самостійно: ефективно справляється зі стресами, уміє попереджати й вирішувати конфлікти, ухвалює відповідні рішення, у першу чергу щодо себе самої, самовизначається в навколишньому світі, не просто пристосовується до існуючих зовнішніх умов, а осмислено їх перебудовує, тим самим покращуючи своє й суспільне здоров’я. Виходячи з такого розуміння здорової людини, вона вважає, що здоров’я – це самостійне, багатопланове та багатофункціональне явище, яке вимагає не стільки збереження, скільки цілеспрямованого розвитку, саморозвитку й виступає як важливе завдання кожного навчального закладу [8, с. 272].

Розглядаючи показники здоров’я особистості учнів (фізичного, психічного, духовного, соціального), Т. Літвінова дає такі визначення: показниками фізичного здоров’я є індивідуальні особливості анатомічної будови тіла, досконале (за нормою) фізіологічне функціонування організму в різних умовах спокою, руху, довкілля, генетичної спадщини, рівень фізичного розвитку органів і систем організму.

Показниками психічного здоров’я є індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини. Психічне життя індивідів складається з цілей, потреб, інтересів, мотивів, стимулів, уяви, почуттів тощо. Психічне здоров’я пов’язане з особливостями мислення, характеру, здібностей людини.

Показники духовного здоров’я – духовний світ особистості, сприйняття духовної культури людства, освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики. Свідомість людини, її ментальність, життєва самоідентифікація, ставлення до сенсу життя, оцінка реалізації власних здібностей і можливостей у контексті власних ідеалів і світогляду – усе це обумовлює стан духовного здоров’я.

Показники соціального здоров’я пов’язані з економічними чинниками, стосунками індивіда з структурними одиницями соціуму (сім’єю, організаціями), з якими створюються соціальні зв’язки: праця, відпочинок, побут, соціальний захист, охорона здоров’я, безпека існування тощо. У загальному вигляді соціальне здоров’я детерміноване характером і рівнем розвитку, які притаманні головним сферам суспільного життя в певному середовищі – економічній, політичній, соціальній, духовний. Ці складові тісно взаємопов’язані, вони в сукупності визначають стан здоров’я людини.

О. Дікова-Фаворська вважає, що одним з показників стану здоров’я виступає самозбережувальна поведінка. Це практична реалізація свідомого ставлення людини до свого здоров’я як соціальної цінності, це спрямованість поведінки на покращення здоров’я, його профілактику, ведення здорового способу життя. Соціальними індикаторами самозбережувальної поведінки як показника здоров’я на рівні індивіда та соціальної групи можуть бути: самооцінка здоров’я; цінність здоров’я та місце в системі цінностей різних груп населення; задоволеність здоров’ям, яке перебуває в тісній взаємодії із задоволенням (якістю) життям; наявність знань та умінь щодо формування, збереження та покращення здоров’я; ведення здорового способу життя та безпосередня поведінка людини під час захворювання чи стресу [2, с. 423].

Аналіз літератури показав, що на формування здоров’я учнівської молоді впливають різні чинники, які умовно можна розділити на дві групи: об’єктивні та суб’єктивні (С. Гозак, Р. Карпюк, А. Кіндзера, А. Мандюк, Ю. Павлова та ін.).

До першої групи вони відносять: екологічні (забруднення довкілля, що негативно впливає на стан здоров’я та ведення здорового способу життя); соціально-виховні (зумовлюють види, форми участі й відповідальність різних ланок соціально-економічних структур у формуванні, збереженні й зміцненні здоров’я

учнів, фінансування такої роботи й забезпечення нормативних умов для навчальної діяльності); освітньо-виховні (забезпечують формування життєвого пріоритету здоров'я, виховання мотивації на здоровий спосіб життя і навчання методам, засобам і способам досягнення здоров'я, а також умінню проводити пропагандистську роботу в цьому напрямі); культурологічні (пов'язані з формуванням культури здоров'я, організацією дозвілля, популяризацією питань здоров'я і здорового способу життя); медичні (спрямовані на діагностику стану здоров'я, розробку рекомендацій щодо здорового способу життя, ефективну профілактику, медичний контроль за станом здоров'я школярів); сімейні (пов'язані із створенням умов для здорового способу життя в сім'ї і орієнтацією кожного з її членів на здоров'я, дотримання й здійснення здорового способу життя в сім'ї) чинники.

До другої групи можна віднести: недостатню рухову активність учнів; низький рівень пропаганди позитивного впливу занять фізичною культурою на здоров'я, ведення здорового способу життя; низьку ефективність залучення школярів до занять спортом; відсутність у багатьох учнів бажання займатися фізичною культурою і спортом; недостатню інформованість батьків і дітей про сучасні фізкультурно-оздоровчі технології, засоби зміцнення й збереження здоров'я, активного дозвілля, різноманітного використання засобів фізичної культури й спорту в сімейному вихованні; недотримання режиму дня, відсутність раціонального харчування, наявність шкідливих звичок (паління, вживання алкоголю, наркотичних речовин) та ін.

Розв'язання проблеми збереження здоров'я дітей в освітніх установах часто обмежується рамками фізичного виховання, хоча фізичний розвиток – тільки один з показників здоров'я, і не дозволяє швидко реагувати на зміну ситуації зі здоров'ям учнів.

На основі аналізу першоджерел щодо термінів «здоров'я» та «здоров'язбереження» можемо конкретизувати їхню сутність: здоров'я – це особиста цінність людини, яка гармонійно поєднує в собі всі його складові (фізичну, психічну, духовно-моральну й соціальну), що дозволяє повноцінно проявляти себе в повсякденній життєдіяльності (а, отже, відповідних компетентностей). Виходячи із зазначеного вище, під терміном «здоров'язбереження» в освітньому процесі розуміємо цілеспрямовану, усвідомлену, мотивовану відповідну освітню діяльність учителів, батьків та учнів щодо збереження фізичного, психічного, духовного-морального та соціального здоров'я дитини як ціннісної основи для самореалізації в повсякденній життєдіяльності та формуванні здоров'язбережувальної компетентності.

Зміна цілей і цінностей сучасної освіти на засадах компетентнісного підходу засвідчує потребу в новому розумінні педагогами ролі здоров'я в організації освітнього процесу, оцінці його результативності. Людина, у якої сформована здоров'язбережувальна компетентність, забезпечена комплексним розвитком власної особистості, зокрема складниками здорового способу життя, та дає можливість кожному громадянину жити повноцінним сталим життям.

Отже, розвиваючи компетентнісний підхід в освітньому процесі ЗЗСО, провідним результатом здоров'язбережувальної діяльності закладів, на нашу думку, має стати формування в учнів здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей. Засвоюючи здоров'язбережувальну та здоров'ярозвивальну компетентності, відбувається усвідомлення, у наслідок чого учні розмірковують про власне життя, свою поведінку, відносини з оточуючими, засвоюють позитивні компетентності про збереження здоров'я, його фізичну, психічну, духовного-моральну та соціальну складові.

Використана література:

1. Гузь В. В., Жейнова С. С. Здоров'язбережувальні технології як чинник збереження здоров'я дітей та молоді. *Сучасні здоров'язбережувальні технології : монографія /* за заг. ред. Ю. Д. Бойчука. Харків : Оригінал, 2018. С. 343–348.
2. Дікова-Фаворська О. М. Здоров'язберігаюча складова навчання в умовах карантину. *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення :* матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет конф. (28 – 29 травня 2020р., м. Київ). Уклад. : О. Ю. Дикий та ін. Луцьк : СНУ імені Лесі Українки. 2020. С. 423–424.
3. Дудко С. Г. Актуальність формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвиваючої компетентностей учнів 5-6 класів. *Актуальні питання гуманітарних наук:* міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка: науковий збірник, 2021. № 41. С. 229–242.
4. Замрозевич-Шадрина С. Р., Вікторова Л. В., Єфімов Д. В. Проблема здоров'язбереження здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. *Інноваційна педагогіка.* 2022. Вип. 43. Т. 1. С. 105–109.
5. Іонова О. М., Лукьянова Ю. С. Здоров'язбереження особистості як психолого-педагогічна проблема. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту:* наукова монографія за ред. С. С. Єрмакова. Харків : ХДАДМ (ХХПІ), 2009. № 1. С. 69–72.
6. Малишева Л. Феномени здоров'я та здоров'язбереження молоді в контексті сучасних наукових поглядів. *Педагогічний часопис Волині.* 2017. № 4 (7). С. 18-23.
7. Мацола Н., Щур Л. Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності школярів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт).* К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 5 К (86). С. 197–200.
8. Редько Т. М. Здоров'ярозвивальні технології в процесі фізичного виховання студентів педагогічних університетів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2015. Вип. 129 (3). С. 271–274.
9. Ткачук Т., Нікіфоров О. Принципи та критерії здоров'язбереження учнів. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика* : зб. наук. праць. Вип. 5. К., 2011. С. 22–231.

References:

1. Guz V. V., Zheynova S. S. (2018) Zdorovjazberezhuvaljni tekhnologhiji jak chynnyk zberezhennja zdorovja ditej ta molodi. [Health-saving technologies as a factor in preserving the health of children and young people] *Modern health-saving technologies: monograph.* (eds. Boychuk Yu. D.), Kharkiv: Original, pp. 343–348. [in Ukrainian]
2. Dikova-Favorska O. M. (2020) Zdoroviazberihaiucha skladova navchannia v umovakh karantyn. [A health-preserving component of education in quarantine conditions] *Ways of improving the professional competences of specialists in today's conditions: materials between science and practice internet conf.* (Ukraine, Kyiv May 28-29, 2020) (eds. Dykiy O. Yu. and others), Lutsk: Lesya Ukrainka SNU. pp. 423– 424. [in Ukrainian]
3. Dudko S. (2021) Aktual′nist′ formuvannya zdorov″yazberezhuval′noyi ta zdorov″yarozvyvayuchoyi kompetentnostey uchniv 5-6 klasiv. [The urgency of forming health-preserving and health-developing competencies of students of 5-6 grades] *Current issues of the humanities: interuniversity collection of scientific works of young scientists of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University: scientific collection*, no. 41, pp. 229–242. [in Ukrainian]
4. Zamrozevych-Shadryna S. R., Viktorova L. V. (2022) Yefimov D. V. Problema zdoroviazberezhennia zdobuvachiv vyshchoi osvity v umovakh dystantsiinoho navchannia. [The problem of health care for students of higher education in the conditions of distance learning], *Innovative pedagogy*, no. 43. vol. 1, pp. 105–109. [in Ukrainian]
5. Ionova O. M., Lukyanova Yu. S. (2009) Zdoroviazberezhennia osobystosti yak psykholoho-pedahohichna problema. [Personal health care as a psychological and pedagogical problem] *Pedagogy, psychology and medico-biological problems of physical education and sports: scientific monograph* (Ukraine, Kharkiv, 2009) (eds. Yermakova S. S.), Kharkiv: KhDADM (ХХПИ), no. 1. pp. 69–72. [in Ukrainian]
6. Malysheva L. (2017) Fenomeny zdorovia ta zdoroviazberezhennia molodi v konteksti suchasnykh naukovykh pohliadiv. [The phenomena of youth health and health care in the context of modern scientific views]. *Pedagogical journal of Volyn*. no. 4 (7), pp. 18-23. [in Ukrainian]
7. Matsola N., Shchur L. (2017) Pidhotovka maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury do zdoroviazberezhuvalnoi diialnosti shkoliariv. [Training of the future teacher of physical culture to health-preserving activities of schoolchildren]. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 15: Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports).* Kyiv: NPU named after M. P. Drahomanova, vol. 5. pp. 197–200. [in Ukrainian]
8. Radko T. M. (2015) Zdoroviarozvyvalni tekhnolohii v protsesi fizychnoho vykhovannia studentiv pedahohichnykh universytetiv. [Health and development technologies in the process of physical education of students of pedagogical universities]. *Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences. Physical education and sports.* no. 129 (3). pp. 271–274. [in Ukrainian]
9. Tkachuk T., Nikiforov O. (2011) Pryntsypy ta kryterii zdoroviazberezhennia uchniv. [Principles and criteria of student health care]. *Education and upbringing of a gifted child: theory and practice:* Kyiv: vol. 5. pp. 22–231. [in Ukrainian]

Dudko S. Theoretical aspects of health care activities in the conditions of an educational institution

The article examines the problem of health-preserving activities of general educational institutions in the area of the formation of health-preserving competencies. The emphasis is on the special relevance of focusing attention on health care issues after the full-scale invasion of the Russian Federation troops into Ukraine. The content of the mentioned issues is disclosed in regulatory and legislative documents, which emphasize the relevance of forming in students a sustainable motivation to preserve their health, physical development and physical fitness, harmonious development of natural abilities and mental qualities, the use of physical education tools in the organization of a healthy the way of life of the younger generation, the creation of a safe health-preserving environment in educational institutions, the organization of healthy, rational and safe nutrition for students.

The essence of the concept of "health", "health preservation" was theoretically investigated, and we clarified the definition of the above concepts. It was found that modern science considers health as a complex phenomenon of global importance, considers it one of the highest social values, a phenomenon of a systemic nature that is constantly changing and depends on many different factors.

It was found that the formation of the health of students is influenced by objective and subjective factors, which the educational institution must take into account when forming health-preserving activities, and the change in the goals and values of modern education based on the competence approach proves the need for a new understanding of the role of teachers health in the organization of the educational process, evaluation of its effectiveness. It has been studied that the final result of the health-preserving activity of a general secondary education institution should be the formation of health-preserving competence.

Key words: *competence approach, health-preserving competence, health, health-preserving activity, students, institution of general secondary education.*

УДК 796.011.3
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.12

Іщук О. А., Пантік В. В., Іванюк О. А., Ващук Л. М., Романюк В. П.

СФОРМОВАНІСТЬ МЕТОДИКИ ТА НАВИЧОК ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ефективним способом зміцнення здоров'я молоді є організація навчально-виховного процесу на основі компетентнісного підходу, який забезпечує фізичне й психічне благополуччя індивіда. Реалізація цього підходу передбачає формування у процесі навчання ключових компетенцій, зокрема здоров'язбережувальної компетенції. Проте в науковій літературі недостатньо аргументовано відомості щодо змісту та методики здоров'язбережувальної компетенції студентів закладів вищої освіти. ***Мета дослідження*** *– розробити методику здоров'язбереження для студентів закладів вищої освіти та перевірити ефективність сформованих навичок у них. Методи дослідження – аналіз психолого-педагогічної літератури, систематизація інформації, педагогічне тестування, анкетування, педагогічний експеримент, педагогічне спостереження, математична статистика.*

В основу здоров'язбереження покладено ціннісний, когнітивний та діяльнісний компоненти. Ціннісний передбачає наявність у студентів стійкого інтересу й мотивації до здоров'язбережувальної діяльності, активне ставлення до здорового способу життя, здатність до рефлексії та саморегуляції поведінки й емоційних станів. Когнітивний компонент сприяє сформованості в студентів системи знань, умінь і навичок, що забезпечують міцний стан здоров'я. Діяльнісний компонент характеризується систематичністю занять фізичними вправами; активністю в здоров'язбережувальної діяльності; використанням сформованих знань, умінь, навичок у самостійній роботі студентів із фізичного виховання. ***Ключові висновки.*** *Методика здоров'язбереження − це цілеспрямований і структурований процес, який охоплює формування мотивації до здоров'язберігальної діяльності й систематичної рухової активності, засвоєння теоретичних знань і практичних умінь, підвищення фізичної підготовленості та функціональних можливостей.*

Ключові слова: *здоров'язбереження, компетенція, фізичне виховання, здоров'я, студенти, фізична підготовленість, інтерес, мотивація.*

Сутність оздоровчої спрямованості як важливого принципу системи фізичного виховання полягає в тому, що фізична культура повинна сприяти зміцненню здоров'я [4]. У наукових працях обґрунтовано методики формування культури здоров'я, визначено основні умови створення здоров'язбережувального освітнього середовища [1], рекомендовано програми зміцнення здоров'я молоді засобами фізичної активності [4; 8]. Констатовано, що ефективним способом зміцнення та збереження здоров'я студентської молоді є організація навчально-виховного процесу на основі компетентнісного підходу, який створює стійку мотивацію до здоров'язбереження, самовизначення особистості в здоровому способі життя, озброює засобами й методами, що забезпечують фізичне й психічне благополуччя індивіда [2; 7; 9]. Реалізація цього підходу передбачає формування під час навчання ключових навичок, зокрема навичок зі здоров'язбереження. Проте в сучасній науковій літературі недостатньо аргументовано відомості щодо складників і методики здоров'язбереження у студентів.

Мета дослідження – розробити методику здоров'язбереження для студентів закладів вищої освіти та перевірити ефективність сформованих навичок у них.

Матеріал і методи дослідження. *Члени:* дослідницько-експериментальну роботу здійснювали на базі Волинського національного університету імені Лесі Українки. На різних етапах дослідження взяли участь 247 студентів факультету іноземної філології, спеціальностей: "Філологія" та "Середня освіта" віком 17-20 років. *Організація дослідження.* Для перевірки ефективності розробленої нами методики здоров'язбереження упродовж 2018-2019 років проводився педагогічний експеримент. В ході дослідження було проведено тестування фізичного стану студентів, вимірювання антропометричних даних та перевірено стан сформованості у них здоров'язбережувальних компетенцій. Застосовувався комплекс методик, спрямованих на визначення фізичної підготовленості, рівня їх знань в галузі фізичної культури та питань збереження і зміцнення здоров'я. Для вибору показників, які характеризують фізичну підготовленість, ми спиралися на сучасні комплексні діагностики фізичного стану в Україні та західних країнах. Фізична підготовленість оцінювалася за результатами контрольних вправ, які були передбачені державними тестами й нормативами оцінювання фізичної підготовленості населення України. При використанні антропометричних методів дослідження студентів застосовувався ростомір, медична вага та сантиметрова стрічка. Стан сформованості навичок оцінювався за тестуванням на визначення теоретичної підготовленості студентів із різних розділів знань щодо здоров'язбереження. *Статистичний аналіз*. Для виконання сформованих завдань застосовано систему методів дослідження. Теоретичні – вивчення психолого-педагогічних і медико-біологічних літературних джерел із проблеми здоров'я та фізичного виховання в системі вищої освіти. Емпіричні – спостереження за навчально-виховною діяльністю, аналіз її результатів, анкетування, тестування, педагогічний експеримент. Статистичні – сприяли якісному та кількісному аналізу експериментальних даних, перевірці достовірності результатів. Проведено аналіз одержаних результатів контрольних зрізів після завершення експерименту, який засвідчив значні відмінності в динаміці сформованості навичок здоров'язбереження у студентів експериментальної і контрольної груп.

Таблиця 1

Динаміка розподілу студентів за рівнями сформованості здоров’язбережувальної компетенції

Рівні сформованості	Розподіл студентів за рівнями, %					
	експериментальна група			контрольна група		
	до	після	різниця	до	після	різниця
Високий	10,0	38	+28	11,7	14,9	+3,2
Середній	31,2	47,4	+16,2	40,8	46,5	+6,3
Низький	58,8	14,6	-44,2	47,5	38,6	-8,9

В експериментальній групі внаслідок впроваджених організаційно-методичних умов формування здоров’язбережувальної компетенції на 44,2 % зменшилася кількість студентів, які відповідають низькому рівню сформованості навичок зі здоров’язбереження. Високий рівень та середній підвищився відповідно на 28 % та 16,2 %. У контрольній групі сталися незначні зміни порівняно з експериментальною.

Ґрунтуючись на результатах наукових досліджень [3; 5; 10] та власних даних, визначено, що здоров’язбережувальне середовище студентів закладів вищої освіти ми розглядаємо як цілеспрямовану систему умов навчальної діяльності, що не шкодить здоров’ю; застосування активних форм і методів навчання, спрямованих на збереження й зміцнення здоров’я учасників педагогічного процесу; наявність комфортної психологічної атмосфери під час навчальних занять; обізнаність педагогів і студентів зі способами збереження здоров’я та дотримання ними здоров’язбережувальної поведінки; вироблення в майбутніх фахівців ціннісного ставлення до свого здоров’я і здоров’я вихованців. В основу розробленої нами методики покладено формування ціннісного, когнітивного та діяльнісного компонентів здоров’язбереження (табл. 2, 3, 4).

Таблиця 2

Інтерес студентів університету до фізичного виховання, % (n=247)

Рівень інтересу	Курс навчання			
	1	2	3	4
Великий	10,6	2,9	16,7	8,5
Вище середнього	36,2	27,5	29,6	25,5
Середній	51	58	40,7	42,2
Нижче середнього	0	4,3	3,7	4,2
Низький	6,4	10,1	3,7	8,5
Інтерес відсутній	0	0	1,8	8,5
Ставлюсь негативно	0	0	0	2,1

Таблиця 3

Рівень теоретичної підготовленості із соціально-біологічних основ збереження здоров’я

Розділ знань	Середній бал за тестування			
	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс
Біологічні (психофізичні) основи фізичної культури та збереження здоров’я	2,86	2,74	2,9	2,94
Основи здорового способу життя студента	3,61	3,58	3,7	3,74
Гігієна життєдіяльності студента	3,54	3,5	3,58	3,1
Реакція організму на фізичні та психологічні навантаження	2,3	2,56	2,5	2,64
Чинники впливу навколишнього середовища на організм людини	2,94	2,86	2,9	3,2
Основи раціонального харчування	3,2	2,94	2,9	3,1

Таблиця 4

Розрахункові індекси студентів, (n = 247)

Показник	1 курс навчання	2 курс навчання	3 курс навчання	4 курс навчання
Індекс Кетле, ***г/см*** **(n = 247)**	330±35,55	326±31,22	340±29,5	319±33,45
Індекс маси тіла, ***кг/м²*** **(n = 247)**	20,45±1,25	19,78±1,31	20,5±1,22	19,71±1,32
Життєвий індекс, ***мл/кг*** **(n = 247)**	53,92±2,01	52,02±3,04	54,43±3,55	54,55±3,18

Визначено показники ефективності управління розвитком здоров’язбережувального середовища (рис. 1). Зі схеми видно які основні є показники ефективності управління здоров’язбережувальним середовищем.

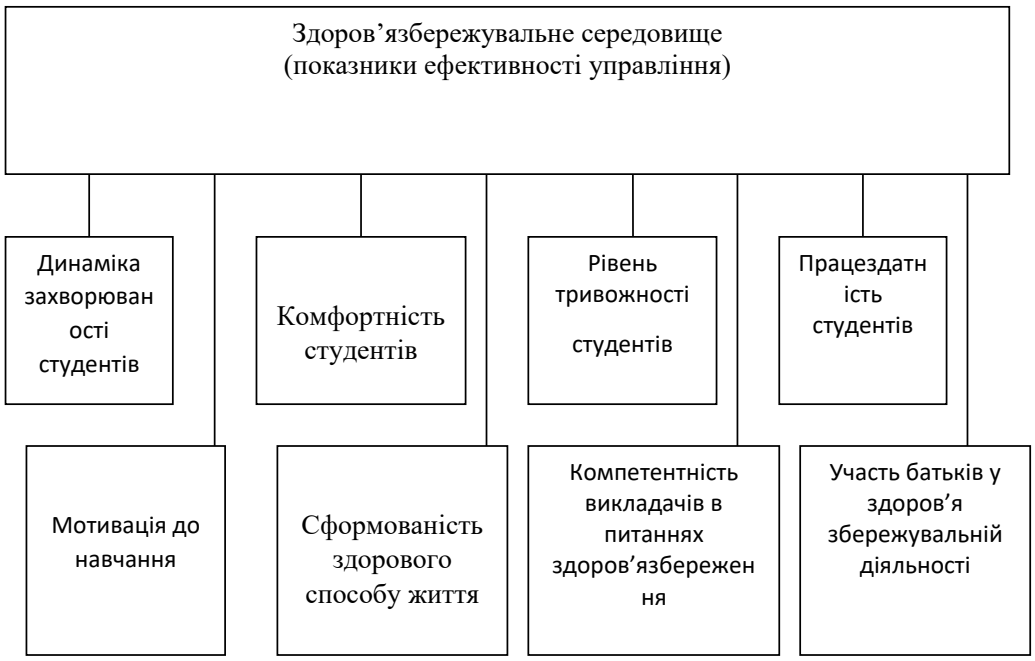

Рис. 1. Показники ефективності управління здоров'язбережувальним середовищем у закладі вищої освіти

Дискусія. На основі аналізу літературних джерел, практики роботи закладів вищої освіти, а також системного підходу як методологічної основи дослідження нами розроблено та запропоновано методику здоров'язбереження студентів, що охоплює дотримання визначеної мети, завдань, принципів, педагогічних умов, методів, засобів, форм й етапів навчання. Проведене дослідження доводить правильність припущення, що саме розвиток у студентів особистісних якостей, спеціальних знань, умінь, фізичної активності, що забезпечують високий рівень життєдіяльності передбачає сформованість у них навичок зі здоров'язбереження. Ефективне формування здоров'язбереження може відбуватися лише в умовах здоров'язберігальної діяльності, яку ми розглядаємо як специфічну форму людської активності, що відбувається в умовах здорового способу життя. В основу розробленої нами методики покладено формування ціннісного, когнітивного та діяльнісного компонентів здоров'язбереження.

Отже, педагогічний експеримент досяг своєї мети: зросли всі компоненти методики здоров'язбереження. Студенти експериментальної групи встановлювали причинно-наслідкові зв'язки впливу фізичних вправ на організм людини, бачили взаємозв'язок між видами оздоровчої діяльності, здатність оперувати теоретичними знаннями у практичній діяльності.

Зазначимо, що запропонована методика доволі гнучка і дозволяє швидко трансформувати зміст навчання в залежності від пізнавальних можливостей і рівня підготовленості студентів.

Висновки. При діагностиці стану сформованості методики та навичок здоров'язбереження студентів закладів вищої освіти визначено характерні особливості: під час навчання простежуємо тенденцію до зниження інтересу молоді до фізичного виховання і появою таких, у яких він відсутній; спостерігаємо негативну тенденцію розвитку у студентів таких станів, які можуть призвести до погіршення здоров'я або несуть йому пряму загрозу;рівень сформованості у студентів здоров'язбережувальних знань низький. Визначено показники ефективності управління розвитком здоров'язбережувального середовища та обґрунтовано основні компоненти (ціннісний, когнітивний, діяльнісний) здоров'язбереження у студентів.

Подальші наукові дослідження. Плануємо вивчати питання побудови раціональних оздоровчих програм занять фізичними вправами залежно від рівня сформованості здоров'язбережувальної компетенції.

Використана література:

1. Деделюк Н. А, Ковальчук Н. М., Ващук Л. М., Томащук О. Г., Санюк В. І., Савчук С. А. Модель організації спортивно-оздоровчої діяльності студентів вищих навчальних закладів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. праць Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки.* 2018. № 1 (41). С. 29–35.
2. Захожий В. В., Сапожник О. А. Дозування фізичних навантажень для самостійних занять фізичними вправами студентів. *Фізичне виховання, спорт, і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. праць Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки.* 2009. № 2 (6). С. 39–42.
3. Іщук О.А., Пантік В.В., Іванюк О.А. Діяльнісний компонент як стан сформованості здоров'язбережувальної компетенції студентів. *Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи (у циклі Анохінських читань):* матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної онлайнконференції. Київ: Ун-т імені Бориса Грінченка, 2021. С. 306–308.
4. Іщук О.А., Цьось А.В. Теоретико-методологічні основи формування компетентності вищих навчальних закладів здоров'я студентів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я в сучасному суспільстві*. 2018. № (4(44). С. 21-28. https://doi.org/10.29038/2220-7481-2018-04-21-28

5. Пантік В.В., Іщук О.А., Іванюк О.А. Самооцінка факторів впливу на рухову активність у процесі занять фізичними вправами студентів закладів вищої освіти. *Вісник національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2020. С. 145–143.
6. Цьось А., Шевчук А., Касарда О. Рухова активність у мотиваційно-ціннісних орієнтаціях студентів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. праць Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки.* 2014. № 4 (28). С. 83−87.
7. Bergier B., Tsos A., Bergier J. Factors determining physical activity of Ukrainian students. *Annals of Agricultural and Environmental Medicine.* 2014. Vol. 21, Nr. 3. S. 613–616.
8. .Byelikova N., Indyka S. Organization of Volunteer Health-saving Activity of Future Specialists in Physical Education and Sport. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. праць Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки.* 2016. № 1 (33). С. 29–33.
9. Vashchuk L.M., Pantik V.V. The Contents of the Fitness Program of the Force Orientation Depending on the Individual Features of the Students Body Structure. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2018. № 2 (42). P. 25-32. DOI https://doi.org/10.29038/2220-7481-2018-02-25-32
10. Tsos A., Sushchenko L., Bielikova N., Indyka S. Influence of working out at home on the expansion of cardiovascular disease risk factors. *Journal of Physical Education and Sport.* 2016. Vol. 16(3). Art 159. P. 1008–1011.

References:

1. Dedeliuk N. A, Kovalchuk N. M., Vashchuk L. M., Tomashchuk O. H., Saniuk V. I., Savchuk S. A. (2018). Model orhanizatsii sportyvno-ozdorovchoi diialnosti studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv [Model of the organization of sports and recreation activities of students of higher educational institutions]. Lutsk: *Fizychne vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi: zb. nauk. prats Skhidnoievrop. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky,* 29-35 [in Ukrainian].
2. Zakhozhyi V. V., Sapozhnyk O. A. (2009). Dozuvannia fizychnykh navantazhen dlia samostiinykh zaniat fizychnymy vpravamy studentiv [Dosage of physical activity for independent physical exercise of students]. Lutsk: *Fizychne vykhovannia, sport, i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi: zb. nauk. prats Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky,* 39-42 [in Ukrainian].
3. Ishchuk O.A., Pantik V.V., Ivaniuk O.A. (2021). Diialnisnyi komponent yak stan sformovanosti zdoroviazberezhuvalnoi kompetentsii studentiv. [Activity component as a state of formation of health-saving competence of students]. *Fizychne vykhovannia, sport ta zdorovia liudyny: dosvid, problemy, perspektyvy (u tsykli Anokhinskykh chytan): materialy IKh Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi onlainkonferentsii.* Kyiv: Un-t imeni Borysa Hrinchenka, 306-308.
4. Ishhuk O.A., Czos` A.V. (2018). Teorety`ko-metodologichni osnovy` formuvannya kompetentnosti vy`shhy`x navchal`ny`x zakladiv zdorov'ya studentiv [Theoretical and methodological foundations of the formation of competence of higher educational institutions of student health.]. *Fizy`chne vy`xovannya, sport i kul`tura zdorov'ya v suchasnomu suspil`stvi,* 4 (44). 21-28. URL: https://doi.org/10.29038/2220-7481-2018-04-21-28
5. Pantik V.V., Ishchuk O.A., Ivaniuk O.A. (2020). Samootsinka faktoriv vplyvu na rukhovu aktyvnist u protsesi zaniat fizychnymy vpravamy studentiv zakladiv vyshchoi osvity [Self-assessment of factors influencing physical activity in the process of physical exercises of students of higher education institutions]. Chernvhiv: *Visnyk natsionalnoho universytetu «Chernihivskyi kolehium» imeni T. H. Shevchenk,* 145-143 [in Ukrainian].
6. Tsos A., Shevchuk A., Kasarda O. (2014). Rukhova aktyvnist u motyvatsiino-tsinnisnykh oriientatsiiakh studentiv [Physical activity in the motivational and value orientations of students.]. Lutsk: *Fizychne vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi: zb. nauk. prats Skhidnoievrop. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky.* 4 (28), 83−87 [in Ukrainian].
7. Bergier B., Tsos A., BergierJ. (2014). Factors determining physical activity of Ukrainian students. *Annals of Agricultural and Environmental Medicine.* Vol. 21, no. 3, 613–616.
8. Byelikova N., Indyka S. (2016). Organization of Volunteer Health-saving Activity of Future Specialists in Physical Education and Sport. *Physical education, sports and health culture in modern society: zb. Sciences. works of Eastern Europe. National. un-t them. Lesia Ukrainka.* Vol. (33), 29-33.
9. Vashchuk L.M., Pantik V.V. (2018). The Contents of the Fitness Program of the Force Orientation Depending on the Individual Features of the Students Body Structure. *Physical education, sports and health culture in modern society*. 2 (42), 25- 32. URL: https://doi.org/10.29038/2220-7481-2018-02-25-32
10. Tsos A., Sushchenko L., Bielikova N., Indyka S. (2016). Influence of working out at home on the expansion of cardiovascular disease risk factors. *Journal of Physical Education and Sport.* Vol. 16(3). Art 159. P. 1008–1011. URL: https://doi.org/10.7752/jpes.2016.03159

Ishchuk O., Pantik V., Ivanyuk O., Vashchuk L., Romanyk V. Formation of methods and skills of students' health retaining of higher educational institutions

Topicality. *An effective way to improve the youth health is to organize an educational process based on a competent approach that ensures the physical and mental well-being of the individual. However, the scientific literature does not adequately substantiate the information on the components and methods of students` health retaining competence formation of higher educational institutions.* ***The purpose of the research*** *is to develop a methodology for the formation of students' health retaining competence of higher educational institutions and to check its effectiveness.* ***Methods of the research are*** *the analysis of psychological and pedagogical literature, systematization of information, pedagogical testing, questionnaires, pedagogical experiment, pedagogical observation, and mathematical statistics. 480 students were participated at the various stages of the research.* ***Results****. Health retaining competence is a system of values, interconnected and mutual influenced knowledge, skills and abilities, level of physical condition, which provide a high level of healthcare activity. The valuable component of health retaining competence implies the presence at students of stable interest and motivation to health competence activity, an active attitude to a healthy lifestyle, the ability to reflection and self-regulation of behavior and emotional states. The active component is characterized by systematic physical exercises; the activity in heath retaining activity; using the existing knowledge, skills at students` individual work in the field of physical education.* ***Conclusions.*** *The formation of health retaining competence is a purposeful and structured process that involves the formation of motivation to health retaining activity and systematic motor activity, assimilation of theoretical knowledge and practical skills, increase of physical preparedness and functionality.*

Key words: *health retaining competence, physical education, health, students, methodology, physical fitness, interest, motivation.*

УДК 304.2
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.13

Коленіченко Т. І.

ТЕОРЕТИЧНІ ВИТОКИ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ПОНЯТТЯ «ГІБРИДНА ВІЙНА»

В статті розглянуто теоретичні витоки концептуалізації поняття «гібридна війна» через призму концепта «гібридне» та поняття «війна». Визначено, що основний аспект впливу гібридної війни на суспільство, пов'язаний із збільшенням кількості ветеранів, які потребують допомоги та підтримки. Здійснено аналіз наукових праць зарубіжних та вітчизняних вчених щодо змістовного наповнення поняття «гібридна війна». Проаналізовано зарубіжні правові документи (резолюцію Генеральної Асамблеї ООН, Гаазьку конвенцію та декларацію 1899 і 1907 років, Женевську конвенцію про захист жертв війни 1949 року), вітчизняні (Воєнну доктрину) та зроблено висновок, що в даних документах поняття «гібридна війна» відсутнє. Визначено, що поняття «гібридна війна» має дискусійний зміст, оскільки існує невизначеність сутності сучасних конфліктів. Зазначена невизначеність понять породжує появу таких понять як «сіра зона», «сірі війни», «необмежені конфлікти». Розкрито зміст восьми фаз нового покоління війни і визначено, що з першої по п'яту фазу – відсутні військові засоби і методи гібридної війни, проте з шостої по восьму вони вже наявні. Зазначено, що кожна фаза є наступним етапом появи нового етапу і вона є обов'язковою для появи нової фази війни. Виділено основні структурні елементи гібридної війни до яких належить: фейкова інформація, дезінформації, маніпуляції в економічній сфері, військові дії та дипломатичний тиск. Проаналізовано поняття «гібридна війна» в понятійному контексті, що дозволило зрозуміти механізм ведення гібридної війни (відбувається постановка стратегічних цілей гібридної війни, які будуть досягатися інструментами, які охоплюють всі сфери життєдіяльності особистості). Подано авторське визначення поняття «гібридна війна», яка ґрунтується на наукових доробках вчених, які досліджували дане поняття.

Ключові слова: *війна, концепт «гібридне», поняття «гібридна війна», ветерани, фази війни, конфлікт, інструменти війни, цінності особистості.*

В сучасних умовах, серед науковців досить вживаним стає поняття «гібридна війна» до визначення тих подій, які відбуваються в Україні з 2014 року. Концепт «гібридне» і поняття «війна» стало предметом дослідження науковців, які працюють в площині військових наук та журналістики. Проаналізувавши поняття «війна» в історичній ретроспекції, ми можемо констатувати, що воно бере свій початок з періоду палеоліту, неоліту, бронзової та залізної доби, тобто в період до винаходу письма і утворення держави як великого соціального інституту [19]. У зв'язку з викликами, які постають перед суспільством, поняття «війна» доповнюється поняттям «гібридне», що і стає причиною нового змістовного наповнення поняття «гібридна війна». Об'єднання двох понять в єдине ціле дозволяє побачити об'єднання різних способів і засобів ведення бойових дій.

Мета статті – з'ясувати особливості становлення та концептуалізації поняття «гібридна війна» у працях вітчизняних та зарубіжних науковців.

В сьогоднішніх умовах, поняття «гібридна війна» є предметом вивчення науковців з соціології, психології, політології, філософії. Досліджуючи дане поняття, вчені виділяють інструменти ведення війни з огляду на особливості ведення бойових дій. Змістовне наповнення поняття «гібридна війна» вже має не тільки політичний та військовий аспект, а й доповнюється науковими знаннями тієї галузі науки в якій науковці працюють. Варто зазначити, що соціальний аспект поняття «гібридна війна» не є вивченим в науковій літературі. Відкритими залишаються питання, які лежать в площині науки соціальна робота – це вивчення проблеми впливу гібридної війни на особистість, особливості процесу соціалізації особистості в умовах гібридної війни, реінтеграція ветеранів після повернення з гібридної війни. Саме це і обумовлює актуальність досліджуваної теми.

Тенденція збільшення кількості ветеранів, які брали участь в гібридній війні, призводить до пошуку нових напрямів соціальної роботи з даною категорією клієнтів, оскільки виникають нові проблеми у ветеранів, вирішення яких потребує кваліфікованої роботи соціальних працівників. Відтак, у суспільстві збільшується кількості ветеранів, які не адаптувалися та не інтегрувалися в суспільство; збільшується кількість самогубств; збільшується кількість ветеранів, які зловживають алкогольними напоями та наркотичними речовинами; збільшується кількість сімей, які потерпають від насилля.

Отже, важливим аспектом впливу гібридної війни на суспільство є збільшення чисельності ветеранів, які брали участь в гібридній війні. Саме тому, вивчення поняття «гібридна війна» є важливим в площині соціальної роботи, яка має на меті допомагати і підтримувати особистість у процесі її адаптації, соціалізації, реінтеграції.

Трансформаційні перетворення в розумінні поняття «війна» розпочалися в XXI столітті, коли почали використовуватися нетрадиційні методи ведення конфлікту, які передбачали відсутність відкритих бойових дій. Саме тоді з'являється поняття «гібридна війна», яка характеризується певними діями, які місять у собі елементи гібридності та гібридної війни.

Вперше поняття «гібридна війна» було запропоноване американським військовим аналітиком та політологом Френком Хофманом (Frank Hoffman) [15]. Він зазначав, що гібридна війна – це теорія військової стратегії.

В науковій праці «Виборчі махінації – Кінійська гібридна війна» [13; 20] автори пов’язують політичну війну зі звичайною, нерегулярну війну та кібервійною з іншими методами впливу. Такі методи впливу як фейкові новини, дипломатія, правосуддя та іноземне втручання у вибори визначені в науковій праці «Золотий вік свободи» [17]. Інструменти ведення гібридної війни визначені Рассел Гленн (Glenn R.)[14]: економічні, політичні, військові, інформаційні та соціальні чинники. Гібридну війну як явище вивчав С. Окуз (Oğuz Ş.) [21], науковець зазначав, що гібридна війна – це явище, що «пролягає в проміжках між спеціальною та конвенційною війною».

Аналіз міжнародних правових документів: резолюція Генеральної Асамблеї ООН [6], Гаазька конвенція та декларацію 1899 і 1907 років [5], Женевська конвенція про захист жертв війни 1949 року [4], надає нам можливість констатувати, що поняття «гібридна війна» в них відсутнє.

В Україні державна політика у військовій сфері визначається Воєнною доктриною, яка є складовою частиною концепції національної безпеки, становить сукупність основоположних настанов і принципів щодо організації та забезпечення безпеки особи, народу і держави шляхом політичних, дипломатичних, економічних та воєнних заходів [12]. Проте, в зазначеному документі також відсутнє поняття «гібридна війна».

Науковець Т. Г. Андрієвський [1] зазначає, що «гібридна війна – це збройний конфлікт між державами, або між державою та недержавним утворенням, в якому один суб’єкт здійснює по відношенню до іншого суб’єкта пряму агресію із прихованим застосуванням своїх збройних сил або опосередковано через інших суб’єктів, організацій, утворень із комплексним застосуванням політичних, економічних, інформаційних та інших невійськових заходів, реалізованих з опорою на військову силу, а також терористичні, диверсійні, підривні та кримінальні технології, що в комплексі застосовуються з метою позбавлення протиборчої сторони фактичного суверенітету як для захоплення території, так і без захоплення всієї території держави, але з утворенням штучних центрів впливу на внутрішню та зовнішню політику жертви». На думку вченої Ліля Невмен (Lily Hay Newman) та Д. Нігуді (Dr Nyagudi) [13; 20] гібридна війна – це політична війна, яка включає в себе звичайну війну, нерегулярну війну та кібервійну. Адам Мейда (Adam Maida) [17] переконує, що гібридна війна – це дипломатія, правосуддя та іноземне втручання у вибори. На думку Самуєль Чарп, (Samuel Charap*)* [11] поняття «гібридна війна» з’явилося як загальне, як опис нової російської загрози європейській безпеці. Концепція гібридної війни полягає в поєднанні традиційних і нетрадиційних тактик для досягнення політико-військових цілей. «Гібридний» аспект поняття «гібридна війна» означає поєднання раніше визначених типів війни: звичайна війна, нерегулярна війна, політична війна, інформаційна війна (Мішель Кофман (Michael Kofman) and Метью Роджанскій (Matthew Rojansky) [18].

Отже, поняття «гібридна війна» як наукове поняття сьогодні має дискусійний зміст, оскільки існує невизначеність сутності сучасних конфліктів. Саме ця обставина породжує появу нових понять, які відображають зміст процесів, які відбуваються в суспільстві. До таких понять належать: гібридна війна, конфлікти в «сірій зоні» або сірі війни (gray wars), необмежені конфлікти (unrestricted conflicts), збройні конфлікти та ін.

З кожним роком поняття «гібридна війна» буде трансформуватися і доповнюватися новим змістом, оскільки змінюються умови ведення війни. Директор Центру з питань безпеки та стратегічних досліджень Джейн Берзінс (Janis Berzins) [3] виділив вісім фаз нового покоління війни:

1) створення умов в суспільстві, які дестабілізують ситуацію всередині країни, за допомогою таких інструментів впливу на суспільство як ідеологія, економіка, дипломатія, фейкова інформація;

2) розповсюдження неправдивої інформації через уряд і військові інститути та інституції з метою формування викривленого уявлення в тих хто займається управлінням у політичній та військовій сферах в державі за допомогою таких інструментів, як подача та розповсюдження неправдивої інформації через ЗМІ та соціальні мережі;

3) використання маніпуляцій в суспільстві до посадових осіб через такі інструменти, як протести, акції, пікети з метою звільнення урядовців з посад;

4) використання маніпулятивних дій щодо населення з метою зростання незадоволеності діями посадовців, що призводить до активізації «п’ятої колони» та проникнення в суспільство бойових груп;

5) посилення активних дій зі сторони опозиції та створення в суспільстві проблем і, як наслідок, введення бойових груп;

6) початок військових дій з використанням зброї у вирішенні конфлікту;

7) знищення противника;

8) знищення військових об’єктів, які тримають оборону.

Проаналізувавши фази ведення гібридної війни ми можемо стверджувати, що з першої по п’яту фазу – відсутні військові засоби і методи гібридної війни, проте з шостої по восьму вони вже наявні. Варто зазначити, що кожна фаза є наступним етапом появи нового етапу і вона є обов’язковою для появи нової фази війни.

Аналіз змістовного наповнення поняття «гібридна війна» дозволив виділити основні структурні елементи гібридної війни: фейкова інформація, дезінформації, маніпуляції в економічній, політичній сферах, військові дії та дипломатичний тиск.

Гібридний характер війни досліджували В. Горбулін (2017) [16], Т. Семигіна (2017) [22]. Науковці зазначали, що гібридна війна має різні виміри, включаючи військовий, політичний, економічний, соціальний, гуманітарний та інформаційний, які впливають на сприйняття учасників війни та їхніх громад.

На рис. 1 зображено аналіз поняття «гібридна війна» в понятійному контексті, що дозволяє зрозуміти механізм ведення гібридної війни. Відтак, відбувається постановка стратегічних цілей гібридної війни, які будуть досягатися інструментами, які охоплюють всі сфери життєдіяльності особистості.

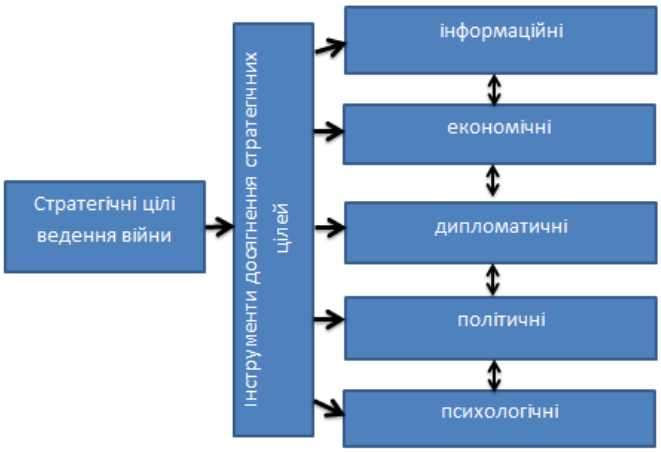

Рис. 1. Аналіз поняття «гібридна війна» в понятійному аспекті

Джерело: сформоване автором

Висновки. Підсумовуючи вищевикладений матеріал, ми можемо зазначити, що гібридна війна – це війна, проти свідомості та цінностей особистості, яка призводить до трансформаційних процесів, що впливають на стан та поведінку особистості; це війна, яка впливає на свідомість людей, які потерпають від агресії (А. Кологдій) [8]; це війна, яка спрямована на руйнування ціннісних установок людей (А. Боброва) [2]; війна, яка впливає на зниження рівня свідомості людей, руйнуванню цінностей, системи світогляду (В. Караякін) [7].

Концептуалізація поняття «гібридна війна» дозволила нам проаналізувати змістовне наповнення даного поняття, визначивши основні аспекти, які ми можемо покласти в зміст поняття «гібридна війна» враховуючи сучасні умови та виклики, які постали перед суспільством. Отже, на наше переконання, гібридна війна – це тип військового, політичного, психологічного і соціального конфлікту, в якому використовуються політичні, економічні, інформаційні та психологічні інструменти впливу на свідомість особистості, що сприяють знищенню здатності особистості до самовизначення, вільної ідентифікації, руйнування у особистості стійкої системи світоглядних цінностей і заміщення їх різними ціннісними симулякрами.

Використана література:

1. Андрієвський Т.Г. Гібридна війна у політичному процесі: особливості проявів та засоби протидії : дис … доктора філософії : 05 – Соціальні та поведінкові науки (052 політологія) / Харків.нац.пед.ун-т. Харків, 2021. 259 с.
2. Боброва А.Г. Основні форми сучасного політичного насилля : дис… канд. політ. наук : 23.00.01. / Київськ.нац.ун-т ім. Т.Г. Шевченка. Київ, 2005. 178 с.
3. Гібридна війна і доктрина Герасимова 17.01.2020 : веб сайт. URL: https://militarycabinet.com/publikacii/gibridna-vijna-i-doktrina-gerasimova/. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. Набуття чинності для України: 25 липня 1990 : веб сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
4. Задорожній О.В. Гаазькі конвенції з міжнародного гуманітарного права. *Українська дипломатична енциклопедія.* У 2-х т. / Редкол. Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ, 2004. Т.1. 760 с.
5. Задорожній О.В. Генеральної Асамблеї ООН резолюції. *Українська дипломатична енциклопедія.* У 2-х т. / Редкол. Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ, 2004 Т.1. 760 с.
6. Карякин В. Трансформация западного миротворчества: от поддержания мира до гуманитарных интервенций. *Стратегическая стабильность*. 2012. № 3 (60). С. 2–12.
7. Колодій А. Концептуалізація брехні і безсилля правди (можливі шляхи протидії методам «консцієнтальної війни»). *Агора. Російсько-українські відносини: від травм і конфліктів до примирення та співучасті.* 2015. Вип. 15. Київ. 2015. С. 46-52. URL: https://political-studies.com/wp-content/uploads/2020/05/Consciental-war_Agora_V15_2_by-A. Kolodii.pdf.
8. Савельчук І. Б, Сейко Н.А, Андрійчук Н.М. Вплив соціального партнерства на інноваційний розвиток освітнього середовища університету: модель QUADRUPLE HELIX. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Powiązane artykuły*, 2020. Випуск 29. С. 72-81.
9. Aitoro Jill R. Defense lacks doctrine to guide it through cyberwarfare. September 13, 2010. URL: *https://www.nextgov.com/nextgov/ng_20100913_7634.php/?oref=topnews*.

10. Charap Samuel The Ghost of Hybrid War. *Institute for Strategic Studies*. 2015.Vol. 57. no. 6. P. 51–58. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/The_Ghost_of_Hybrid_War.pdf.
11. Echevarria II, Antulio J. Operating in the Gray Zone: An Alternative Paradigm for US Military Strategy. (US Army War College Press, 2016). *Monographs, Collaborative Studies.* 2016. 72 p. URL: https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1424&context=monographs
12. Election Shenanigans – Kenyan Hybrid Warfare. Independent. *Distributed by Amazon.com Services LLC, USA.* 2020. 337 pages. URL: https://www.researchgate.net/publication/343392444_ELECTION_SHENANIGANS_-_KENYAN_HYBRID_WARFARE
13. Glenn R. W. All Glory is Fleeting: Insights from the Second Lebanon War. *National defense research institute*. Santa Monica. CA : RAND. 2012. 121.p.
14. Hoffman G. Frank. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. *Potomac Institute for Policy* Studies. 2007. 72 pages. URL: https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf.
15. Horbulin V. The World Hybrid War. Ukrainian Forefront. 2017. Kyiv. 156 p.
16. It's the (Democracy-Poisoning) Golden Age of Free Speech. 2018. URL: https://www.wired.com/story/free-speech-issue-tech-turmoil-new-censorship/.
17. Kofman M., Rojansky M. A Closer look at Russia's «Hybrid War». 2017. No. 7. URL:
18. https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/7-KENNAN%20CABLE-ROJANSKY%20KOFMAN.pdf.
19. Keith F. Otterbein How war began. *College Station*. Texas A&M University Press. 2004. 310 pages.
20. Newman L. Menacing Malware Shows the Dangers of Industrial System Sabotage. 2018. URL: https://www.wired.com/story/triton-malware-dangers-industrial-system-sabotage/?CNDID=50121752.
21. Oğuz Ş. Is hybrid warfare really new? *Ankara Üniversitesi. SBF Dergisi.* 2017. Vol. 72. Issue 3. P. 525 – 540.
22. Semigina, T. Frustrations or moving forward? Ukrainian social work within the "hybrid war" context. *European Journal of Social Work, 22*(3), 2017. 446–457.
23. Tetiana Kolenichenko, Nadiia Nahorna, Kateryna Maksom, Alla MekshuN, Tetiana Syla. The global and ukrainian experience of social reintegration of hybrid war veterans in the modern society conditions. *AD ALTA: Journal of interdisc iplinary research. Doble-Blind Peer-Reviewed*. Vol.11, Issue 2, 2021. Special Issue XX.

References:

1. Andriievskyi T.H. (2021) Hibrydna viina u politychnomu protsesi: osoblyvosti proiaviv ta zasoby protydii. [Hybrid war in the political process: features of manifestations and countermeasures]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kharkiv. 259 s. [in Ukrainian].
2. Bobrova A.H. (2005) Osnovni formy suchasnoho politychnoho nasyllia. [The main forms of modern political violence]. Candidate's thesis. Kyiv. 178 s. [in Ukrainian].
3. Hibrydna viina i doktryna Herasymova (2020) [Hybrid war and the Gerasimov doctrine] 17.01.2020. (n.d). URL: https://militarycabinet.com/publikacii/gibridna-vijna-i-doktrina-gerasimova/. [in Ukrainian].
4. Dodatkovyi protokol do Zhenevskykh konventsii [Additional Protocol to the Geneva Conventions] vid 12 serpnia 1949 roku, shcho stosuietsia zakhystu zhertv mizhnarodnykh zbroinykh konfliktiv. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text. [in Ukrainian].
5. Zadorozhnii O.V., Redkol. L. V. Huberskyi (2004) *Haazki konventsii z mizhnarodnoho humanitarnoho prava. Ukrainska dyplomatychna entsyklopediia*. [Hague Conventions on International Humanitarian Law]. (U 2-kh t.). Kyiv. Znannia Ukrainy. (T.1). [in Ukrainian].
6. Zadorozhnii O.V., Redkol. L. V. Huberskyi (2004) *Heneralnoi Asamblei OON rezoliutsii. Ukrainska dyplomatychna entsyklopediia.* [UN General Assembly resolutions]. (U 2-kh t.). Kyiv. Znannia Ukrainy. (T.1). [in Ukrainian].
7. Karyakin V. (2012) Transformatsiya zapadnogo mirotvorchestva: ot podderzhaniya mira do gumanitarnyih interventsiy. Strategicheskaya stabilnost. [The transformation of Western peacekeeping: from peacekeeping to humanitarian interventions]. № 3 (60). S. 2–12 [in Russian].
8. Kolodii A. (2015) Kontseptualizatsiia brekhni i bezsyllia pravdy (mozhlyvi shliakhy protydii metodam «konstsiientalnoi viiny») [Conceptualization of lies and the powerlessness of the truth (possible ways of countering the methods of "conscientious warfare"]. Ahora. Kyiv, Vyp. 15. URL: https://political-studies.com/wp-content/uploads/2020/05/Consciental-war_Agora_V15_2_by-A. Kolodii.pdf. [in Ukrainian].
9. Savelchuk I. B, Seiko N.A, Andriichuk N.M. (2020) Vplyv sotsialnoho partnerstva na innovatsiinyi rozvytok osvitnoho seredovyshcha universytetu: model QUADRUPLE HELIX [The influence of social partnership on the innovative development of the educational environment of the university: the CUADRUPLE GELICH model]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka,. Powiązane artykuły*. Vypusk 29. S. 72-81. [in Ukrainian].
10. Aitoro Jill R. (2010) Defense lacks doctrine to guide it through cyberwarfare. September 13. URL: *https://www.nextgov.com/nextgov/ng_20100913_7634.php/?oref=topnews*.
11. Charap Samuel The Ghost of Hybrid War (2015). *Institute for Strategic Studies*. Vol. 57. No. 6. PP. 51–58. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/The_Ghost_of_Hybrid_War.pdf.
12. Echevarria II, Antulio J. (2016) Operating in the Gray Zone: An Alternative Paradigm for US Military Strategy (US Army War College Press). *Monographs, Collaborative Studies*, @IRPS. 72 p. URL: https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1424&context=monographs.
13. Election Shenanigans – Kenyan Hybrid Warfare (2020). *Paperback*. 337 pages. URL:https://www.researchgate.net/publication/343392444_ELECTION_SHENANIGANS_-_KENYAN_HYBRID_WARFARE.
14. Glenn R. W. (2008) All Glory is fleeting: Insights from the Second Lebanon War. *Santa Monica*. CA: RAND. P. 97.
15. Hoffman G. Frank. (2007) Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington, Virginia. *Potomac Institute for Policy* Studies. 72 pages. URL:https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf.
16. Horbulin V. (2017). The World Hybrid War. *Ukrainian Forefront*. Kyiv : Folio, 2017.
17. It's the (Democracy-Poisoning) Golden Age of Free Speech" (2018) URL: https://www.wired.com/story/free-speech-issue-tech-turmoil-new-censorship/.

18. Kofman Michael, Rojansky Matthew (2015) A Closer look at Russia's "Hybrid War". No. 7. URL: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/7-KENNAN%20CABLE-ROJANSKY%20KOFMAN.pdf.
19. Keith F. (2004) Otterbein How war began. College Station. *Texas A&M University Press*. 310 pages.
20. Menacing Malware Shows the Dangers of Industrial System Sabotage (2018). URL: https://www.wired.com/story/triton-malware-dangers-industrial-system-sabotage/?CNDID=50121752.
21. Oğuz Ş. Is hybrid warfare really new? (2017). *Ankara Üniversitesi. SBF Dergisi,* Volume 72. Issue 3. P. 525 – 540.
22. Semigina, T. (2017). Frustrations or moving forward? Ukrainian social work within the "hybrid war" context. *European Journal of Social Work, 22*(3), P. 446–457.
23. Tetiana Kolenichenko, Nadiia Nahorna, Kateryna Maksom, Alla Mekshun, Tetiana Syla (2021). The global and ukrainian experience of social reintegration of hybrid war veterans in the modern society conditions. *AD ALTA: Journal of interdisc iplinary research. Doble-Blind Peer-Reviewed*. Volume 11, Issue 2, Special Issue XX.

Kolenichenko T. Theoretical origins of the concept of "hybrid war"

The article has examined the theoretical origins of the conceptualization of the "hybrid war" concept through the prism of the concept "hybrid" and the concept of "war". It has been determined that the main aspect of the impact of hybrid warfare on society is related to the increase in the number of veterans who need help and support. The analysis of the scientific works of foreign and domestic scientists regarding the content of the concept of "hybrid war" has been carried out. Foreign legal documents (the resolution of the UN General Assembly, the Hague Convention and Declaration of 1899 and 1907, the Geneva Convention for the Protection of War Victims of 1949), domestic (Military Doctrine) have been analyzed, and it has been concluded that the concept of "hybrid war" is absent in these documents. It has been determined that the concept of "hybrid war" has a debatable meaning, since there is uncertainty about the essence of modern conflicts. The specified uncertainty of concepts gives rise to the emergence of such concepts as "gray zone", "gray wars" and "unlimited conflicts". The contents of the eight phases of the new generation of war has been revealed and it has been determined that from the first to the fifth phase there are no military means and methods of hybrid warfare, but from the sixth to the eighth they are already available. It has been noted that each phase is the next stage of the appearance of a new stage and it is mandatory for the appearance of a new phase of war. The main structural elements of hybrid war have been highlighted, which include: fake information, disinformation, manipulation in the economic sphere, military actions and diplomatic pressure. The concept of "hybrid war" has been analyzed in the conceptual context, which made it possible to understand the mechanism of conducting hybrid war (strategic goals of hybrid war are set, which will be achieved by tools that cover all spheres of an individual's life). The author's definition of the concept of "hybrid war" has been presented, which is based on the scientific works of scientists who researched this concept.

Key words: *war, the concept of "hybrid", the concept of "hybrid war", veterans, phases of war, conflict, tools of war, personal values.*

УДК 37.011-022.332
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.14

Корнят В. С., Мартіросян Л.А.

ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ ВИХОВАННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ РЕТРОСПЕКТИВНОГО ПОГЛЯДУ І СУЧАСНОСТІ

Стаття присвячена проблемі осмислення феномену виховання на різних історичних етапах розвитку педагогічної теорії та практики. Визначено, що виховання, як основна категорія педагогічної теорії, під тиском об'єктивних чинників суспільного життя потребує радикального перегляду наукових теорій та реорганізації основних концептуальних уявлень про нього. Проаналізовано підходи до осмислення феномену виховання у зарубіжній і вітчизняній педагогічній теорії і практиці у різні історичні періоди. Встановлено їх кореляцію з законами суспільного розвитку. Обґрунтовано, що кожен історичний етап детермінував свої особливості розуміння феномену виховання. У традиційних аграрних суспільствах, воно розглядалось у контексті філософських та релігійних учінь, через призму категорії навчання, навіть, без врахування і розуміння його об'єкту – дитини. В епоху промислового суспільства під впливом об'єктивних чинників розвитку науки, виховання почало осмислюватись через призму педологічних знань та його соціальних характеристик. У цей період усвідомлюються важливі сутнісні характеристики феномену виховання – соціальні, педагогічні та психологічні; виховні процеси означуються як спеціально організовані, керовані, цілеспрямовані. Досліджено вплив соціокультурних змін інформаційного суспільства на зміну виховної ситуації. Розглянуто основі чинники, що обумовлюють появу нових якостей та сутнісних ознак феномену виховання. Обґрунтовано, що стихійність та неконтрольованість стали превалюючими характеристиками виховних процесів, а педагогічна протидія – їх важливою частиною. Доведено, що термін «виховання» сьогодні набуває нових ознак та дефініцій, тому традиційні фундаментальні теоретичні уявлення про нього не відповідають виховній реальності; актуалізуються більш перспективні теоретичні підходи до його осмислення, зокрема – соціокультурний.

Ключові слова: *феномен виховання, соціокультурна виховна реальність, підходи до виховання, сутнісні ознаки виховання, тригери змін уявлень про виховання, педагогічна протидія, соціокультурний підхід.*

Виховання завжди розглядалось як базова категорія педагогічної науки, проте, в теоретичному плані і по-сьогодні воно продовжує залишатись однією з найбільш нерозроблених проблем. Про це свідчить існування значної кількості наукових публікацій присвячених різноманітним теоретичним підходам до осмислення виховання, кожен з яких представлений певними концепціями. Наприклад, Л. Ваховський з позицій філософського підходу за критерієм функцій філософії виділяє концепції: антропоцентричні та соціокультуроцентричні (світоглядна функція); конструктивно-аксіологічні та адаптивно-аксіологічні (аксіологічна функція); гуманістичні та утилітарно-прагматичні (методологічна функція), критичні та апологетичні (герменевтична функція) [4].

Серед вітчизняних науковців, окрім традиційного психолого-педагогічного підходу до виховання (А. Алексюк, І. Бех. В. Боднар, М. Вашуленко, С. Гончаренко, С. Загв'язінський, О. Савченко В. Тименко, С. Якименко та ін.), актуальними до його осмислення є: соціально-педагогічний (Н. Бура, Ю. Гапон, І. Звєрєва, А. Капська, Л. Коваль, Г. Лактіонова, Л. Міщик, В. Оржеховська, А. Рижанова В. Сидоров, С. Харченко та ін); культурологічний (І. Зязюн, М. Каган, В. Луговий, Н. Щубелка та ін.); синергетичний (В. Андрущенко, О. Вознюк, Н. Гузій, Є. Князева, В. Кремень, Н. Сегеда, Л. Ткаченко та ін.); гуманістичний (О. Безкоровайна, І. Бех, Т. Дем'янюк, О. Коберник, В. Кремень, О. Сухомлинська та ін.) та інші підходи.

Новими і найменш поширеними у вітчизняній науковій думці є соціокультурний (В. Андрущенко, І. Бех, А. Бойко, О. Дубасенюк, І. Звєрєва, І. Зязюн, Л. Коваль, В. Кремінь, М. Левківський, О. Сухомлинська) та соціологічний (Є. Борінштейн, І. Зазюн, В. Кремень, С. Макеєв, В. Мельник, О. Михайлюк, О. Ровенчак, В. Степаненко, Н. Черниш, Н. Шакун) підходи.

І. Бех справедливо зауважує, що «тенденцією нашого наукового часу є те, що спостерігається широкий розкид у теоретичних уявленнях про процес виховання особистості, що підростає» [3, с. 40]. Аналогічну думку висловлює Є. Хриков, який наголошує, що сучасний етап розвитку педагогічної науки є етапом радикального перегляду наукових теорій, реорганізації основних концептуальних уявлень [13, с. 5].

Враховуючи той факт, що на сучасному етапі виховання демонструє появу нових ознак і характеристик необхідно констатувати невідповідність традиційних уявлень педагогічної науки про цей феномен сучасним суспільним викликам. Спостерігається суперечність між потребою створення цілісної теорії виховання, яка б відображала його багатогранність, надавши вичерпну характеристику вихованню як науковій категорії та недостатнім рівнем вивченості його наукового осмислення в педагогічній теорії та практиці на різних історичних етапах суспільного розвитку.

Першопочатково теоретичне осмислення категорії виховання було пов'язане з категоріями «навчання» та «освіта» які трактувались у філософії як синоніми. Такий підхід спостерігається у теоріях давньогрецьких, давньоримських, візантійських, східних філософів і мудреців (Платона, Аристотеля, Плутарха, Геракліта, Сенеки, Квінтліана, Авіценни, Конфуція та ін.). В епоху Середньовіччя ідеї виховання стають домінуючими і розробляються у релігійній філософії (Абеляр, Фома Аквінський, Алкуїн, Агустиин Блажений, Боецій, Григорій Великий, Іоан Златоуст, Іона Кассіан, Ансельм Кентерберійський, Бенедикт Нурсійський та ін.). Виховні ідеали християнських філософів орієнтуються на сакральний місіонізм християнського виховання та емоційну сферу особистості. Виникнення схоластики утвердило примат індивідуального над загальним, що стало визначальним для подальшого розвитку виховних традицій західноєвропейської цивілізації. В епоху Відродження проблеми виховання висвітлюються у філософсько-публіцистичних романах і трактатах (Ф. Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель», Вівеса «Про викривлення моралі», Е. Роттердамського «Про виховання дітей», Ж.-Ж. Руссо «Еміль, або Про виховання»). У них відображались оновлені погляди на природу, суспільство і людину, які продукувала перехідна епоха від традиційного аграрного суспільства до промислового.

Починаючи з XVII ст., в осмисленні виховання все більше і більше спостерігається тенденція до відмежування педагогічної теорії від філософії та посилення навчального контексту у його трактуванні (Я. А. Коменський, В. Ратке). У XVIII ст., під впливом першої промислової революції, вказана тенденція посилюється (І. Песталоцці, І. Гербарт, Ф. Фребель, А. Дістервег). У XIX ст., коли на Заході розпочинається друга промислова (індустріальна) революція, у результаті якої виник не лише новий тип економіки з великим машинним фабрично-заводським виробництвом, а й відбулася кардинальна зміна усього суспільного життя, у наукових поглядах на виховання з'являються нові теоретичні ідеї, методи дослідження, оцінки та інтерпретації. Старі наукові уявлення про цей феномен частково заміщуються новими.

Кореляція осмислення виховання була пов'язана з установленням наукою невідомих раніше, але об'єктивно існуючих, закономірностей, властивостей та явищ не лише матеріального світу, а й суспільного життя, що надзвичайно активізувало проблему його соціальної природи. З'явились нові концептуальні та методологічні підходи до осмислення виховання, які отримали свій розвиток у галузях наук, що на той час, відділились від філософії – соціології та психології. Науковці починають розглядати проблеми виховання через призму соціального, історичного та культурологічного аспектів (Г. Гегель, С. К'єркегор, Дж. С. Мілль, Ф. Ніцше, Г. Сперсер, І. Фіхте, Ф. Шлейєрмахер, А. Шопенгауер та ін.).

Не зважаючи на те, що виховання почало осмислюватись з позицій нової соціальної реальності та продукованих нею знань розмежування понять «виховання», «навчання», «освіта» не відбулося, як не відбулося і встановлення їх співвідношення. Більшість теоретиків і практиків продовжували розглядали виховання

і навчання як єдиний процес підтримуючи давно існуючу традицію (Й. Гербарт, Д. Дьюї, Е. Кей, М. Монтессорі А. Нейлл, Г. Шаррельман та ін.). Цю тенденцію яскраво продемонструвала поява нових термінів для означення виховання, які увійшли у широкий науковий вжиток – «виховуюче навчання», «розвивальне навчання», «гуманістичне виховання», «нове виховання», «прагматичне навчання і виховання» тощо. Разом з тим це були нові реформаторські ідеї. У центр навчального процесу ставилась особистість дитини, її активність, вікові та індивідуальні особливості, загальний розвиток. Уперше у педагогічній теорії на передній план висувається виховна проблематика. Проте, більшість науковців традиційно продовжували осмислювати виховання у контексті теорії навчання.

На думку С. Карпенчук та О. Антонової, ототожнення понять навчання і виховання було однією з найбільших помилок, якої припускалися дослідники у процесі розвитку педагогічної науки і практики, особливо прихильники концепції "виховуючого навчання". Ототожнення процесів навчання і виховання призвело з часом до дублювання понять "освіченість" та "вихованість" [6, с. 3; 2, с. 8].

Водночас, бурхливий розвиток прикладних наукових знань, яких потребувала індустріальна економіка, продовжував стимулювати розширення тенденції виокремлення виховної проблематики від навчальної. Експериментальна педагогіка (А. Біне, В-А. Лай, Е. Мейман, Е. Торндайк та ін.), вперше, у центр наукових досліджень поставила не процес навчання, а дитину, особливості її фізичного, психологічного та розумового розвитку. Застосування емпіричних даних отриманих у результаті спостережень і спеціально поставлених експериментів дозволило покласти в основу виховного процесу цілісне знання про дитину, співвіднести виховання з закономірностями її фізичного, розумового і психічного розвитку на різних вікових етапах. Тепер характеристики виховання як наукової категорії інтегрували у себе знання про закономірності, властивості, явища розвитку та формування дитини, а не лише навчального процесу. Ця тенденція посилюється з появою у педагогічній теорії ідей соціалізації, ресоціалізації, реабілітації, що на той час активно використовувались соціологами та психологами. Виховання «важких» дітей та перевиховання неповнолітніх правопорушників, дітей схильних до девіантної поведінки, як свідчать наукові дослідження, стали наповнюватись різноманітними психотерапевтичними, соціально-психологічними концепціями спрямованими на корекцію психічного апарату дитини, її поведінкових особливостей, спрямованих на засвоєння позитивних соціальних ролей [7, с. 164-169].

Використання у педагогічних теоріях нових понять активізувало осмислення ще одного аспекту виховання – соціального. І. Бех наголошує, що саме цивілізація на капіталістичній стадії розвитку породила гостру потребу в масовому організованому вихованні молодого покоління. Тому йшлося не про виховання, як таке, а виховання для соціуму, який був розвинений, оскільки розвиненими були соціально-економічні відносини, які у ньому втілювалися. Врахування цих обставин змусили кваліфікувати конструкт «соціальне виховання» [3, с. 220-221]. Феномен виховання починає досліджуватись з позицій його соціальної природи. Осмислюється зумовленість виховання законами суспільного розвитку; звертається увага на виховний вплив різних соціальних суб'єктів, які не були безпосередньо пов'язані з навчальним процесом (дитячих і молодіжних об'єднань та організацій, позашкільних закладів, закладів відпочинку, закладів перевиховання для неповнолітніх правопорушників тощо). Виховна ситуація вимагала осмислення педагогічної категорії виховання через призму поняття «соціалізація». Поступово це призвело до виникнення, у суміжних з педагогікою науках (соціологія, психологія, етнографія, етнопсихологія, культурологія, антропологія та ін.), нових термінів, таких як: «формування особистості», «виховання особистості», «освіта особистості», «розвиток особистості», «субкультура дитинства», «соціологія виховання», «девіація поведінки» тощо. Вони надавали нових смислів вихованню, розкривали його соціальну сутність.

Зарубіжна наука представлена цілою плеядою видатних науковців різних галузей наук (С. Бейлз, О. Брім, Ф. Гідінгс, Е. Дюркгейм, Е. Еріксон, Л. Колберг, М. Мід, Т. Парсонс, Ж. Піаже, Д. Смелзер, Г Тард, З. Фрейд, Л. Шеррод та ін.), які вивчали позитивні наслідки виховного впливу різноманітних спільнот, організацій та соціальних інституцій; досліджували негативні наслідки цих впливів; зосереджували свою увагу на можливостях профілактики поведінкових девіацій. Актуалізація виховної проблематики все більше домінувала у педагогічній теорії та практиці. Вказана тенденція зберігалася до кінця XX ст., періоду, коли суспільство вступило у наступний етап свого розвитку – інформаційний.

У вітчизняній науковій думці теоретичне осмислення виховання бере свій початок у теологічних християнських концепціях. У подальшому, отримує розвиток філософсько-релігійний погляд на виховання, який зберігається аж до початку XX ст., не зважаючи на те, що педагогіка, як наука, набуває світського характеру (Г. Ващенко, Ю. Дзерович, В. Зеньковський, С. Миропольський, І. Огієнко, Г. Сковорода, К. Ушинський, П. Юркевич, та ін.).

Наступний етап осмислення виховання у вітчизняній педагогіці характеризується домінуванням комуністичної методології в його розумінні.

У радянській педагогіці виховання традиційно розглядалось з двох позицій: у широкому розумінні – як весь процес соціального впливу на людину протягом всього її життя; у вузькому – як цілеспрямований, спеціально організований, систематичний вплив дорослих на дітей та підлітків. Особлива увага приділялась аналізу суспільних явищ, які формують соціальне середовище виховання. О. Антонова, досліджуючи становлення системи базових знань з педагогіки, акцентує, що для радянської педагогіки періоду 20-30-их

років ХХ ст. було характерне перебільшення ролі середовища у становленні людини, ігнорування спадкових задатків, а виховання тлумачилося лише як явище соціальне, яке має на меті формування навичок соціальної поведінки [2, с. 72-73].

Подальший розвиток виховання у радянський педагогіці здійснювався через призму дослідження об’єкта виховання, який отримав значне розширення – це не лише дитина, а доросле населення, яке потребує виховання. Так поступово набуває розвитку теорія виховання, у якій його об’єктом стає не індивід, а колектив. У даному контексті необхідно згадати прізвища засновників колективного підходу до розуміння виховання, таких як П. Блонський, А. Луначарський, Н. Крупська та вітчизняних педологів, які стали засновниками педологічної теорії колективу – О. Залужного, Є. Шевельвої, І. Соколянського та ін.

О. Сухомлинська вважає, що джерело розвитку ідей колективізму в радянській педагогіці – ідеологічне, скальковане з партійного і державного будівництва; воно спиралося на дисциплінування, підпорядкованість. [12, с. 11]. Таким чином виникла радянська педологія колективу. На думку Т. Янчеко поява педологічної теорії колективу або колективної педології була однією з ознак радянізації педології як науки [15, с. 245].

Починаючи з середини ХХ століття, у радянській педагогіці утвердилось означення виховання як передачі суспільно-історичного досвіду підростаючим поколінням. Термін «передача» у педагогічній теорії мав абстрактний характер, а знання, уміння, навички тлумачились як категорії соціальної культури.

У 60-80 роках радянська педагогіка (М. Болдирєв, Е. Голанд, М. Гончаров, Б. Єсипов, Т. Ільїна, І. Огороднiков, К. Радіна, Н. Савін, Г. Щукіна та ін.) розглядала виховання як науку про виховання дітей і дорослих через призму комуністичної ідеології та класового характеру суспільства. Методологічною основою наукового пізнання стали схоластичні партійні догми, які дозволяли розглядати виховання як механічну технологію. С. Карпенчук пише: «тривалий час вважали, що досвідчений педагог може формувати особистість дитини, застосовуючи методи «складання машини», всі деталі якої ретельно відшліфовано» [6, с. 36]. Ця тенденція, не зважаючи на спроби науковців розглянути педагогічний процес цілісно, виділити його загальні закономірності (Ю. Бабанський, В. Сластьонін та ін.), розвиток педагогіки співробітництва (Ш. Амонашвіллі, М. Гузик, О. Захаренко, Е. Ільїн, А. Рєзнік, В. Сухомлинський, В. Шаталов та ін.) продовжувала домінувати в теорії і практиці виховання. Одночасно науковці намагаються дати більш суттєві його характеристики, що ґрунтуються на теорії діяльності. Ю. Бабанський писав, що розкриття сутності виховання ґрунтується на таких категоріях як цілеспрямована взаємодія вихователів і вихованців, розвиток активності вихованців, засвоєння значимого соціального досвіду [9, с. 273-274].

Короткий огляд тенденцій осмислення виховання у радянській педагогіці свідчить про те, що воно розглядалась. в основному, через призму навчально-виховного процесу та комуністичної радянсько-партійної ідеології. Проте, прихований авторитаризм суспільного життя та його абсолютизація у вигляді примату колективного в теорії виховання призвели до кризи виховання на практиці. У свідомості молоді і дорослих у 80-х роках ХХ століття набули поширення, з однієї сторони, демократичні ідеали західного суспільства; з іншої, – споживацькі, часто асоціальні або відверто кримінальні цінності. Такі суперечності у ціннісних орієнтаціях обумовили кризу марксистко-ленінської методології та комуністичної ідеології у вихованні. Лише в останнє десятиріччя (90-і роки ХХ ст.), за свідченням О. Дубасенюк, О. Антонової, у педагогічній теорії і практиці утверджуються ідеї гуманізації освіти, особистісно-орієнтований підхід до розуміння сутності змісту освіти і виховання. Він знайшов своє відображення у працях А. Алексюка, І. Беха, І. Зязюна та багатьох інших науковців [5, с. 26].

У пострадянський період вітчизняна педагогіка звільнилась від необхідності визнання марксистсько-комуністичної методології наукового пізнання як єдино правильної. Трансформація радянської соціокультурної реальності, що розпочалася у цей період і продовжується сьогодні на фоні трансформаційних процесів світового масштабу (криза цивілізацій, пандемія, локальні військові конфлікти, які загрожують перерости у світові, розвиток нової економіки знань, інформаційні технології, глобалізація усіх сфер суспільного життя тощо) – змінює звичну картину світу, розуміння людини у ньому і погляди на її виховання. Суспільство, у тому числі і українське, проходить етап «інформаційної революції», яка викликає докорінні зміни у соціальному житті, системі виробництва, отримання, переробки, обміну та використання інформації. Це має кардинальний вплив на виховання і його наукове осмислення. Розглянемо деякі, на нашу думку, найбільш актуальні тригери, які стають «спусковими гачками» змін у наукових уявлення про виховання.

Найперше необхідно звернути увагу на появу нового типу комунікацій та обміну інформацією. Про актуальність цієї проблеми пише американський соціолог М. Постер, який вважає, що розвиток інформації призвів до глибоких змін у нашому способі життя. Науковець наголошує, що під тиском інформації особистість змінюється, розчиняється та потрапляє у неперервний процес одночасного становлення багатьох ідентичностей. Знаки (інформація) не відображають реальність, особистісне «Я» стає мозаїчним, несфокусованим і нездатним відрізняти правду від вимисла [16, с. 14]. Аналогічну думку висловлюють вітчизняні науковці В. Штанько та Т. Бордюгова, вказуючи, що кожен метод збереження та передачі інформації впливає на людські стосунки, що конституюють суспільство; у самому суспільстві відбуваються значні зміни [14, с. 8-10]. У даному контексті необхідно звернути увагу на зміну виховних впливів традиційних суб’єктів виховання (сім’я, дитячий колектив, школа тощо). Вони нівелюються та втрачають своє значення, натомість з’являються нові суб’єкти виховання. До найважливіших з них необхідно віднести: інформаційно-комунікаційні

технології, віртуальну реальність, комп'ютерні відео-ігри, мережеві дитячі і молодіжні співтовариства, медіакультуру, мультимедіа та ін. Беззаперечно, вони мають величезний позитивний вплив на розвиток особистості дитини, її інтелект, знання, розширення можливостей пізнання світу тощо. Проте, існування дитини у культурному середовищі насиченому ІКТ вимагає глибокого осмислення можливостей і способів їх використання у виховному процесі.

Сучасне культурне середовище життєдіяльності має свої особливості і таїть у собі чимало загроз для дитини. Воно є кліповим, фрагментарним і віртуальним. Це викликає непоправні деструкції у вигляді хаотизму і кліповості в дитячій свідомості, руйнує здатність концентруватися, критично мислити, створює сприятливі умови для маніпулювання. Потік інформації, що ллється на свідомість дитини через технології мультимедіа і віртуальної реальності перетворює їх на засоби масового впливу.

Поява нових технологій створення ідентичності також є новою проблемою для процесу виховання, оскільки актуалізує для дитини потребу збереження власного «Я». Суть цієї проблеми полягає у тому, що цілеспрямований процес виховання підмінюється виховним впливом спонтанно організованих в інформаційному просторі мережевих соціальних груп, орієнтуючись на які дитина конструює власну ідентичність. Вона усе менше і менше покладає надію на реальні соціальні спільноти (шкільний колектив, сім'ю, друзів, родичів тощо), їхні культурні традиції. Дитина вибудовує симулякр власної особистості і поступово розчиняється у ньому. За твердженням науковців В. Штанько та Т. Бордюгової, інтернет, віртуальна реальність, створена за допомогою нових інформаційних технологій, призводить до руйнування особистості, невміння адаптуватися в соціальному світі і небажання жити реальним життям [14, с. 118-199].

Ми означили лише декілька, важливих з нашого погляду, тригерів, що детермінують потребу переосмислення феномену виховання у безпрецедентних умовах соціокультурних змін. В реальності їх існує набагато більше. Сьогодні вони трансформують соціокультурний вимір сучасної освітньо-виховної ситуації, актуалізуючи у ній стихійний (спонтанний) елемент. З цієї причини у педагогічній практиці виховна проблематика не просто посилюється, а починає превалювати над навчальною. Домінування стихійного елементу у виховному середовищі змінює властивості виховання: цілеспрямованість і керованість доповнюються стихійністю, яка несе у собі потенційну загрозу у вигляді негативних наслідків. Профілактика як сукупність заходів, розроблених для того, щоб запобігти їх виникненню й розвитку не може забезпечити ефективного результату. Пошук шляхів послаблення стихійних неконтрольованих, часто-густо, негативних впливів і посилення спеціально організованих позитивних, видається однією з найактуальніших проблем сучасної педагогічної теорії та практики. З цієї причини на порядок денний виходить проблема організації педагогічної протидії наслідкам стихійних впливів.

Протидія, як властивість виховання, існувала завжди, але ніколи не була настільки актуалізована реаліями соціального життя як зараз. У педагогічній теорії протидія, як спосіб взаємодії вихователя і вихованця малодосліджена. Разом з тим, загальновизнаною є теза про те, що виховний вплив ґрунтується на двох протилежних і взаємопов'язаних діях: підтримка і стимуляція набуття вихованцем соціально позитивного досвіду та протидія набуттю негативного. Позиція перша є традиційна, а позиція друга – нова, викликана до життя виховною ситуацією. Проте, протидія у педагогічній практиці надзвичайно поширена. Про таку тенденцію свідчить вживання терміну «протидія» у наукових дослідженнях та навчально-методичній літературі. Наприклад: «Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19» (2020); «Соціально-педагогічні основи захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей» (2016); «Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти» (2020); «Проблеми протидії злочинності неповнолітніх» (2015) та ін. [10; 11; 1; 8].

Отже, протидія, як форма взаємодії між вихователем і вихованцем, є фундаментальним психолого-педагогічним явищем і сутнісною ознакою феномену виховання. Набуття вихованням нового наповнення вказує на те, що його осмислення не може обмежитися лише організаційно-технологічними формами та концепціями, як прийнято у сучасній педагогічній теорії. Виховання змінюється, розвивається відповідно до загальних законів суспільного розвитку. Це вимагає врахування усіх його властивостей, ознак, зав'язків, процесів, що проявляються у новій соціокультурній реальності. Цілком очевидно, що і сам термін «виховання» сьогодні набуває нових ознак та дефініцій. Звичні, і як раніше видавалось, фундаментальні теоретичні уявлення про виховання, перестають такими бути у новій соціокультурній реальності і поступаються місцем іншим, більш актуальним теоретичним підходам до його осмислення, найперспективнішим з яких, на наш погляд, є соціокультурний, який, на жаль, у вітчизняній педагогічній науці ще не набув широкого визнання.

Використана література:

1. Андрєєнкова В. Л., Байдик В. В. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти : навч.-метод. посіб. Київ : ФОП Нічога С. О., 2020. 196 с.
2. Антонова О. Є. Становлення системи базових знань з педагогіки в історії вітчизняної та зарубіжної педагогіки. *Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання* : монографія / за ред. проф. О. А. Дубасенюк, Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014.
3. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей. Київ ; Чернівці : Букрек, 2018. 296 с.
4. Ваховський Л. Ц. Філософія виховання західної цивілізації в епоху Просвітництва : автореф. дис. … д-ра пед. наук : 13.0001. Харків, 2002. 40 с.

5. Дубасенюк О. А., Антонова О. Є. Методика викладання педагогіки : навч. посіб. Вид. 2-ге, доп. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 375 с.
6. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховної роботи. Київ, 2005. 304 с.
7. Мартіросян Л., Мартіросян А. Виховний підхід до кримінальної відповідальності неповнолітніх у західноєвропейській ювенальній юстиції: історичний аспект. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Педагогічні науки»*. 2015. № 1(302). С. 164-169. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/6579 (дата звернення: 29.08.2022).
8. Орловська Н. А. Проблеми протидії злочинності неповнолітніх : навч.-метод. посіб. Одеса : Гельветика, 2015. 76 с.
9. Педагогика : учеб. пособ. для студентов пединститутов / под ред. Ю. К. Бабанского. М.: Педагогика, 1988. 479 с.
10. Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19 : Інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя ; [координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка ; колектив авторів]. Київ : Юрка Любченка, 2020. 243 с.
11. Соціально-педагогічні основи захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей : навч.-метод. посіб. 2-ге вид., доп. і переробл. / за заг. ред. К. Б. Левченко, Л. Г. Ковальчук. Київ : Агентство «Україна», 2016. 368 с.
12. Сухомлинська О. Радянська педагогіка як ідеологія: спроба історичної реконструкції. *Історико-педагогічний альманах*. 2014. Вип. 1. С. 4-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipa_2014_1_3 (дата звернення: 29.08.2022).
13. Хриков Є. М. Методологія педагогічного дослідження : монографія. Київ, 2016. 220 с.
14. Штанько В. І., Бордюгова Т. Г. Інформаційне суспільство: соціально-філософські проблеми становлення : навч. посіб. Харків : ХНУРЕ, 2012. 172 с.
15. Янчеко Т. В. Витоки та засади наукового розвитку і практичного втілення педології в Україні : дис. … д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2017. 411 с.
16. Poster M. The mode of information: Poststructuralism and social context. Cambridge : Polity Press in association with Basil Blackwell, 1990. 179 p.

References:

1. Andrieienkova V. L., Baidyk V. V. (2020). Zapobihannia ta protydiia proiavam nasylstva: diialnist zakladiv osvity [Prevention and countermeasures against manifestations of violence: activities of educational institutions] : navch.-metod. posib. Kyiv : FOP Nichoha S. O. 196 s. [in Ukrainian].
2. Antonova O. Ye. (2014). Stanovlennia systemy bazovykh znan z pedahohiky v istorii vitchyznianoi ta zarubizhnoi pedahohiky [Formation of the system of basic knowledge of pedagogy in the history of domestic and foreign pedagogy]. *Profesiina pedahohichna osvita: stanovlennia i rozvytok pedahohichnoho znannia* : monohrafiia / za red. prof. O. A. Dubaseniuk. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
3. Bekh I. D. (2018). Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnostei [Personality on the way to spiritual values]. Kyiv ; Chernivtsi : Bukrek. 296 s. [in Ukrainian].
4. Vakhovskyi L. Ts. (2002). Filosofiia vykhovannia zakhidnoi tsyvilizatsii v epokhu Prosvitnytstva [The philosophy of education of Western civilization in the era of Enlightenment] : avtoref. dys. … d-ra ped. nauk : 13.0001. Kharkiv. 40 s. [in Ukrainian].
5. Dubaseniuk O. A., Antonova O. Ye. (2012). Metodyka vykladannia pedahohiky [Method of teaching pedagogy] : navch. posib. Vyd. 2-he, dop. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 375 s. [in Ukrainian].
6. Karpenchuk S. H. (2005). Teoriia i metodyka vykhovnoi roboty [Theory and methodology of educational work]. Kyiv. 304 s. [in Ukrainian].
7. Martirosian L., Martirosian A. (2015). Vykhovnyi pidkhid do kryminalnoi vidpovidalnosti nepovnolitnikh u zakhidnoievropeiskii yuvenalnii yustytsii: istorychnyi aspekt [An educational approach to the criminal responsibility of minors in Western European juvenile justice: a historical aspect]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Seriia «Pedahohichni nauky».* 1(302). S. 164-169. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/6579 (data zvernennia: 12.09.2022). [in Ukrainian].
8. Orlovska N. A. (2015). Problemy protydii zlochynnosti nepovnolitnikh [Problems of combating juvenile delinquency] : navch.-metod. posib. Odesa : Helvetyka. 76 s. [in Ukrainian].
9. Babanskiy Yu. K. (Ed.). (1988). Pedagogika [Pedagogika] : ucheb. posob. dlya studentov pedinstitutov. M.: Pedagogika. 479 s. [in russian].
10. Kremen V.H. (Ed.). (2020). Psykholohiia i pedahohika u protydii pandemii COVID-19 [Psychology and pedagogy in countering the COVID-19 pandemic] : Internet-posibnyk / [koordynator internet-posibnyka V. V. Rybalka]. Kyiv : Iurka Liubchenka. 243 s. [in Ukrainian].
11. Levchenko K. B., Kovalchuk L. H. (Ed.). (2016). Sotsialno-pedahohichni osnovy zakhystu prav liudyny, protydii torhivli liudmy ta ekspluatatsii ditei [Socio-pedagogical foundations of human rights protection, combating human trafficking and exploitation of children] : navch.-metod. posib. 2-he vyd., dop. i pererobl. Kyiv : Ahentstvo «Ukraina». 368 s. [in Ukrainian].
12. Sukhomlynska O. (2014). Radianska pedahohika yak ideolohiia: sproba istorychnoi rekonstruktsii [Soviet pedagogy as an ideology: an attempt at historical reconstruction]. *Istoryko-pedahohichnyi almanakh*, 1, 4-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipa_2014_1_3. (data zvernennia: 12.09.2022). [in Ukrainian].
13. Khrykov Ye. M. (2016). Metodolohiia pedahohichnoho doslidzhennia [Methodology of pedagogical research] : monohrafiia. Kyiv. 220 s. [in Ukrainian].
14. Shtanko V. I., Bordiuhova T. H. (2012). Informatsiine suspilstvo: sotsialno-filosofski problemy stanovlennia [Information society: socio-philosophical problems of formation] : navch. posib. Kharkiv : KhNURE. 172 s. [in Ukrainian].
15. Yancheko T. V. (2017). Vytoky ta zasady naukovoho rozvytku i praktychnoho vtilennia pedolohii v Ukraini [Origins and principles of scientific development and practical implementation of pedology in Ukraine] : dys. … d-ra ped. nauk : 13.00.01. Kyiv. 411 s. [in Ukrainian].
16. Poster M. (1990). Rezhym informatsii: Poststrukturalizm i sotsialnyi kontekst. Cambridge : Polity Press in association with Basil Blackwell. 179 p.

Korniat V., Martirosian L. Understanding the phenomenon of education through the prism of retrospect and modernity

The article reveals the main problems of the understanding the phenomenon of education at different historical stages of the development of pedagogical theory and practice. It is proved in the article that education as a pedagogical category requires a radical revision of scientific theories and reorganization of the main conceptual ideas about it. A special attention is paid to different approaches to understanding of the phenomenon of education in foreign and domestic pedagogical theory and practice at different historical stages. The correlation between the approaches to comprehension of the phenomenon of education and the laws of social development is established in the article. Each historical stage determines its own peculiarities of the understanding of education. In traditional agrarian societies education was considered in the context of philosophical and religious teachings, without understanding of its object – the child. In the era of industrial society, under the influence of the development of science education began to be understood through the prism of pedagogical knowledge and its social characteristics. The essential signs of the phenomenon of education are realized – social, pedagogical and psychological; educational processes are characterized as specially organized, managed, purposeful. The influence of sociocultural changes of the informational society on the change in the educational situation is shown in the article. Spontaneity and uncontrollability became the prevailing characteristics of the educational processes, pedagogical opposition became an important characteristic of education. The author proves that the term "education" acquires new features and definitions; traditional fundamental approach does not correspond to the educational reality, more promising approaches to its understanding are actualized, especially sociocultural.

Key words: *the phenomenon of education, sociocultural educational reality, approaches to education, essential features of education, triggers of changes in perception of education, pedagogical opposition, sociocultural approach.*

УДК 37.211.24
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.15

Коростіянець Т. П.

РЕФЛЕКТИВНЕ НАВЧАННЯ З МАТЕМАТИКИ: РІВЕНЬ НАУКОВОГО РОЗВИТКУ, ВПРОВАДЖЕННЯ У ПРАКТИКУ ОСВІТИ

В статті розглядаються теоретичні та методичні підходи до розуміння рефлексивного навчання у математичній освіті. Визначені причини неуспішності учнів з математичних дисциплін, однією з яких є слабке включення рефлексивних стратегій у навчальну діяльність. Учні не можуть визначити наявні у них інтелектуальні ресурси, не знають, що вони знають, що вони вміють, який у них досвід. Тобто є слабка включеність психологічних механізмів у регуляції математичної діяльності учнів. Відзначено,що проблема стимулювання пізнавальної діяльності суб'єктів на основі відображення їх психічних процесів стала поштовхом до розвитку рефлексивного підходу до навчання (рефлексивного навчання). Зараз важливість і необхідність розвитку цього підходу в освіті не тільки не заперечується, а й підкреслюється провідними вченими нашої країни.

Формулюється визначення рефлексивного навчання, під яким розуміємо в широкому практичному сенсі здатність людини до самоаналізу, осмислення й переосмислення своїх предметно-соціальних відносини з навколишнім світом, та констатується сучасний стан цього феномену в математичній освіті. Включення рефлексивного навчання у процес математичної освіти бачиться автором як один із шляхів підвищення ефективності та якості математичної освіти.

Сучасний аналіз навчального процесу та численних досліджень показав, що уроки математики позитивно впливають на розвиток рефлексивних процесів учнів. Проте слід вважати, що взаємозв'язок між математичною діяльністю учнів і роботою їх рефлексивних процесів взаємозалежний. Як навчальна математична діяльність сприяє розвитку рефлексії, так і рефлексивне навчання сприятиме позитивній динаміці розвитку математичних навичок. Рефлексивне навчання математики визначається як навчання, основний акцент якого робиться на здатності осмислювати результати математичної діяльності та специфічні пізнавальні дії, які до них привели. На наш погляд, враховуючи труднощі математичної освіти, методика рефлексивного навчання математики зробить процес вивчення математики більш усвідомленим. Поступово в учнів, студентів розвиватимуться здібності до самостійного вивчення математики та відповідальність за свою навчальну діяльність.

Ключові слова: *рефлексія, рефлексивне навчання, метакогнітивні вміння, інтелект, математичні задачі, методика навчання математики, труднощі щодо математики.*

Останнім часом велика увага приділяється проблемам математичної освіти. Рівень якості математичної освіти є важливим показником розвитку всієї системи української освіти. Сучасний стан цієї галузі науки характеризується низкою актуальних питань, а найбільш суттєвою проблемою є проблема неуспішності з математичних дисциплін.

Мета статті – визначення теоретичних та методичних підходів до розуміння рефлексивного навчання у математичній освіті.

Комплексна математична діяльність, недостатня кваліфікація викладачів, психологічні та фізіологічні особливості сучасних учнів – все це безпосередньо впливає на неуспішність математики в школі та математичних дисциплін у вищих навчальних закладах.

Неуспішність – це негативне явище педагогічної діяльності, яке проявляється у наявності тих, хто навчається, які не засвоїли програму навчального року та мають академічну заборгованість. Неуспішність з математики та математичних дисциплін характеризується низькою мотивацією до вивчення математики, низькими оцінками, низьким рівнем підсумкової атестації.

Аналіз наукової педагогічної літератури дозволив відзначити такі причини неуспішності учнів з математичних дисциплін у навчальних закладах.

По-перше, зниження активності пізнавальних функцій учнів, недорозвинення таких здібностей, як навченність. Дослідження показали, що у багатьох учнів недостатньо розвинені функції уваги, пам'яті, мислення, уяви [1].

По-друге, незрілість "узагальненої" здатності вирішувати проблеми. Уміння розв’язувати задачі є одним із основних показників рівня математичного розвитку учнів, глибини засвоєння навчального матеріалу. При зустрічі з новою проблемою учні не бачать закономірностей, аналогій, єдиного підходу до методів вирішення, не можуть встановити зв'язок теорії з умовою задачі.

По-третє, недосконаліть застосовуваних методів і технологій навчання математики. Труднощі в організації індивідуально-диференційованого підходу до навчання математики призводять до того, що в учнів недостатньо сформовані основні математичні поняття, уміння та навички. Навчальний процес не передбачає індивідуальної траєкторії навчання математики, що призводить до неуспішності учнів та виникнення математичної тривожності [3].

По-четверте, слабке включення рефлексивних стратегій у навчальну діяльність. Учні не можуть визначити наявні у них інтелектуальні ресурси, не знають, що вони знають, що вони вміють, який у них досвід. Не вміють отриманий досвід зберігати в пам'яті, емоціях, мисленні. Тому при розв’язуванні математичних задач кожна задача здається новою, незрозумілою, невідомою і важкою.

Дуже слабо розвинена в учнів критична, оцінна діяльність: утруднене їхнє смислове самовизначення у матеріалі, який вивчається, у послідовності його розташування, у загальній системі математичних знань, абсолютно відсутнє розуміння досліджуваного поняття в загальній системі знань. Дуже низький рівень самооцінки при вивченні математичного апарату: у більшості випадків учні звинувачують у своїх негативних результатах викладача та зовнішні обставини, майже ніколи не бачать власних помилок, прорахунків і недоліків [13].

Учень повинен знати, що відбувається в його свідомості, коли він думає про своє пізнання та його особливості. Під час вивчення математичних дисциплін школярі зосереджуються на проблемах, а не на техніках мислення, якими вони володіють, і не на навичках, якими вони володіють.

Таким чином, однією з основних причин неуспішності в математиці є слабка включеність психологічних механізмів у регуляції математичної діяльності учнів.

Проблема стимулювання пізнавальної діяльності суб’єктів на основі відображення їх психічних процесів стала поштовхом до розвитку рефлексивного підходу до навчання (рефлексивного навчання). Зараз важливість і необхідність розвитку цього підходу в освіті не тільки не заперечується, а й підкреслюється провідними вченими нашої країни.

У цій статті розглядається сучасний стан рефлексивного навчання в математиці.

У психології рефлексія розглядається як особливий спосіб усвідомлення індивідами власної праці, як перехід від "практичної" діяльності як такої до розуміння її засобів, процедур, умов [16, с. 127].

У широкому практичному сенсі рефлексія розглядається як здатність людини до самоаналізу, осмислення й переосмислення своїх предметно-соціальних відносини з навколишнім світом і є необхідною складовою розвиненого інтелекту [2, с. 18].

Рефлексія як метакогнітивний процес розкривається як принцип мислення людини, який спрямовує його на осягнення і розуміння власних форм і передумов, критичний аналіз її змісту, методів і результатів пізнання або, простіше кажучи, здатність думати про основу власного мислення [2, с. 19].

М. А. Холодна, вивчаючи психічний досвід людини, виділила у ньому ментальні структури, відповідальні за "де, коли і як будуть використовуватися наявні індивідуальні інтелектуальні ресурси" людини, серед яких з рефлексією тісно пов'язані довільний інтелектуальний контроль, метакогнітивне усвідомлення і відкрита пізнавальна позиція [15, с. 127].

Використання результатів дослідження феномену рефлексії в психології може призвести до значного розширення освітніх можливостей.

Рефлексія в навчанні передбачає вивчення вже здійсненої діяльності з метою фіксації її результатів і подальшого підвищення її ефективності. Рефлексивний підхід допомагає учням згадати, визначити та зрозуміти основні компоненти діяльності – її зміст, типи, способи, проблеми, шляхи їх вирішення, результати, а потім поставити цілі для подальшої роботи [2, с. 48].

Рефлексивне навчання, як цілеспрямований педагогічний процес організації та стимулювання активної навчальної діяльності учнів щодо набуття знань, умінь і навичок із застосуванням рефлексивних стратегій навчання, сприятиме підвищенню ефективності навчання, з огляду на такі причини.

По-перше, це набута тим, хто навчається, можливість контролювати власне мислення: вміти продуктивно мислити і вдосконалювати це вміння.

По-друге, його розуміння і прийняття рефлексії як повільного і глибокого осмислення подій, явищ і самого себе, що дозволяє йому по-новому поглянути на навколишній світ і свій внутрішній світ.

Аналіз сучасного стану математичної освіти показує, що рефлексивне навчання приваблює багатьох науковців і педагогів.

Психологічні аспекти взаємозв'язку рефлексії та математичної діяльності частково розкриті в працях М.А. Холодної та Є.Г. Гельфман. Вивчаючи структуру та будову інтелекту як форми організації психічного досвіду учнів, автори виділяють мета когнітивний досвід, що забезпечує різноманітні форми саморегуляції інтелектуальної активності в математичній діяльності. Їхні роботи показують, що найуспішніший розвиток рефлексивних навичок можливий, якщо під час заняття математикою навчати планувати інтелектуальну діяльність з розв'язування математичних проблем, навчати прогнозувати свої інтелектуальні дії та зміни в проблемній ситуації, вміти керувати власною математичною діяльністю, вміти оцінювати власну математичну діяльність з урахуванням обраних критеріїв тощо. Автори приходять до висновку, що ці рефлексивні навички є основою здатності до інтелектуальної саморегуляції, а отже, умовою продуктивної інтелектуальної математичної діяльності [5].

У педагогіці основної та вищої школи розгляд проблеми розвитку рефлексії при викладанні математики йде в руслі формування рефлексії як загальної здібності, без якої неможливе здійснення математичної діяльності.

У працях С. П. Боженкіної, Є. І. Смирнова обґрунтовується, що рефлексія в дослідницькій діяльності учнів є структурним механізмом аналізу та вирішення труднощів у пошукової діяльності при вивченні математики. Рефлексія є необхідним елементом самоорганізації та самоконтролю учнів у математичній діяльності [4].

Особливої уваги заслуговує робота І.Г. Ліпатнікової, яка розробила рефлексивний підхід до вивчення математики в школі. Суть якого полягає в тому, що навчання математики ґрунтується на спільно-розподільчої діяльності вчителя та учня з чітко вираженими "мікроцілями" учнів, які проявляються в тому, що учень сам обирає цілі на основі аналізу своїх здібностей і потреб при підтримки вчителя. Такий підхід дозволяє реалізувати розвиваючий потенціал математики, тобто сприяє розвитку в учнів розумових операцій і стратегій самостійної пізнавальної діяльності з математики [9].

Методичні особливості дослідження впливу рефлексії на процес навчання математики виявляються при навчанні до вирішення математичних задач. Ряд авторів (Л. М. Фрідман, Г. Д. Тонкіх, Н. І. Фірстова, А. Б. Ільясова та ін.) розглядають рефлексію як завершальний, оцінний етап у розв'язанні будь-якої математичної задачі.

Наприклад, В. А. Далінгер пропонує використовувати рефлексивні задачі у усній роботі школярів під час вирішення текстових математичних завдань. Під рефлексивними він розуміє такі задачі, які спрямовані на формування в учнів вміння проводити самостійний аналіз розв'язання завдання, вміння розглядати методи своїх дій [6].

Ряд авторів (М.І. Калініна, Г.Д. Тонкіх та інші) пов'язують рефлексію під час вирішення математичних задач із ідеєю "виходу" за межі діяльності у разі неможливості її здійснення, переходу до нової діяльності та її механізмам через рефлексію. Так, у роботі С.А. Паригіної, стратегією подолання труднощів у навчанні математики студентів вузу виступає організація математичної діяльності, заснована на формуванні мотиваційно-особистісних характеристик (здатності адекватно відображати рівень власних труднощів, здатності до саморегуляції, впевненості в собі), що свідчить про те, що рефлексивні механізми впливають на процес подолання пізнавальних труднощів та психологічних бар'єрів, з якими незмінно стикаються всі, хто вивчає математику [11].

На сьогодні цій проблемі присвячено ряд досліджень, зокрема:

- М.Є. Маншін доводить можливість формування рефлексивності самосвідомості студентів під час виконання лабораторних робіт з математики [14];
- І.Б. Ольбінський запропонував авторський метод рефлексивного вивчення математичної задачі [14];
- Н.Д. Шатова розробила комплекс математичних логічних задач для розвитку рефлексивної діяльності учнів.

Як видно з наведених міркувань, багато досліджень показали, що уроки математики позитивно впливають на розвиток рефлексивних процесів учнів. Проте слід вважати, що взаємозв'язок між математичною діяльністю учнів і роботою їх рефлексивних процесів взаємозалежний. Як навчальна математична діяльність сприяє розвитку рефлексії, так і рефлексивне навчання сприятиме позитивній динаміці розвитку математичних навичок.

Таким чином, необхідність розвитку рефлексивного навчання математики зумовлена відсутністю концептуальних засад і методичних рекомендацій у теорії та практиці математичної освіти.

Рефлексивне навчання математики визначається як навчання, основний акцент якого робиться на здатності осмислювати результати математичної діяльності та специфічні пізнавальні дії, які до них привели [8, 12].

Ми вважаємо, що рефлексивне навчання в математиці, яке полягає у навчанні учнів, студентів рефлексивним стратегіям – порівняння інформації, яка надходить, з наявним розумовим досвідом, підбір і остаточний вибір оптимальних для виконання даного завдання стратегій мислення, планування, моніторинг та оцінка ефективності процесу мислення, сприятиме підвищенню ефективності процесу навчання математики на всіх етапах.

Крім того, навчання рефлексивним стратегіям дозволить учню:

- точно розділяти відоме і невідоме при розв’язуванні математичних задач;
- вербалізувати власні пізнавальні труднощі при розв’язуванні математичних задач;
- планувати власну інтелектуальну діяльність при виконанні математичних завдань; вибирати оптимальні способи розв’язування математичної задачі на основі власних рефлексивних знань;
- долати пізнавальні труднощі при розв’язуванні математичних задач на основі власних рефлексивних знань;
- оцінювати ефективність власного мислення, аналізувати досягнутий результат при виконанні математичних завдань [10].

Висновки. Враховуючи труднощі математичної освіти, методика рефлексивного навчання математики зробить процес вивчення математики більш усвідомленим. Поступово в учнів, студентів розвиватимуться здібності до самостійного вивчення математики та відповідальність за свою навчальну діяльність.

Використана література:

1. Березина Т. Н. Развитие когнитивных способностей как проблема практической психологии. *Педагогика и психология образования.* 2009. № 4. С. 6-19.
2. Бизяева А. А. Психология думающего учителя: Педагогическая рефлексия. Псков: ПГПИ им. С. М. Кирова, 2004. 216 с.
3. Богданова О. Е. Процессы обработки числовой информации и математическая тревожность студентов в Великобритании и России. *Теоретическая и экспериментальная психология.* 2013. Т. 6. № 4. С. 27-38.
4. Боженькина С. П. Рефлексия в изучении математики как компонент формирования исследовательских умений. Ярославль : Изд-во ЯГПУ, 2006. С. 130-137.
5. Гельфман Э.Г. Психодидактика школьного учебника. Интеллектуальное воспитание учащихся. СПб. : Питер. 2006. 384 с.
6. Далингер В. А. Рефлексивные задачи как средство, обеспечивающее понимание учебного материала по математике. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2012. № 8. С. 118-121.
7. Калініна І. М. Створення рефлексивного середовища під час лекцій з вищої математики. *Наука та освіта: ключові питання сучасності*. Чернігів: «ЛОГОС». 2018. С. 28-33.
8. Кислякова М. А. Развитие метакогнитивных умений студентов гуманитариев на занятиях по математике. *Челябинский педагогический вестник*. 2011. № 4. С. 79-90.
9. Липатникова И. Г. Рефлексивный подход к обучению математике учащихся начальной и основной школы в контексте развивающего обучения: дисс. …докт. пед. наук : 13.00.02. Екатеренбург. 2005. 395 с.
10. Маньшин М. Е. Становление рефлексивности самопознания младших подростков на уроках математики при реализации системы лабораторных работ: автореф. дис. … к. п. н.: 13.00.02. М. 2004. 20 с.
11. Парыгина С. А. Психолого-педагогические условия преодоления трудностей, возникающих у студентов вузов при обучении математике (на примере специальности «психология»): автореф. … к. псих. наук : 19.00.07. Курск, 2011. 25 с.
12. Поличка А. Е. Реализация педагогического потенциала математических дисциплин в подготовке бакалавров гуманитарных направлений. *Педагогическая образование и наука.* 2016. № 2. С. 114-116.
13. Попков В.А. Рефлексивные стратегии познавательной деятельности в высшем профессиональном образовании. М.: Изд. ИУО РАО. 2004. 200 с.
14. Ольбинский И. Б. Методика обучения учащихся старших классов рефлексивному исследованию математических задач : дисс. … к.п.н.: 13.00.02. Москва, 2002. 222 с.
15. Холодная М.А. Психология интеллекта: Парадоксы исследования. СПб. : Питер, 2002. 272 с.
16. Щедровицкий Г. П. Из архива Г. П. Щедровицкого. Т. 6: Процессы и структуры в мышлении Москва : Путь, 2003. 316 с.

References:

1. Berezina T.N. (2009) Razvitie kognitivnyh sposobnostej kak problema prakticheskoj psihologii [The development of cognitive abilities as a problem of practical psychology] *Pedagogika i psihologiya obrazovaniya*. № 4. S.6-19. [in Russian].
2. Bizyaeva A.A. (2004) Psihologiya dumayushchego uchitelya: Pedagogicheskaya refleksiya [Psychology of a Thinking Teacher: Pedagogical Reflection]. Pskov: PGPI im.S.M. Kirova. 216 s.[in Russian].
3. Bogdanova O.E. (2013) Processy obrabotki chislovoj informacii i matematicheskaya trevozhnost' studentov v Velikobritanii i Rossii [Processes of Numerical Information Processing and Mathematical Anxiety of Students in Great Britain and Russia]. *Teoreticheskaya i eksperimental'naya psihologiya*. T. 6. № 4. S. 27-38. [in Russian].
4. Bozhenkina S.P. (2006) Refleksiya v izuchenii matematiki kak komponent formirovaniya issledovatel'skih umenij [Reflection in the study of mathematics as a component of the formation of research skills]. Yaroslavl': Izd-vo YaGPU. S. 130-137.S.P. [in Russian].
5. Gelfman E.G. (2006) Psihodidaktika shkol'nogo uchebnika. Intellektual'noe vospitanie uchashchihsya [Psychodidactics of the school textbook. Intellectual education of students]. SPb.: Piter. 384 s.[in Russian].
6. Dalinger V.A. (2012) Refleksivnye zadachi kak sredstvo, obespechivayushchee ponimanie uchebnogo materiala po matematike [Reflexive tasks as a means of understanding the educational material in mathematics]. *Mezhdunarodnyj zhurnal prikladnyh i fundamental'nyh issledovanij*. № 8. S. 118-121. [in Russian].
7. Kalinina, I.M. (2018) Stvorennya refleksivnogo seredovishcha pid chas lekcij z vishchoï matematiki [Stvorennia refleksyvnoho seredovyshcha pid chas lektsii z vyshchoi matematyky]. *Nauka ta osvita: klyuchovi pitannya suchasnosti*. Chernigiv: «LOGOS». S. 28-33. [in Ukrainian].

8. Kislyakova M.A. (2011) Razvitie metakognitivnyh umenij studentov gumanitariev na zanyatiyah po matematike. [The development of metacognitive skills of students of the humanities in the classroom in mathematics]. *Chelyabinskij pedagogicheskij vestnik*. № 4. S.79-90. [in Russian].
9. Lipatnikova I.G. (2005) Refleksivnyj podhod k obucheniyu matematike uchashchihsya nachal'noj i osnovnoj shkoly v kontekste razvivayushchego obucheniya: diss. …dokt. ped. [Reflexive approach to teaching mathematics to primary and secondary school students in the context of developmental education: diss. … doc. ped.] nauk: 13.00.02. Ekaterenburg. 395 s. [in Russian].
10. Manshin M.E. (2004) Stanovlenie refleksivnosti samopoznaniya mladshih podrostkov na urokah matematiki pri realizacii sistemy laboratornyh rabot: avtoref. dis. … k. p. n. [Formation of the reflexivity of self-knowledge of younger adolescents in mathematics lessons in the implementation of the system of laboratory work: author. dis. … K.p.n.]: 13.00.02. M. 20 s. [in Russian].
11. Parygina S.A. (2011) Psihologo-pedagogicheskie usloviya preodoleniya trudnostej, voznikayushchih u studentov vuzov pri obuchenii matematike (na primere special'nosti «psihologiya»): avtoref. … k.psih.n. [Psychological and pedagogical conditions for overcoming the difficulties encountered by university students in teaching mathematics (on the example of the specialty "psychology"): author. … k.psych.n]: 19.00.07. Kursk. 25 s. [in Russian].
12. Polichka A.E. (2016) Realizaciya pedagogicheskogo potenciala matematicheskih disciplin v podgotovke bakalavrov gumanitarnyh napravlenij [Realization of the pedagogical potential of mathematical disciplines in the preparation of bachelors in the humanities]. *Pedagogicheskaya obrazovanie i nauka.* № 2. S. 114-116. [in Russian].
13. Popkov V.A. (2004) Refleksivnye strategii poznavatel'noj deyatel'nosti v vysshem professional'nom obrazovanii [Reflexive strategies of cognitive activity in higher professional education]. M.: Izd. IUO RAO. 200 s. [in Russian].
14. Olbinsky I. B. (2002) Metodika obucheniya uchashchihsya starshih klassov refleksivnomu issledovaniyu matematicheskih zadach: diss. … k.p.n..[Methods of teaching high school students reflexive study of mathematical problems: diss. … K.p.n]: 13.00.02. M. 222 s. [in Russian].
15. Kholodnaya M.A. (2002) Psihologiya intellekta: Paradoksy issledovaniya [The Psychology of Intelligence: The Paradoxes of Research]. SPb.: Piter. 272 s. [in Russian].
16. Shchedrovitsky G.P. (2003) Iz arhiva G. P. Shchedrovickogo. [From the archive of G.P. Shchedrovitsky]. T. 6: Processy i struktury v myshlenii M.: Put'. 316 s. [in Russian].

Korostyanets T. Reflective teaching in mathematics: the level of scientific development, implementation in educational practice

The article examines theoretical and methodological approaches to understanding reflective learning in mathematics education. The reasons for the failure of students in mathematical disciplines are determined, one of which is the weak inclusion of reflective strategies in educational activities. Students cannot identify their intellectual resources, do not know what they know, what they can do, what experience they have. That is, there is a weak inclusion of psychological mechanisms in the regulation of students' mathematical activity. It was noted that the problem of stimulating the cognitive activity of subjects based on the reflection of their mental processes became the impetus for the development of a reflective approach to learning (reflective learning). Now the importance and necessity of developing this approach in education is not only not denied, but also emphasized by the leading scientists of our country.

The definition of reflective learning is formulated, under which we understand in a broad practical sense the ability of a person to self-analyze, understand and rethink his subject-social relations with the surrounding world, and the current state of this phenomenon in mathematics education is ascertained. The author sees the inclusion of reflective learning in the process of mathematics education as one of the ways to improve the efficiency and quality of mathematics education.

Modern analysis of the educational process and numerous studies have shown that mathematics lessons have a positive effect on the development of students' reflective processes. However, it should be considered that the relationship between students' mathematical activity and the work of their reflective processes is interdependent. As educational mathematical activities contribute to the development of reflection, so reflective learning will contribute to the positive dynamics of the development of mathematical skills. Reflective mathematics learning is defined as learning that focuses on the ability to make sense of the results of mathematical activities and the specific cognitive actions that led to them. In our opinion, taking into account the difficulties of mathematics education, the method of reflective teaching of mathematics will make the process of learning mathematics more conscious. Gradually, pupils and students will develop the ability to independently study mathematics and responsibility for their educational activities.

Key words: *reflection, reflective learning, metacognitive skills, intelligence, mathematical problems, mathematics teaching methods, difficulties in mathematics.*

УДК 378.015.31:7.012
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.16

Костюк О. П.

ЕСТЕТИЧНЕ СПРИЙНЯТТЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ

У дослідженні визначена категорія естетичного сприйняття як здатність людини сприймати й оцінювати ступінь естетичної досконалості предметного й духовного світу, що дозволяє їй приймати адекватні рішення щодо становлення та розвитку чуттєвої культури. Висвітлено термінологію мистецтва як самостійної форми естетичної діяльності, основні закономірності щодо еволюції мистецтва з позиції соціокультурних та історичних процесів. Розкрито специфіку усвідомлення людиною різних форм краси через категоріальне визначення прекрасного, досконалого, гармонійного, ціннісного. З’ясовано, що в українському суспільстві наразі існує потреба у фахівцях з сформованим естетичним смаком, здатних гармонійно й досконало підносити вироби з художньо-творчим змістом до рівня сучасних потреб та вимог. В статті розкриваються питання, пов’язані з проблемою формування естетичного сприйняття в системі підготовки майбутніх дизайнерів. Акцентовано увагу, що професійна діяльність дизайнерів, в основі якої лежить вміння взаємодіяти зі світом прекрасного, налагоджувати плідний діалог з художньо-естетичними цінностями, надавати естетичного вираження предмету та просторовому середовищу, вимагає процесу формування у майбутніх дизайнерів естетичного сприйняття, що потребує адекватної суспільної уваги та педагогічної підтримки. Наголошено, що в системі підготовки майбутніх дизайнерів необхідною складовою повинно бути розвиток естетичного смаку, що ґрунтується на сформованих естетичних поглядах та критичному ставленні до впливів соціокультурного середовища. Зроблено висновок, що науково-педагогічні розвідки за відповідними методами дослідження мають показати зв'язок у формуванні художньо-проєктної діяльності майбутніх дизайнерів з їх ціннісними орієнтаціями, духовними потребами, уявленнями про прекрасне в матеріально-просторовому середовищі, а також з рівнем сформованості естетичного сприйняття. В цьому контексті зазначено, що усвідомлення цінностей, поглядів та ідеалів майбутніми дизайнерами дозволяє оцінити основу мотивації їхньої творчої діяльності, здатність самостійно реалізовувати дизайн-проєкти. У своїх пошуках з формування естетичного сприйняття майбутніх дизайнерів перспективними напрямами визначено дослідження на орієнтацію створення умов для духовного вдосконалення особистості як своєрідної форми самосвідомості та творчої реалізації.

Ключові слова: *естетичне сприйняття, мистецтво, дизайнер, професійна діяльність, художньо-естетична освіта.*

В сучасному глобалізованому суспільстві набуває актуальності спрямованість на формування концепції нової візуальності як орієнтир на безмежність джерел радикальних експериментів і пошуків. Критика і заперечення академічного відтворення дійсності підкріплені інноваційними науковими відкриттями, що призводять до побудови нових принципів відтворення дійсності. Цю тенденцію описав один із найвпливовіших діячів світового авангарду Марсель Дюшан як прагнення «вийти за межі фізичної сторони живопису». Він казав про велику різницю між живописом, спрямованим на сітківку ока, й живописом, що виходить за рамки візуального враження, який використовує фарби як трамплін для подальшого стрибка.

Парадигмальна зміна мистецтва актуалізує терміни та категорії, серед яких особливого значення набуває естетичне сприйняття візуального, пріоритет в якому має не зовнішня складова, а осмислення внутрішньої сутності. Естетичне сприйняття як здатність людини сприймати й оцінювати ступінь естетичної досконалості предметного й духовного світу, дозволяє їй приймати правильні рішення щодо становлення та розвитку чуттєвої культури, виявляється в еволюції сприйняття мистецтва з позиції соціокультурних та історичних процесів, розкриває специфіку усвідомлення людиною різних форм краси через категоріальне визначення прекрасного, досконалого, гармонійного, ціннісного.

Тому в системі підготовки майбутніх дизайнерів необхідною складовою повинно бути розвиток естетичного смаку, що ґрунтується на сформованих естетичних поглядах та критичному ставленні до впливів соціокультурного середовища. У цьому контексті постає проблема розв’язання взаємозв'язку формування художньо-проєктної діяльності майбутніх дизайнерів з їх ціннісними орієнтаціями, духовними потребами, уявленнями про прекрасне в матеріально-просторовому середовищі, а також з рівнем сформованості естетичного сприйняття.

Мета дослідження – визначити категорію естетичного сприйняття та обґрунтувати необхідність формування естетичного смаку у майбутніх дизайнерів в процесі фахової підготовки.

У результаті аналізу філософської, психологічної, педагогічної наукової літератури визначено стан висвітлення проблеми формування естетичного сприйняття майбутніх дизайнерів. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх дизайнерів висвітлено в працях (Є. Антонович, В. Бутенко, В. Томашевський та ін.); філософське розуміння естетичного розкрито в дослідженнях (Ж. Бодрійяр, В. Кремень, Л. Левчук та ін.); психологічні проблеми естетичного сприйняття представлено в розвідках (Л. Виготський, М. Кайку та ін.).

Сучасна людина є оточеною різними видами мистецтва у всіх можливих його формах та проявах. Одним з можливих способів класифікації таких варіацій є рівень абстрактності або репрезентативності сприйняття, тобто, реалістичності та зрозумілості. У визначальному сенсі, рушійною силою, заснованою на особистому

підході митця до відображення у своїх творах власних світоглядних установок, є свідома орієнтація на пошук нових форм, на відмову від зовнішньої подібності з життєвими реаліями, вираження таких форм мислення як метафора, асоціація, фантастична образність, чуттєвість, абстрактність у поєднанні з інтерпретаційними можливостями людського інтелекту. Цей процес, за визначенням науковця з теоретичної фізики М. Кайку, подібний до експериментування з «потоком свідомості», що повністю відповідає сучасним передбаченням майбутнього [4].

У загальному визначенні естетичне сприйняття – це здатність людини сприймати й оцінювати ступінь естетичної досконалості предметного й духовного світу, що дозволяє їй приймати адекватні рішення щодо постановки «великої мети» та її досягнення. Естетичне у становленні та розвитку чуттєвої культури, що виявляється в еволюції сприйняття мистецтва з позиції соціокультурних та історичних процесів, розкриває специфіку усвідомлення людиною різних форм краси через категоріальне визначення прекрасного, досконалого, гармонійного, ціннісного. Йоганн Вольфганг фон Гете казав про прекрасне в житті, прекрасне в мистецтві, що допомагає людині жити, допомагає виконувати складну справу життя, бо це прекрасне випрямляє її душу. Джерела естетичного походять від краси, а мистецтво в цьому контексті є невичерпним і об'єктивним джерелом краси. Це означає, що мистецтво є активним чинником формування розвиненого естетичного. Розуміння природи справжнього мистецтва, його цінності, розрізнення «не мистецтва» та кітчу, механізмів впливу на людину має велике значення для розвитку естетичного сприйняття.

У загальному визначенні мистецтво – це досконала майстерність відображення дійсності. Велика прерогатива мистецтва – осмислення дійсності, розкриття та дослідження внутрішнього світу людини. Один з найважливіших аспектів мистецтва є процес функціонування в суспільстві. Через систему художніх образів мистецтво певними засобами й прийомами інтерпретує, розуміє, пізнає світ, тому мистецтво це прояв естетичного відношення людини до світу. Виникнення мистецтва як самостійної форми естетичної діяльності має свою історію і логіку, що дає матеріалістичний погляд на сутність естетичної дії, уміння визначати основні закономірності щодо еволюції мистецтва. Що ж це за закономірності?

По-перше, мистецтво виникало з естетичних потреб і естетичних навичок, вироблених у контексті безпосередньої практичної дії. Розвинені навички та естетичні потреби сприяли формуванню суспільної необхідності культивувати естетичне переживання та зміщувати акценти з практичного і магічного на сферу суспільних зав'язків та суспільних уявлень.

По-друге, в історії поділу праці на фізичну та розумову поява мистецтва була як завершальний етап. Усі його попередні історичні форми є фактично поділом у сфері матеріального виробництва. Відокремлення духовного виробництва від матеріального створило умови для інтенсивного розвитку першого, й як результат – формування професійної діяльності в галузі мистецтва, науки, філософії.

По-третє, історичним фактом було те, що мистецтво створювалося тільки в суспільстві, що було поділено на класи. Класи, що домінують у матеріальному виробництві, контролюють інтелектуальне виробництво: ідеї та естетичні потреби панівного класу стають домінуючими ідеями та потребами. В цій закономірності немає приниження культурної та естетичної цінності мистецтва класового суспільства, тому що кожен клас, незважаючи на всі класові межі, розвиває й культивує загальнолюдські ідеали та цінності в своєму конкретному історичному контексті.

По-четверте, мистецтво розвивається лише в тісному зв'язку із соціально-економічним і духовним життям суспільства. Цей зв'язок є не прямою залежністю один від одного, а складною діалектичною залежністю. Це такі собі відносини, що кожного разу вимагають конкретного історичного аналізу. В історії мистецтва є приклади прямої та оберненої залежності від соціально-економічного рівня розвитку суспільства.

По-п'яте, функції мистецтва залежно від конкретного культурно-історичного періоду можуть змінюватися, цінність мистецтва у кожну епоху індивідуальна. Головною функцією може вважатися то виховна, то гедоністична, то дидактична, тощо. При цьому суть мистецтва завжди залишається незмінною, хоча світ мистецтва, його види і жанри, стилі, напрямки, школи, їх зв'язок з життям різноманітні у різні історичні періоди, в різні режими, в різні культури й цивілізації. Ця сутність мистецтва – у творчості. Саме творчість визначає і процес творення мистецтва, і процес його сприйняття [3, с. 50–52].

На цьому треба поставити наголос. Естетична діяльність, яка існує в контексті соціальних практик, збагачується, коли вона відокремлена від суто практичної, й існує самостійно, що сприяє розвитку творчих здібностей митця. Але, іноді, життєві потреби не можуть бути задоволені, наприклад, через соціально-економічні обмеження умов життя або інші кризи суспільства. Тоді мистецтво стає, перш за все, духовною формою діяльності. У такому форматі створюються умови та визначаються параметри вдосконалення митця. Людина набуває загальнолюдську здатність формувати, змінювати, творити «за законами краси», тим самим, відкриває можливості впливати на загальний розвиток суспільства.

У цьому сенсі мистецтво відображає досконалий, ціннісний світогляд, що відбиває духовно-практичний світ як бажаний для митця. Таке мистецтво, що наближається до дійсності з погляду вищих потреб людського розвитку, створює ідеал, тобто ідеальний образ, ідеальний зразок, які є загальносоціальною потребою. В естетичному ідеалі відбиваються суттєві характеристики, закономірності та вимоги реального життя, тобто можливої чи віртуальної реальності. Тому мистецтво, що має можливість цілісної реконструкції життя, поєднує в собі й твори, що відображатимуть дійсність, й ідеал, й потреби суспільства. Відбувається зв'язок

людини з людиною, зв'язок поколінь, народів, культур. За таких умов мистецтво накладає на людське буття відбиток вічності, ідеальної життєвості, що пронизують та оживають усі суспільні структури.

Як саме впливає мистецтво на людину?

Згідно з вченням З. Фрейда, однією з найважливіших функцій мистецтва є вдосконалення людини. Трансформація особистості шляхом очищення, з погляду теорії катарсису, набуває форми перетворення потворного на прекрасне, низького у піднесене, аморальності на моральність. Аристотель називав катарсисом (грец. Κάθαρσις – підйом, очищення, зцілення) –протиставлення людських почуттів та дій зовнішньому світу через релігійно-художню свідомість.

Медичне очищення (медична теорія катарсису) базувалася на ідеї трактування хвороби тіла як проголошення єдності людини з основними елементами світобудови (ідеями макро- і мікросвіту). Відповідно до натурфілософії, людина – це мікрокосмос, що відображає Всесвіт у мініатюрі. Отже, коли внутрішні частини «душі» відповідають тим же «ідеям», що і в макрокосмі, співвідношення мікро- і макрокосмосу цілком визначено. Ця теорія згадується в поемі Емпедокла «Про природу», яка викладає вчення про існування чотирьох елементів, що утворюють «коріння» речей, так зване архе (грец. Ἀρχή початок, принцип) у стародавній досократівській філософії Греції – основний принцип, на якому побудований Всесвіт. Тому можна сказати, що через ідею духовного розвитку людини можна зрозуміти ідею Всесвіту, і навпаки, мікрокосм залежить від того, як він сприймає і з’єднується з макрокосмом. Ці стани, як ознаки очисного досвіду, допомагають зрозуміти проблеми виховання душі, а отже її очищення та зцілення. У процесі розвитку особистості існує глибокий взаємозв'язок між етикою та естетикою (етична теорія катарсису), яка відповідає законам «правди», «добра», «краси» тощо.

На цьому етапі з'являється ще одна категорія, що поєднує в собі етику та естетику, – калатогатія як гармонія фізичної краси та духовного вдосконалення. За Платоном, краса є здатність людської пам'яті відбивати ідеальні образи та уявні відчуття, що своєю чергою має стимулювати очищення від хворобливих афектів. За Платоном, чистота прямо пов'язана з красою на рівні шляхетності, мужності та істинного знання та визначається вищою якістю в людині, яка завжди є результатом очищення [5].

У переосмисленні концепція катарсису актуалізувалася наприкінці XIX ст. та популяризувалася у сучасних психоаналітичних школах. У реалізації психоаналізу та андрогін-аналізу термін «катарсис» описує творчість та її сприйняття, що виникає в результаті екзистенційно-світоглядного очищення від бажань, травм та комплексів. За Н. Хамітовим, катарсис – це складне перетворення внутрішнього світу людини, що виникає в результаті переживання трагічних колізій та можливості їх вирішення, що веде до нового рівня буття [8].

В сучасному суспільстві очищення афектів здійснюється за допомогою візуального мистецтва. За Л. Виготським, мистецтво очищає від стереотипів та комплексів, прийняті у суспільстві, що дає змогу розкрити вроджений потенціал людини. Вчений та його послідовники дослідили, що, створюючи твори мистецтва чи спілкуючись із ними, митець або глядач вивільняється з жорсткої мережі асоціацій, що виникає у підсвідомості [2].

Щодо формування естетичного сприйняття майбутніх дизайнерів, то треба зазначити, що в освітній системі XXI ст. пріоритетними напрямами реформування стають інноваційні процеси. В. Кремень підкреслює важливість такої системи освіти, завдяки якій є можливість формувати інноваційну людину – з інноваційним мисленням, інноваційною культурою [6].

Важливим є розуміння естетичного сприйняття майбутніх дизайнерів як унікальної форми їхнього духовного самоусвідомлення та творчої реалізації. На основі розвитку естетичного сприйняття можна показати наявні можливості позиціонування майбутнього фахівця як об’єкта художньо-творчої діяльності, виявлення готовності до самостійного сприйняття, до глибокого розуміння, до творчого осмислення естетичних явищ, до розвитку та втілення власних естетичних поглядів на окремі речі, предмети, явища, процеси. В. Бутенко зазначає, що на зміну дещо обмеженого погляду на сутність художньо-естетичної освіти має прийти її усвідомленням як культурологічного явища, спрямованого на забезпечення послідовного вирішення таких завдань, як: розкриття естетичної цінності та виразності найважливіших властивостей людини, насамперед краси її фізичних, розумових, духовних і творчих здібностей; розкриття естетичної цінності довкілля, тобто природного, предметного, соціального та художнього середовища; розкриття естетичної цінності основних видів діяльності людини, особливо її комунікативної, навчально-пізнавальної, професійної та креативної діяльності [4, с. 7–8].

В свою чергу, В. Томашевський наголошує, що пріоритетним завданням українське суспільство визначає підготовку особистості, здатної до активної взаємодії зі світом прекрасного, поглибленого сприйняття, правильної оцінки творчого, художньо-естетичного надбання; збереження й примноження на практиці та у процесі життєдіяльності і культуротворчості мистецьких, дизайнерських цінностей. Естетичне ставлення людини до навколишньої дійсності визначається важливим показником розвитку сучасної людини, сформованості її вмінь і навичок активно взаємодіяти з проявами краси в природі, побуті, праці, навчанні та творчості [7, с. 49–50].

Висновки. Науково-педагогічні розвідки за відповідними методами дослідження мають показати зв'язок у формуванні художньо-проєктної діяльності майбутніх дизайнерів з їх ціннісними орієнтаціями, духовними потребами, уявленнями про прекрасне в матеріально-просторовому середовищі, а також з рівнем

сформованості естетичного сприйняття. Усвідомлення цінностей, поглядів та ідеалів майбутніми дизайнерами дозволяє оцінити основу мотивації їхньої творчої діяльності, здатність самостійно реалізовувати дизайн-проєкти. У своїх пошуках з формування естетичного сприйняття майбутніх дизайнерів перспективними напрямами визначено дослідження на орієнтацію гармонізувати відносини людини та природи, привносячи до змісту та шляху життя елементи, які збагачували б її і наповнювали естетичними ідеями; створення умов для духовного вдосконалення особистості як своєрідної форми духовної самосвідомості та творчої реалізації.

Використана література:

1. Бутенко В. Г. Художньо-естетична освіта молоді та шляхи її модернизації. *Педагогіка вищої та середньої школи* : зб. наук, праць. 2005. № 10. 356 с.
2. Выготский Л. С. Психология искусства. Ростов н/Д : Феникс, 1998. 480 с.
3. Естетика / за заг. ред. Л. Т. Левчук. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 520 с.
4. Кайку М. Майбутнє розуму. Наукові спроби осягнути, вдосконалити і підсилити інтелект. Львів : Літопис, 2017. 408 с.
5. Костюк О. П. Зачіска як культурно-антропологічний феномен у контекстах ініціації : дис. … канд. філос. наук : 09.00.04. Харків, 2019. 225 с.
6. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ : Грамота, 2005. 448 с.
7. Томашевський В. В. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх дизайнерів у закладах вищої освіти : дис. … докт. педагог. наук : 13.00.04. Хмельницьк. 2020. 500 с.
8. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: проблемалюдини та її меж. Вступ до філософської антропології як матаантропології. Київ : КНТ, 2016. 396 с.

References:

1. Butenko V.Gh. (2005) Khudozhnjo-estetychna osvita molodi ta shljakhy jiji modernyzaciji [Artistic and aesthetic education of youth and ways of its modernization]. Pedaghoghika vyshhoji ta serednjoji shkoly : zb. nauk, pracj № 10. 356 s. [in Ukrainian].
2. Vygotskij L. S. (1998) Psihologiya iskusstva [Psychology of art]. Rostov n/D : Fenik». 48 0 s. [in Russian]
3. Estetyka (2010) [Aesthetics] / za zagh. red. L. T. Levchuk. Kyjiv : Centr uchbovoji literatury. 520 s. [in Ukrainian].
4. Kajku M. (2017) Majbutnje rozumu. Naukovi sproby osjaghnuty, vdoskonalyty i pidsylyty intelekt [The future of the mind. Scientific attempts to understand, improve and strengthen intelligence]. Ljviv. 408 s. [in Ukrainian].
5. Kostjuk O. P. (2019) Zachiska jak kuljturno-antropologhichnyj fenomen u kontekstakh iniciaciji : dys. … kand. filos. Nauk : 09.00.04. [Hairstyle as a cultural and anthropological phenomenon in the context of initiation: The thesis … Candidate of Philosophy Sciences : 09.00.04.]. Kharkiv. 225 s. [in Ukrainian].
6. Kremenj V. Gh. (2005) Osvita i nauka v Ukrajini – innovacijni aspekty. Strateghija. Realizacija. Rezuljtaty. [Education and science in Ukraine – innovative aspects. Strategy. Realization] Kyjiv : Ghramota. 448 s. [in Ukrainian].
7. Tomashevsjkyj V. V. Teoretychni i metodychni zasady formuvannja estetychnoji kuljtury majbutnikh dyzajneriv u zakladakh vyshhoji osvity: dys. … dokt. pedaghogh. nauk : 13.00.04. [Theoretical and methodological principles of the formation of the aesthetic culture of future designers in institutions of higher education Doctor of Pedagogical Sciences : 13.00.04.]. Khmeljnycjk 2020. 500 s. [in Ukrainian].
8. Khamitov N., Gharmash L., Krylova S. Istorija filosofiji: problema ljudyny ta jiji mezh. Vstup do filosofsjkoji antropologhiji jak mataantropologhiji [History of philosophy: a problem man and his limits. Introduction to philosophical anthropology as metaanthropology]. Kyjiv. 2016. 396 s. [in Ukrainian].

Kostiuk O. Aesthetic perception in the training system of future designers

The study defined the category of aesthetic perception as a person's ability to perceive and evaluate the degree of aesthetic perfection of the material and spiritual world, which allows him to make adequate decisions regarding the formation and development of sensory culture. The terminology of art as an independent form of aesthetic activity, the main laws regarding the evolution of art from the standpoint of sociocultural and historical processes are highlighted. The specificity of a person's awareness of various forms of beauty through the categorical definition of beautiful, perfect, harmonious, valuable is revealed. It was found that in Ukrainian society there is currently a need for specialists with a formed aesthetic taste, who are able to harmoniously and perfectly elevate products with artistic and creative content to the level of modern needs and requirements. The article reveals issues related to the problem of forming aesthetic perception in the system of training future designers. It is emphasized that the professional activity of designers, which is based on the ability to interact with the world of beauty, to establish a fruitful dialogue with artistic and aesthetic values, to provide an aesthetic expression of the subject and the spatial environment, requires the process of forming aesthetic perception in future designers, which requires adequate public attention and pedagogical support. It is emphasized that in the training system of future designers, the necessary component should be the development of aesthetic taste, which is based on formed aesthetic views and a critical attitude to the influences of the socio-cultural environment. It was concluded that scientific-pedagogical investigations using appropriate research methods should show the connection in the formation of the artistic and project activity of future designers with their value orientations, spiritual needs, ideas about the beautiful in the material-spatial environment, as well as with the level of aesthetic perception. In this context, it is stated that awareness of values, views and ideals by future designers allows to assess the basis of motivation of their creative activity, the ability to independently implement design projects. In search for the formation of the aesthetic perception of future designers, promising directions are identified for research on the orientation of creating conditions for the spiritual improvement of the individual as a peculiar form of self-awareness and creative realization.

Key words: *aesthetic perception, art, designer, professional activity, artistic and aesthetic education*

УДК 378.147
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.17

Кузьмін В. В., Кузьміна М. О., Борисюк С. О., Стадник А. Г., Ігрушко А. Ю.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА В СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ»

В сучасному українському суспільстві соціальна робота як професійна діяльність спрямована на допомогу клієнтам різних соціальних груп, які опинилися в складних життєвих обставинах та в групі соціального ризику. Як правило, до соціальних ризиків відносять ті обставини, які негативно впливають на якість життя особи, наприклад: смерть годувальника, інвалідність, тимчасова непрацездатність, низький рівень матеріальної забезпеченості та втрата місця роботи. Громадяни, які втратили роботу та бажають працевлаштуватися, перебувають на обліку у Державному центрі зайнятості.

Навчальна дисципліна «Соціальна робота в сфері зайнятості» займається підготовкою майбутніх соціальних працівників, які поповнюють свої знання щодо актуальних проблем у сфері зайнятості населення та системи працевлаштування. Зокрема, в Україні за останнє десятиріччя проблема працевлаштування та низької матеріальної забезпеченості набуває більшого значення, саме тому виникає необхідність вдосконалення системи працевлаштування і надання соціальних гарантій. Тому, витікає нагальна потреба у допомозі студентам ознайомитися з проблемами у сфері зайнятості, що є головним завданням дисципліни.

Встановлено, що, дисципліна має основні завдання, які спрямовані на успішне засвоєння навчального матеріалу студентами під час лекцій та практичних робіт. Навчальний процес проводиться у різних формах, а саме: лекції, семінарські завдання та самостійні роботи.

За результати аналізу теоретичного матеріалу, доведено що, окрім викладання навчальної дисципліни студенти мають можливість прийняти участь у наукових конференціях та написати роботу, що допоможе покращити бал, зрозуміти тему та навчитися дослідницькій діяльності. Робота студента оцінюється по різним критеріям: враховується робота на семінарських та самостійний роботах, також до уваги приймаються результати модульних та контрольних робіт. Викладач протягом навчального семестру оцінює роботу студента, згодом формує бал, який також залежить від наукової діяльності.

Ключові слова: *соціальна робота в сфері зайнятості населення; методика викладання дисципліни; методика засвоєння навчальної дисципліни; програма навчальної дисципліни; формування знань стосовно сфери зайнятості і працевлаштування.*

Сучасні соціально-демографічні, суспільно-політичні та економічні процеси, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, призводять, з одного боку, до підвищення загальної кількості споживання соціальних послуг, з іншого – до виникнення потреби в якісно нових послугах у сфері зайнятості населення. У цих умовах традиційні форми обслуговування стають недостатніми, і спостерігається ситуація, коли вироблені соціально-правові підходи до організації діяльності соціальних служб у сфері зайнятості перестали повною мірою відповідати потребам населення. Тому створенню умов для покращення надання послуг служать інноваційні технології. Бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) формує нові форми і види зайнятості, підвищує гнучкість і робить більш глобальним ринок праці, розширює можливості створення якісно нових робочих місць і їх модернізації. ІКТ змінюють світ професій, висувають нові вимоги до компетентності роботодавця і працівника.

Зокрема, в Україні від змін, що відбуваються в системі надання соціальних послуг, відстає як адаптація ринку праці, що забезпечує поєднання робочої сили із засобами виробництва, так і система регулювання трудових відносин. Як наслідок зростають ризики дефіциту кадрів, структурного безробіття, розширення масштабів нестійкої зайнятості. В даному контексті у зв'язку із розвитком ІКТ актуальним стає дослідження сучасних технологій покращення надання соціальних послуг сфери зайнятості та розробка комплексу напрямків вдосконалення ринку праці з метою підвищення зайнятості населення [3].

Дисципліна «Соціальна робота у сфері зайнятості населення» займається питаннями працевлаштування та безпосередньо зайнятості населення, тобто вивчає актуальні проблеми та способи їх вирішення. Головною проблемою є питання працевлаштування або реєстрації безробітних, на чому базується діяльність соціального працівника. Щоб вирішувати ці проблеми, соціальний працівник повинен знати технології, методи та порядок роботи у сфері зайнятості на різних рівнях, також важливо знати законодавчу базу та аналізувати ситуацію на ринку праці. Студенти повинні не лише добре знати теорію та основні поняття і категорії, але й вміти застосовувати набутті знанні під час практичної діяльності при розробці власних соціальних технологій у сфері зайнятості населення. Щоб успішно поєднати теорію та практику, викладачі повинні звернути увагу на методику викладання дисципліни та якісно розробити навчальну програму. Адже саме від цього залежить успіх засвоєння навчального матеріалу та використання набутих знань майбутніми соціальними працівниками у практичній діяльності.

Метою статті є дослідження особливостей методики викладання навчальної дисципліни «Соціальна робота у сфері зайнятості населення», яка є необхідною для студентів за спеціальністю «Соціальна робота».

Методи дослідження: У ході дослідження використано такі методи й підходи: системний аналіз – для з'ясування характеристик сучасних методик викладання соціологічних дисципліни «Соціальна робота в сфері зайнятості населення» у ЗВО; порівняльний і багатофакторний аналіз – для здійснення порівняння існуючих різновидів методик викладання; метод операціоналізації понять – для опису специфіки викладання дисципліни у ЗВО.

Навчальна дисципліна «Соціальна робота у сфері зайнятості населення» спрямована на вивчення проблем ринку праці, зайнятості та працевлаштування. У процесі вивчення студенти спеціальності «231-Соціальна робота» повинні знати основні категорії і поняття, а саме: «безробіття», «зайнятість», «ринок праці» та інші теоретичні аспекти. Також майбутні соціальні працівники повинні дослідити завдання, мету і напрями Державної служби зайнятості, що знадобиться під час планування професійної діяльності. Для того, щоб допомогти клієнту з питань працевлаштування, необхідно також знати порядок реєстрації безробітних, організацію професійного відбору та працевлаштування згідно законодавству. Під час ведення обліку осіб, що тимчасово не працюють, особам надається фінансова допомога, тому соціальний працівник повинен ознайомитися з порядком її призначення та отримання. Також Державна служба зайнятості займається підготовкою, перепідготовкою та підвищенням кваліфікації осіб, тому соціальний працівник повинен володіти технологіями соціальної роботи та вміло застосовувати їх під час практичної діяльності [3; 5, с. 3].

Дисципліна має такі основні завдання:

1. Проаналізувати і вивчити основні поняття та теоретичні аспект щодо проблем працевлаштування і зайнятості населення;
2. Виявити предмет і напрями діяльності соціального працівника у сфері зайнятості населення;
3. Ознайомитися з діяльністю та історією виникнення центрів зайнятості населення в Україні та визначити напрями роботи з клієнтами [2, с. 5].

Тематичний план дисципліни виглядає таким чином [5; 11, с. 6] (табл. 1).

Таблиця 1

План вивчення навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Форми організації навчання	Кількість годин для денної форми навчання	Кількість годин для заочної форми навчання
1	2	3	4	5
Модуль 1. Теоретичні аспекти соціальної роботи у сфері зайнятості населення Змістовий модуль 1. Ринок праці та діяльність базових центрів зайнятості. *Діяльність кар'єрного радник* у сфері зайнятості населення.				
1	Тема 1. Ринок праці у соціально-економічний системі. поняття і категорії зайнятості і безробіття	*л / практ / срс*	*2 / 2 / 10*	*0,5 / 0,5 / 14*
2	Тема 2. Державний механізм регулювання зайнятості населення. Державна служба зайнятості у формуванні кар'єрних стратегій членів різних соціальних груп	*л / практ / срс*	*4 / 4 / 10*	*1 / 1 / 14*
3	Тема 3. Організація соціальної роботи з орієнтації та професійного відбору незайнятого населення	*л / практ / срс*	*2 / 2 / 10*	*0,1 / 0,1 / 14*
Змістовий модуль 2. Соціальні чинники успішного працевлаштування та формуванні кар'єрних стратегій членів різних соціальних груп				
4	Тема 4. Соціальна робота з питань професійного навчання незайнятого населення	*л / практ / срс*	*2 / 2 / 10*	*0,5 / 0,5 / 14*
5	Тема 5. Соціальна робота з реєстрації безробітних та їх працевлаштування	*л / практ / срс*	*1 / 1 / 10*	*0,4 / 0,4 / 14*
6	Тема 6. Соціальна робота з організації тимчасової зайнятості безробітних та соціальний захист населення у сфері зайнятості в Україні	*л / практ / срс*	*0,5 / 0,5 / 12*	*0,4 / 0,4 / 12*
Модуль 2. Практичні аспекти соціальної роботи у сфері зайнятості населення Змістовий модуль 3. Загальні аспекти соціально-технологічної роботи у сфері зайнятості населення				
1	Тема 7. Основи технологій соціальної роботи у сфері зайнятості населення. Державні та територіальні програми зайнятості	*л / практ / срс*	*4 / 4 / 10*	*1 / 1 / 14*
2	Тема 8. Соціально-технологічні підходи у сприянні працевлаштуванню осіб із різних специфічних соціальних груп	*л / практ / срс*	*2 / 2 / 10*	*1 / 1 / 14*

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5
Модульний контроль				
Змістовий модуль 4. Використання практичних технологій соціальної роботи у сфері зайнятості населення. Кар’єрний радник у формуванні кар’єрних стратегій членів специфічних соціальних груп				
3	Тема 9. Практичні аспекти у сприянні працевлаштуванню особам із обмеженими можливостями	*л / практ / срс*	*2 / 2 / 10*	*0,5 / 0,5 / 14*
4	Тема 10. Сприяння працевлаштуванню осіб із числа випускників вищих навчальних закладів із сирітським минулим	*л / практ / срс*	*2 / 2 / 10*	*0,5 / 0,5 / 14*
5	Тема 11. Соціальна робота з особами, які звільняються з місць позбавлення волі	*л / практ / срс*	*2 / 2 / 10*	*0,5 / 0,5 / 14*
6	Тема 12. Соціальна робота із особами, які постраждали в зонах посткатастроф	*л / практ / срс*	*2 / 2 / 12*	*0,5 / 0,5 / 12*

Слід зазначити, що лекції, які читаються згідно навчальної програми, спрямовані:

1. На поєднання отриманих знань і професійного навчання, яке базується на наукових досягненнях в області проблем та понять дисципліни «Соціальна робота у сфері зайнятості населення».

2. На вміння використовувати вивчений матеріал під час практичної діяльності та наданні соціальної допомоги окремим групам населенням у ДСЗН.

3. На передачу знань, вмінь, навичок а також розвиток творчого мислення і вміння вирішувати проблеми.

4. На поєднання основних завдань: професійно-кваліфікаційна підготовка і розвиток студента як ділової та освіченої людини

5. На виховання у студентів таких якостей, як мобільність, комунікабельність, стресостійкість та цілеспрямованість [10, с. 5].

Отже, головне завдання читання лекцій – це вміле засвоєння студентом теоретичного матеріалу, зокрема основних понять, критерій та особливостей щодо сфери зайнятості населення, які майбутній фахівець зможе застосовувати під час практичної діяльності. Запорука успіху будь-якої фахової діяльності – це вміння поєднувати теорію та практику, тобто застосовувати знання з метою виконання професійних завдань.

Загалом навчальний процес згідно тематичного плану здійснюється у таких формах:

1. Лекції, під час яких студенти мають законспектувати та засвоїти теоретичний аспект і основні поняття, що стосуються даної дисципліни. Для кращого розуміння теми, викладач проводить бесіду та дискусію, під час якої обговорюється матеріал зі студентами в більш зрозумілій та доступній формі.

2. Семінарські завдання, які спрямовані на обговорення проблемних питань певної теми з метою її остаточного засвоєння і розуміння. Студенти готують доповіді, проекти або реферати, які обговорюють та доповнюють під час семінарського заняття.

3. Самостійна робота студентів, під час якої отримують індивідуальне завдання і готують реферати, проводять дослідження з метою розуміння явища та розробки певних технологій і методів. Також студентам спеціальності «231 – Соціальна робота» надається можливість додатково взяти участь у науково-практичних конференціях, тим самим поглибитися у вивчення та дослідження теми стосовно зайнятості та працевлаштування населення України [10, с. 7].

Вивчення дисципліни передбачає контроль та перевірку засвоєння навичок та знань, який проводиться у формі самостійних робіт, лексично-граматичного диктанту та тестових і творчих завдань. Вони цілеспрямовані на те, щоб оцінити рівень знань стосовно засвоєних тем, а також понять і основної термінології. Результати контрольних та самостійних робіт дадуть змогу викладачеві переглянути методику викладання та обрати іншу, більш доступну та зрозумілішу. За виконання усіх завдань, зокрема самостійних та семінарських, протягом семестру, а також під час підсумкового контролю знань у формі заліку кожний студент денної форми навчання набирає відповідну кількість балів. Оцінювання діяльності студентів проводиться таким чином:

1. Оцінювання на семінарських заняттях, а саме перевірка роботи на точність відповіді та вміння формувати точно та послідовно висновки.

2. Оцінювання на модульних контрольних роботах, під час яких студент повинен дати відповіді на питання або тести стосовно вивчених тем, термінології та проблематики сучасного стану зайнятості населення.

3. Оцінювання рефератів, під час якого враховується: зміст і структура роботи (висновки, розкриття теми); наявність власних результатів дослідження проблеми (статистичні дані, аналіз використаної літератури); захист роботи (усна відповідь). Також звертається увага на актуальність та відповідність теми стосовно даної дисципліни, що також враховується під час оцінки рівня знань студента.

4. Підсумковий залік/іспит, під час проведення якого студенти по три запитання зі списку питань до заліку. На виконання письмової роботи дається 2 академічні години, за цей час студент повинен дати чітку та розгорнуту відповідь на запитання, згодом поставити підпис та дату складання заліку.

5. Оцінювання наукової діяльності студента, а саме виконання наукової роботи або участь у науково-практичних конференціях. Під час виконання науково-дослідницької роботи майбутні соціальні працівники краще знайомляться з проблемами ринку праці і працевлаштування, поглиблюються у структуру діяльності Державної служби зайнятості населення і досліджують технології соціальної роботи. Також студенти вчаться проводити дослідження з використанням індуктивного, дедуктивного, математичного та аналітичного методів, що допоможе краще сформулювати мету і завдання роботи [10, с. 8].

Поглиблюючись у наукову діяльність, студенти не лише краще розуміються в діяльності Державної служби зайнятості населення, але й вчаться дослідницькій роботі. Вміння визначати проблематику, актуальність дослідження, а також формувати зміст та висновки, знадобиться студенту під час практичної діяльності, а саме при вивченні ринку праці та вирішення питань стосовно працевлаштування та перепідготовки фахівців. Саме проведення науково-практичної роботи у вільний від навчання час допомагає визначити рівень здібностей, знань та обдарованості студентів, які також покажуть вміння і навички, що засвоїли під час занять [8, с. 15].

Перед початком написання наукової роботи студентам спеціальності «231-Соціальна робота» необхідно:

1. Зазначити загальні аспекти. Як правило, перед написанням науково-дослідницької роботи необхідно визначити мету; проблематику; об'єкт та предмет дослідження; завдання; використані методи дослідження. Тема повинна бути обрана згідно змісту дисципліни, наприклад проблеми ринку праці, працевлаштування, особливостей роботи ДСЗН та порядок надання соціальних послуг. Зміст та назва роботи мають бути лаконічними, чіткими та розкривати повністю проблематику.

2. Побудувати структуру роботи. Вона має відповідати змісту та розташовуватися в певному порядку, а саме: титульний лист, зміст, актуальність дослідження, вступ, виклад основного матеріалу, висновки, перелік посилань, додатки та анотація (за необхідністю).

3. Перевірка роботи на правильність щодо оформлення. На успіх закінчення написання роботи також впливає правильність оформлення та відсутність помилок. Титульний лист, зміст та література повинні оформлюватися згідно установленим нормам та правилам, які подано у якості зразків ДСТУ. Також сам текст повинен містити правильні поля, шрифт, відступи та інші показники [10, с. 8 – 10].

Обрати актуальну тему та визначити проблематику допоможе викладач, саме тому, перед початком написанням, необхідно проконсультуватися з науковим керівником.

Як правило, основними поняттями та критеріями, які вивчають студенти та готують наукові роботи, є:

1. Відносини зайнятості в умовах ринку праці. Студенти вивчають, що таке зайнятість, як вони виникла та в чому її сутність, також розглядаються види і форми зайнятості, які існують загалом у світі та в Україні. Ознайомившись з поняттям «зайнятість», студенти починають більш орієнтуватися з проблемами працевлаштування та методами вирішення таких явищ, як наприклад, безробіття.

2. Місце і роль ринку праці. Ринок праці є досить широким та актуальним поняттям, тому що на ньому власне кажучи, базується робота державних служб зайнятості та соціальна допомога, яка надається під час працевлаштування. Студенти вивчають, що таке ринок праці, яка його роль, навіщо він потрібен та що лежить в його основі. Також однією з особливостей дисципліни є те, що стан ринку праці вивчається на сучасному етапі, що дає змогу майбутнім соціальним працівникам зрозуміти проблематику, з якою в майбутньому необхідно працювати та вивчати.

3. Структура, функції і види ринку праці. В Україні ринок праці є однією з актуальних проблем у зв'язку з поширенням безробіття та економічної кризи внаслідок тіньової економіки, що виникла через нелегальну зайнятість. Саме тому, студенти повинні знати різновиди ринку праці, який може бути фіксований або тіньовий. Щоб вирішити цю проблему та поліпшити становище сучасного населення щодо працевлаштування, майбутні фахівці повинні знати усі теоретичні аспекти ринку праці, щоб знати, як подолати тіньову економіку та забезпечити громадянам робочі місця [1, с. 55].

4. Працездатне та непрацездатне населення. Перш ніж надавати соціальні послуги, студенти повинні знати, хто є клієнтами Державної служби зайнятості населення. Саме тому, вони знайомляться з поняттями працездатного та непрацездатного населення, адже тим, хто має змогу працювати, соціальні працівники допомагають працевлаштуватися згідно КЗоТ України. До непрацездатного населення відносяться особи, які мають вади зі здоров`ям або інші психофізичні та психологічні особливості. Соціальні працівники повинні також сприяти працевлаштуванню особі з інвалідністю, або призначати соціальні виплати при наявності певних документів та підтверджень.

5. Поняття і сутність безробіття. Як вже зазначалося, безробіття є однією з ключових проблем сучасного населення України, саме тому студенти повинні знати його сутність, причини та види, що вирішити проблему. Майбутні соціальні працівники, знаючись в сутності безробіття, зможуть зрозуміти, яким чином вирішити проблему, та які методи та технології слід застосовувати під час практичної зайнятості [9, с. 22].

6. Діяльність базових центрів зайнятості. Особливості діяльності регіональних і базових центрів зайнятості обумовлені особливістю соціально-економічного стану кожного регіону, що також є необхідним для вивчення студентами. Знайомлячись з тим, які існують центри та яким чином вони працюють, під час професійної діяльності майбутні фахівці зможуть краще орієнтуватися та допомагати населенню під час працевлаштування. Також студенти вивчають законодавчу та правову базу, якими регулюються ДСЗН та центри зайнятості [6, с. 37].

7. Наукові основи професійної орієнтації. Вибір професії та професійна орієнтація – складна проблема життєдіяльності людини, результативність якої проявляється протягом усього життя. Студенти повинні знатися в професіях сучасності, також розумітися в підготовці та перепідготовці і застосовувати професіографію. Щоб допомогти особі налаштуватися на навчання і кваліфікаційну підготовку, соціальному працівнику необхідно спочатку провести діагностику та визначитися з відповідністю до будь-якої професії [3, с. 77].

8. Професіоналізаціяособистості спеціаліста. Студенти поглиблюються у вивчення професіоналізації особистості і знайомляться з сутністю таких понять, як підвищення кваліфікації та безперервна освіта. Також під час викладання лекцій студенти повинні зрозуміти, як здійснюється професіоналізація, за якими циклами та етапами [9, с. 49].

9. Перепідготовка та підвищення кваліфікації спеціалістів. Тема перепідготовки та перекваліфікації особистості є однією з важливих для соціального працівника, він повинен розуміти, як саме проходить цей процес, для кого він є необхідним і які має перспективи. Слід зазначити, що в Україні безробіття набуває масштабності, саме тому вивчаючи та досліджуючи цю тему, майбутній фахівець зможе допомогти клієнту працевлаштуватися після того, як він отримає нові навички та знання стосовно певної спеціальності.

10. Інститут підготовки кадрів ДСЗН України. Як вище зазначалося, щоб допомогти особистості пройти перепідготовку та працевлаштуватися, необхідно знати порядок проведення процедури та які існують види навчання. Також фахівець повинен розумітися в сучасному становищі ринку праці та знати, які спеціальності на сьогоднішній день є більш необхідними та актуальними.

11. Особливості соціальної роботи у сфері зайнятості. Студентам пропонується до вивчення та більш ретельного засвоєння технологій та методів роботи у ДСЗН. Зокрема, вони повинні знати законодавчу базу і як саме надається допомога щодо працевлаштування зайнятим та безробітні особам, які є клієнтами соціальної роботи. Також соціальні працівники знайомляться з уразливими групами населення, як наприклад особи з інвалідністю, які потребують матеріальної допомоги та працевлаштування згідно їх можливостям [7, с. 28].

12. Трудова міграція в сучасній Україні. Міграція українців закордон має давню історію, тим паче в Україні на сьогоднішній день це явище набуває глобальності, що зумовлює вивчення студентами цієї теми.

13. Соціальні механізми регулювання трудової міграції. Студенти вивчають більш детально, що таке міграція та яким чином соціальні служби можуть впливати на даний процес. Також вивчення теми передбачає засвоєння студентами роботу центрів зайнятості щодо трудової міграції.

14. Соціальна політика у сфері зайнятості населення. Майбутні соціальні працівники повинні знати, які інновації та законопроекти розробляє МСПУ стосовно ДСЗН. Також необхідно знати, зо таке модель соціальної політики, та як вона впливає на центри зайнятості.

15. Державне соціальне страхування на випадок безробіття. Як правило, явище безробіття в Україні значно поширене, і громадяни, які втратили роботу з будь-яких причин, мають право на соціальну допомогу у вигляді виплат. Студенти повинні знати, яким чином призначається допомога, і як діє соціальне страхування на випадок безробіття.

16. Державні та територіальні програми зайнятості. Щоб покращити економічне становище України та знизити рівень безробіття, розробляються різні програми, які втілюються на державному та територіальному рівні. Студенти повинні знати принципи та систему програм, щоб більш орієнтуватися у діяльності центрів зайнятості населення [4, с. 78].

Слід зазначити, що теми є актуальними та повністю розкривають зміст дисципліни, також, окрім лекцій, студенти мають можливість додатково зайнятися науковою діяльністю з метою повного засвоєння та розуміння матеріалу. Майбутні соціальні працівники повинні знати основні поняття та явища, які стосуються сфери зайнятості, згодом до вивчення пропонується практичний аспект, тобто методики, технології та особливості соціальної роботи у сфері ДСЗН [2, с. 7; 12-15].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження методики викладання навчальної дисципліни «Соціальна робота у сфері зайнятості населення» дає змогу зробити такі висновки:

1. По-перше, дисципліна має основні завдання, які спрямовані на успішне засвоєння навчального матеріалу студентами під час лекцій та практичних робіт. Також навчальний матеріал дисципліна поділяється на 2 модулі: перший передбачає вивчення теоретичних аспектів та понять, другий – особливості та технології соціальної роботи у Державній службі зайнятості населення. Це дає змогу студентам краще зрозуміти, які проблематики є актуальними, та як вирішувати актуальні питання, наприклад безробіття, трудову міграцію та інші.

2. По-друге, навчальний процес проводиться у різних формах, а саме: лекції, семінарські завдання та самостійні роботи. Під час лекції викладач пояснює матеріал за допомогою бесіди, дискусії, графічного зображення та аналітичного методу. Також акцентується увага на основних поняттях, викладач додатково пояснює сенс та генезис виникнення того чи іншого явища. На семінарських заняттях студенти готують доповіді та реферати, за допомогою чого додатково закріплюють знання теми. Також викладач оцінює саму відповідь та повноту розкриття даної проблеми чи питання. Під час самостійної роботи викладач оцінює відповіді студентів та додатково дає питання, які допоможуть зрозуміти, як було засвоєно навчальний матеріал. Під час самостійний робіт викладач робить висновки, який метод викладання краще застосовувати для повного засвоєння теми студентами спеціальності «231-Соціальна робота».

3. По-третє, окрім викладання навчальної дисципліни студенти мають можливість прийняти участь у наукових конференціях та написати роботу, що допоможе покращити бал, зрозуміти тему та навчитися дослідницькій діяльності. Написання наукової роботи дає змогу майбутнім соціальним працівникам вміти формувати мету, завдання і висновки досліджень, що знадобиться у професійній діяльності. Тему наукової роботи допоможе обрати викладач, який також пояснить як оформлювати роботу, та які літературні джерела знадобляться.

4. По-четверте, робота студента оцінюється по різним критеріям: враховується робота на семінарських та самостійний роботах, також до уваги приймаються результати модульних та контрольних робіт. Викладач протягом навчального семестру оцінює роботу студента, згодом формує бал, який також залежить від наукової діяльності.

На основі цього, можна сказати, що дисципліна «Соціальна робота у сфері зайнятості населення» є необхідною для соціальних працівників, які планують працювати у Службі зайнятості населення України, тощо. Вивчаючи теми, зокрема теоретичний та практичний аспекти, студенти зможуть вміло застосовувати технології та методи роботи у центрах зайнятості. Також займаючись науковою діяльністю, майбутні фахівці зможуть вирішувати актуальні проблеми, використовуючи вміння та навички під час професійної діяльності.

Використана література:

1. Зайнятість та ринок праці. К.: РВПС України НАН України, 2008. 200 с.
2. Конспект лекцій з дисципліни «Соціальна робота в сфері зайнятості населення» для студентів 3 курсу денної та заочної форм навчання спеціальності 231 «Соціальна робота» (для 1 семестру вивчення дисципліни) / Укл. В.В. Кузьмін. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2021. 94 с.
3. Кузьмін, В., Тургенєва, А., & Демченко, І. (2020). Технології покращення надання соціальних послуг в Україні в сфері зайнятості. Social Work and Education. Т. : Vector, 2020. Vol. 7, No. 4. pp. 418-435.
4. Оцінювання потреб клієнтів соціальних служб: методичні рекомендації для закладів та установ, що працюють із вразливими групами населення [Авт. кол.: Бондаренко Н.Б., Буднік О.В., Дума Л.П., та ін.: За ред. Сідєльнік Л.Л.]. – К.:ТОВ «ЛДЛ», 2007. 208 с.
5. Робоча програма з дисципліни «Соціальна робота в сфері зайнятості населення» для студентів за напрямом підготовки 231 «Соціальна робота» (розробник: Кузьмін В.В., доцент кафедри соціальної роботи та психології) 2021 р. 14 с.
6. Соціальна робота в сучасному суспільстві : монографія / В. П. Бех, М.П. Лукашевич, М. В. Туленков ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. 601 с.
7. Соціальна робота з різними категоріями клієнтів : наук.-навч.-метод. посіб. для студ., магістрантів, асп. та спец. у галузі соц. роботи, соц. педагогіки авт.-укладач С. Я. Харченко. Луганськ : Альма-матер, 2003. 198 с.
8. Соціальна робота у сфері зайнятості населення: навчальний посібник для студентів спеціальності соціальна робота [Текст] / за ред. В.В. Харабет, А.І. Андрющенко, В.М. Ніколаєвського. Маріуполь: Новий світ, 2012. 568 с.
9. Технологія профорієнтаційної роботи з безробітними, які тривалий час перебувають на обліку в державній службі зайнятості: Колективна монографія/ за заг. ред. Тарасюк С.О. К.: ІПК ДСЗУ, 2011. 312 с.
10. Яковенко Т. В. Соціальна робота у сфері зайнятості : навчально-методичні матеріали для студентів спеціальності «соціальна робота» / Т.В. Яковенко. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2012. 36 с.

References:

1. Zainiatist ta rynok pratsi. (2008). [Employment and labor market]. K.: RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, 200 s. [in Ukrainian]
2. Kuzmin V.V. (2021). Konspekt lektsii z dystsypliny «Sotsialna robota v sferi zainiatosti naselennia» dlia studentiv 3 kursu dennoi ta zaochnoi form navchannia spetsialnosti 231 «Sotsialna robota» (dlia 1 semestru vyvchennia dystsypliny). [Synopsis of lectures on the discipline "Social work in the field of population employment" for students of the 3rd year of full-time and part-time study of the specialty 231 "Social work" (for the 1st semester of studying the discipline)]. Zaporizhzhia: ZNTU, 94 s. [in Ukrainian]
3. Kuzmin, V., Turhenieva, A., & Demchenko, I. (2020). Tekhnolohii pokrashchennia nadannia sotsialnykh posluh v Ukraini v sferi zainiatosti. [Technologies for improving the provision of social services in Ukraine in the field of employment]. SocialWorkandEducation. T. : Vector, 2020. Vol. 7, No. 4. pp. 418-435. [in Ukrainian]
4. Bondarenko N.B., Budnik O.V., Duma L.P. (2007). Otsiniuvannia potreb kliientiv sotsialnykh sluzhb: metodychni rekomendatsii dlia zakladiv ta ustanov, shcho pratsiuiut iz vrazlyvymy hrupamy naselennia.[Assessing the needs of social service clients: methodological recommendations for facilities and institutions working with vulnerable population groups]. Za red. Sidielnik L.L. K.:TOV «LDL», 208 s. [in Ukrainian]
5. Kuzmin V.V. (2021). Robocha prohrama z dystsypliny «Sotsialna robota v sferi zainiatosti naselennia» dlia studentiv za napriamom pidhotovky 231 «Sotsialna robota». [Work program in the discipline "Social work in the field of population employment" for students in the field of training 231 "Social work"]. 14 s. [in Ukrainian]
6. Bekh V. P., Lukashevych M.P., Tulenkov M. V. (2008). Sotsialna robota v suchasnomu suspilstvi. [Social work in modern society]. monohrafiia. K. : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 601 s. [in Ukrainian]
7. Kharchenko S. Ya. (2003). Sotsialna robota z riznymy katehoriiamy kliientiv. [Social work with different categories of clients]. nauk.-navch.-metod. posib. dlia stud., mahistrantiv, asp. ta spets. u haluzi sots. roboty, sots. pedahohiky. Luhansk : Alma-mater, 198 s. [in Ukrainian]
8. Kharabet V.V., Andriushchenko A.I., Nikolaievskoho V.M. (2012). Sotsialna robota u sferi zainiatosti naselennia: navchalnyi posibnyk dlia studentiv spetsialnosti sotsialna robota. [Social work in the field of public employment: a study guide for students majoring in social work]. Mariupol: Novyi svit, 568 s. [in Ukrainian]
9. Tarasiuk S.O. (2011). Tekhnolohiia proforiientatsiinoi roboty z bezrobitnymy, yaki tryvalyi chas perebuvaiut na obliku v derzhavnii sluzhbi zainiatosti. [Technology of career guidance work with the unemployed who have been registered with the state employment service for a long time]. Kolektyvna monohrafiia. K.: IPK DSZU, 312 s. [in Ukrainian]
10. Yakovenko T. V. (2012). Sotsialna robota u sferi zainiatosti : navchalno-metodychni materialy dlia studentiv spetsialnosti «sotsialna robota». [Social work in the field of employment: educational and methodological materials for students majoring in "social work"]. Kh.: KhNU imeni V. N. Karazina. 36 s. [in Ukrainian]

Kuzmin V., Kuzmina M., Borysiuk S., Stadnyk A., Ihrushko A. Methodological aspects of teaching the discipline "Social work in the field of employment"

In modern Ukrainian society, social work as a professional activity is aimed at helping clients of different social groups who find themselves in difficult life circumstances and in a group of social risk. As a rule, social risks include those circumstances that negatively affect a person's quality of life, such as the death of a breadwinner, disability, temporary incapacity for work, low level of material security and loss of a job. Citizens who have lost their jobs and want to get a job are registered at the State Employment Center.

The discipline "Social work in the field of employment" deals with the training of future social workers who supplement their knowledge of current issues in the field of employment and the employment system. In particular, in Ukraine over the last decade the problem of employment and low material security has become more important, which is why there is a need to improve the employment system and provide social guarantees. Therefore, there is an urgent need to help students get acquainted with the problems in the field of employment, which is the main task of the discipline.

It has been established that the discipline has main tasks aimed at successful assimilation of educational material by students during lectures and practical work. The educational process is conducted in various forms, namely: lectures, seminar assignments and independent work.

Based on the results of the analysis of the theoretical material, it is proven that, in addition to teaching the academic discipline, students have the opportunity to participate in scientific conferences and write a paper, which will help to improve the score, understand the topic and learn research activities. The student's work is evaluated according to various criteria: work on seminar and independent works is taken into account, and the results of modular and control works are also taken into account. During the academic semester, the teacher evaluates the student's work, and subsequently forms a score, which also depends on scientific activity.

Key words: *social work in the field of employment; methods of teaching the discipline; methods of mastering the discipline; curriculum of the discipline; formation of knowledge in the field of employment and employment.*

УДК 37.015.31:17.022.1]:343.8(477)“195/20”
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.18

Купець О. М.

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ У ВИПРАВНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ ІІ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються основні підходи до організації та здійснення морального виховання у вітчизняних виправних колоніях кінця ХХ – початку ХХІ ст.; аналізується його нормативно-правове підґрунтя (Виправно-трудовий кодекс України (1970 р.); Кримінально-виконавчий кодекс України (2004 р.)) та методичне забезпечення (Методичні рекомендації з організації морального виховання засуджених до позбавлення волі (1977 р.), «Положення про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими» (2013 р.)).

Досліджено, що у радянський період мета і завдання морального виховання осіб, позбавлених волі, включали формування у них переконання у важливості дотримання норм і законів суспільного життя. Означеної цілі можна було досягти завдяки відповідним методам і засобам зовнішнього впливу, які ґрунтувалися на комуністичній ідеології та мали конкретне політичне підґрунтя. Увиразнено роль та значення у моральному вихованні засуджених представників місцевих політичних відділів, представників підприємств, які опікувалися виправно-трудовими колоніями, а також працівників вищих навчальних закладів, членів спостережувальної комісії.

Акцентовано, що після проголошення незалежності України змінилися підходи до організації морального виховання засуджених, під яким стали розуміти сприяння становленню чітких моральних орієнтирів ув’язнених відповідно до правових суспільних норм і вимог. Зазначено, що за таких підходів пріоритетність надається не стільки змінам у зовнішній поведінці особистості засудженого, скільки глибинним, пов’язаним із формуванням у нього моральної свідомості. Доведено важливість активної співпраці адміністрацій виправних колоній у реалізації завдань морального виховання із батьками ув’язнених, іншими близькими родичами, представниками громадських та релігійних організацій, благодійних фондів тощо.

Ключові слова: *виправно-трудові колонії, виправні колонії, виховна робота, моральне виховання, духовно-моральне виховання, засуджені.*

Сьогодні як ніколи гостро світ потерпає від глибокої кризи моральних цінностей. Бездуховність, яка спричинила споживацьке ставлення до природних багатств, конфлікти, теракти, руйнівні війни, є свідченням того, що людина насамперед прагне задоволення своїх матеріальних і фізичних потреб, шукає передовсім особистого комфорту. Це безпосередньо призводить до зростання злочинності, адже відсутність моральних орієнтирів у суспільстві викликає його небачену дегуманізацію, оскільки люди не усвідомлюють наслідків їх аморальних учинків у ставленні до інших та й до соціуму загалом. Така ситуація не може не

хвилювати філософів, психологів, соціологів, педагогів, які розуміють, що справжніми цінностями, котрі визначають сутність людського буття, є не матеріальні, а духовні. Однією з актуальних проблем сьогодення постає гармонійний розвиток кожної особистості, що передбачає насамперед формування в неї світогляду та моральних ідеалів.

Тобто, специфіка розвитку суспільних відносин в Україні, зростання ролі особистості як головного суб'єкта цих відносин зумовлює необхідність глибокого аналізу духовної сфери нашого соціуму та пошуку оптимальних шляхів його морального відродження. Це стосується всіх громадян нашої держави, у тому числі й тих, хто позбавлений волі через скоєння аморальних учинків, злочинів. Ув'язнені як повноправні члени нашого суспільства мають право на ресоціалізацію після відбуття покарання. А завдання вітчизняних виправних закладів охоплюють роботу над тим, щоб злочинці не тільки зрозуміли переваги законослухняного життя на засадах моральних норм та правил, а й відчували у цьому природну потребу. А це, зі свого боку, зумовлює пошук таких підходів, які б визнавали пріоритет морально-духовних цінностей та забезпечували увагу до внутрішнього світу людини, що оступилася, вселяли їй віру в можливість кардинальних особистісних світоглядних змін.

На теоретико-методологічному рівні проблемам організації та здійснення виховної роботи з особами, які відбувають покарання у виправних закладах, присвячені наукові розвідки вітчизняних дослідників, як: В. Бадири, І. Богатирьової, С. Вєтошкіна [1], О. Дзюмана [5], В. Дрижака, Р. Калюжного, О. Карамана [7], В. Кульчицького, О. Лисодєд [6], С. Лучко, Н. Петрової, О. Пташинського, Г. Радова, М. Рибака [10], А. Степанюк [6], Г. Цибульської, І. Яковець [6] та ін. Перелічені науковці висвітлюють основні завдання, змістові аспекти й механізми здійснення виховної роботи у пенітенціарних закладах України радянського і сучасного періоду.

Зокрема, О. Дзюман основну увагу зосереджує на проведенні в установах виконання покарань організаційно-правових, соціально-економічних та ідеологічних заходів, спрямованих на створення підґрунтя до подальшої ресоціалізації засуджених після відбуття покарання [5, с. 34].

Зі свого боку М. Рибак наголошує на необхідності руйнування у засуджених під час відбування покарання їхніх колишніх антигуманних цінностей і натомість формування нової системи моральних норм і поглядів [10, с. 6].

Значну роль у процесі перевиховання осіб, які відбувають покарання, дослідниця Н. Перкова надає моральному вихованню. Зокрема вона розуміє під ним «… гуманне ставлення персоналу виправних колоній до засуджених як до осіб, що володіють необхідним моральним потенціалом, аби стати повноцінними громадянами суспільства» [9, с. 77].

Провідну роль морального виховання як складової виховної роботи з неповнолітніми засудженими увиразнювали і такі дослідники, як П. Вівчар [2], С. Дем'янчук [2], О. Караман [7], П. Лосик [2], Г. Потанін. У їхніх публікаціях висвітлюються питання, присвячені пошуку методів виховної роботи відповідно до ступеня моральної занедбаності осіб, позбавлених волі; а також особливості формування моральних цінностей у неповнолітніх злочинців тощо.

До прикладу, в контексті виховної роботи з особами, позбавленими волі, П. Вівчар, С. Дем'янчук і П. Лосик наголошували, що «…вона має базуватись на знаннях про рівень їх аморальності, з одного боку, а з іншого, – про внутрішній потенціал моральності, який завдяки послідовній систематичній роботі виправного закладу можна у них розвинути. Це означає, що займаючись перевихованням злочинців, потрібно ґрунтовно вивчити їх індивідуальні особливості. А для цього недостатньо тільки одного багаторічного спостереження за ними з фіксацією проявів поведінки, бо це лише зовнішня сторона, яка не свідчить про внутрішні зміни особистості» [2, с. 29]. Науковці зазначають, що злочинці вміють демонструвати прояви хорошої поведінки, так би мовити, «на показ», переслідуючи при цьому корисливі мотиви: «приспати» пильність виховників, добитися дострокового звільнення. За таких спонукань виховний вплив пенітенціарної установи можна вважати зведеним нанівець, адже опинившись у звичних умовах, звільнені вестимуть традиційний для них спосіб життя, не вважаючи його аморальним, злочинним [2, с. 31].

Отже, моральне виховання злочинців постає надто складним процесом, до якого недоцільно застосовувати шаблонний стереотипний підхід. У нашій науковій розвідці ми поставили собі за ***мету*** висвітлити сутнісні характеристики основних підходів до морального виховання засуджених у виправних закладах України у її радянський період та добу незалежності.

Зазначимо, що у всіх радянських виправно-трудових колоніях функціонували політичні відділи, які курували політико-виховну роботу в них. Із метою забезпечення її ефективності політичними відділами видавалися методичні рекомендації з різних напрямів роботи із засудженими, в тому числі – і з морального виховання (до прикладу, Методичні рекомендації з комплексного планування виховної роботи із засудженими (1975 р.), Методичні рекомендації з організації позакласної виховної роботи з учнями-засудженими у загальноосвітніх школах (1976 р.), Методичні рекомендації з організації роботи з особами, які відмовляються від суспільно корисної праці у виправно-трудових установах (1976 р.), Методичні рекомендації з організації морального виховання засуджених до позбавлення волі (1977 р.), Методичні рекомендації з диференційованого підходу до засуджених молодіжного віку при організації їх перевиховання (1977 р.), Методичні рекомендації з вивчення малих груп засуджених (1978 р.) та багато інших [4]).

Щобільше, задля вдосконалення політико-виховної роботи у кожній колонії були створені методичні ради в підрозділах і ради вихователів у загонах. Це були постійно діючі дорадчі органи, своєрідні науково-методичні лабораторії, яким удавалося поєднувати практичний досвід керівників загонів і теоретичну педагогічну підготовленість працівників вищих навчальних закладів, суспільно-політичний та юридичний кругозір членів спостережувальної комісії, життєву мудрість та робітничий гарт представників підприємств, які опікувалися виправно-трудовими колоніями. На засіданнях зазначених рад систематично аналізувався та узагальнювався практичний досвід кожного вихованця, велися пошуки більш ефективних форм та методів виховного впливу на засуджених щодо формування у них соціалістичної моралі. До речі, у виправно-трудових колоніях радянського періоду серед методів виховного впливу на ув’язнених переважали агітація і пропаганда, що ґрунтувалися на комуністичній ідеології; а також переконання у важливості дотримання норм та законів суспільного життя тощо.

Робота методичних рад контролювалася та ретельно аналізувалася політичним відділом виправно-трудової колонії. Так, у виступі заступника керівника політвідділу В.І. Мяснікова на одній із методичних конференцій, організованій ВТУ МВС Української РСР, звучала критика деяких методичних рад через формальність і неефективність їхньої роботи. Скажімо, позбавленою практичного спрямування посадовець вважав проблематику, яку обговорювали на їхніх засіданнях на кшталт: «Звіт про стан дисципліни засуджених», «Роль політичних занять у виховній роботі із засудженими» тощо, а також малоефективними рекомендації, які приймалися в результаті їхнього обговорення: «керівникам загонів глибше з’ясувати причини злочинності», «глибше вивчати кожного засудженого, зміни вносити в їх індивідуальні картки» та ін. Натомість В.І. Мясніков великого значення надає попередній роботі методичної ради та пропонує поради щодо її проведення: «Спочатку необхідно проаналізувати склад засуджених стосовно їхнього минулого (сімейного становища, професійної діяльності, середовища, в якому вони виховувалися й отримали освіту), потім з’ясувати, якій категорії засуджених притаманні ті чи ті злочини, далі встановити зв’язки з політичними відділами організацій чи підприємств, на яких працювали засуджені, щоб виявити більш детально причини скоєння ними правопорушень» [3, с. 42]. Власне така підготовча робота, на думку заступника керівника політвідділу, дасть можливість уникнути формалізму в роботі методичних рад, зробить їх засідання ефективними у пошуку оптимальних форм, методів та прийомів виховної роботи із засудженими з метою формування в них соціалістичної моралі. Серед чинників, які, на думку В.І. Мяснікова, мають безпосередній вплив на цей процес, – склад і атмосфера загону, в якому перебуває, позбавлений волі, ставлення до нього колективу загону, наявність у нього мотивації до виправлення та ефективність педагогічного впливу вихователя загону. При цьому головну роль серед означених чинників посадовець надавав діяльності вихователя, якого вважав «найближчим та найдоступнішим взірцем моральності для засудженого в умовах його перебування у виправно-трудовій колонії» [3, с. 43].

На значущості вихователя загону у формуванні в засуджених соціалістичної моральності наголошували і безпосередні працівники виправно-трудових колоній Української РСР (керівники політвідділів та керівники загонів) С. Брагінський, М. Михайлов, О. Хайлак, Г. Шейко, Ю. Шутов та ін.

Так, С. Брагінський надає визначального впливу у налагодженні взаємодії вихователя із засудженим встановленню між ними довірливих взаємин, сутність яких ніяким чином не ототожнює із ліберальним ставленням та вседозволеністю. Ідеться про доброзичливе ставлення вихователя, яке б вселяло у засудженого віру в його готовність до виправлення, до визнання моральних цінностей пріоритетними у своєму житті. На думку С. Брагінського, якщо вихователь переконає засудженого у щирості свого зацікавлення його виправленням, то він досягне у цьому процесі необхідних результатів [3, с. 12].

Наголошував на важливій ролі вихователя у формуванні у засуджених соціалістичної моралі і О. Хайлак. При цьому він основну увагу зосереджував на вихователеві як прикладові до наслідування: «…не тільки вихователі вивчають своїх вихованців (у даному випадку – засуджених), а й вони прискіпливо придивляються до виховників. Тобто вихователі є об’єктами їх щоденного вивчення. Тому тут важливі всі деталі: як вони одягнені, манери їхньої комунікації з колегами, із засудженими, наявність шкідливих звичок тощо» [3, с. 28].

Наголосимо, що згадані працівники виправно-трудових колоній у своїх публікаціях згадували про роботу методичних рад як про орган їхнього професійного вдосконалення. До діяльності методичних рад у цей час залучали викладачів інститутів, працівників юридичних установ, промислових підприємств, представників місцевих партійних органів, які відповідали за виправлення та перевиховання засуджених. У загонах також були обладнані методичні кабінети та кутки з виховної роботи, що містили відповідну методичну літературу.

Політичний відділ систематично проводив семінари та наради з вихователями; обговорення відповідних публікацій (журнал «До нового життя», газета «Зірка»); крім того, випускалися плакати («Передовий досвід – усім»); брошури «Слово вихователя», в яких описували передовий досвід виховної роботи найкращих вихователів та керівників загонів. Також велике значення відігравало проведення всесоюзних та всеукраїнських наукових конференцій, завдяки яким розширювався науковий кругозір працівників виправних колоній, поповнювалися їхні знання новинками психолого-педагогічної науки та технологіями здійснення виховної роботи щодо формування у засуджених соціалістичної моралі.

Із набуттям Україною незалежності суттєво змінилися підходи до організації виховної роботи серед засуджених у виправних колоніях загалом та до морального виховання як її основи. Звісно, це передовсім

пов'язано із суспільними змінами, із пріоритетами розвитку суверенної держави та пошуком моделі побудови суспільних взаємин на засадах демократії й гуманізму. Згідно з ними, кожна людина є цінністю держави і заслуговує гуманного ставлення до себе. Тому підґрунтям виховної роботи у вітчизняних виправних колоніях стало: визнання пріоритетності загальних прав і свобод кожної людини, а також реалізація індивідуально-особистісного підходу до здійснення виховного впливу на засуджених. Власне ці аспекти зафіксовані у нормативно-правовій базі діяльності цих установ, вихідним положенням яких вважаємо зміну у виправно-трудовому законодавстві використовуваного у радянський період терміна «політико-виховна робота» у грудні 1992 р. на «виховну роботу», що засвідчує здійснення виховної роботи з орієнтацією на потреби демократичного українського суспільства, яке відкидає сповідування комуністичної радянської ідеології, зосереджуючи основну увагу на особистості. При цьому наголошувалося, що «…організація виховного впливу буде наповнена конкретним змістом, а до її здійснення передбачено залучати батьків, інших близьких родичів, представників громадських та релігійних організацій, благодійних фондів» [8].

Принагідно зазначимо, що термін «виховна робота» в оновленому КВК України 2003 р. трансформувався у поняття «соціально-виховна робота із засудженими», яке залишилося актуальним і в новій його редакції 2021 року. У контексті досліджуваної нами проблематики акцентуємо, що у статті 124 названого документу серед основних напрямів соціально-виховної роботи із засудженими до позбавлення волі визначено моральне, правове, трудове, естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне, а також інші види виховання. До речі, моральний аспект займає першорядне місце та тлумачиться, як «…сприяння становленню чітких моральних орієнтирів ув'язнених відповідно до правових норм і вимог суспільно-корисної діяльності» [8].

Усі перелічені аспекти свідчать про зростання значення морального виховання у системі сучасної соціально-виховної роботи у виправних колоніях. Прикметно, що за зміни основних підходів до її реалізації ефективність виховання визначається не стільки зовнішніми поведінковими змінами у системі взаємин «людина – людина», скільки глибинними, пов'язаними з формуванням моральної свідомості. Звісно, такі зміни можливі у разі створення у виправних колоніях належних умов, які б сприяли послідовному розвитку морального потенціалу засуджених. Вихідною позицією у цьому процесі фахівці називають перебудову більш чи менш стійкого негативного стереотипу ставлень засуджених до соціуму, закріпленого в їх аморальному досвіді, а його кінцевою метою – прийняття позбавленим волі традиційних моральних цінностей суспільного життя, які стають його особистісними у подальшій життєдіяльності.

Як відомо, для ув'язнених особливо актуалізуються питання сенсу свого життєвого шляху та його ціннісних орієнтирів. Це пов'язане з ізольованістю від суспільних процесів та родинного життя, обмеженим спілкуванням із рідними та близькими людьми тощо. Власне відповіді на ці фундаментальні для кожної людини питання засуджені можуть отримати під час спілкування зі священнослужителями. Тому великим досягненням на сучасному етапі реформування пенітенціарної системи вважаємо налагодження співпраці між релігійними організаціями та адміністраціями установ виконання покарань. Умови їхньої співпраці визначені у вітчизняних загальних нормативно-правових документах (Конституція України, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», Кримінально-виконавчий кодекс та ін.) та регулюються відомчими нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань (Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, Програма диференційованого виховного впливу на засуджених «Духовне відродження»), що засвідчують вибудову співробітництва між релігійними організаціями і адміністраціями установ виконання покарань на основах системності й концептуальності.

Згідно з нормативно-правовою базою, духовно-просвітницьку роботу у виправних колоніях можуть здійснювати релігійні організації різних конфесій, тобто засуджені мають право обирати якусь одну з них. Адміністрація установи хоч і не надає переваги певній конфесії, все ж чітко регламентує діяльність релігійних організацій: визначає час та умови проведення богослужінь, обрядів, церемоній та зустрічей із позбавленими волі. Серед форм та методів духовно-морального виховання, які використовують священнослужителі у роботі з ув'язненими ефективними виховники (працівники виправних колоній) вважають: індивідуальні бесіди, реколекції, розповсюдження релігійної літератури, облаштування капличок чи кутків релігійного виховання тощо.

Вважаємо, що системна і цілеспрямована робота релігійних організацій допомагає засудженим у пошуках істини соціального буття, усвідомлення сутності добра і зла, в умінні оцінити доброчинне та злочинне, соціально ціннісне та антисоціальне, у спонуканні себе до духовно-морального самовиховання.

Висновки. Основою виховної роботи виправних колоній вважаємо моральне виховання засуджених, яке впродовж досліджуваного нами періоду зазнало сутнісних організаційно-педагогічних змін. Передовсім це еволюція його мети та завдань: від формування у засуджених переконання у важливості дотримання норм і законів суспільного життя у радянський період до сприяння становленню чітких моральних орієнтирів відповідно до правових суспільних норм та вимог. Тобто сьогодні пріоритетність надається не стільки зовнішнім змінам у поведінці засудженого, скільки глибинним, пов'язаним із формуванням у нього моральної свідомості.

Відбулась і зміна педагогічного інструментарію реалізації мети та завдань морального виховання ув'язнених у виправних колоніях. Замість засобів зовнішнього впливу, які ґрунтувалися на комуністичній ідеології та мали відповідне політичне підґрунтя, вихідними положеннями виховної роботи у виправних колоніях стали визнання пріоритетності загальних прав і свобод кожної людини, а також реалізація

індивідуально-особистісного підходу до здійснення виховного впливу. До співпраці з адміністраціями виправних колоній у реалізації завдань морального виховання сьогодні передбачено залучати батьків, інших близьких родичів, представників громадських та релігійних організацій, благодійних фондів, на відміну від радянського періоду, де співпраця велася тільки з представниками місцевих політичних відділів, працівниками вищих навчальних закладів, членами спостережувальної комісії та представниками підприємств, які опікувалися виправно-трудовими колоніями.

Використана література:

1. Ветошкин С. Пенитенциарная педагогика в теории и практике : монография. Москва : МГСУ «Союз», 2001. 240 с.
2. Вівчар П. В., Дем'янчук С. П., Лосик П. С. Особливості морально-правового виховання неповнолітніх засуджених в умовах виховних колоній. Тернопіль: ТНЕУ, 2010. 200 с.
3. Воспитательная работа в отряде: из опыта работы начальников отрядов исправительно-трудовых колоний по перевоспитанию заключенных. Киев : Политический отдел исправительно-трудовых учреждений МВД Украинской ССР, 1962. 49 с.
4. Воспитательная работа с осужденными : сб. док. в помощь нач. отряда и воспитателю / сост. : И.С. Москалюк, Д.В. Малышев, Б.Л. Шабельский. Киев : РИО МВД УССР, 1981. 426 с.
5. Дзюман О. Проблеми реалізації соціальної роботи із засудженими в установах виконання покарань. *Проблеми запобігання злочинності в органах і установах виконання покарань* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 21 груд. 2006 р.). Чернігів, 2007. С. 34–36.
6. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: монографія / А. Степанюк, І. Яковець, О. Лисодєд та ін. ; за заг. ред. А. Степанюка. Харків : Кроссроуд, 2011. 326 с.
7. Караман О. Сутність і зміст соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах. *Соціальна педагогіка* : *теорія та практика*. 2011. № 2. С. 65–74.
8. Кримінально-виконавчий кодекс України. [Електронний ресурс]. – URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text.
9. Перкова Н. Гендерні аспекти виконання покарання у вигляді довічного позбавлення волі. *Соціально-виховні та психологічні аспекти діяльності пенітенціарного персоналу із засудженими до довічного позбавлення волі в Україні* : матеріали круглого столу (м. Біла Церква, 11 груд. 2008 р.). Біла Церква : БУППП ДПтС України, 2008. С. 75–82.
10. Рыбак М. Правовые вопросы политико-воспитательной работы с лицами, отбывающими наказание в исправительно-трудовых учреждениях : автореф. дисс. … канд. юрид. наук : 12.715; Сарат. юрид. ин-т им. Д. И. Курского. Саратов, 1972. 20 с.

References:

1. Vetoshkin S. Penitentsiarnaia pedagogika v teorii i praktike : monohrafiia. [Penal pedagogy in theory and practice]. Moskva : MGSU «Soyuz», 2001. 240 s. [in Russian].
2. Vivchar P.V., Demianchuk S.P., Losyk P.S. Osoblyvosti moralno-pravovoho vykhovannia nepovnolitnikh zasudzhenykh v umovakh vykhovnykh kolonii. [Peculiarities of moral and legal education of under-aged convicts in conditions of corrective colonies.] Ternopil: TNEU, 2010. 200 s. [in Ukrainian].
3. Vospitatelnaia rabota v otriade: iz opyta raboty nachalnikov otriadov ispravytelno-trudovykh kolonii po perevospytaniiu zakliuchennykh. [Upbringing work in a squad: from the experience of heads of squads on re-education of convicts.] Kiev : Politicheskii otdel ispravytelno-trudovykh uchrezhdenii MVD Ukrainskoi SSR, 1962. 49 s. [in Russian].
4. Vospitatelnaia rabota s osuzhdennymi : sb. dok. v pomoshch nach. otriada i vospitateliu / sost. : Y.S. Moskaliuk, D.V. Malyshev, B.L. Shabelskii. [Educational work with convicts.] Kiev : RIO MVD USSR, 1981. 426 s. [in Russian].
5. Dziuman O. Problemy realizatsii sotsialnoi roboty iz zasudzhenymy v ustanovakh vykonannia pokaran. [Issues of implementation of social work with convicts in penal institutions.] Problemy zapobihannia zlochynnosti v orhanakh i ustanovakh vykonannia pokaran : zb. materialiv mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Chernihiv, 21 hrud. 2006 r.). Chernihiv, 2007. S. 34–36. [in Ukrainian].
6. Zasoby vypravlennia i resotsializatsii zasudzhenykh do pozbavlennia voli: monohrafiia / A. Stepaniuk, I. Yakovets, O. Lysodied ta in. ; za zah. red. A. Stepaniuka. [Means of correction and re-socialization of convicts sentenced to deprivation of liberty: monograph.] Kharkiv : Krossroud, 2011. 326 s. [in Ukrainian].
7. Karaman O. Sutnist i zmist sotsialno-pedahohichnoi roboty z nepovnolitnimy zasudzhenymy v penitentsiarnykh zakladakh. [The Essence and content of social educational work with convicts in penal institutions.] Sotsialna pedahohika : teoriia ta praktyka. 2011. № 2. S. 65–74. [in Ukrainian].
8. Kryminalno-vykonavchyi kodeks Ukrainy. [Criminal Procedure Code of Ukraine] [E-resource]. – Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text. [in Ukrainian].
9. Perkova N. Henderni aspekty vykonannia pokarannia u vyhliadi dovichnoho pozbavlennia voli. [Gender aspects of serving a life sentence.] Sotsialno-vykhovni ta psykholohichni aspekty diialnosti penitentsiarnoho personalu iz zasudzhenymy do dovichnoho pozbavlennia voli v Ukraini : materialy kruhloho stolu (m. Bila Tserkva, 11 hrud. 2008 r.). Bila Tserkva : BUPPP DPtS Ukrainy, 2008. S. 75–82. [in Ukrainian].
10. Rybak M. Pravovyie voprosy politiko-vospitatelnoi raboty s litsamy, otbyvaiushchimi nakazanie v ispravitelno-trudovykh uchrezhdeniiakh : avtoref. diss. … kand. yurid. nauk : 12.715 [Legal aspects of political and educational work with persons serving punishment in corrective institutions: dissertation abstract.]; Sarat. yurid. yn-t ym. D. Y. Kurskoho. Saratov, 1972. 20 s. [in Russian].

Kupets O. Essential characteristics of moral education of convicts in correctional facilities of Ukraine 2nd half of the 20th – beginning of the 21st century

The article examines the main approaches to the organization and implementation of moral education in Ukrainian corrective colonies in the late 20th – early 21st centuries; analyses its normative and legal basis (Corrective Labor Code of Ukraine (1970); Criminal Procedure Code of Ukraine (2004)) and teaching materials (Methodical recommendations on the organization of moral education of convicts sentenced to deprivation of liberty (1977), Regulations on the Organization of Social, Educational and Psychological Work with Convicted Persons (2013)).

It has been studied that in the Soviet period, the goal and objectives of moral education of persons deprived of their liberty included the formation of their beliefs in the importance of following the norms and laws of social life. The specified goal could be achieved thanks to appropriate methods and means of external influence, which were based on the communist ideology and had a specific political basis. The article highlights the role and importance of representatives of local political departments in moral education of the convicted, as well as the role of representatives of enterprises that took care of corrective labor colonies, employees of higher educational institutions, and members of the observation committee.

It is emphasized that after the declaration of Ukraine's independence, approaches to the organization of moral education of convicts have changed, the concept now presupposes the promotion of the formation of clear moral guidelines in prisoners in accordance with legal social norms and requirements. It has been noted that with such approaches, priority is given not so much to changes in the external behavior of the convict's personality, but to deep changes related to the formation of his/her moral consciousness. It has been proved that in the implementation of moral education objectives, the importance should be placed on active cooperation between corrective colonies' administrations and prisoners' parents or other close relatives, representatives of public and religious organizations, charitable foundations, etc.

Key words: *corrective labor colonies, corrective colonies, educational work, moral education, spiritual and moral education, convicts.*

УДК 378.091.3:37.091.2-057.18
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.19

Кушнірук С. А.

РОЗВИТОК ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ІВЕНТ-ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті проаналізовано основні концептуальні підходи до формування понятєво-термінологічної грамотності майбутніх педагогів-організаторів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» і відповідно до запитів сьогодення науково обґрунтовано доцільність її формування з метою якісної професійної підготовки висококваліфікованого та конкурентоспроможного педагога. Керуючись логікою й основними категоріями, поняттями й термінами педагогіки дозвілля, створено предметно-тематичну класифікацію термінів івент-освіти, що відображена у понятєво-термінологічних групах, які охоплює логіко-лексичні особливості освітніх компонетів психолого-педагогічної, загальнопрофесійної, науково-предметної та варіативні складових професійної підготовки. При цьому враховуються різні типи логічних зв'язків: родо-видові, видо-видові, причинно-наслідкові тощо. З'ясовано, що наукова термінологія івент-педагога у виокремлених понятєво-термінологічних групах складається із простих лексем-термінів і складних термінів або термінів-словосполучень. У ході організації та здійснення термінологічної роботи окреслено провідні аспекти формування і розвитку понятєво-термінологічної компетентності майбутнього івент-педагога у процесі фахової підготовки. Грунтовний аналіз змісту загальних і фахових компетентностей, охоплений ОПП «Педагогіка дозвілля», уможливив простежити ступені становлення, утворення та розвитку понятєво-термінологічної грамотності майбутніх педагогів-організаторів упродовж усього періоду навчання у ЗВО. Встановлено, що основу понятєво-термінологічної грамотності майбутніх фахівців-організаторів культурно-дозвілєвої діяльності становлять власне педагогічна та фахова (спеціальна) термінологія, що репрезентує педагогіку дозвілля як культурно-освітню галузь, до якої дотичні терміносистеми суміжних гуманітарних наук.

Ключові слова: *освітньо-професійна програма, освітні компонети, івент-освіта, понятєво-термінологічна грамотність, термін, поняття, категорія.*

Економічний та соціальний розвиток незалежної України й трансформаційні зрушення у всіх освітніх сферах вітчизняної освіти обумовлюють посилення вимог державних стандартів і працедавців щодо професійної підготовки випускників педагогічних закладів вищої освіти, зокрема тих, де здійснюється фахова підготовка майбутніх івент-педагогів, у ході якої враховуються методологія й особливості їх професійної діяльності. У процесі загальної та професійно-педагогічної підготовки здобувачів вищої освіти в галузі педагогіки дозвілля чільне місце належить формуванню у їхній свідомості й професійній діяльності понятєво-термінологічної грамотності, основу якої становлять інтегральні, загальні та фахові компетентості, що забезпечують програмні результати навчання та є запорукою професійного становлення і самовдосконалення майбутнього фахівця у сфері педагогіки дозвілля.

На основі ґрунтовного аналізу статей у науковій періодиці та довідкових джерелах було з'ясовано, що понятєво-термінологічна (термінологічна, професійно-термінологічна) компетентність майбутніх фахівців у галузі освіти становить предмет дослідження наукового доробку як вітчизняних, так і зарубіжних учених (Н. Абрамченко, Н. Бордовська, Л. Вікторова, І. Власюк, Є. Кошкіна, І. Назаренко, Г. Ракшанова й інші) та переважно інтерпретується як здатність і готовність здобувача вищої освіти грамотно (коректно) послуговуватися науковою термінологією у повсякденній трудовій діяльності у ході

кваліфікованого вирішення професійних завдань. Доцільне та коректне застосування майбутнім фахівцем категорій та понять, що становлять основу терміносистеми за спеціальністю, є показником якості засвоєння ним освітніх компонентів й оволодіння технологіями професійної діяльності, а також передумовою ефективності подальшого самоствердження як професіонала в обраній сфері трудової діяльності [1; 3, С. 115-118].

Отже**, мету статті** становить процес розвитку понятєво-термінологічної грамотності як складової професійної компетентності майбутнього івент-педагога, що ґрунтується на опануванні ним фахової терміносистеми з урахуванням здобутків світового та вітчизняного досвіду професійної підготовки в установах вищої освіти, впровадженні практико-зорієнтованої спрямованості у процесі виконання здобувачем вищої освіти культурно-освітніх проєктів за допомогою застосування обов’язкових компонентів бакалаврської освітньо-професійної програми.

Освітньо-професійна програма «Педагогіка дозвілля» підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки складається з освітніх компонентів, що утворюють цикли загальної, професійної (психолого-педагогічної, науково-предметної) та практичної підготовки (освітні компоненти: «Дозвіллєзнавство», «Теорія освітньо-дозвлілєвої діяльності», «Педагогіка», «Педагогіка і психологія творчості», «Педагогічна інноватика в освітньо-дозвіллєвій сфері», «Основи науково-педагогічних досліджень», «Управління освітньо-дозвіллєвими проєктами», «Методика організації дозвілля у контексті івент-освіти», «Арт-педагогіка» тощо.) Варіативна складова навчального плану адаптується до навчальних можливостей студентів й відображає їх професійні інтереси (освітні компоненти – «Ігрові технології дозвілля», «Pr-технології в культурно-освітній діяльності», «Сучасні анімаційно-рекреаційні технології», «Методика організації дозвілля різних вікових і соціальних груп населення», «Технології створення та проведення анімаційно-розважальних програм і заходів» тощо) [3, С. 115-118].

Керуючись логікою й основними категоріями, поняттями й термінами педагогіки дозвілля, створено предметно-тематичну класифікацію термінів івент-освіти, що відображена у понятєво-термінологічних групах [5, С. 17-27]. *Понятєво-термінологічна група* охоплює логіко-лексичні особливості понять і термінів шляхом виокремлення основного системотвірного терміна (категорії) чи похідних понять, що утворюють термінологічне поле, й відповідно до внутрішньогрупової ієрархії відображає видо-родові зв’язки між ними [2, С. 107-113; 5, С. 17-27]. Основні понятєво-термінологічні групи предметно-тематичної класифікації категорійно-понятєвого апарату педагогіки дозвілля репрезентовано *понятєво-термінологічними полями*, що утворені термінами, категоріями, поняттями – членами однієї групи.

Так, класифікація категорійно-понятєвого апарату, що охоплює *загальнопрофесійну підготовку* містить такі понятєво-термінологічні групи: 1) «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Історія української державності», «Українська культура», «Сучасні інформаційні технології», «Безпека життєдіяльності», «Екологія», «Філософія», «Етика і естетика» та інші; 2) *психолого-педагогічну підготовку* – понятєво-термінологічні групи: «Теорія та історія педагогіки», «Психологія», «Основи інклюзивної освіти», «Основи андрагогіки та герогогіки» тощо; 3) *науково-предметну підготовку* – понятєво-термінологічні групи: «Культурологія дозвілля», «Теорія та історія дозвіллєзнавства в Україні й закордоном», «Теорія та методологія культурно-освітньої дозвіллєвої діяльності», «Педагогіка та психологія творчості», «Основи мистецької педагогіки та інтеграція мистецтв у культурно-освітній системі дозвілля», «Арт-педагогіка й основи розвитку креативності», «Основи науково-педагогічних досліджень» та інші; 4) *варіативну складову професійної підготовки* – понятєво-термінологічні групи: «Основи професійно-педагогічного самовдосконалення»; «Основи сценічного мовлення»; «Основи вокальної та ритмопластичної творчості»; «Проєктна та франчайзингова системи дозвілля»; «Івент-технології у сфері дозвілля»; «Арт-терапевтичний практикум» тощо.

Вважаємо доцільним наголосити, що всередині виокремлених понятєво-термінологічних груп можуть бути застосовані різні типи логічних зв’язків: родо-видові, видо-видові, причинно-наслідкові, цілого та часткового, тотожності, протилежності, послідовності тощо.

Основна наукова термінологія івент-педагога у виокремлених понятєво-термінологічних групах складається із простих лексем-термінів: «дозвілля», «подія», «педагогіка», «сім’ї», «аніматор», «рекреація», «аматор», «музей», «клуб», «парк», «театр», «гра», «знання», «освіта», «пам’ять», «мовлення», «оцінка», «поведінка», «увага», «уміння», «спілкування», «взаємозв’язок», «самостійність»; складних термінів або термінів-словосполучень: «педагогіка дозвілля», «педагог-організатор», «івент-педагог», «культурно-освітня дозвілєва діяльність», «педагогічно-рекреаційна діяльність», «арт-педагогіка», «музейна педагогіка», «організація педагогічно-дозвіллєвої діяльності», «педагогічно-рекреаційні проєкти», «анімаційно-волонтерська діяльність», «суб’єкт-суб'єктна партнерська взаємодія», «ділова гра», «арт-тренінг», «культурно-освітнє моделювання», «рекреаційне консультування» та інші [3, С. 115-118].

Опанування здобувачами вищої освіти наукової термінології у царині педагогіки дозвілля відбувається у ході теоретичних (різні види лекцій: вступна, проблемно-оглядова, лекція-бесіда, лекція-диспут тощо), семінарських, лабораторних і практичних заняттях. Практична складова професійної підготовки майбутніх івент-педагогів передбачає залучення студентів до участі у ділових і рольових іграх, розроблення авторських (індивідуальних або колективних) культурно-освітніх проєктів/технологій анімаційного дозвілля,

конструювання орієнтовного плану виховної роботи педагога-організатора, укладання цільових арт-терапевтичних практикумів тощо.

У процесі опанування здобувачами вищої освіти навчальної інформації з освітніх компонетів, що об'єднані у цикл фахової підготовки, відбувається поступове узагальнення, становлення і розвиток термінів, категорій та понять, що утворюють основу професійної терміносистеми, якою послуговуються майбутні івен-педагоги для виконання завдань навчально-наукової та професійно-трудової діяльності, а також у повсякденному житті.

Під час ведення навчальних занять й у ході керування самостійною й навчально-науковою та професійно-трудовою діяльністю майбутніх фахівців у сфері педагогіки дозвілля викладачі кафедри та провідні спеціалісти у галузі івент-освіти формують у їхній свідомості уявлення про поняття, терміни і номени галузевої науки, а саме: ознайомлюють студентів із семантикою та етимологією лексичних одиниць – категорій, понять і термінів, що утворюють терміносистему, стежуть за дотриманнями ними мовних правил і норм, рецензують їхні усні та письмові відповіді, залучають їх до участі у різноманітних видах комунікативних вправ для моделювання, організації, імітування, розв'язання та аналізу типових (іноді конфліктних) ситуацій у царині професійного спілкування.

У ході організації та здійснення термінологічної роботи доцільно враховувати такі аспекти:

– практичні завдання обов'язкових освітніх компонентах із дисциплін, охоплених циклами загальної, професійної (психолого-педагогічної, науково-предметної), практичної підготовки, мають бути спрямовані на контекстне опрацювання термінологічних одиниць (категорій, понять, термінів), з'ясування їх семантики та етимології;

– у процесі роботи над термінологічною лексикою слід орієнтуватися на створення й ведення здобувачем вищої освіти активного термінологічного словника, який забезпечить йому вільне оперування лексичними одиницями, що утворюють основу фахової терміносистеми;

– необхідно враховувати взаємозв'язок термінологічних систем вікової та педагогічної психології, дидактики, валеології та педагогіки дозвілля, що мають спільну основу – терміни суміжних гуманітарних наук: здійснювати семантико-етимологічний аналіз термінів, категорій та понять становлення і розвитку виокремлених понятєво-термінологічних груп і полів.

Освітньо-професійна програма «Педагогіка дозвіля» для підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки укладена відповідно до мети і завдань професійної підготовки майбутніх педагогів-організаторів у закладах вищої педагогічної освіти. Серед яких провідними є: підвищення загальнокультурного й інтелектуального рівнів майбутніх фахівців у сферах івент-освіти і рекреації, формування у їхній свідомості уявлень про загальну, професійну та понятєво-термінологічну компетентності відповідно до окреслених у чинних в Україні законодавчих і нормативно-правових документах завдань освіти й виховання; сприяння становленню та розвитку *інтегральних, загальних та фахових компетентностей майбутнього івент-педагога* відповідно до НРК України – 7 рівень; FQ-EHEA – перший цикл; QF-LLL – 6, Стандарту вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня освіти, ступеня вищої освіти – бакалавр, галузь знань – 01 Освіта/ Педагогіка [1; 4; 6].

У науковій періодиці та довідникових джерелах термін «*інтегральна компетентність»* інтерпретовано переважно як здатність майбутнього фахівця вирішувати професійно-педагогічні завдання та розв'язувати проблеми у галузі педагогічно-дозвіллєвої діяльності й рекреації, послуговуючись при цьому відповідними контекстними технологіями, адаптованими теоріями та психолого-педагогічними методами [4; 7; 8].

Оскільки педагогічна терміносистема є складовою предметних знань майбутніх педагогів-організаторів, то формування і розвиток понятєво-термінологічної компетентності у процесі його фахової підготовки обумовлюється здатністю вирішувати професійно-педагогічні завдання та розв'язувати проблеми у галузі педагогічно-дозвіллєвої діяльності й рекреації, що свідчить про сформованість у них умінь застосовувати відповідні контекстні технології, адаптовані теорії та психолого-педагогічні методи. Водночас, серед загальних компетентностей, що вказують на опрацювання здобувачами вищої освіти термінологічної системи за фахом, вважаємо доцільним виокремити такі: здатність усвідомлювати межі понятєво-термінологічних груп педагогіки, психології та філософії освіти та здатність застосовувати адекватні до цілей соціально-культурної діяльності управлінські технології та техніки міжособистісної взаємодії з людьми – представниками різних соціальних груп і вікових категорій. Перша загальна компетентність засвідчує сформованість умінь майбутніх фахівців у сфері педагогіки дозвілля послуговуватися загальною педагогічною термінологією на різних ступенях організації освітнього процесу у ЗВО. Друга – активність у користуванні майбутнього педагога-організатора фаховою терміносистемою під час професійної комунікації з метою розкриття суті понять івент-освіти.

Грунтовний аналіз змісту загальних компетентностей, охоплений ОПП «Педагогіка дозвілля», уможливлює простежити ступені становлення, утворення та розвитку понятєво-термінологічної грамотності майбутніх педагогів-організаторів упродовж усього періоду навчання в ЗВО (див. табл. 1).

Варто наголосити, що відображений у таблиці 1 перелік понятєво-термінологічних груп освітніх компонентів (ПТГОК), які забезпечують формування певної загальної компетентності, становить зміст

поняттєво-термінологічної компетентності, не ранжований за значимістю, але відповідний переліку обов’язкових освітніх компонентів ОПП «Педагогіка дозвілля».

Таблиця 1

Аналіз змісту загальних компетентностей, які забезпечують поняттєво-термінологічну грамотність майбутніх педагогів-організаторів (фрагмент)

Загальна компетентність	Поняттєво-термінологічна компетентність	Поняттєво-термінологічні групи освітніх компонентів (ПТГОК)
ЗК1. Здатність усвідомлювати межі поняттєво-термінологічних груп і полів педагогіки, психології та філософії освіти.	Грунтується на основі логіко-семантичного аналізу складників термінносистеми педагогіки, психології та філософії освіти з утворенням відповідних поняттєво-термінологічних груп і полів	1. ПТГОК «Українська культура»» 2. ПТГОК «Філософія» 3. ПТГОК «Етика і естетика» 4. ПТГОК «Екологія» 5. ПТГОК «Педагогіка» 6. ПТГОК «Історія педагогіки» 7. ПТГОК «Педагогічна творчість» 8. ПТГОК «Вступ до спеціальності» 9. ПТГОК «Основи науково-педагогічних досліджень» 10. ПТГОК «Педагогіка і психологія творчості»
ЗК2. Здатність зберігати настанови моралі, послуговуватися здобутками національної культури та досягнення суспільства й примножувати їх на основі усвідомлення закономірностей становлення і розвитку педагогіки дозвілля як культурно-освітньої галузі та її значення і місця у загальній системі гуманітарного знання.	Охоплює етимологічний і логіко-семантичний аналіз розуміння загальної терміносистеми гуманітарного знання, а саме поняттєво-термінологічних груп і полів, що відображають становлення та розвиток термінології педагогіки дозвілля як культурно-освітньої галузі; контроль за сформованістю активного термінологічного словника	1. ПТГОК «Історія української державності» 2. ПТГОК «Українська культура» 3. ПТГОК «Етика і естетика» 4. ПТГОК «Теорія культурно-освітньої дозвіллєвої діяльності» 5. ПТГОК «Дозвіллєзнавство» 6. ПТГОК «Культурологія дозвілля» 7. ПТГОК «Основи мистецької педагогіки» 8. ПТГОК «Дозвілля в освітніх системах різних країх світу»

Відображений у сформульованих тлумаченнях категорій, термінів та понять й прогнозованих програмних результатах навчання нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти за ОПП «Педагогіка дозвілля» є спільним та єдиним підходом у вивченні студентами всіх освітніх компонентів. При цьому рівень сформованості поняттєво-термінологічної грамотності майбутніх педагогів-організаторів виразно окреслює такі програмні результати навчання: як уміння оперувати основними категоріями та поняттями педагогіки дозвілля, теорії і методики культурно-дозвіллєвої діяльності тощо.

Детальний аналіз переліку фахових компетентностей здобувачів вищої освіти за ОПП «Педагогіка дозвілля» дає підстави також окреслити їх взаємозв’язок з поняттєво-термінологічною грамотністю та компетентністю (див. табл. 2).

Описані в ОПП «Педагогіка дозвілля» мовою компетентностей програмні результати навчання надають першочергової ваги професійній підготовці фахівця, який вільно послуговується основними знаннями та поняттями з педагогіки, психології, педагогіки дозвілля, теорії і методики культурно-дозвіллєвої діяльності тощо. Але програмні результати навчання охоплюють не лише знання педагогічної термінології та номенклатури, але й уміння майбутнього педагога-організатора конструктивно розв’язувати професійні й проблемні завдання, здійснювати суб’єкт-суб’єктну, педагогічно доцільну, партнерську взаємодію на основі врахування настанов загальнолюдської та християнської етики і моралі; виявляти інтереси та потреби населення у різних видах культурно-дозвіллєвої діяльності й рекреації з урахуванням особливостей, віку, статі, освіти тощо. Отже, підсумовуємо, що ОПП «Педагогіка дозвілля» цілком зорієнтована на формування у майбутніх івент-педагогів фахової поняттєво-термінологічної грамотності й відповідної компетентності.

Висновок. Формування поняттєво-термінологічної компетентості у фаховій підготовці майбутніх івент-педагогів є однією з найважливіших скдадових якісної та відповідної до запитів сьогодення професійної підготовки висококваліфікованого та конкурентоспроможного педагога-організатора, який має грунтовні фахові знання й володіє сучасними професійно-педагогічними технологіями та вміннями щодо організації дозвілля з людьми різних соціальних груп і вікових категорій. Формування поняттєво-термінологічної грамотності здобувачів вищої освіти за ОПП «Педагогіка дозвілля» забезпечує певний комплекс терміносистем, які охоплені змістом освітніх компонентів з професійної підготовки майбутніх педагогів-організаторів культурно-освітньої діяльності та рекреації. В сучасних умовах розвитку вищої педагогічної освіти України, й івент-освіти зокрема, основу *поняттєво-термінологічної* грамотності майбутніх фахівців-організаторів культурно-дозвілєвої діяльності – становлять власне педагогічна та фахова (спеціальна) термінологія, що репрезентує педагогіку дозвілля як культурно-освітню галузь, до якої дотичні терміносистеми суміжних гуманітарних наук.

Таблиця 2

Детальний аналіз змісту фахових компетентностей, що забезпечують понятєво-термінологічну грамотність майбутніх педагогів-організаторів (фрагмент)

Фахова компетентність	Понятєво-термінологічна компетентність	Понятєво-термінологічні групи освітніх компонентів
ФК1. Здатність організовувати і здійснювати педагогічно-дозвіллєву і педагогічно-рекреаційну діяльність в установах культурно-освітнього та оздоровчо-педагогічного призначення.	Грунтується на знанні фахової термінології та вмінні оперувати нею й охоплює: систему знань про суть, принципи, функції, класифікацію, структуру, рівні та види дозвіллєвої діяльності; теоретичні та методичні основи та генезу культурно-освітньої дозвіллєвої діяльності; формування основних знань та світоглядних орієнтацій у культурно-освітньому та дозвіллєвому просторах; опанування теоретичних основ і поглиблення знань, умінь і навичок студентів з методики організації дозвілля у просторі івент-освіти; оволодіння методиками культурно-освітньої дозвіллєвої діяльності тощо.	1. ПТГОК «Екологія» 2. ПТГОК «Етика і естетика» 3. ПТГОК «Методика організації культурно-освітньої дозвіллєвої діяльності» 4. ПТГОК «Теорія культурно-освітньої дозвіллєвої діяльності» 5. ПТГОК «Дозвіллєзнавство» 6. ПТГОК «Основи мистецької педагогіки» 7. ПТГОК «Педагогіка культурно-дозвіллєвої діяльності» 8. ПТГОК «Проектна та франчайзингова системи дозвілля»
ФК3. Здатність усвідомлювати завдання професійно-педагогічної діяльності й аналізувати та передбачувати проблемні ситуації та ефективно розв'язувати їх.	Зумовлена опануванням фахової термінології, володінням уміннями розпізнавати терміни та поняття, встановлювати родо-видові зв'язки та відмінності між ними, створювати тезаурусні схеми, здійснювати формування понятєво-термінологічних груп і полів	1. ПТГОК «Педагогіка» 2. ПТГОК «Психологія» 3. ПТГОК «Історія педагогіки» 4. ПТГОК «Арт-педагогіка» 5. ПТГОК «Управління анімаційно-рекреаційними проектами» 6. ПТГОК «Дозвілля в освітніх системах різних країн світу»

Використана література:

1. Дениченко А., Мкртічян О., Білецька С., Ковтун А. Педагогіка дозвілля – запорука формування професійних компетентностей. Новий колегіум, 2020. С. 66–71.
2. Кушнірук С.А. Алгоритм формування категорійно-понятєвого апарату вітчизняної дидактики. Молодь і ринок, 6 (161), червень 2018, 107–113.
3. Кушнірук С.А. Формування понятєво-термінологічної компетентності івент-педагога всистемі професійної педагогічної підготовки. Партнерство в освіті та соціальній роботі: сучасні виклики та перспективи: матеріалиміжвузів. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 22лют. 2022 р.). Хмельницький: ПП "А.В. Царук", 2022. С. 115–118.
4. Кушнірук С.А., Дубровіна, І.В., Тепла О.М. Концептуальні підходи до формування змісту освітньо-професійної програми бакалаврськогорівня "Педагогіка дозвілля". Молодь і ринок.2022. No1 (199), січень 2022. С. 62–67.10.
5. Кушнірук С.А. Становлення і розвиток категорійно-понятєвого апарату вітчизняної дидактики (XVII – XX ст.). Частина 1. (XVII – поч. 60- х рр. XX ст.). О.С. Падалка (Наук. ред.). Київ: НПУ, 2018. С. 17-27.
6. Педагогіка дозвілля. Основи івент-освіти: навчально-методичний посібник / колектив авторів: Н.М. Дем'яненко, І.В. Дубровіна, Л.А. Іванова, Л.О. Мільто, В.І. Саюк, В.О. Смікал, Н.В. Яременко; за ред. Н.М. Дем'яненко. Київ: НПУ Драгоманова, 2022. 210 с.
7. Kushniruk S.A. Formation of readiness forresearch activity of students in the process of general-pedagogical preparation. Science and practice:Collection of scientific articles. Thorpe Bowker.Melbourne, Australia, 2016. С. 262–267.14.
8. Kushniruk S.A. Normative and legalframeworks of students' scientific and researchactivity in pedagogical universities of Ukraine (the 20th– beginning of the 21st century) // Perspectivedirections of scientific researches: Collection ofscientific articles. Agenda Publishing House,Coventry, United Kingdom, 2016. P. 302"305. URL : http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11690.

References:

1. Denychenko A., Mkrtichian O., Biletska S.,Kovtun A. (2020). Pedahohika dozvillia – zaporukaformuvannia profesiinykh kompetentnostei. [Leisure pedagogy is the key to the formation of professional competences]. New collegium, pp. 66–71. [in Ukrainian].
2. Kushniruk S.A. (2018). Alhorytm formuvannia katehoriino-poniattievoho aparatu vitchyznianoi dydaktyky. [Algorithm for the formation of the category-conceptual apparatus of domestic didactics].Youth & market. No.6 (161), pp. 107–113. [in Ukrainian].
3. Kushniruk S.A. (2022). Formuvanniaponiattievo-terminolohichnoi kompetentnosti ivent-pedahoha v systemi profesiinoi pedahohichnoipidhotovky [Formation of conceptual andterminological competence of event teacher in thesystem of professional pedagogical training]. Partnerstvo v osviti ta sotsialnii roboti: suchasnivyklyky ta perspektyvy : materialy mizhvuziv.nauk.-prakt. konf. (Khmelnytskyi, 22 liut. 2022 r.). (Khmelnytskiy, February22, 2022). (pp. 115–118). Khmelnytskyi. [in Ukrainian].
4. Kushniruk, S.A., Dubrovina, I.V. & Tepla, O.M.(2022). Kontseptualni pidkhody do formuvanniazmistu osvitno-profesiinoi prohramy bakalavrskohorivnia "Pedahohika dozvillia" [Conceptual approachesto the formation of the content of the educationaland professional program of the bachelor's level"Leisure Pedagogy"]. Youth & market. No.1 (199), pp. 62–67. [in Ukrainian].
5. Kushniruk S.A. (2018). Stanovlennia i rozvytok katehoriino-poniattievoho aparatu vitchyznianoi dydaktyky (XVII – XX st.). Chastyna 1. (XVII – poch. 60- kh rr. XX st.). O.S. Padalka (Nauk. red.). [Formation and development of the category-conceptual apparatus of domestic didactics (XVII-XX centuries). Part 1. (XVII – early 60s of the XX century)]. Kyiv: NPU, pp.17-27. [in Ukrainian].

6. Pedahohika dozvillia. Osnovy ivent-osvity: navchalno-metodychnyi posibnyk. (2022). / kolektyv avtoriv: N.M. Demianenko, I.V. Dubrovina, L.A. Ivanova, L.O. Milto, V.I. Saiuk, V.O. Smikal, N.V. Yaremenko; za red. N.M. Demianenko. [Leisure pedagogy. Basics of event education: educational and methodological manual]. Kyiv: NPU Drahomanova, 2022. 210 p. [in Ukrainian].
7. Kushniruk, S.A. (2016). Formation of readinessfor research activity of students in the process ofgeneral-pedagogical preparation. Science and practice:Collection of scientific articles. Thorpe Bowker.Melbourne, Australia, pp. 262–267.
8. Kushniruk, S.A. (2016). Normative and legalframeworks of students’ scientific and researchactivity in pedagogical universities of Ukraine(the 20th“ beginning of the 21st century). Perspective directionsof scientific researches: Collection of scientificarticles. Agenda Publishing House, Coventry, UnitedKingdom, pp. 302”305. Available at: http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11690

Kushniruk S. Development of conceptual and terminological literacy of the future event-teacher in the professional training system

The article analyzes the main conceptual approaches to the formation of conceptual and terminological literacy among future teachers-organizers of the educational and qualification level "bachelor" and scientifically substantiates the expediency of its formation for high-quality, in accordance with today's demands, professional training of a highly qualified and competitive teacher. Guided by logic and the main categories, concepts and terms of leisure pedagogy, a subject-thematic classification of event-education terms was created, reflected in conceptual-terminological groups, which covers logical-lexical features of educational components of psychological-pedagogical, general professional, scientific-subject and variable components professional training. At the same time, various types of logical connections are taken into account: genus-species, species, cause-and-effect, whole and partial, identity, opposites, sequence, etc. It was found that the scientific terminology of the event-pedagogue in the selected conceptual and terminological groups consists of simple lexeme terms and complex terms or phrase terms. During the organization and implementation of terminological work, the main aspects of the formation and development of conceptual and terminological competence in the process of professional training were highlighted future event teacher. A fundamental analysis of the content of general and professional competences, covered in the educational and proffesional program "Pedagogy of leisure", made it possible to trace the stages of formation, formation and development of the conceptual and terminological literacy of future teachers-organizers throughout the entire period of study at the higher education institution. It has been established that the basis of the conceptual and terminological literacy of future specialists-organizers of cultural and leisure activities is actually pedagogical and professional (special) terminology, which represents leisure pedagogy as a cultural and educational field, to which the term systems of related humanities are related.

Key words: *educational and professional program, educational components, educational event, conceptual and terminological literacy, term, concept, category.*

УДК 811.161.2 : 37.02
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.20

Lebed Iu., Skrypnyk N., Yakovenko T., Kohutiuk O.

WORKING WITH THE TEXT DURING LESSONS OF THE PHILOLOGY CYCLE AS THE MAIN METHOD OF FORMING SOCIO-CULTURAL COMPETENCE

Modern educational documents declare the importance of sociocultural development of the individual. At the same time, we emphasize that the majority of students have an insufficient level of formation of sociocultural competence, which leads to problems of communicative implementation in a multicultural society. The article is devoted to the consideration of an important linguistic didactic issue – work with the text in the classes of the philological cycle for the formation of students’ socio-cultural competence. A graduate with developed socio-cultural competence is able to communicate successfully, navigate different cultures, European in particular and feel confident and comfortable in a different socio-cultural surrounding. The role of the formation of socio-cultural competence is clarified in the article. Its main structural components are considered. The peculiarities of working with texts regarding the formation of sociocultural competence are described; the stages and sequence of working with texts in the classes of the philological cycle are considered.

The main function of modern education is persons’ sociocultural adaptation in the world. Sociocultural competence of the individual contributes to this. Scientists interpret sociocultural competence as a quality characteristic of a person, this quality is based on a set of acquired knowledge of value orientations, knowledge of cultural and social spheres of life; as an important factor in personality development, its socialization in modern society, self-realization and cultural self-determination; as the ability and readiness for intercultural communication with speakers of other languages and cultures. The socio-cultural issues of the texts selected for work in the classes of the philological cycle will ensure the assimilation students’ spiritual and cultural values and moral norms and will contribute to their moral and aesthetic development.

A condition for the effective formation of students’ sociocultural competence is such an educational and methodological model that integrates personally oriented, competent, linguistic and cultural, axiological, text-centric, communicative-situational and creative approaches. Realization of socio-cultural goals is possible if the language is studied not as a structured system, but it is studied through the prism of the cultural dimension. It is the work with the text aimed at the formation of socio-cultural competence.

Key words: *text, didactic text, competence, sociocultural competence, content lines, language personality, language education, structure of sociocultural competence.*

(статтю подано мовою оригіналу)

As a result of Ukraine's integration into the European and world educational space, it became necessary to prepare future professional specialists for more consolidated intercultural communication [7, p. 317]. The need for the formation and development of a nationally conscious, spiritually rich, European-integrated language personality in an independent Ukrainian state dictates the need to generate socio-cultural knowledge and skills in students. It is during the classes of the philological cycle that students' «socio-cultural growth» takes place. The teacher, selecting the text material for the lesson, helps students to learn not only Ukrainian culture, but also world, European culture in particular. Note that at the current stage, the process of developing cultural heritage has its own characteristics. The tendency to rethink the role and meaning of cultural heritage consists in the desire not only to preserve it in its original form, but also to introduce it actively into the format of current life.

In the conditions of subject competence-oriented learning of the Ukrainian language, when the teacher pays the main attention to the formation of subject competences, the tutor must remember that one of the strategic tasks of Ukrainian-language education is the assimilation of socio-cultural experience embodied in linguistic form by the students. These priorities are recognized as challenges of the time due to intensive socio-political and socio-economic transformations, European integration and globalization processes [6, p. 293]. The formation of the specified educational task is largely influenced by social factors, as well as the development of the cultural direction in modern linguistics (Yermolenko S., Zhaivoronok V., Kononenko V., Matsko L., etc.). The importance of socio-cultural development of a growing personality is declared in national educational documents. At the same time, we must state the insufficient level of formation of sociocultural competence in many students, that, in turn, is the cause of problems in their communicative implementation in a multicultural society. Studying the scientific literature dedicated to the solution of the outlined problem shows that some issues of the theory and practice of the sociocultural development of the linguistic personality are revealed in the works of didactic philologists (Vashulenko M., Golub N., Horoshkina O., Klymova K., Melnyk T., Pentylyuk M., Ostapenko N., Potapenko O., Semenog O., Skurativskyi L. and others). A. Nikitina in her studies emphasizes that the key in philologist teachers' work should be the cultivation of respect for the speech traditions of the Ukrainian people, the desire to imitate these traditions, primarily ethical and aesthetic, to learn typical frames, precedent phenomena in the form of precedent names, texts, situations, etc. [3, p. 149]. The work of O. Potapenko is devoted to the linguistic and cultural, noospheric paradigm of Ukrainian language learning [4]. A. Yarmolyuk's research focuses on the formation of sociocultural competence of high school students in the process of working on the text [5]. However, the following issues remain understudied: peculiarities of filling the socio-cultural content line taking into account the social and educational requirements of today, modern methodical aspects of the implementation of the socio-cultural content line of education, etc. A review of the scientific literature gives reason to state that the problem of the formation of sociocultural competence does not attract enough attention of researchers, and its characteristics remain not fully clarified (I. Gudzik). This concerns, first of all, the method of formation of socio-cultural competence in the classes of the philological cycle.

The purpose of the article is to consider the modern aspects of the socio-cultural methodology of teaching the Ukrainian language, to reveal certain socio-cultural, psychological-pedagogical and linguistic-methodical factors that contribute to the spiritual-intellectual formation of the language personality of the learner in the system of Ukrainian-language education of a socio-cultural orientation.

In modern scientific and methodological literature, considerable attention is paid to the problems of multicultural education (V. Boychenko, V. Bolgarina, I. Bondarenko, I. Gudzik, V. Doroz, O. Kovalchuk, O. Sukhomlynska, etc.). The emphasis is on the formation of tolerance as the dominant factor in multicultural education. Studying world trends, experience in educational spheres in other countries, the authors declare the need for a person to know his roots, his place in this world, the importance of the formation of ethno-cultural competence (L. Peretyaga, T. Poshtareva), but in the currently used formula «I» – «they», «own» – «other's», in some cases priority is given not to knowledge of «own», but «other's». Emphasis is more or less shifted towards globalization processes closely related to the problems of multicultural educational development. A respectful attitude to human cultures, a broad context does not exclude an in-depth study of one's own culture.

Quite rightly, in the structure of sociocultural competence, O. Horoshkina singles out the following components: linguistic regional studies, linguistic regional studies, linguistic polycultural [2, p. 184-186]. The linguistic and regional component of students' sociocultural competence as a Ukrainian-speaking individual includes sociocultural knowledge about their native land, the ability to use this knowledge in speech practice using the Ukrainian language; Linguistics and cultural – knowledge of Ukrainian national and cultural heritage, the ability to use relevant knowledge in social life; linguo-polycultural – knowledge about the socio-cultural features of various nations, nationalities, with representatives of which a modern student can communicate, the ability to use this knowledge in a specific socio-speech situation, etc. The formation of the structural components of the sociocultural competence of the student's Ukrainian-speaking personality naturally depends on various sociocultural factors: the cultural heritage of a particular region of Ukraine, the national culture of Ukrainians, the subculture of representatives of various social groups and organizations, universal human culture, the multiculturalism of society, ethnic stereotypes, traditions, social attitudes, mass media, communication, social need for cooperation, globalization, informatization of society, etc. Taking into account these factors during the purposeful formation of socio-cultural competence in the

process of learning the Ukrainian language is a condition for overcoming internal contradictions between the real level of socio-cultural development of the Ukrainian-speaking personality of the student and the potential high level of socio-cultural development towards which this growing linguistic personality is oriented in accordance with its own and societal demands and educational goals.

The socio-cultural direction of Ukrainian-language education requires a well-thought-out system of work for students to master the culture of both the Ukrainian people (customs, traditions, types of activities, ideals, etc.) and the European culture on a textual basis. Didactic texts are teaching aids that present culture, and therefore are a condition for enriching mental experience – its conceptual, metacognitive, emotional and evaluative components. The use of a text-centric approach to language education enables the formation and maintenance of positive learning motivation.

The importance, relevance and expediency of systematic work with texts in Ukrainian language lessons are evidenced by the following advantages: 1) the text contributes to the unobtrusive involvement of students in the spiritual wealth of our people; 2) forms an internal need to read and enrich oneself with what is read; 3) develops imagination; 4) motivates the student for educational activities, increases cognitive interest; 5) demonstrates the beauty and expressive richness of the Ukrainian language; 6) develops creative potential; 7) contributes to the enrichment of active vocabulary; 8) improves the qualitative characteristics of speech; 9) develops meaningful reading skills; 10) creates conditions for organizing group work; 11) develops skills of aesthetic language perception; 12) contributes to saving time in the lesson and expanding the possibilities of the lesson; 13) realizes interdisciplinary connections in the lesson; 14) creates conditions for finding and understanding the problem; 15) develops organizational skills (goal setting, planning, adjustment, reflection); 16) forms the skills of a careful attitude to language and one's speech; 17) contributes to the formation of language sense; 18) affects the student emotionally, develops and enriches his emotional intelligence, etc.

The analysis of scientific and methodical literature, state-normative provision of work on the text in the New Ukrainian School revealed that the study of textual material involves the use of actual methodical tools. In the New Ukrainian School, the following teaching methods and techniques are used in the work on the text: analytical; synthetic; reproductive; productive; creative; partially searchable; explanatory and illustrative; constructive, etc.

Key positions in the educational process in general and in each lesson in particular should be occupied by values, which, according to the researchers' conclusions, should go through the following stages: rethinking, perception, acquisition of personal meaning and rebirth in subjective experience.

O. Horoshkina's classification also deserves attention in view of its complexity and optimality. The researcher singles out analytical exercises (related to the analysis of textual material), associative exercises (those that encourage students to reveal an emotional and sensory attitude to the text and the educational material that was studied against its background), cognitive and developmental exercises (based on the text with background national component in such a way that, along with the improvement of students' knowledge, abilities and skills, the simultaneous formation of the Ukrainian language picture of the world in them is ensured), creative-research (involves the involvement of students in creativity through search by creating and solving problem situations aimed at forming intellectually – creative qualities of students: linguistic sense, the gift of words, thinking, speaking, imagination, attention, observation, etc.) [2].

Accordingly, we consider it expedient to define the following stages of formation and development of socio-cultural competence: 1st stage – introduction into the socio-cultural environment; 2nd stage – solving socio-cultural problems; the 3rd stage – independent interpretation of socio-cultural realities, expression of attitude towards them. The purpose of the 1st stage is to get acquainted with the socio-cultural situation, which involves the creation of conditions favourable for revealing its essence. First of all, students should learn the elementary components of the situation, such as: place, time, event, participants, their actions, deeds, etc. Using selected texts, the tutor gradually teaches students to identify all these elements, analyse them, identify the main and secondary ones among them and, as a result, recognize the problem. The highest level of skills formed at this stage is the ability of students to independently identify real social problems and formulate them. For example: *Read the text clearly. Determine the communicative intention of the speaker. Do you know what time these lines were written for the author? Find out for yourself. Name and write down in the notebook the values that are most important to the writer at this moment. Draw conclusions about what is important in life for the author, and what is secondary. Find monosyllabic sentences in the text, determine their communicative role. When should they be preferred? Rebuild complex sentences into simple ones.*

The goal of the 2nd stage is to find ways and means of solving the problem. Here it is important to teach students to propose effective, efficient ways to solve it, to develop skills in analysing and evaluating proposals. At this stage, it is worth actualizing the vital skill of formulating an assumption (hypothesis). For example: *Read the text. Formulate and write down the problem. What is its importance? How typical is it for our society? Suggest how it can be avoided (get rid of or solved) by choosing a sentence with homogeneous clauses. Explain the use of punctuation marks.*

The goal of the 3rd stage is the formation of students' attitude to objects, phenomena, events through the prism of values and cultural traditions of their people. At this stage, students learn to formulate and justify their attitude to the proposed objects (subject, event, phenomenon, action, etc.). For example: *Read the text clearly. State the problem the author raises. How does he feel about her? How did you determine that? How and why do you treat this problem? Justify your position. Make an orthographic analysis of the selected words.*

The material of the language content line is favourable for acquiring the initial experience of mastering many social roles, finding linguistic means of solving numerous problems that arise for students. The socio-cultural component makes it possible to actualize each topic, to give it vital importance. At each of the stages, language material acquires functionality, its use is motivated, and students have the opportunity to gain practical experience of using it in new conditions. According to N. Golub, in terms of competence training, it is first of all worth talking about methods of a problematic nature, namely: situational, project, dialogic. The researcher rightly points out that students should learn language material as a tool of thought, because communicative content is formed in the process of speech and thinking activity. Working with text and various variants of problematic tasks are favourable for these processes [1].

Therefore, the optimal combination of forms, methods and techniques ensures the realization of many goals of the lesson, contributes to the formation of a comfortable educational environment, positive interpersonal relationships, increasing the motivation of cognitive activity through social stimulus, the emergence of personal responsibility, and a sense of satisfaction from the student's personal educational achievements.

Therefore, taking into account the requirements of modern society, it is worth highlighting three important components of the process of forming students' socio-cultural competence in Ukrainian language lessons: the first is orientation to state educational documents, where the socio-cultural component is highlighted; the second is the creation of a register of socio-cultural values, important for implementation in the educational process during the assimilation of language material; the third is taking into account the psychological, didactic and linguo-didactic prerequisites for the formation of socio-cultural competence and its axiological transformation, which defines the individual as the highest value of society.

Bibliography:

1. Голуб Н. Б. До проблеми предметної компетентності з української мови в закладах загальної середньої освіти. *Українська мова і література в школі*. 2018. № 1. С. 2–5.
2. Горошкіна О. Підручник як засіб формування соціокультурної компетенції учнів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2010. № 22. Ч ІІ. С. 183–189.
3. Нікітіна А. В. *Педагогічний дискурс учителя-словесника*. Київ : Ленвіт, 2013. 338 с.
4. Потапенко О. Лінгвокультурологічна, ноосферна парадигма навчання мови у ВНЗ. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 6. С. 57–60.
5. Ярмолюк А. Формування соціокультурної компетенції старшокласників у процесі роботи над текстом. *Українська мова і література в школі*. 2008. № 7–8. С. 33–37.
6. Kolomiiets L., Shulga G., Lebed Iu. Formation of social responsibility of young people in the process of obtaining higher education. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference.* Volume I, May 28-29, pp. 292-305.
7. Skrypnyk N., Lebed Iu. Formation of professional competences of future philologists teachers in a new educational space. *Innovative scientific researches: European development trends and regional aspect. Collective monograph*. 1st ed. Riga, Latvia : Baltija Publishing. 2020, pp. 316 – 334.

References:

1. Holub N. B. (2018) Do problemy predmetnoi kompetentnosti z ukrainskoi movy v zakladakh zahalnoi serednoi osvity [To the problem of subject competence in the Ukrainian language in institutions of general secondary education]. Ukrainska mova i literatura v shkoli [Ukrainian language and literature at school]. № 1, pp. 2–5. [in Ukrainian]
2. Horoshkina O. (2010) Pidruchnyk yak zasib formuvannia sotsiokulturnoi kompetentsii uchniv [Textbook as a means of forming students' sociocultural competence]. Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University]. № 22. Ch II, pp. 183–189. [in Ukrainian]
3. Nikitina A. V. (2013) Pedahohichnyi dyskurs uchytelia-slovesnyka [Pedagogical discourse of a lexicographer]. Kyiv : Lenvit. 338 p. [in Ukrainian]
4. Potapenko O. (2013) Linhvokulturolohichna, noosferna paradyhma navchannia movy u VNZ [Linguistic, noospheric paradigm of language learning in Higher Educational Institutions]. Ukrainska mova i literatura v shkoli [Ukrainian language and literature at school]. № 6, pp. 57–60. [in Ukrainian]
5. Iarmoliuk A. (2008) Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentsii starshoklasnykiv u protsesi roboty nad tekstom [Formation of sociocultural competence of high school students in the process of working on the text]. Ukrainska mova i literatura v shkoli [Ukrainian language and literature at school]. № 7–8, pp. 33–37. [in Ukrainian]
6. Kolomiiets L., Shulga G., Lebed Iu. Formation of social responsibility of young people in the process of obtaining higher education. Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I, May 28-29, pp. 292-305.
7. Skrypnyk N., Lebed Iu. (2020) Formation of professional competences of future philologists teachers in a new educational space. Innovative scientific researches: European development trends and regional aspect. Collective monograph. 1st ed. Riga, Latvia : Baltija Publishing., pp. 316 – 334.

Лебедь Ю. Б., Скрипник Н. І., Яковенко Т. В., Когутюк О. В. Робота з текстом на заняттях філологічного циклу як основний метод формування соціокультурної компетентності

У сучасних освітніх документах задекларовано важливість соціокультурного розвитку особистості. Водночас наголошуємо, що більшість здобувачів освіти мають недостатній рівень сформованості соціокультурної компетентності, що призводить до проблем комунікативної реалізації в полікультурному соціумі. Статтю присвячено розгляду важливого лінгводидактичного питання – робота з текстом на заняттях філологічного циклу з формування соціокультурної компетентності здобувачів освіти. Випускник із сформованою соціокультурною компетентністю

має змогу успішно спілкуватися, орієнтуватися в різних культурах, європейській зокрема, почувається впевнено та комфортно в іншому соціокультурному середовищі. У статті з’ясовано роль формування соціокультурної компетентності. Розглянуто основні її структурні компоненти. Описано особливості роботи з текстами щодо формування соціокультурної компетентності, розглянуто етапи та послідовність роботи з текстами на заняттях філологічного циклу.

Головна функція сучасної освіти – соціокультурна адаптація людини в світі. Саме цьому сприяє соціокультурна компетентність особистості. Учені трактують соціокультурну компетентність як якісну характеристику особистості, що ґрунтується на сукупності набутих знань ціннісних орієнтацій, знань культурних та соціальних сфер життя; як важливий фактор розвитку особистості, соціалізації її в сучасному суспільстві, самореалізації та культурного самовизначення; як здатність і готовність до міжкультурного спілкування з носіями інших мов та культур. Соціокультурна проблематика текстів, підібраних для роботи на заняттях філологічного циклу, забезпечить засвоєння здобувачами освіти духовних та культурних цінностей і моральних норм, сприятиме їх моральному та естетичному розвиткові.

Умовою ефективного формування соціокультурної компетентності здобувача освіти є така навчально-методична модель, яка інтегрує особистісно орієнтований, компетентісний, лінгвокультурологічний, аксіологічний, текстоцентричний, комунікативно-ситуативний і креативний підходи. Реалізації соціокультурних цілей можлива за умови вивчення мови не як структуровану систему, а досліджувати її крізь призму культурного виміру. Саме робота з текстом спрямована на формування соціокультурної компетентності.

Ключові слова: *текст, дидактичний текст, компетентність, соціокультурна компетентність, змістові лінії, мовна особистість, мовна освіта, структура соціокультурної компетенції.*

УДК 378.146:796.071.4
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.21

Макаренко А. В., Буров Ю. В., Шайда О. Г.

ПРОФЕСІОГРАМА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

На сучасному етапі соціально-економічного, суспільно-політичного, духовного розвитку України, відродження української нації, формування культури здоров’я та здорового способу життя української нації є одним із стратегічних напрямів розвитку здорового українського суспільства. Розбудова незалежної України, євроінтеграційні процеси у вищій педагогічній освіті спонукали до нового бачення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, спрямування її на потреби людини й держави. У зв’язку з цим вища педагогічна освіта має створювати максимально сприятливі умови для формування компетентного, конкурентноспроможного, висококваліфікованого, мобільного учителя фізичної культури – вчителя-професіонала. Глибокі соціально-економічні трансформації суспільства, розвиток економіки на ринкових засадах, зростання сектора освітніх послуг вимагає якісних змін у концептуальних засадах професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації учителів фізичної культури. Суспільно-політичні та економічні зміни, що відбулися в Україні, суттєво змінили сутність професійної діяльності вчителів фізичної культури. Розширення й оновлення освітянського простору вимагає створення технологій професійної підготовки вчителів фізичної культури, спрямованих на підвищення кваліфікації, професійної компетентності, конкурентоспроможності відповідно до зростаючих умов на ринках праці. Тому професійно підготувати майбутніх учителів фізичної культури, здатних цілком відповідати високим професійним орієнтирам XXI століття, є складним і відповідальним завданням. У статті розглядається проблематика розроблення професіограми майбутніх учителів фізичної культури, які повинні володіти не лише системою спеціальних знань, професійних дій і соціальних відносин, але й сформованістю і зрілістю професійно значущих якостей та відповідною кваліфікацією. Все це вимагає нових підходів до розробки змісту, форм і методів професійної підготовки учителів фізичної культури нової формації, впровадження в освітній процес закладів вищої освіти сучасних освітніх, здоров’язбережувальних та інформаційних технологій. Авторами, ґрунтуючись на власному досвіді та аналізі наукової літератури, зауважено, що за такою моделлю побудови професіограми майбутнього учителя фізичної культури кожен заклад вищої освіти може створити розгорнутий професійний портрет, який буде сприяти формуванню та розвитку компетентностей, необхідних у майбутній професійній діяльності фахівця і, як наслідок, дозволить підвищити його конкурентоспроможність.

Ключові слова: *професіограма, професійний потенціал, професійна підготовка, професійні функції, майбутній учитель, фізична культура.*

Питання фізичного розвитку та здорового способу життя, а також питання ефективності процесу фізичного виховання в освітньому середовищі завжди були й залишаються головними у професійній діяльності учителів фізичної культури. Безумовно, фізична культура як частина загальної культури особистості має особливе значення, адже здоров’я та різнобічний фізичний розвиток громадян є запорукою успішного розвитку суспільства та держави у цілому.

Авторка відомої книги «Психологія професіоналізму» А. Маркова трактує поняття «професіограми» як науково-обґрунтовані вимоги й норми до видів професійної діяльності та якостей особистості фахівця, які дозволяють йому ефективно виконувати професійні функції, отримувати необхідний для суспільства продукт і разом з тим створювати умови для розвитку особистості самого працівника. Структурними компонентами професіограми учена визначає *трудограму* (опис роботи в професії, характеристика фахівця як суб'єкта професійної діяльності) та *психограму* (опис психологічних якостей та особистісних рис людини в професії, характеристика індивідуальності фахівця) [1].

Укладачі колективної монографії «Професіографічний підхід у системі вищої освіти» (2019) пропонують користуватися наступним визначенням: професіограма – це опис кваліфікаційних вимог, професійно важливих якостей, спеціальних теоретичних знань та практичних умінь, медичних протипоказань, необхідних фахівцю для успішного виконання своєї діяльності [2].

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні проблематики професіограми підготовки майбутніх учителів фізичної культури, в освітньому середовищі закладу вищої освіти та розробленні моделі побудови професіограми, враховуючі тенденції сучасних освітніх програм підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Відповідно до поставленої мети в дослідженні визначено такі **завдання**: з'ясувати стан розроблення проблеми професіограми майбутніх учителів фізичної культури в освітньому середовищі закладу вищої освіти у вітчизняній та зарубіжній педагогічній теорії і практиці, розробити й теоретично аргументувати модель побудови професіограми майбутнього учителя фізичної культури.

Ґрунтовно підійшовши до проблематики розроблення професіограми вчителя, учені окреслили низку підходів до її побудови:

аналітичний підхід, який зорієнтовує на здійснення опису об'єктивних характеристик професійної діяльності в аспекті психологічних характеристик та діяльнісно важливих якостей учителя;

психологічно орієнтований підхід передбачає відображення зовнішньої (опис робочого місця, фото робочого дня, хронометраж, опис та перелік типових помилок, які може допускати вчитель у професійній діяльності) та внутрішньої (реакція особистості вчителя, її здібності, спрямованість, досвід, характер та темперамент, психічні стани і процеси, характеристики умов роботи тощо) характеристик вчителя у професійній діяльності;

задачно особистісний підхід зорієнтовує на віддзеркалення у професіограмі вчителя основних задач, які ним вирішуються, та особистісно-професійних якостей, необхідних для успішної роботи;

комплексний підхід, який зорієнтовує на мету і предмет професійної діяльності вчителя, засоби, умови й організацію його роботи, вплив на педагога і важливість для нього;

акмеографічний підхід, який зорієнтовує процес побудови професіограми вчителя як програми переходу педагога з одного рівня професіоналізму до іншого, вищого рівня, тобто індивідуальної траєкторії досягнення вчителя вершин професіоналізму.

У контексті акмеографічного підходу, як переконливо доводять L. Kaplan та W. Owings, поняття професіограми трансформується до поняття «акмеограма», яке відображає не лише соціальні вимоги до професійної діяльності й особистості вчителя, але й засоби просування педагога до професіоналізму, до досягнення ним свого професійного акме, а також засоби самоконтролю за цим рухом («рух угору»). У зв'язку з цим, при побудові професіограми вчителя слід враховувати не лише кваліфікаційні вимоги, особистісні риси, знання, уміння, навички, характеристику протипоказань до роботи вчителем, але й завдання професійного самовдосконалення особистості, способи і прийоми оволодіння досконалішим рівнем професіоналізму, терміни досягнення нових, вищих результатів професійної майстерності [3].

Аналізуючи праці інших учених (О. Дубасенюк (2019), Б. Житник (2013), І. Зязюн (2004), Н. Кузьміна (1990), В. Крутецький (1972), Є. Ільїн (2000), С. Середня (2013), С. Сисоєва (2005), І. Підласий (1999), Т. Поясок (2005)), можна стверджувати, що професіограма вчителя є за своєю суттю гнучкою орієнтовною моделлю, яка відбиває сукупність особистісних, педагогічно-ділових рис та якостей педагога, комплекс суспільно-політичних, психолого-педагогічних та фахових знань, світоглядних позицій, а також перелік педагогічних умінь та навичок, необхідних для виконання вчителем його повсякденних професійних обов'язків, та визначає вектори професійного розвитку фахівця [4].

Підкреслимо, що професіограма вчителя фізичної культури має відбивати у своєму змісті не лише те загальне, що притаманне для професії учителя взагалі, але й те особливе, що характерне лише для професійної діяльності учителя фізичної культури. Вона має містити характеристику основних педагогічних функцій вчителя фізичної культури, його особистісних рис та якостей, загальнопедагогічних і професійно-методичних умінь, що забезпечують реалізацію професійних функцій. Професіограма вчителя фізичної культури, як стверджує у своїх дослідженнях С. Середня (2013) і з чим варто погодитися, є переліком вимог, що висуваються до особи вчителя, його здібностей, майстерності, а також, безумовно, і до його фізичних та психологічних можливостей [5].

Центром професіограми майбутнього учителя фізичної культури є ***професійний потенціал студента***, який можна трактувати як систему природних та набутих якостей, а також, знань, умінь та навичок, що визначають його здатність виконувати свої обов'язки на певному рівні. Це наводить нас на думку, що при

побудові професіограми майбутнього учителя фізичної культури доцільним є орієнтація і на *ресурсний підхід*, під яким розуміється:

– сукупність умов і засобів, необхідних для реалізації потенційних можливостей кожного студента;

– умови організації навчання, орієнтованого на вивчення внутрішніх ресурсів особистості та виявлення шляхів їх розкриття й реалізації в різних видах діяльності відповідно до природних нахилів людини;

– сукупність технологій, способів, прийомів виявлення й забезпечення використання ресурсів та розвитку потенціалів особистості з метою підвищення ефективності різних видів її діяльності, організації спілкування й стимулювання суб’єкта до самореалізації.

Таким чином, ряд науковців, представників ресурсного підходу у педагогіці пропонують під професійним потенціалом студента розглядати відновлювану самокеровану систему його внутрішніх ресурсів, які виявляються у навчальних та професійних досягненнях. Ключовою якістю професійного потенціалу є його системність, оскільки потенціал охоплює не лише сукупність ресурсів, але й систему управління ними, яка має свідомий та несвідомий рівні.

Учений В. Марков пропонує ієрархічну модель характеристики потенціалу фахівця як соціально-особистісної системи: *біологічний потенціал* (визначається біоенергетичними процесами і їх специфікою); *психологічний потенціал* (пов’язаний з психічною саморегуляцією); *особистісний потенціал* (охоплює особистісно професійний та професійно особистісний потенціали). У своїх працях науковець наголошує, що професійний потенціал можна розглядати через призму особистісно професійного потенціалу, як його певну частину, що охоплює мотиваційний, інтелектуальний, комунікативний, операційний, творчий, інноваційний потенціали тощо[6].

Н. Назарук, досліджуючи професійний потенціал учителя та розглядаючи це поняття у трьох аспектах (*когнітивний аспект* – база професійних знань, умінь, навичок у єдності з розвиненою здатністю педагога активно мислити, творити, діяти, втілювати свої наміри в життя, досягати запроектованих результатів; *діяльнісний аспект* – система педагогічної майстерності, яка об’єднує різнопланові та різнорівневі аспекти підготовки і діяльності вчителя і трактується як здатність ефективно виконувати свою роботу на рівні сучасних вимог педагогічної професії; *цільовий аспект* – спрямованість учителя на мету і здатність її досягти, тобто важливим є співвідношення намірів і досягнень; *ціннісно-мотиваційний аспект* – орієнтація на виконання професійної педагогічної діяльності, адже одних лише здібностей мало для якісного виконання професійних обов’язків), виводить формулу професійного потенціалу педагога (ППП) як системи природних і набутих у процесі професійної підготовки та практичної діяльності якостей та здібностей [7].

Погоджуючись з ученими та продовжуючи їхню думку, можна розкрити поняття *професійний потенціал майбутнього учителя фізичної культури* як сукупність його внутрішніх ресурсів, які виявляються у навчальних та професійних досягненнях, та складається із трьох компонентів:

особистісний компонент – незмінний складник потенціалу студента, що є проявом вроджених здібностей особистості, які сприятимуть успішній професійній діяльності майбутнього учителя фізичної культури;

прогресивний компонент – частково змінний складник потенціалу студента, що зумовлений певними природними здібностями особистості, формування та розвиток яких відбувається у процесі професійної підготовки та практичної діяльності учителя фізичної культури;

діяльнісний компонент – частина потенціалу майбутнього учителя фізичної культури, що формується фаховою підготовкою у закладі вищої освіти (спеціальний) набувається у процесі практичної діяльності в освітньому середовищі школи.

Тож, на підставі аналізу наукових праць можемо формалізувати центральний елемент професіограми майбутнього учителя фізичної культури – професійний потенціал майбутнього учителя фізичної культури (ПП МУФК):

ПП МУФК = ОК+ПК+ДК, де ОК – особистісний компонент професійний потенціал майбутнього учителя фізичної культури; ПК – прогресивний компонент професійний потенціал майбутнього учителя фізичної культури; ДК – діяльнісний компонент професійний потенціал майбутнього учителя фізичної культури.

На підставі узагальнень напрацювань учених (І. Випасняк, Г. Єдинак, Г. Ковальчук, П. Плахтій, Г. Презлята, О. Фотуйма, Ю. Яценюк та ін.) виокремимо особистісні якості, якими має володіти майбутній учитель фізичної культури:

– любов до дітей (гуманність, милосердя, доброта, розуміння, співпереживання, повага до дитини, допомога у тому, щоб стати здоровішим, витривалішим, досконалішим) стабільний позитивний настрій, почуття гумору, здатність розуміти природу людських стосунків;

– оптимізм (оптимістично підходити до учня з упевненістю, що він завжди може бути кращим, фізично й духовно досконалішим);

– комунікабельність (здатність знаходити спільну мову з учнями, батьками, педагогічним колективом та соціальним оточенням, причетним до проблем збереження і зміцнення здоров’я школярів.

До професійних якостей, які мають сформуватися під час професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, слід віднести: бездоганне володіння теорією і методикою фізичного виховання, яку викладає вчитель, глибока й оптимістична переконаність у правильності власних професійних дій; педагогічну творчість (студент має бути творчою конкурентноспроможною особистістю, постійно вдосконалювати

свою майстерність; вивчати передовий педагогічний досвід учителів фізичної культури, творчо застосовувати й розвивати його, постійно стежити за новинками педагогічної, методичної, психологічної літератури, фахових видань, володіти різноманітними методиками фізичного виховання дітей; бути інтелігентною особистістю, яку характеризує ерудиція, високий рівень культури, здатність до глибокого самоаналізу та рефлексії, постійний інтерес до всього нового, прогресивного у галузі педагогіки, фізичного виховання й спорту, здоров'язбереження учнів.

Саме такі якості, особистісні і професійні, які у сукупності складають усі три компоненти професійного потенціалу майбутнього учителя фізичної культури, забезпечать успішне виконання професійних функцій учителя фізичної культури. У зв'язку з цим, безперечно, професіограма майбутнього учителя фізичної культури має відображати і їх. Так, виокремимо такі *професійні функції учителя фізичної культури*:

дидактична функція – учитель фізичної культури як носій знань формує в учнів уявлення про фізичну культуру, власне здоров'я як невід'ємний і важливий складник загальної культури особистості, а також формує уміння і рухові навички під час уроків та у контексті підготовки учнів до фізичного самовдосконалення, упровадження рухової активності у щоденний побут учнів як парадигми «рух – це життя», утвердження пріоритетів здорового способу життя, формує елементарні знання про рухливі народні спортивні ігри, легку атлетику, акробатику, художню ритмічну гімнастику, плавання, лижний спорт, волейбол, футбол, баскетбол тощо; сприяє формуванню в учнів ключових компетентностей (спілкування державною та іноземними мовами, математична компетентність, основні компетентності у природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися упродовж життя, ініціативність і підприємливість, соціальна та громадянська компетентності, обізнаність та самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя);

розвивальна функція – учитель фізичної культури створює сприятливі умови для розвитку творчого потенціалу дитини, її саморозвитку, самореалізації через методичну компетентність (поєднання емпіричного, гуманітарно-особистісного, науково-теоретичного типів знань); розвивати в учнів фізичні та рухові здібності, дотримуючись вимог методики навчання різних вправ, розвивати в учнів здібності діяти самостійно у різних ігрових ситуаціях; розвивати в учнів силу, спритність, точність, окомір, волю, витримку тощо;

виховна функція – учитель фізичної культури повинен бути зданим до трансформації поставлених суспільством перед сучасною школою цілей у конкретні педагогічні завдання, які мають вирішуватися під час уроків та позаурочної діяльності (виховання в учнів інтересу і звички до занять фізичними вправами, цікавості до українських народних ігор, національних і олімпійських видів спорту; бережливого ставлення до власного здоров'я; формування стійких мотиваційних установок на здоровий спосіб життя як одну з основних умов зміцнення власного здоров'я та переконань у необхідності розвивати свої фізичні якості й рухові здібності, виховання морально-вольових і психологічних якостей особистості тощо);

оздоровча функція – учитель фізичної культури свою роботу має спрямовувати на набуття учнями елементарних уявлень про рухову активність як основу розвитку людського організму, його органів і систем; умінь і навичок правильного дихання, використання фізичних вправ для запобігання порушенню постави, зняття втоми й розвантаження, використання способів контролю й самоконтролю за станом здоров'я та динамікою показників фізичної підготовленості учнів;

конструктивна функція – планування, побудова навчально-виховного процесу із урахуванням індивідуальних особливостей учнів, проектування адекватних стану здоров'я, досягнень, зміцнення та поповнення матеріально- спортивної бази, що сприяє підвищенню рухової активності;

організаційна функція – включення учнів у різноманітні види занять фізичною культурою: шкільні та позашкільні форми навчання;

комунікативна функція – встановлення взаємин учителя фізичної культури з учнями, колегами, батьками, громадськими та спортивними організаціями, службами охорони здоров'я.

Автори «Книга вчителя фізичної культури» С. Операйло, В. Єрмолова, Л. Іванова досить повно виклали *вимоги до учителя фізичної культури,* які ми можемо адаптувати до викликів сьогодення та реалізації сучасних навчальних програм з предмета «Фізична культура». Відтак, кожен *учитель фізичної культури:*

– несе відповідальність за виконання навчальної програми з предмета в тих класах, де викладає, за реалізацію мети базової загальної середньої освіти, змістових ліній та формування ключових компетентностей учнів;

– спрямовує свою діяльність на виховання в учнів свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я оточуючих як до найвищої цінності, на формування звичок здорового способу життя, а також на збереження та зміцнення фізичного, психічного та соціального здоров'я учнів;

– створює умови для об'єктивної самооцінки і самовдосконалення учнів у плані фізичного розвитку;

– забезпечує дотримання санітарно-гігієнічних вимог та вимог техніки безпеки під час проведення уроків та позаурочних заходів із фізичного виховання;

– систематично здійснює моніторинг фізичного розвитку учнів у тих класах, де викладає, та подає матеріали голові методичних об'єднань;

– використовує в своїй роботі сучасні методи навчання та фізичного виховання, займається самоосвітою, розробляє власні методики;

– організовує та проводить позакласну спортивну та фізкультурно- оздоровчу роботу з учнями класів, у яких викладає, відповідно до загальношкільного плану;

– здійснює підготовку та організовує участь команд класів, у яких викладає, у позашкільних фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходах;

– бере участь у роботі шкільного клубу (осередку), спортивних секціях для занять з учнями різними видами спорту;

– здійснює облік учнів, що не вміють плавати, та при сприянні адміністрації організовує їхнє навчання;

– проводить заняття з учнями, віднесеними за станом здоров’я до спеціальної медичної групи (за наказом керівника навчального закладу);

– надає методичну допомогу вчителям початкових класів, вчителям-предметникам, вихователям груп продовженого дня щодо проведення фізкультурно-оздоровчих заходів у режимі навчального дня;

– проводить роботу з підготовки із числа учнів суддів із видів спорту;

– підтримує зв’язки з батьками учнів, а також із тренерами школярів, які професійно займаються спортом.

Узагальнюючи вище викладене, розробимо модель побудови професіограми майбутнього учителя фізичної культури, яка за своєю суттю є гнучкою та відкритою, оскільки враховує тенденції сучасних освітніх програм підготовки майбутніх учителів фізичної культури, та містить такі блоки: *професійно-особистісний, компетентнісний, результативний та професійно-розвивальний* (рис. 1).

Слід наголосити, що компетентнісний та результативний блоки – найдинамічніші, оскільки відображають програмні компетентності та програмні результати навчання, які відображено в освітніх програмах «Середня освіта. Фізична культура» першого (бакалаврського) рівня галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальність 014 Середня освіта (Фізична культура), згідно яких здійснюється підготовка майбутніх учителів фізичної культури.

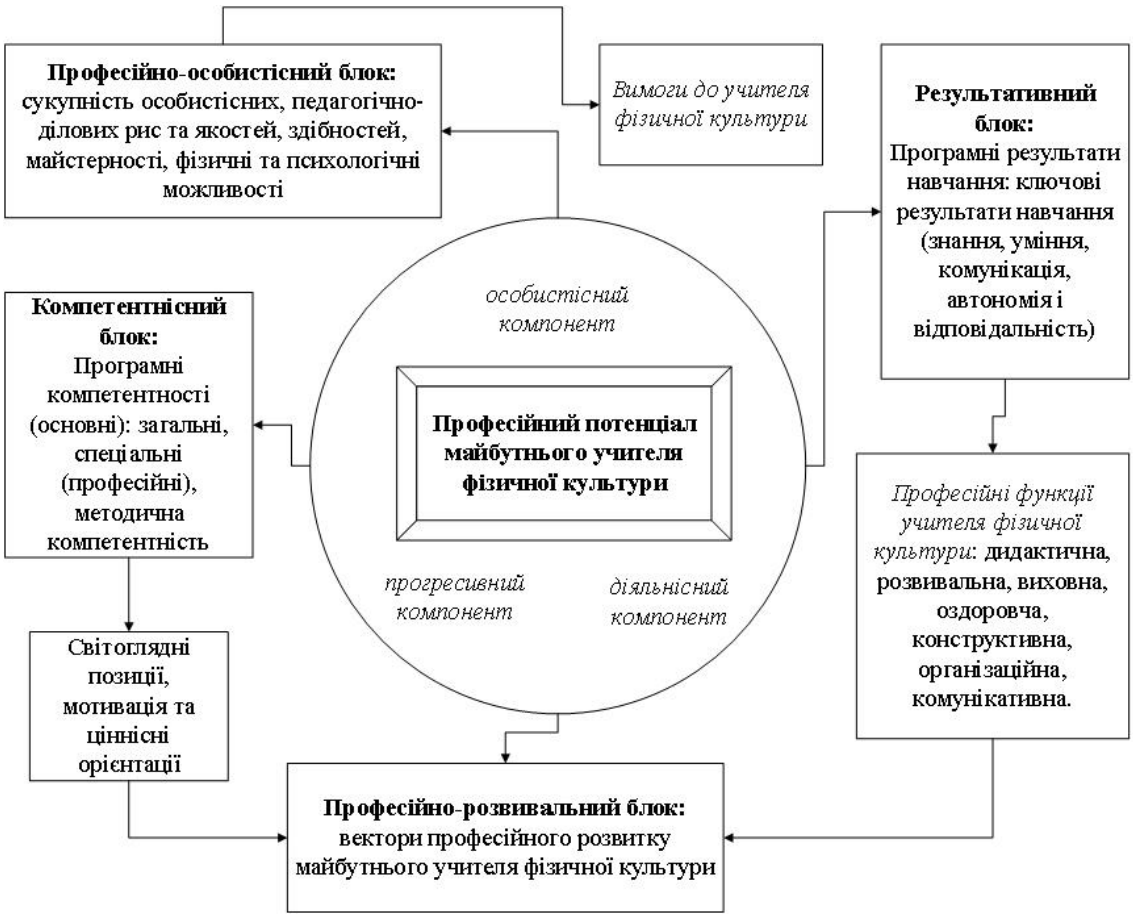

Рис. 1. Професіограма майбутнього учителя фізичної культури

Резюмуючи, варто сказати, що за такою моделлю побудови професіограми майбутнього учителя фізичної культури кожен заклад вищої освіти може створити розгорнутий професійний портрет, опис готовності студента до виконання професійних функцій та окреслення шляху до професійного вдосконалення і розвитку, висвітливши власне бачення сучасного випускника, високопрофесійного учителя фізичної культури, здатного до вирішення педагогічних, науково- методичних та організаційно-управлінських завдань. Така

модель здатна врахувати особливості методичного досвіду, індивідуальності й особистості вчителя фізичної культури. З цієї точки зору професіограма швидше відображає його індивідуальні здібності до вирішення педагогічних завдань на професійному рівні. Учитель-професіонал, у першу чергу, усвідомлює сенс своєї діяльності, має власні світоглядні позиції, стійку мотивацію та ціннісні орієнтації на виконання професійних функцій учителя фізичної культури, розуміє роль навчального предмета «Фізична культура» у розвитку індивідуальності учня, усвідомлює цінності фізкультурно-оздоровчого досвіду для пізнання себе, своїх власних можливостей та прогнозування здорового майбутнього.

Використана література:

1. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва : Знание, 1996. 308 с.
2. Професіографічний підхід у системі вищої освіти: монографія / колектив авторів ; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во О. О. Євенок, 2019. 328 с.
3. Kaplan L., Owings W. Teacher quality and student achievement: Recommendations for principals *NASSP Bulletin*. 2001. P. 4-12.
4. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія / Дубасенюк О.А., Семенюк Т.В., Антонова О.Є. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 193 с.
5. Середня С. С. Місце та значення морально-вольових якостей у професіограмі вчителя фізичної культури *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2013. Вип. 14. С. 240-245.
6. Марков В. Н. Личностно-профессиональный потенциал кадров управления: психолого-акмеологическая оценка и оптимизация: дис. … доктора психол. наук : 19.00.13 / Василий Николаевич Марков. Москва, 2004. 453 с.
7. Назарук Н. В. Професійний потенціал учителя як засіб самореалізації у педагогічній діяльності *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психолог*ічна. 2012. Вип. 2(2). С. 433-442.

References:

1. Markova A.K. (1996) Psikhologiya professionalizma [Psychology of professionalism] M.: Znaniye [in Russian].
2. Dubasenyuk O.A. (2019) Profesiohrafichnyy pidkhid u systemi vyshchoyi osvity: monohrafiya [Professional approach in the system of higher education: monograph] Zhytomyr [in Ukrainian].
3. Kaplan L., Owings W. (2001) Teacher quality and student achievement: Recommendations for principals *NASSP Bulletin*.
4. Dubasenyuk O.A., Semenyuk T.V., Antonova O.E. (2003) Profesiyna pidhotovka maybutn′oho vchytelya do pedahohichnoyi diyal′nosti: Monohrafiya. [Professional preparation of the future teacher for pedagogical activity: Monograph] Zhytomyr [in Ukrainian].
5. Serednya S. S. (2013) Mistse ta znachennya moral′no-vol′ovykh yakostey u profesiohrami vchytelya fizychnoyi kul′tury. Pedahohichna osvita: teoriya i praktyka. [The place and significance of moral and volitional qualities in the professional profile of a physical culture teacher. Pedagogical education: theory and practice] [in Ukrainian].
6. Markov V.N. (2004) Lichnostno-professional'nyy potentsial kadrov upravleniya: psikhologo-akmeologicheskaya otsenka i optimizatsiya: dis.doktora psikhol. nauk [Personal and professional potential of management personnel: psychological and acmeological assessment and optimization: Ph.D. Sciences] Moscow [in Russian].
7. Nazaruk N. V. (2012) Profesiynyy potentsial uchytelya yak zasib samorealizatsiyi u pedahohichniy diyal′nosti. Naukovyy visnyk L′vivs′koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. seriya psykholohichna. [Professional potential of a teacher as a means of self-realization in pedagogical activity Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. psychological series] (Vip. 2), (pp 433-442). Lviv [in Ukrainian].

Makarenko A., Burov Yu., Shaida O. Professional profile of a future physical education teacher

At the current stage of the socio-economic, socio-political, and spiritual development of Ukraine, the revival of the Ukrainian nation, the formation of a culture of health and a healthy lifestyle of the Ukrainian nation is one of the strategic directions of the development of a healthy Ukrainian society. The development of independent Ukraine, European integration processes in higher pedagogical education prompted a new vision of professional training of future teachers of physical education, directing it to the needs of people and the state. In this regard, higher pedagogical education should create the most favorable conditions for the formation of a competent, competitive, highly qualified, mobile teacher of physical culture – a professional teacher. Deep socio-economic transformations of society, the development of the economy on a market basis, the growth of the educational services sector require qualitative changes in the conceptual basis of professional training, retraining and advanced training of physical education teachers. Socio-political and economic changes that have taken place in Ukraine have significantly changed the essence of the professional activity of physical education teachers. The expansion and renewal of the educational space requires the creation of technologies for the professional training of physical education teachers, aimed at improving qualifications, professional competence, and competitiveness in accordance with the growing conditions in the labor markets. Therefore, it is a difficult and responsible task to professionally prepare future teachers of physical culture, capable of fully meeting the high professional standards of the 21st century. The article examines the issue of developing the professional profile of future physical education teachers, who must possess not only a system of special knowledge, professional actions and social relations, but also the formation and maturity of professionally significant qualities and appropriate qualifications. All this requires new approaches to the development of the content, forms and methods of professional training of physical culture teachers of the new formation, the introduction of modern educational, health-saving and information technologies into the educational process of higher education institutions. The authors, based on their own experience and analysis of the scientific literature, noted that according to this model of building a professional profile of a future physical education teacher, each institution of higher education can create a comprehensive professional portrait that will contribute to the formation and development of competencies necessary in the future professional activity of a specialist and, as as a result, it will increase its competitiveness.

Key words: *professional profile, professional potential, professional training, professional functions, future teacher, physical culture.*

УДК 378.1:656(043.5)
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.22

Марченко О. Г., Сидоренко І. І.

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

У статті на підставі вивчення положень нормативно-правових актів, які регламентують професійне спілкування правоохоронців, теоретико-джерельної бази, аналізу емпіричного кількісно-якісного матеріалу обґрунтовано актуальність проблеми формування іншомовної комунікативної компетентності правоохоронців як невід’ємного складника їхньої професійної компетентності. Іншомовну комунікативну компетентність правоохоронців охарактеризовано як професійно-особистісне утворення, що інтегрує наявність певних життєвих цінностей, установок (аксіологічний компонент), знання та адекватне використання мовних засобів (когнітивний компонент), мовленнєво-комунікаційних умінь (діяльнісний компонент), особистісних якостей, необхідних для ефективного іншомовного професійного спілкування. Визначено сприятливі та гальмівні фактори впливу на перебіг досліджуваного процесу на змістово-професійному, корпоративно-етичному, особистісно-культурному рівнях. Доведено, що іншомовне професійне спілкування є базовим для формування іншомовної комунікативної компетентності правоохоронців. Показано, що організація ефективного іншомовного професійного спілкування передбачає формування освітнього середовища із заданими параметрами. Освітнє середовище правового закладу вищої освіти схарактеризоване як сукупність специфічних умов навчання, що впливають на просторове та функціональне просторове об’єднання суб’єктів освітньої діяльності, між якими встановлюються тісні, різнопланові, індивідуальні та групові, формальні та міжособистісні взаємозв’язки та реалізуються особистісні, освітні, службові, професійні потреби, інтереси, здібності комунікаторів. Проаналізовано можливості освітнього середовища закладу вищої освіти щодо формування іншомовної комунікативної компетентності правоохоронців. З’ясовано, що серед чисельних компонентів освітнього середовища найбільш впливовими щодо формування іншомовної комунікативної компетентності правоохоронців є змістовий (інформаційне поле для задоволення освітніх потреб комунікаторів), комунікативний (комфортна емоційно-психологічна атмосфера, яка допомагає курсантам долати мовні та психологічні бар’єри іншомовного спілкування), організаційно-управлінський (матеріально-технічне та навчально-технологічне підґрунтя освітнього процесу, запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні іншомовному професійному спілкуванні). У перспективі передбачається уточнити критерії та показники, динаміку рівнів сформованості іншомовної комунікативної компетентності правоохоронців внаслідок експериментальної перевірки впливу освітнього середовища закладу вищої освіти правого профілю.

Ключові слова: *іншомовна комунікативна компетентність, професійне спілкування, освітнє середовище, заклад вищої освіти із специфічними умовами навчання, правоохоронець.*

Курс на формування правової держави, закріплений у ст. 1 Конституції України, чинному законодавстві України (зокрема, Законі України «Про національну поліцію від 02.07.2015. № 580-VII), може бути реалізований за умов удосконалення системи державного управління, регулювання стосунків у правовому полі країни та міжнародному спілкуванні, на чому й акцентується в «Національній програмі правової освіти населення» (Указ Президента України № 992/2001 від 18.10.2001), наказі МВС України «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських» (від 09.11.2016 № 1179), «Етичному кодексі працівника ОВС України» (від 05.10.2000 № 7). Професійне спілкування правоохоронців урегульоване також і на міжнародному рівні, зокрема «Кодексі ООН щодо поведінки посадових осіб правоохоронних органів» (від 17.12.1979, резолюція № 34/169). Про значну роль комунікації у професійній діяльності правоохоронців свідчить поява поліції діалогу, як блоку поліції превенції правопорушень через налагодження спілкування, довіри та взаємодії, ефективного обміну думками. Кажуть, що підрозділи поліції діалогу озброєні словом. В умовах розширення міжнародних зв’язків стає актуальною проблема підготовки правоохоронців до іншомовного професійного спілкування, продуктивність якого забезпечує сформована іншомовна комунікативна компетентність (ІКК).

На основі аналізу останніх досліджень і публікацій з’ясовано, що процес формування та розвитку ІКК правоохоронців гальмується внаслідок дії таких об’єктивних факторів:

Так, на змістовно-професійному рівні спостерігається дія факторів:

– соціологічно-семіотичих, що зумовлені труднощами у засвоєнні системи спеціально-юридичних кодів, символів, кліше;

– професійних, які зумовлені спрямованістю на підготовку фахівців у правовій галузі, діяльність яких пов’язана зі знанням значної кількості законів, підзаконних нормативно-правових актів, доктрин, вирішенням конфліктних ситуацій;

– специфічно-юридичних (стабільність правової основи призводить до певного консерватизму та архаїчності LSP – Language Special Purposes – мова для спеціальних цілей).

З корпоративно-етичних факторів гальмування розвитку ІКК правоохоронців ми виокремили такі:

– матеріальні («зрозуміла» мова юристів «підносить» їх в очах клієнтів, та відповідно, і їхні гонорари. Окрім того, розмір винагороди залежить від обсягу зробленої роботи, тому правники схильні до затяжних проваджень і довгих висновків);

– історичні (у системі прецедентного права спадкоємність має першорядне значення, тому наступні покоління юристів вчиняють так само як попередні, сучасні інформаційно-комунікаційні технології, що дозволяють зберігати «в пам'яті» стародавні закони і їх стиль викладення, сприяють збереженню традицій);

– ритуальні (віра населення у велич закону підтримується її специфічною, сформованою споконвіку спеціально-юридичною мовою);

– організаційні (організація юридичної справи залишає бажати кращого, оскільки не вистачає часу на ретельне доопрацювання мови поточних і нових документів);

– детерміністські (високі цілі законів виправдовують значну кількість матеріальних коштів, які витрачаються на підтримання їх дії).

До факторів сповільнювання особистісно-культурного напрямку розвитку ІКК майбутніх правоохоронців ми віднесли:

– педагогічні (нажаль у загальноосвітніх школах утрачена традиція вчити школярів – майбутніх курсантів і студентів ЗВО правового поля недостатньо уваги приділяється навчанню грамотного мовлення та письма);

– культурні (правоохоронці недостатньо читають, пагано знайомі з класичною літературою, на прикладі якої вони могли б учитися говорити й писати краще);

– психологічні (за заплутаними, малозрозумілими висловленнями легше приховати власне «Я», особистісні комплекси);

– інтелектуальні (здатність ясно висловлюватись (усно чи письмово) відображає здатність ясно мислити) [2].

Потрактування проблеми уточнення сутності комунікативної та мовленнєвої компетентності як складника професійної компетентності фахівців, які реалізують свою діяльність у сфері безпеки та оборони, було та є у фокусі уваги багатьох дослідників, зокрема, В. Барка, І. Голопич [1; 4]. Вирішенню зазначеної проблеми на теоретичному та практичному рівнях сприяло звернення до наукових праць Т. Брик, О. Зеленської [3; 5], на підставі вивчення яких зроблено висновок про базову роль іншомовного професійного спілкування у формуванні ІКК правоохоронців.

Мета статті – полягає в уточненні сутності ІКК правоохоронців і виявленні ресурсів освітнього середовища щодо її формування.

Відповідно до мети статті сформульовано такі завдання: визначення вихідного рівня сформованості ІКК правоохоронців, вивчення наукової літератури задля уточнення сутності та структури ІКК правоохоронців, виявлення потенціалу освітнього середовища правових закладів вищої освіти (ЗВО) щодо формування ІКК курсантів.

Вирішення цих завдань здійснювалося шляхом застосування комплексу методів дослідження: емпіричних (спостереження, бесіди, інтерв'ювання, вивчення продукту освітньої діяльності курсантів, педагогічне прогнозування), вивчення, аналіз та узагальнення наукової літератури, систематизація, порівняння, узагальнення науково-теоретичних даних з огляду на проблему формування ІКК курсантів в освітньому середовищі правових ЗВО.

Результати опитувань з визначення рівня сформованості комунікативних умінь правоохоронців (зокрема, поліцейських) свідчать про те, що продуктивній комунікації заважають складні умови праці, виснаженість, конфліктний характер ситуацій спілкування, агресивна поведінка громадян, зневажливе ставлення до правоохоронців (близько 71% опитаних); використання ненормативної лексики (35% респондентів), недостатній рівень правової культури громадян, що призводить до нерозуміння пересічними громадянами спеціальної термінології (10% опитаних). Недостатніми, на наш погляд, є мотивація курсантів правових ЗВО щодо оволодіння вміннями професійного спілкування, усвідомлення їх значущості для ефективної професійної діяльності взаємодії з командирами та товаришами (65% респондентів). Розвитку вмінь іншомовного професійного спілкування заважає недостатній рівень володіння курсантами іноземною мовою (80% курсантів мають рівень А1 замість В1).

Отримані дані доводять необхідність цілеспрямованої діяльності з організації у правових ЗВО освітнього середовища як сукупності факторів, які сприятливі для формування ІКК правоохоронців. Узагальнюючи погляди науковців, зокрема [3], ми дійшли висновку про те, що базовим для формування ІКК правоохоронців є іншомовне професійне спілкування. Іншомовне професійне спілкування правоохоронців схарактеризуємо як систему комунікативних норм, умінь і прийомів, яка реалізується в процесі міжсуб'єктної взаємодії з правопорушниками, колегам, представниками засобів масової інформації та ін.

Професійне спілкування є фактором, що супроводжує професійну діяльність фахівця та сприяє її ефективності через реалізацію таких функцій:

– інформаційної (передача-прийом інформації з метою обміну думками, поглядами, повідомлення задумами, рішеннями);

– едукаційної (набуття індивідуального професійного та соціального досвіду у процесі спілкування);

– організаційної (засвоєння норм соціально-типової поведінки, взаємне орієнтування й узгодження дій під час організації спільної діяльності);

– експресивної (виявлення змісту інтеракції, яка передбачає взаємодію, взаємного пізнання, взаєморозуміння комунікаторів) [3].

Реалізація зазначених функцій зумовлює трансформацію зразків поведінки, намірів, установок, дій з метою оптимізації впливу на аудиторію, розвиток мовленнєвих якостей, формування здатності щодо створення комфортного психологічного фону взаємодії через породження емоційних переживань і станів.

Адекватне використання мовних засобів підкріплюється знаннями:

– екстралінгвістичної інформації;
– правил та норм міжкультурної комунікації;
– основ державного законодавства, документів ООН, ЮНЕСКО, ЕС тощо.

Мовні засоби професійного спілкування утворюють спеціальним чином організовану лінгвістичну систему, що використовується представниками певної галузі для взаємодії в ситуаціях, які пов’язані з професійними аспектами трудової діяльності. Мова правоохоронців повинна ґрунтуватися на законах мови (державної або іноземної), її лексичних, морфологічних і синтаксичних нормах. Мовні засоби, які використовуються у їх професійному мовленні, вимагають використання усталених термінів, формул, зворотів, що входять до офіційно-ділового стилю та характеризують професійні ситуації в галузі правоохоронної діяльності. Для засвоєння зазначених мовних засобів пропонуються вправи, спрямовані насамперед на забезпечення усвідомлення структури мови, формування цілісного уявлення про логіко-понятійну систему наукових понять майбутнього фаху [7].

Передбачається також сформованість мовленнєво-комунікаційних умінь:

– налагоджувати контакт з усіма учасниками подій, ситуацій;
– грамотно, доцільно та влучно використовувати вербальні засоби спілкування (переконання, навіювання, заохочення, діалог, бесіда);
– висловлюватися зрозуміло й ввічливо;
– наводити реальні, а не вигадані факти;
– доводити справедливість осудження та покарання правопорушників [4].

Вивчення результатів дослідження Т. Брик [3] посприяло уточненню вмінь іншомовного професійного спілкування правоохоронців як представників сфери безпеки та оборони: суто комунікативні вміння говоріння, сприйняття мови на слух, читання, письма, які дозволяють одержувати відповідну інформацію на професійні теми з подальшим її використанням для професійного самовдосконалення, компетентно висловлювати свою думку в ході вербальної взаємодії з іншими суб’єктами у процесі професійної діяльності. Не менш важливими для пошуку оптимальних шляхів розв’язання проблеми є вміння використовувати багатство мови у професійній комунікативній діяльності, гнучке використання невербального репертуару для адекватного передавання інформації.

Реалізація визначених умінь передбачає формування у представників силових структур особистісних якостей, які є необхідними для ефективного іншомовного професійного спілкування:

– толерантності, тобто готовності сприймати та приймати носіїв іншої мови;
– емпатійності як здатності співпереживати, співчувати, розуміти представників іншої культури;
– комунікабельності, яка забезпечує здатність швидко вступати в комунікативний контакт та розбудовувати конструктивне іншомовне професійне спілкування;
– креативності як здатності за необхідністю швидко змінювати стратегію і тактику своєї поведінки, знаходити нешаблонні шляхи вирішення різних проблем в умовах іншомовного середовища;
– щирості, яка виражається в демонстрації справжніх думок і почуттів, відсутності упереджень стосовно представників іншої культури;
– доброзичливості як здатності не лише відчувати, але й виявляти свою уважність і симпатію до представників інших культурних спільнот тощо.

Тож, ІКК правоохоронців охарактеризуємо як професійно-особистісне утворення, що інтегрує наявність певних життєвих установок, цінностей (аксіологічний), знання щодо адекватного використання мовних засобів (когнітивний), мовленнєво-комунікаційних умінь (діяльнісний), особистісних якостей, необхідних для ефективного іншомовного професійного спілкування.

Соціально-державне замовлення на випуск компетентних правоохоронців передбачає якомога повну реалізацію потенціалу освітнього середовища відомчих ЗВО. Освітнє середовище правового закладу вищої освіти схарактеризуємо як сукупність специфічних умов навчання, що впливають на просторове та функціональне просторове об’єднання суб’єктів освітньої діяльності, між якими встановлюються тісні, різнопланові, індивідуальні та групові, формальні та міжособистісні взаємозв’язки та реалізуються особистісні, освітні, службові, професійні потреби, інтереси, здібності комунікаторів. Науковці В. Ільїна, С. Іщенко, А. Пожидаєв вбачають професійно-педагогічний потенціал силового ЗВО в чіткій просторово-часовій організації освітньої та позаосвітньої діяльності, носінні форменого одягу, прийому їжі в їдальні. Виховний потенціал передбачає спрямованість на виховання здобувачів освіти в дусі відданого служіння українському народові, сумлінного ставлення до виконання службових обов’язків, навчання. Реалізація зазначеного потенціалу потребує постійного вдосконалювання викладачами та вихователями власного організаторського досвіду роботи з курсантами щодо використання методів, форм, прийомів, технічних засобів [6; 7; 8].

Зауважимо, що вивчення освітнього середовища є актуальним напрямком сучасних психолого-педагогічних досліджень. У загальному вигляді освітнє середовище є підсистемою соціокультурного середовища,

сукупністю умов, що склалися історично та впливають на просторове, функціональне об'єднання суб'єктів освітнього процесу, педагогічною системою навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти. Особливості освітнього середовища у ЗВО правового профілю зумовлені його пріоритетними завданнями щодо раціональної організації правової освіти, формування правосвідомості, етичної поведінки, що проявляється у непримиримому ставленні до порушень дисципліни та законності, моральній та фізичній загартованості, спроможності долати труднощі служби, що становлять кістяк професійної компетентності правоохоронця.

У контексті статті у структурі освітнього середовища правового ЗВО доцільно виокремити такі складники:

– змістовий, спрямований на створення інформаційного поля для задоволення освітніх потреб здобувачів;

– комунікативний, орієнтований на створення сприятливої психологічної атмосфери, установлення різних видів комунікативних зв'язків на основі реалізації принципів взаємоповаги, толерантності, верховенства права;

– організаційно-управлінський, що передбачає створення матеріально-технічного та навчально-технологічного підґрунтя освітнього процесу, координацію взаємодії його суб'єктів (здобувачів освіти, науково-педагогічних працівників, адміністрації, представників служб, створення сприятливих умов для набуття правової освіти [6].

Розглянемо, в якій спосіб освітнє середовище ЗВО як цілісність, так і окремими компонентами може посприяти формуванню складників ІКК правоохоронців. Так, відпрацювання мовних засобів потребує створення комфортної емоційно-психологічної атмосфери, яка допомагає курсантам долати мовні та психологічні бар'єри спілкування та позбавитися невпевненості в собі. Наслідками створення зазначеної атмосфери є виникнення професійно-пізнавального інтересу, поінформованість курсантів відносно необхідності володіння всіма засобами та стилістичними ресурсами мови, вироблення індивідуального стилю спілкування.

Комунікативні вміння (вступати в бесіду, вести її, уловлювати хід думок, адекватно реагувати на репліки партнера та ін.) мають розвиватися у професійно орієнтованому інформаційному полі, яке формується внаслідок організації освітньої діяльності на засадах інтерактивності та суб'єкт-суб'єктності. Автоматизм володіння мовними зразками, стандартними фразами, які використовуються у типових ситуаціях професійної діяльності правоохоронця (поліцейського), розвивається у вербальних вправах.

Для прикладу наведемо таку вправу (діалог у поліцейській дільниці).

– Police station. What can I do for you?

– Hi, officer. Please, help. It's an emergency! Whom should I inform?

– What has happened, sir?

– I need your help immediately!

– Please, calm down! Where are you now? Can you tell me the address?

– I am at the North Market. And I have just been robbed of my wallet. And my passport has been stolen too.

– Right, sir. I've sent the squad to the market. They'll be with you in 5 minutes. When did the pickpocketing happen?

– Well, a couple of minutes ago.

– When did you discover the robbery? Have you seen the thief?

– Yes, I have. I even managed to catch him by hand, but he escaped. The market is too crowded, so he disappeared quite easily.

– So you've seen his face and you can describe him to our officer in details. That's fine.

– Yes, I remember his face. He is about 25 years old, short and slender. Black hair, brown eyes and tattoos on his right arm. Please, officer, catch him. I need my passport and the money. He must be punished.

– Don't worry, sir. We'll do our best to find the robber. If there are any witnesses, please, ask them to wait for the police.

– OK, officer.

– Now tell me what has been stolen exactly?

– Well, as I've told you: plenty of money, the driving license and my ID.

– What else, apart from that? Any keys?

– No. Fortunately they were in my pocket.

– I see. What about credit cards?

– My god! Yes, he has stolen them too.

– You should cancel your credit cards as soon as possible. Notify your bank right now. And please beware of pickpockets in crowded places.

– OK, officer. Thank you.

Такий діалог моделює ситуацію професійної діяльності; його доцільно розучити та відтворювати по ролях, що забезпечує інтерактивний характер навчання, в якому викладач і курсанти є рівноправними партнерами. У процесі сумісного навчання легко відпрацювати такі якості мовлення, як чистота, правильність, точність, стислість, що дозволяє у зв'язній і послідовній формі передавати певну порцію інформації (початок, продовження, закінчення діалогу), уловлювати хід думки та зміст висловлювання співрозмовника, швидко та адекватно реагувати на них.

Для розвитку вербальної техніки курсантів-правоохоронців актуальними виявилися такі вправи як розповідь, коментар, пояснення норм, законів, правил, бесіди професійного спрямування, оцінні судження. Доцільно використовувати аудіювання. мовленнєві вправи, вправи з керованим використанням матеріалу розмовних і фахових текстів, вправи «питання-відповідь», рольові ігри, тренінги.

Матеріально-технічним та навчально-технологічним підґрунтям формування іншомовної комунікативної компетентності ми вважаємо комп’ютер, використання інтерактивних можливостей якого забезпечує:

– організацію діалогу з ПЕВМ з різними методичними завданнями (читання – формування орієнтовної основи дій, лексичних, граматичних навичок, аудіювання тощо);

– залучення до спільних проєктів інтегративного характеру, реалізація яких заснована на вивченні не тільки мовленнєвого, але й правового блоку;

– комп’ютерне управління навчальною діяльністю на засадах особистісно орієнтованого підходу.

Перевага запровадження інформаційно-комунікаційних технологій полягає в адаптованості навчальної програми до вимог користувача, прозорості алгоритму дій, стандартизації діалогового інтерфейсу, значні можливості щодо пошуку інформації іноземною мовою.

Висновки. Тож, на основі проведення емпіричних досліджень з’ясовано доцільність систематичного формування іншомовної комунікативної компетентності правоохоронців. Спеціальним чином організоване освітнє середовище у правових ЗВО забезпечує перетворення зовнішніх впливів освітнього середовища у внутрішню властивість особистості, зокрема, такого професійно-особистісного утворення, як іншомовна комунікативна компетентність, що інтегрує аксіологічний (загальнолюдські, етичні й корпоративні цінності та настанови), когнітивний (знання) і діяльнісний (уміння та навички) компоненти, професійний і соціальний досвід, особистісні якості, необхідні для ефективного іншомовного професійного спілкування. Освітнє середовище ЗВО як цілісність і через вплив окремих компонентів (змістовий, комунікативний, організаційно-управлінський) сприяє формуванню відповідних складників ІКК правоохоронців. Перспективними є розвідки, які стосуються уточнення критеріїв і показників якісного аналізу та кількісного вимірювання рівнів сформованості ІКК правоохоронців.

Використана література:

1. Барко В. І. Професіографічний опис основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України: практ. посіб. Київ : Київський нац. ун-т внутр. справ, 2007. 100 с.
2. Богуцький В. М. Об’єктивні чинники ускладнення розуміння мови права. Матеріали X Міжвузівської наук.-практич. інтернет-конф. (Київ, 30 квіт. 2020 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 7-9.
3. Брик Т. О. Формування вмінь іншомовного професійного спілкування майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2009. 20 с.
4. Голопич І. М. Підготовка майбутніх поліцейських до професійного спілкування у вищих закладах зі специфічними умовами навчання: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2020. 20 с.
5. Зеленська О. М. Формування полікультурної компетентності курсантів вищих військових навчальних закладів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2012. 20 с.
6. Ільїна В. М. Формування правової культури майбутніх правоохоронців у освітньому середовищі ліцею: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2011. 20 с.
7. Іщенко С. О. Підготовка майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом у вищому навчальному закладі системи МВС України: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2016. 20 с.
8. Пожидаєв А. О. Формування організаторських здібностей курсантів у позанавчальній діяльності вищого навчального закладу системи МВС України: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.07. Харків, 2010. 20 с.
9. Ченківська Н. В. Навчання іноземній мові майбутніх поліцейських: основні теоретичні підходи щодо методів удосконалення комунікативних умінь та навичок. *Молодий вчений*. 2019. № 5. С. 220-223.

References:

1. Barko V. I. (2007). Profesiohrafichnyi opys osnovnykh vydiv diialnosti v orhanakh vnutrishnikh sprav Ukrainy [Professional description of the main types of the activities in the internal affairs bodies of Ukraine]. Kyiv: Kyiv National University of Internal Affairs, 100 s. [in Ukrainian]
2. Bohutskyi V. M. (2020). Obiektyvni chynnyky uskladnennia rozuminnia movy prava [Objective factors complicating the understanding of the language of law]. Kyiv: Kyiv National Academy of Internal Affairs, 100 s. [in Ukrainian]
3. Bryk T. O. (2009). Formuvannia vmin inshomovnoho profesiinoho spilkuvannia maibutnikh ofitseriv u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh [Formation of foreign language professional communication skills of future officers in higher military educational institutions]. Kharkiv: Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda, 20 s. [in Ukrainian]
4. Holopych I. M. (2020). Pidhotovka maibutnikh politseiskykh do profesiinoho spilkuvannia u vyshchykh zakladakh zi spetsyfichnymy umovamy navchannia [Preparation of future police officers for professional communication in higher institutions with specific study conditions]. Khmelnytskyi: Khmelnytskyi National University, 20 s. [in Ukrainian]
5. Zelenska O. M. (2012). Formuvannia polikulturnoi kompetentnosti kursantiv vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladiv u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin [Formation of multicultural competence of cadets of higher military educational institutions in the process of studying humanitarian disciplines]. Kharkiv: Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda, 20 s. [in Ukrainian]
6. Ilina V. M. (2011). Formuvannia pravovoi kultury maibutnikh pravookhorontsiv u osvitnomu seredovyshchi litseiu [Formation of the legal culture of future law enforcement officers in the educational environment of the lyceum]. Kharkiv: Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda, 20 s. [in Ukrainian]

7. Ishchenko S. O. (2016). Pidhotovka maibutnikh ofitseriv do vykhovnoi roboty z osobovym skladom u vyshchomu navchalnomu zakladi systemy MVS Ukrainy [Preparation of future officers for educational work with personnel in a higher educational institution of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. Kharkiv: Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda, 20 s. [in Ukrainian]
8. Pozhydaiev A. O. (2010). Formuvannia orhanizatorskykh zdibnostei kursantiv u pozanavchalnii diialnosti vyshchoho navchalnoho zakladu systemy MVS Ukrainy [Formation of organizational abilities of cadets in extracurricular activities of a higher educational institution of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. Kharkiv: Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda, 20 s. [in Ukrainian]
9. Chenkivska N. V. (2019). Navchannia inozemnii movi maibutnikh politseiskykh: osnovni teoretychni pidkhody shchodo metodiv udoskonalennia komunikatyvnykh umin ta navychok [Foreign language training of future police officers: basic theoretical approaches to methods of improving communication skills and abilities]. Molodyi vchenyi – Young Scientist. 5. 220-223. [in Ukrainian]

Marchenko O., Sydorenko I. Formation of another language communicative competence of law officers in the educational environment of a higher education institution with specific learning conditions

The article substantiates the relevance of the problem of the formation of foreign language communicative competence of law enforcement officers as an integral component of their professional competence based on the theoretical and source base, analyses of empirical quantitative and qualitative material substantiated the relevance of the problem of formation of foreign language communicative competence of law enforcement officers as an integral component of their professional competence. Foreign language communicative competence of law enforcement officers is characterized as a professional formation that integrates the presence of certain life values, attitudes (axiological component), knowledge and adequate use of language tools (cognitive component), speech and communication skills (activity component), personal qualities necessary for effective foreign language professional communication. Favorable and inhibiting factors influencing the course of the researched process at content-professional, corporate-ethical, personal-cultural levels were determined. It has been proven that foreign language professional communication is basic for the formation of foreign language communicative competence of law enforcement officers. It is shown that the organization of effective foreign language professional communication involves the formation of an educational environment with given parameters. The educational environment of a legal institution of higher education is characterized as a set of specific learning conditions affecting the spatial and functional spatial association of subjects of educational activity, between which close, diverse, individual and group, formal and interpersonal relationships are established and personal, educational, service, professional needs, interests, abilities of communicators. The possibilities of the educational environment of the institution of higher education regarding the formation of foreign language communicative competence of law enforcement officers have been analyzed. It was found that among the numerous components of the educational environment, the most influential in the formation of foreign language communicative competence of law enforcement officers are content (information field to meet the educational needs of communicators), communicative (a comfortable emotional and psychological atmosphere that helps cadets overcome linguistic and barriers of foreign language communication), organizational and administrative (material-technical and educational-technological basis of the educational process, introduction of information and communication technologies in teaching foreign language professional communication). In the future, it is planned to clarify the criteria and indicators, the dynamics of the levels of formation of the foreign language communicative competence of law enforcement officers as a result of experimental verification of the influence of the educational environment of the institution of higher education of the legal profile.

Key words: *foreign language communicative competence, professional communication, educational environment, higher education institution with specific study conditions, law enforcement officers.*

УДК 371.233 + 354.32 (477)
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.23

Наровлянський О. Д.

ДІЯЛЬНІСТЬ МІНІСТЕРСТВ ОСВІТИ УНР ТА ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ З РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ТУРИЗМУ

Стаття присвячена упровадженню освітнього туризму у освіту Української народної республіки та української держави гетьмана П. Скоропадського в 1917-1918 рр. Стаття підготовлена за результатами архівного пошуку в фондах Центрального державного архіву вищих органів влади України. Висвітлено процес спроби утворення першого спеціального освітянського підрозділу, діяльність якого була направлена на розвиток екскурсій серед учнівської молоді екскурсійного відділу департаменту позашкільної освіти та дошкільного виховання міністерства освіти. Проаналізовано діяльність цього підрозділу, встановлено його кадровий склад, визначено науковців та педагогів-практиків, які залучалися до розробки методики проведення екскурсій у вказаний період. Показано процес еволюції підрозділу – від запровадження окремих посад фахівців з екскурсій до створення спеціального відділу в складі департаменту. Визначено основні напрями роботи екскурсійного відділу – збір інформації про стан екскурсійної роботи на місцях та екскурсійні природні та історичні об’єкти (через спеціальну анкету), розробка екскурсійних маршрутів та програм для учнівської молоді та дорослих, підготовка путівників та порадників для організації та проведення екскурсійної роботи, створення екскурсійної бази (притулку) в Києві, підготовка кадрів керівників екскурсій. Встановлено підходи до класифікації освітніх екскурсій, Визначено основні проблеми, з якими стикався розвиток освітнього туризму в Україні в цей період. Висвітлено суперечності в створенні екскурсійного відділу та незавершеність цього процесу. Показано активну позицію Міністерства в цілому та департаменту позашкільної освіти та дошкільного виховання щодо упровадження екскурсій у освітній процес. Висвітлено діяльність міністерства та його підрозділів з надання допомоги в організації та проведенні екскурсій учнів шкіл та гімназій, зокрема до Києва та Канева. Встановлено, що не зважаючи на труднощі військового періоду, в ряді навчальних закладів екскурсії за підтримки Міністерства було упроваджено до освітнього процесу.

Ключові слова: *екскурсія, освітянський туризм, Міністерство освіти, Українська народна республіка.*

Одним з важливих завдань сучасної історико-педагогічної науки вивчення та аналіз досвіду діяльності органів управління освітою, навчальних закладів в різні періоди історії України. Особливий інтерес становить історія розвитку освіти за часів національно-визвольних змагань 1917-1920 років.

Останні десятиліття різні аспекти цього періоду розвитку освіти досліджували Березівська Л., Грабовська Г., Кукурудзяк М., Лебідь І., Лікарчук І., Машевський О., Мельник Е., Мищак І., Сорочан Н., Телячий Ю. та інші. Ними було досліджено зокрема питання організаційно-правових засад діяльності органів управління освітою, здійснення освітньої політики за часів УНР, Гетьманської держави, Директорії, становлення різних типів навчальних закладів в цей період, змін в програмно-методичному забезпеченні тощо. О. Кудлай присвятив спеціальне історичне дослідження діяльності Міністерства освіти УНР, однак, згадавши про екскурсійний відділ департаменту позашкільної освіти та дошкільного виховання, він вказав, що «на жаль, документи, що стосуються його роботи, автором виявлені не були» [1]. Водночас жодний з авторів не досліджував діяльність органів управління освітою вказаного періоду щодо розвитку освітнього туризму, його організаційного забезпечення та упровадження в освітній процес.

Таким чином нами було визначено мету даної статті – проаналізувати діяльність органів управління освітою та закладів освіти періоду визвольних змагань щодо розвитку освітнього туризму.

Після виникнення Центральної ради, формування Генеральних секретарств, зокрема освіти, а пізніше утворення Української народної республіки, розпочалася активна робота з реформування освітньої галузі на теренах України. В процесі цієї діяльності певна увага приділялася і розвитку освітянського туризму, упровадженню екскурсій в освітній процес.

Саме в 1918 році в структурі органів управління освітою При цьому створювався він в структурі Департаменту позашкільної освіти та дошкільного виховання Міністерства народної освіти.

З квітня 1918 року в департаменті позашкільної освіти та дошкільного виховання крім відділу позашкільної освіти, інструкторів з дошкільної освіти та відділу притулків було розпочато створення екскурсійного відділу [2, арк.16]. Вперше з’являється спеціальний підрозділ, який мав забезпечити організаційно-методичну підтримку упровадження екскурсій в освітній процес. Цьому передувало запровадження до штатного розкладу Департаменту посади фахівця/інструктора по екскурсіям [2, арк.12], яку з 1 червня по 1 жовтня 1918 року обіймав Перфецький Євген Юліанович [3, арк. 14, 19] (в цілому департаменті він розпочав працювати ще з 10 червня 1917 року) [4, арк.67].

Перші збори секції по екскурсійній справі (яка мала підготувати створення нового підрозділу) відбулися 13 квітня в помешканні українського дитячого садка. Серед присутніх були С. Русова, Н. Мірзо-Авакянц, П. Тушкан, Л. Портенко та інші. Серед завдань, визначених на нараді такими, вирішення яких було необхідне для розвитку екскурсійної справи, – «виробити план, маршрути, техніку недалеких екскурсій позаяк умови часу не сприяють далекому мандруванню, використовувати якнайкраще місто Київ та Дніпро, організуючи

екскурсії по Дніпру, робивши план на декілька маршрутів Київ – Канів – Катеринослав – Плавні – Херсон, скласти бібліографію екскурсійної справи, розпочати технічні зносини з правліннями залізно-дорожними та пароплавними, закликати нових співробітників та поділитися на три комісії історичну, географічно-природознавчу та промислову» [5, арк. 23].

27 квітня вже на засіданні екскурсійного відділу (саме так було зазначено в протоколі), в якому брали участь В. Артоболевський, Р. Брехт-Берген, Р. Палій, П. Потабенко, М. Шугаєвський, а головувала С. Русова, зазначалося, що існуючі в державі умови не сприяють проведенню далеких екскурсій, але можливе та необхідне проведення екскурсій до Києва та по Дніпру, вказувалося на важливість історичних екскурсій для патріотичного виховання. Під час наради було запропоновано поділ екскурсій на історичні, естетичні, природничі та економічні (на підприємства), а також класифікація учасників екскурсій (учні початкової та середньої школи, робітники та члени товариства «Просвіта»). Чимало уваги було приділено на нараді підготовці та роботі керівників екскурсій, при цьому вказувалося на велике значення рівня підготовки керівників для успіху екскурсії та необхідність їх підготовки та оплати за їхню працю. Завідувач позашкільного відділу Департаменту позашкільної освіти та дошкільного виховання М. Шугаєвський запропонував протягом 1918 року основні зусилля зосередити на підготовці основи для розгортання роботи наступного року. Для цього він запропонував організувати курси керівників екскурсій, залучивши до них, перш за все, вчителів та студентів-природознавців. При цьому він зауважив, що для успіху екскурсії її керівник має бути спеціалістом і природознавства, і історії.

Професор В. Артоболевський висловив думку щодо доцільності зосередження зусиль в 1918 році на екскурсіях Києвом та його околицями. Також він приділив увагу екскурсіям на підприємства, де керманичем екскурсії має бути представник цього підприємства. Серед природних пам'яток Києва, які в першу чергу мають стати об'єктами екскурсій він називає ботанічний сад Університету Святого Володимира, сад Політехнічного інституту, біологічна станція, околиці Києва.

Під час наради було висловлено думку щодо доцільності видання путівників для майбутніх екскурсантів, а також розробки «екскурсійної анкети» для збору відомостей щодо пам'яток України та практики проведення освітніх екскурсій [6, арк. 22-27; 7, арк. 2-5зв].

Нарада прийняла рішення повідомити в газетах про створення екскурсійного відділ, однак 1 травня 1918 року питання призначення завідуючого екскурсійним відділом було обговорено на нараді департаменту, де було прийнято рішення «до того часу, поки екскурсійний відділ не поширюється, щоб стати окремим відділом – голови не призначати, а долучити його до Відділу позашкільної освіти» [8, арк. 1], начальником якого, як зазначено вище, був Шугаєвський Микола Степанович [3, арк. 11]. На нашу думку, саме позиція М. Шугаєвського, який вважав, що в 1918 році екскурсійна робота буде досить обмеженою та не набуде великого розмаху, стала одним з основних чинників, що загальмували створення самостійного екскурсійного відділу та призначення цьому відділу повноцінного керівника.

На нашу думку, після рішення про недоцільність призначення в 1918 році начальника екскурсійного відділу, було прийнято компромісне рішення – створено екскурсійну комісію, до функцій якої було віднесено улаштування екскурсій, надання довідок щодо їх організації, підготовка та облік керівників екскурсій, розробка маршрутів як Києвом, так і по всій Україні, видання довідників-путівників [6, арк. 50зв.] – тобто, значною мірою, функції екскурсійного відділу. З метою розробки маршрутів екскурсій було розпочато створення історичної, мистецької, природничої, фабрично-заводською підкомісій [6, арк. 50]. Також до департаменту позашкільної освіти були «прикомандировані в справі організації екскурсій» Палій Р. в якості інструктора та Солуха П. П. «для доручень на становищі діловода» [9, арк. 6].

Однак робота щодо розвитку екскурсійної справи в освіті продовжувалася. 14.05.1918 року на нараді Департаменту позашкільної освіти було прийнято рішення встановити керівникам екскурсій платню 20 крб. в день [8, арк. 3]. 18.05.1918 р. на аналогічній нараді С. Русова запропонувала «підготувати науково-методичну книжку для поїздок по всій країні для навчання на ґрунті екскурсій». Також було запропоновано «розділити справу екскурсій на адміністративну, яку виконує Департамент позашкільної освіти та технічну, яку передати спеціальній організації, також було запропоновано зробити довідник по історичних місцях України» [7, арк. 149-149зв.]. Нарада прийняла рішення «Ухвалили: екскурсійну справу на цей рік залишити в департаменті, не виділяючи окремого екскурсійно відділу. Інструктори залишаються і розробляють плани екскурсій, взагалі проводять справу щодо виконання «справочників» для екскурсій по Україні» [7, арк. 150зв.].

21 травня 1918 року в приміщенні Департаменту відбулося чергове засідання екскурсійної комісії, на якому обговорювалися питання щодо плану огляду Києва з різними типами екскурсій, організації кадрів керівників екскурсій, проекту анкети про історичні місцевості на Україні, підготовки екскурсійним відділом окремого випуску «Порадника» Департаменту, організації «рухливого музею картин для чарівного ліхтаря по історії, мистецтву, етнографії для улаштування лекція екскурсантам» [9, арк. 15].

В фонді Міністерства освіти зберіглася низка справ, які вказують на екскурсійний відділ в своїй назві та зберігають документи щодо розвитку освітніх екскурсій. В одному з недатованих документів, який вірогідно відноситься до весни-літа 1918 року зазначається, що «екскурсійний відділ при департаменті позашкільної освіти ставить своєю метою організацію та урегулювання взагалі екскурсійної

справи, яка має виключне значення при навчанні історії, природознавству та географії України. Без центрального регулюючого органу екскурсії в Державі можуть прийняти хаотичний характер. Метою центрального органу є між іншим налагодження планомірного руху екскурсій по державі, виробка графіків потягів для екскурсантів на екскурсійний сезон…Закладаються філії екскурсійні по провінції, закладається журнал екскурсійний (справа розпочата), вже видрукована і розсилається анкета – історична і природнича, на підставі яких складається підручник для екскурсійних подорожей по Україні» [6, арк. 28].

Протягом квітня – червня 1918 року екскурсійним відділом (саме так зазначено на низці листів) та департаментом було направлено ряд листів з питань організації екскурсій. 27.04.1918 року було направлено лист до військового міністерства дати дозвіл на передачу департаменту ліжок, що залишилися в київських школах, де мешкали учні шкіл прапорщиків [7, арк. 1], 11.05.1918 було направлено лист екскурсійного відділу до пароплавної спілки пароплавства на Дніпрі про надання знижки з тарифу для проїзду пароплавом по Дніпру від ст. Наліснів до Києва з зупинкою в м. Каневі для відвідання на могилі Т. Г. Шевченка для учнів та просвітян с. Худяківка [9, арк. 7], 31.05 – лист до комісії з продажу майна установ Південно-Західного фронту з проханням передати ліжка, матраци, ковдри тощо [9, арк. 16].

Відділ та департамент реагували на звернення про допомогу в організації екскурсій, наданні необхідної інформації. Так, 17.05 було направлено лист до Надточіївської народної школи м. Шпола про можливість організації екскурсії до Києва та надання безоплатного помешкання [9, арк.13], 11.06 – до Черкаської повітової управи про допомогу у прийомі екскурсантів в Києві [9, арк.20] тощо.

Департамент вживав заходів щодо облаштування помешкання для екскурсантів. Як зазначалося в проекті кошторису на розвиток екскурсійної справи на 1918 рік, «зважаючи, що на цей час немає відповідної інстанції щодо влаштування екскурсій, Департамент тимчасово бере на себе працю по улаштуванню екскурсій… Поки цієї справи не взяла в свої руки яка небудь спеціальна організація, котра провадитиме екскурсії, департамент тимчасово улаштує спеціальне помешкання, пристосоване для цієї цілі» [7, арк. 157].

З цією метою департамент звернувся до Київської управи та наприкніці травні 1918 р. отримав відповідь відділу народної освіти управи про виділення департаменту позашкільної освіти приміщень для екскурсантів в м. Києві [10, арк. 11]. Департаменту було передано приміщення адресою вул. Олександрівська (нині вул. Сагайдачного), 9, а також дозволено помешкання екскурсантів в приміщеннях київських шкіл в період канікул [5, арк.11].

В низці листів, надісланих департаментом до шкіл, повітових рад на їх запити в травні 1918 року, повідомлялося, що «їхати до Києва можна тільки групами по 50 чоловік. Помешкання можна мати в червні тільки без ліжок. Кип’яток до чаю коштує по 10 коп. 1 раз два рази – 20 коп. на день для одного чоловіка. Чай та цукор треба мати свої. Треба також мати свої кружки для чаю та декілька чайників жестяних і на чому можна було б спати» [9, арк. 20-22].

Для вивчення ситуації на місцях, було підготовлено «історичну екскурсійну анкету», що було надіслано на місця для заповнення. Вона містила запитання як щодо об’єктів, наявних на місцях, так і відомості про проведені екскурсії. Варто відзначити, що в пояснювальній записці до анкети зазначено, що «при департаменті позашкільної освіти склався відділ екскурсійний, який ставить головною метою – національне виховання і пізнання України. Головним єдиним засобом для цього він вважає українознавство, яке в даннім разі буде здобуватися шляхом екскурсійним, шляхом безпосереднього ознайомлення людей з предметом нашого національного добра» [11, арк. 2].

Водночас робота щодо створення окремого підрозділу, який займатиметься саме організацією екскурсій, продовжувалася. В доповіді департаменту позашкільної освіти від 22.07.1918 № 935 щодо асигнування 5949352 крб на позашкільну освіту з 1.07.18 по 1.01.19 зазначалося, що одним з напрямів позашкільної освіти в 1918 році має стати проведення екскурсій для молоді та дорослих. На організацію екскурсійного відділу та організацію екскурсій на вказаний період пропонувалося асигнувати 30000 крб.[12, арк. 11, 12; 13, арк. 3]. З 3.10.1918 року Київська казенна палата відповідно до цього запиту відкрила фінансування на роботу екскурсійного відділу [12, арк. 41]. Така ж сума (30000 крб.) для організації екскурсій була запланована в кошторисі Департаменту позашкільної освіти на 1919 рік [12, арк. 94].

Для підготовки майбутніх позашкільників до організації екскурсійної роботи, питання, присвячені екскурсіям було включено до програми курсів з позашкільної освіти, яка передбачала цикл лекцій «Екскурсії в природу» (12 годин). Програма передбачала ознайомлення зі значенням екскурсій в системі середньої та позашкільної освіти, організацією екскурсій, методикою їх підготовки та проведення, ознайомлення з об’єктами екскурсій в Києві та околицях та по всій Україні, питання охорони природи під час проведення екскурсій, навчання вмінню читати карту, користуватися компасом, знайомила з організацією привалів, веденням щоденника подорожі, вимогами щодо одягу та взуття екскурсантів тощо [15, арк. 5-7], тобто була досить досконалою навіть за сучасними вимогами.

Питання організації екскурсій висвітлювалося і на курсах з дошкільного виховання, що проходили в Києві з 15 квітня по 30 травня1918. Програмою курсів, на яких займалося більше 70 слухачів було передбачено 4 години теоретичних занять «про екскурсії». Лектором на цих заняттях виступав професор В. Артоболевський [16, арк.11].

Екскурсійна справу намагалися розвинути і на місцях – в губерніях, повітах, містах, де було запроваджено посади інструкторів позашкільної освіти, які призначалися Міністерством освіти. В інструкції інструкторам позашкільної освіти відзначалося, що вони серед іншого мають улаштовувати екскурсії та подорожі [15, арк. 2]. Міністерство визначило орієнтовний перелік об'єктів для організації подорожей Україною. До нього, зокрема, було включено пам'ятки старовини Києва, могила Т. Г. Шевченка в Каневі, Берестечко, Почаївська лавра, Святогір'я, київські цукроварні, Бахмутські копальні, криворізькі шахти, дніпровські пороги, Полісся (озеро Княже), море (Одеса, Крим). Привертає увагу різноманітність пропонованих об'єктів, серед яких є історичні, природні, промислові, релігійні [15, арк. 4зв.].

На жаль, швидка зміна влада в Києві протягом 1917-1919 рр. не сприяла планомірному розвитку освіти в цілому та освітянського туризму зокрема. Водночас в цей час екскурсії було визначено як важлива та ефективна форма освітнього процесу, як засіб патріотичного виховання. Було зроблено спробу розгорнути підготовку керівників освітніх екскурсій, створено постійне помешкання для екскурсантів (за нинішньою термінологією – турбаза). До розвитку освітнього туризму долучалися відомі науковці, педагоги, ентузіасти екскурсійної справи. Створення екскурсійного відділу так і не було доведено до кінця, однак це була перша спроба створення спеціалізованого підрозділу для організаційної, методичної підтримки освітнього туризму. На нашу думку, саме з цього часу ми можемо починати історію освітнього туризму сучасної України, історію Українського державного центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді.

Використана література:

1. Кудлай О. Б. Міністерство освіти УНР доби Української Центральної Ради: створення, структура, діяльність. К.: Інститут історії України, 2019. 160 с.
2. Центральний державний архів вищих органів влдаи України (далі – ЦДАВОВУ). Ф. 2201. Оп. 1. Спр. 1000
3. ЦДАВОВУ, Ф. 2201. Оп. 2. Спр. 30.
4. ЦДАВОВУ. Ф.2201. Оп. 3 Спр. 7.
5. ЦДАВОВУ, ф. 2201. Оп. 2. Спр. 561.
6. ЦДАВОВУ, ф. 2201. Оп. 2. Спр. 557.
7. ЦДАВОВУ, ф. 2201. Оп. 2 Спр.559.
8. ЦДАВОВУ, ф. 2201. оп. 1. Спр. 1004.
9. ЦДАВОВУ, ф. 2201. Оп. 2. Спр. 558.
10. ЦДАВОВУ, ф. 2201. оп. 2. Спр. 399.
11. ЦДАВОВУ, ф. 2201. оп. 1. Спр. 556.
12. ЦДАВОВУ, ф. 2201. оп. 1. Спр. 58.
13. ЦДАВОВУ, ф. 2201. оп. 1. Спр. 494.
14. ЦДАВОВУ, ф. 2201. оп. 1. Спр. 503.
15. ЦДАВОВУ, ф. 2201. оп. 1. Спр. 999.
16. ЦДАВОВУ, ф. 2201. оп. 1. Спр. 527.

References:

1. Kudlai O. B. Ministerstvo osvity UNR doby Ukrainskoi Tsentralnoi Rady: stvorennia, struktura, diialnist [The Ministry of Education of the Ukrainian People's Republic at the time of the Ukrainian Central Rada: creation, structure, activity]. K.: Instytut istorii Ukrainy, 2019. – 160 s.
2. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady Ukrainy [The Central State Archive of the Higher Authorities of Ukraine] (CDAVOVU). F. 2201. Op. 1. Spr. 1000.
3. CDAVOVU, F. 2201. Op. 2. Spr. 30.
4. CDAVOVU. F.2201. Op. 3 Spr. 7.
5. CDAVOVU, F. 2201. Op. 2. Spr. 561.
6. CDAVOVU, F. 2201. Op. 2. Spr. 557.
7. CDAVOVU, F. 2201. Op. 2 Spr.559.
8. CDAVOVU, F. 2201. Op. 1. Spr. 1004.
9. CDAVOVU, F. 2201. Op. 2. Spr. 558.
10. CDAVOVU, F. 2201. Op. 2. Spr. 399.
11. CDAVOVU, F. 2201. Op. 1. Spr. 556.
12. CDAVOVU, F. 2201. Op. 1. Spr. 58.
13. CDAVOVU, F. 2201. Op. 1. Spr. 494.
14. CDAVOVU, F. 2201. Op. 1. Spr. 503.
15. CDAVOVU, F. 2201. Op. 1. Spr. 999.
16. CDAVOVU, F. 2201. Op. 1. Spr. 527.

Narovlyanskiy O. Activity of the ministries of education of the Ukrainian People's Republic and Hetman state on the development of educational tourism

The article is devoted to the introduction of educational tourism in the education of the Ukrainian People's Republic and Ukrainian state of Pavlo Skoropadsky in 1917-1918. The article was prepared based on the results of archival search in the funds of the Central State Archives of the highest authorities of Ukraine. The process of attempting to create the first special educational unit, whose activities were aimed at the development of excursions among students of the excursion department – the department of extracurricular education and preschool education of the Ministry of Education. The activities of this unit are

analyzed, its staff is established, scientists and practicing teachers who were involved in the development of methods of conducting excursions during this period are identified. The process of evolution of the unit is shown – from the introduction of separate positions of excursion specialists to the creation of a special division within the department. The main directions of work of the excursion department are defined – collection of information on the state of excursion work in the field and excursion natural and historical objects (through a special questionnaire), development of excursion routes and programs for students and adults, preparation of guides and advisers for organizing and conducting excursion work, creation of an excursion base (shelter) in Kyiv, training of excursion leaders. Approaches to the classification of educational excursions have been established. The active position of the Ministry as a whole and the Department of Extracurricular Education and Preschool Education on the introduction of excursions in the educational process is shown. The activities of the Ministry and its units to assist in organizing and conducting excursions of students of schools and gymnasiums, in particular to Kyiv and Kanev, are covered. The main problems faced by the development of educational tourism in Ukraine during this period have been identified. It is established that despite the difficulties of the war period, in a number of educational institutions excursions with the support of the Ministry were introduced into the educational process.

Key words: *excursion, educational tourism, Ministry of Education, Ukrainian People's Republic.*

УДК 378, 355
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.24

Пащук Ю. М., Гавришків О. Б.

ОЦІНЮВАННЯ МОТИВАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ КУРСАНТІВ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

З початком нинішньої повномасштабної війни, що розв'язала і веде Росія проти України, необхідність удосконалення мовної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів Збройних Сил України не тільки не зменшилася, а й навпаки зросла. Насамперед, підвищення рівня володіння майбутніми офіцерами англійської мови є нагальною потребою у неодмінній реалізації євроінтеграційних прагнень України та досягнення взаємосумісності з країнами-членами Північноатлантичного Альянсу для забезпечення національної безпеки України. На сьогодні українські війська (сили) фактично вже у рамках російсько-української війни впроваджують відповідні підходи і стандарти НАТО, масштабно переводяться з радянського та пострадянського на сучасне озброєння і військову техніку, що використовується у державах Північноатлантичного Альянсу. Частина особового складу Збройних Сил України проходить інтенсивну підготовку та навчання за кордоном у країнах-членах НАТО та їх партнерах.

На практиці досі існують серйозні протиріччя між вимогами до володіння курсантами іноземною (англійською) мовою та досягнутим рівнем мовленнєвої компетентності для значної кількості випускників вищих військових навчальних закладів Збройних Сил України. Для якісного і своєчасного виконання цільових завдань із мовної підготовки курсантів однією з ключових проблем є недостатній рівень умотивованості майбутніх офіцерів у вивченні іноземних мов.

У статті за результатами проведеного опитування серед курсантів низки українських вищих військових навчальних закладів здійснено аналіз їх мотивації до вивчення іноземних мов. З урахуванням передового досвіду організації мовної підготовки у вітчизняних і зарубіжних військових навчальних закладах розроблено рекомендації щодо реалізації завдань із подальшого покращення мовленнєвої компетентності військових курсантів на основі підвищення їх умотивованості в опануванні іноземними мовами.

Результати вищезазначеного дослідження мають важливе практичне значення для забезпечення досягнення майбутніми військовими офіцерами визначених рівнів мовної підготовки.

Ключові слова: *курсант, вищий військовий навчальний заклад, мовна підготовка, іноземна мова, мотивація, Збройні Сили України.*

На сьогодні, в умовах повномасштабної війни, що розв'язала Російська Федерація проти нашої держави та її народу, у Збройних Силах України (ЗСУ) не змінилася стратегічна мета – забезпечити швидке нарощування якнайбільшої чисельності особового складу, що володіє іноземними мовами (ІМ), насамперед англійською мовою, на рівні не нижче ніж СМР 2 ("Функціональний") згідно зі стандартом НАТО STANAG 6001 [1, с. 1-5; 2, с. 1-3]. Навпаки, триваюча збройна агресія Росії проти України все більше впливає на посилення важливості мовної підготовки (МП) у ЗСУ, спрямованої на забезпечення цільових рівнів володіння ІМ особовим складом. Перш за все, у сучасних умовах зростає потреба у досягненні одного із фундаментальних національних безпекових інтересів нашої держави – набуття повноправного членства в Північноатлантичному Альянсі [1, с. 1; 2, с. 1-2]. У цьому контексті ключовою метою є здобування належної взаємосумісності ЗСУ з військовими формуваннями держав-членів НАТО впровадження політики, стандартів та організаційної культури НАТО в діяльність українських військ (сил) [1, с. 1-2].

Відповідно до зростаючої економічної та військової допомоги західних партерів, зокрема збільшення ними поставок до України сучасного озброєння та військової техніки (ОВТ), організації та проведенні

бойової підготовки українських військ (сил) за кордоном, посилюється значення володіння на високому рівні особовим складом ЗСУ іноземними мовами, насамперед, англійською. Важливість опанування військовослужбовцями іноземних мов істотно зростає з отриманням Україною 23 червня 2022 року статусу країни кандидата на вступ до Європейського Союзу, поглибленням курсу нашої держави з подальшої інтеграції в європейський політичний, економічний, безпековий і правовий простір.

Вищенаведені чинники визначають нагальну потребу покращення функціонування МП курсантів вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ), що не може бути досягнуто без належної мотивації майбутніх офіцерів ЗСУ до вивчення іноземних мов. Результати соціологічного дослідження, проведеного науковцями Національної академії сухопутних військ (НАСВ), свідчать про низький рівень мотивації чималої кількості курсантів ВВНЗ до вивчення ІМ і, таким чином, формують важливе науково-практичне завдання [3].

Вирішенню вищезазначеної проблеми присвячено низку наукових публікацій, авторами яких, зокрема, є В. Богуцький [4], Л. Захарова та П. Черник [5], Н. Калинюк і О. Лемешко [6], О. Колмикова [7], А. Котковець [8], Н. Нечипорук і Ю. Супрунчук [9], Ю. Швечкова [10], О. Щерба і В. Желіско [11], Н. Щоголева [12] та інші.

Так, В. Богуцький у дослідженні [4] аналізує шляхи підвищення мотивації курсантів до вивчення англійської мови і розділяє мотивацію на зовнішню, яка включає "соціальну мотивацію та мотивацію, пов'язану з перспективами розвитку особистості", та внутрішню мотивацію, "що визначається комунікативною мотивацією і мотивацією, спричиненою переважно навчальною діяльністю".

Л. Захарова та П. Черник у роботі [5] розглядають основні аспекти мотивації МП курсантів та виокремлюють основні чинники, що формують мотивацію до вивчення ІМ, здійснюють їхній кількісний і якісний аналіз. Автори окреслюють можливі шляхи педагогічного впливу на формування мотивації з метою оптимізації вивчення курсантами англійської мови.

Н. Калинюк і О. Лемешко у статті [6] вивчають проблему розвитку навчальної мотивації у майбутніх офіцерів до вивчення іноземних мов. Вчені використовують поняття "мотивація – система мотивів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки" та поняття "навчальна мотивація – ієрархічна система внутрішніх і зовнішніх мотивів навчання", визначають фактори, чинники і шляхи підвищення мотивації курсантів до вивчення іноземних мов.

У статті [7] дослідник О. Колмикова виокремлює ключові засоби мотивації курсантів до вивчення англійської мови за професійним спрямуванням. Автор визначає поняття "мотивація", її типи (внутрішня та зовнішня), а також шляхи створення мотиваційного середовища під час навчальних занять з використанням "підтримуючих стратегій", доброзичливої та комфортної атмосфери. У роботі підкреслюється, що мотивація – це динамічний, циклічний процес з необхідністю постійної підтримки інтересу майбутніх офіцерів до навчання іноземних мовам.

А. Котковець у науковій роботі [8] досліджує застосування інтегрованого підходу до вивчення ІМ майбутніми військовими офіцерами. Автор визначає поняття інтеграції, координації та міжпредметних зв'язків, розглядає ступені інтеграції та переваги інтегрованого підходу до МП з метою підвищення мотивації курсантів до вивчення іноземних мов.

У статті [9] науковці Н. Нечипорук і Ю. Супрунчук визначають основні аспекти мотивації спеціальної МП майбутніх офіцерів, а також мотиваційні ресурси формування їх професійної іншомовної компетентності.

Ю. Швечкова у роботі [10] досліджує ефективність проведення навчальних занять із застосуванням різних форм та засобів вивчення ІМ курсантами нефілологічних спеціальностей з метою підвищення внутрішньої мотивації майбутніх офіцерів до навчання іноземним мовам.

У науковій статті [11] О. Щерба і В. Желіско аналізують дієвість впровадження інтенсивного методу вивчення ІМ для курсантів ВВНЗ, зокрема, для вирішення проблемних питань щодо підвищення мотивації курсантів ВВНЗ до вивчення англійської мови.

Дослідник Н. Щоголева у роботі [12] вивчає ключові питання покращення МП майбутніх військових фахівців та спроможності мотиваційних ресурсів навчальної діяльності для підвищення мовленнєвих компетенцій курсантів, обґрунтовує актуальність використання творчих, інтерактивних, проективних та інноваційних методик.

Підсумовуючи вищенаведене, варто зазначити, що в складних умовах сьогодення, які, насамперед, пов'язані з триваючою російсько-українською війною, науково-практичне завдання з вирішення однієї з ключових проблем удосконалення МП курсантів ВВНЗ, а саме підвищення їх мотивації до вивчення ІМ, залишається надзвичайно актуальним. У цьому контексті важливо дослідити реальний стан умотивованості майбутніх офіцерів у вивченні іноземних мов і на основі проведеного аналізу розробити відповідні рекомендації.

Мета статті – проаналізувати мотивацію військових курсантів до вивчення іноземних мов та розробити рекомендації щодо реалізації завдань із подальшого покращення мовної підготовки військових курсантів на основі підвищення їх умотивованості до удосконалення мовленнєвої компетентності.

Нині, в умовах триваючої російсько-української війни, зберігається необхідність володіння курсантами ВВНЗ на високому фаховому рівні іноземними мовами, насамперед, англійською. Мовна підготовка, що є неодмінною складовою професійної компетентності офіцерів ЗСУ, розглядається як "важливий фактор реформування та розвитку ЗС України, впровадження євроатлантичних стандартів і досягнення

взаємосумісності зі збройними силами країн-членів і партнерів НАТО” [2, с. 1]. Головними орієнтирами МП курсантів ЗСУ визначено володіння ними іноземною (англійською) мовою після закінчення ВВНЗ щонайменше: до 2024 р. – СМР 1; з 2024 р. до 2025 р. – СМР 1+; з 2025 р. – СМР 2 [1, с. 4].

Однак на сьогодні мовленнєва компетентність значної кількості майбутніх офіцерів не відповідає вищенаведеним вимогам і забезпечення виконання цих норм у встановлені терміни є надзвичайно складним завданням [1; 2]. Лише саме збільшення обсягу МП курсантів на 15-20 % не дозволяє вирішити вказану проблему [2, с. 1-7]. Відповідно з результатами дослідження [2, с. 34], щоб забезпечити досягнення випускниками ВВНЗ мовленнєвого рівня СМР 2, їх вступний рівень має бути не нижче СМР 1 або ж щонайменше СМР 0+. Проте на практиці чимала кількість курсантів має нижчий вступний рівень мовленнєвої компетентності. Тому пропонується ввести відповідні зміни у правила прийому до ВВНЗ. Наприклад, проводити обов’язкові вступні іспити з ІМ за вимогами STANAG 6001 для всіх абітурієнтів або ж для визначених категорій вступників. Також доцільним є визначення співвіднесення результатів сертифікатів ЗНО за шкалою стандартизованих мовленнєвих рівнів згідно з вимогами СТАНАГ 6001. Враховуючи різні підходи у розробленні вказаних систем оцінювання мовленнєвої компетентності, це є складне науково-практичне завдання.

На тлі вищенаведеної ситуації однією з ключових проблем залишається забезпечення належної мотивації майбутніх офіцерів до вивчення іноземних мов. Відповідно, у квітні-грудні 2021 р. було проведено анкетування курсантів декількох українських ВВНЗ [3, с. 5-7], одним з напрямів якого було оцінювання готовності слухачів до оволодіння ними ІМ [3, с. 18-35]. Для виконання зазначеного завдання за результатами вивчення переваг і недоліків різних видів опитування та методів дослідження було застосовано методику напівструктурованого опитування [13], а також такі методи: експертно-аналітичного оцінювання; критичного оцінювання; статистики; категоризації; “Матриці пріоритетів”; аналітичний метод аналізу “три в одному” [13].

Респондентами для анкетування було визначено курсантів трьох ВВНЗ України, яким було запропоновано взяти участь у даному опитуванні на добровільній основі з використанням права анонімності. Згідно з розробленим інструментарієм для цього соціологічного дослідження було опитано 1050 осіб, що мали наступні узагальнені дані [3, с. 17-18]:

1) вік: 18–20 років – 59,9%; 21–22 років – 21,3%; 23–25 років –9,6%; старше 25 років – 9,1%;

2) форма навчання: очна – 98,3%; заочна – 1,7%;

3) рівень попередньої освіти: середня – 75,7%; професійна (професійно-технічна) – 6,5%; вища (перший рівень) – 7,8%.

Результати аналізу проведеного анкетування з виявлення зацікавленості курсантів у МП та важливості вивчення ними ІМ, свідчить про те, що [3, с. 18-20]:

– 825 респондентів (80,6%) вважали, що знання ІМ важливі;

– 162 курсанти (15,6%) зазначали, що знання ІМ неважливі;

– 20 опитаних (2%) стверджували, що такі знання зовсім їм не потрібні.

Крім того, деякі респонденти вважали, що знання ІМ важливі у таких випадках [3, с. 18-20]:

– якщо вони будуть служити у відповідних військах (силах) (2 – 0,2%);

– для отримання Україною повноправного членства у НАТО (1 – 0,1%);

– для ефективної взаємодії у міжнародному середовищі (1 – 0,1%);

– знання ІМ важливі, проте вони не найвищого пріоритету, оскільки на сьогодні більш важливими є знання про тактику бойових, про ОВТ тощо (1 – 0,1%).

Слід зазначити, що серед респондентів, які визнали, що для професійного зростання знання з ІМ є не зовсім важливими або ж взагалі неважливими, становлять чималу групу (17,6%). Такі курсанти відповідно потребують належної уваги керівного складу та науково-педагогічного персоналу (НПП) ВВНЗ для покращення їх обізнаності щодо важливості дієвого вивчення ними іноземних мов для їх професійної підготовки та подальшої діяльності на офіцерських посадах. Вільне володіння ІМ є не лише показником освіченості офіцерів ЗСУ, а й виступає потужним чинником для їх кар’єрного зростання, підвищення ефективності військово-професійної діяльності, перш за все, під час професійної підготовки, імплементації політик і стандартів НАТО, застосування сучасного ОВТ, що поступає від наших західних партнерів.

За результатами опитування щодо інтересу курсантів до вивчення ними навчальних мовних дисциплін у ВВНЗ [3, с. 24]:

– 595 респондентів (58,1%) вважали вивчення ІМ дуже цікавим;

– 310 курсантів (30,2%) визначили навчання ІМ цікавим;

– 99 респондентів (9,6%) стверджували, що МП їм не цікава;

– 1 курсант (0,1%) зазначив, що вивчення ІМ є цікавим, але залежно від теми.

Порівнюючи з іншими даними, високий показник з оцінювання курсантами цікавості у них до навчання ІМ підтверджує тезу про те, що на сьогодні у ВВНЗ реально посилюється увага до покращення науково-методичного та навчально-методичного забезпечення МП курсантів; підвищення професійної компетентності НПП; впровадження інноваційних форм навчання для мотивації навчальної діяльності курсантів [2, с. 8-12; 13, с. 173-174]. Аналіз навчально-методичної діяльності НПП у ВВНЗ дає змогу додатково стверджувати про те, що ключовими чинниками відносно високого рівня цікавості курсантів (88,3%) до вивчення ІМ є постійно зростаюче впровадження НПП передових методичних моделей, сучасних інноваційних (активних)

методів і методологій вивчення ІМ та новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ). Це дозволяє інтенсифікувати оволодіння слухачами мовних знань, формувати необхідні мовленнєві вміння і навички, що спрямоване на покращення іншомовного спілкування майбутніх офіцерів, підвищення їх професійної компетентності.

Варто підкреслити, що 5 респондентів (0,5%) вважали іншомовну комунікативну компетентність непотрібною для офіцерів. Інша ж група курсантів (5 – 0,5%) зазначили, що для них найбільш визначальним фактором впливу на їх цікавість до навчальних дисциплін із МП є особистість викладачів, їх вміння створювати робочу, творчу атмосферу, використовувати нестандартні педагогічні методи під час проведення навчальних занять.

Переважна більшість опитаних слухачів (99 – 9,6%), які вказали на те, що вивчення ІМ для них є нецікавим, зазначили, що це головним чином залежить від тем заняття, а також від ефективності (якості) подачі НПП начального матеріалу. Очевидним фактом є те, що одним із основних шляхів у вирішенні даної проблеми є підвищення мотивації викладачів, покращення їх методичної майстерності та професійної компетентності. Викладання ІМ потребує від НПП гнучкості та варіативності у застосуванні різних методів, технологій, підходів і форм навчання з урахуванням, насамперед, підготовки та індивідуально-психологічних особливостей тих, кого навчають. Науково-педагогічні працівники ВВНЗ повинні не тільки досконало володіти сучасними технологіями навчання, але знати за яких умов і обмежень їх застосовувати, розуміти сенс і природу закономірностей, що покладені в основу відповідних методик, методів і прийомів викладання іноземних мов.

Під час проведеного дослідження також було з'ясовано бачення курсантів на вплив знань із ІМ на свою професійну підготовку:

– полегшує комунікацію у міжнаціональному середовищі (636 – 60,6%);

– дає змогу краще вивчати військові доктрини, настанови та інші нормативні документи НАТО (254 – 24,2%);

– відволікає від вивчення інших військових навчальних дисциплін (104 – 9,9%).

Опитування серед курсантів ВВНЗ також з'ясувало, що для більшості з них (984 – 93,7%) знання з ІМ є надзвичайно важливими, щоб у подальшому бути відібраним та взяти участь у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки у закордонних місіях.

Для окремих респондентів (10 – 0,1%) формування та удосконалення іншомовної мовленнєвої компетенції не було значущим для професійної діяльності. Найімовірніше, якщо не буде позитивних змін у їх мотивації до вивчення ІМ, у таких курсантів у подальшому виникатимуть серйозні труднощі у кар'єрному зростанні, вирішенні військово-професійних завдань, що стосуватимуться необхідності застосування визначених мовленнєвих знань, вмінь і навичок.

Не менш важливим було дізнатися про думку респондентів яким чином знання з ІМ вплине на їх офіцерську кар'єру (службу):

– створять належні умови для проходження навчання (стажування) за кордоном (370 – 36,1%);

– полегшать комунікацію з іноземцями (331 –32,3%);

– сприятимуть військовій кар'єрі (298 – 29%);

– знання ІМ завжди будуть корисними, навіть у цивільному житті (2–0,2%).

Як показує аналіз результатів опитування, респонденти зазначили, що для них основними причинами низького пріоритету МП порівняно з іншими видами підготовки є:

– низький рівень обізнаності про значення та важливість ІМ у їх професійній діяльності;

– певні об'єктивні труднощі для якісного вивчення ІМ, що існують у повсякденній діяльності ВВНЗ (наряди, відрядження, виконання інших повсякденних завдань тощо);

– до викладання мовних навчальних дисциплін залучається, в основному, НПП, що є недостатньо кваліфікований у військовій сфері тощо.

У рамках подолання вищезазначених проблем важливо удосконалювати інтегровану професійну підготовку НПП ВВНЗ, що ґрунтується на комплексному підході і спрямована не тільки на підвищення педагогічної, методичної кваліфікації НПП. Зокрема, науково-педагогічні працівники, що викладають ІМ, мають також мати певний (визначений) мінімум знань про військову справу та професійну діяльність майбутніх офіцерів, постійно покращувати свій рівень інформаційно-комунікаційної компетентності.

Одним з важливих висновків проведеного дослідження є те, що більше чверті опитаних респондентів (28,7%) надають високий пріоритет вивченню навчальних мовних дисциплін порівняно з іншими предметами, що викладаються у ВВНЗ. Проте, тільки 21,4% курсантів готові постійно, важко працювати, збільшувати часові витрати для підвищення своєї мовленнєвої компетентності. Вирішення даної проблеми потребує об'єднання зусиль і має бути постійно у фокусі навчальної діяльності ВВНЗ і не лише для кафедр, що організовують і здійснюють мовну підготовку. Передусім це питання повинно бути також у центрі уваги командного складу факультетів і курсантських підрозділів, що спроможні безпосередньо впливати на підвищення умотивованості курсантів до удосконалення їх мовленнєвої компетентності.

З огляду на стрімкий розвиток ІКТ одним з дієвих способів підвищення мотивації майбутніх офіцерів до вивчення ІМ є широке впровадження змішаної форми аудиторного навчання, використання спеціалізованих

курсів дистанційного вивчення ІМ під час самостійної підготовки та повсякденній діяльності. Це дає змогу розширити спроможності курсантів із доступу до ресурсів навчального віртуального простору, підвищити інтенсивність навчальної діяльності з МП та рівень її індивідуалізації на основі використання синхронних і асинхронних навчальних матеріалів [1-2].

На сьогодні фундаментальною компонентою МП, одним з головних факторів удосконалення мовленнєвої компетентності курсантів, підвищення їх умотивованості у володінні англійською мовою стає функціонування у кожному закладі військової освіти спеціалізованого англомовного середовища (САС). Власне таке середовище можна визначити як певний інформаційний простір, що формується у ВВНЗ, і являє собою інтегровану сукупність умов для всебічного забезпечення переважаючого спілкування англійською мовою у військово-професійній сфері з використанням різноманітних форм комунікації [1; 14; 15]. “Перебуваючи у такому просторі, людина змушена адаптуватись до його вимог, щоб її поведінка в цьому середовищі була адекватною” [14, с. 308-309; 15, с. 291].

Крім програмних занять із МП, прикладами функціонування САС є діяльність факультативних курсів з англійської мови, гуртків “Speaking club” із залученням носіїв мови, проведення “Днів застосування англійської мови у повсякденній діяльності”, використання курсантів перекладачами під час військових навчань та підготовки особового складу ЗСУ за кордоном тощо. Також це стосується постійно зростаючого обов’язкового застосування англійської мови під час викладання інших немовних предметів у ВВНЗ: до 2024 року – щонайменше 10% і після 2024 року – щонайменше 20% обсягу кожної навчальної дисципліни.

Висновки. У сьогоднішніх складних воєнно-політичних умовах, пов’язаних із протистоянням збройній агресії Російської Федерації, зберігається необхідність оволодіння майбутніми офіцерами Збройних Сил України іноземними мовами на високому професійному рівні. Для якісного і своєчасного виконання цільових завдань з мовної підготовки курсантів однією з ключових проблем є недостатній рівень умотивованості майбутніх офіцерів у вивченні іноземних мов.

У статті проаналізовано головні результати соціологічного опитування з оцінювання готовності майбутніх військових офіцерів до опанування ними іноземними мовами відповідно до цільових мовленнєвих рівнів. За результатами дослідження та з урахуванням передового досвіду організації мовної підготовки у вітчизняних і зарубіжних військових навчальних закладах розроблено рекомендації щодо реалізації завдань із подальшого покращення мовленнєвої компетентності військових курсантів на основі підвищення їх умотивованості у володінні іноземними мовами.

Використана література:

1. Дорожня карта вдосконалення мовної підготовки у Збройних Силах України (на 2021-2025 роки). URL: https://www.mil.gov.ua/content/education/doroznya _karta_2021.pdf (дата звернення 28.08.20222).
2. Основні засади мовної підготовки особового складу в системі Міністерства оборони України. Вих. документ Міністерства оборони України № 1524/з/84 від 08.08.2019 р. 2019. 34 с.
3. Гавришків О., Пащук Ю. (2021). Робочі матеріали з виконання дослідження “Формування готовності до професійного зростання у майбутніх офіцерів в контексті акмеологічного підходу”. Наказ начальника НАСВ від 18.03.2021 № 169-ОД. Інв. № 164А/2021. 38 с.
4. Богуцький В. (2015). Мотивація вивчення англійської мови курсантами навчальних закладів системи МВС при змішаному навчанні. 30.04.2015. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/7622.
5. Захарова Л., Черник П. (2012). Структура мотивації до вивчення англійської мови у курсантів вищих військово-навчальних закладів та шляхи її корекції. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2012. Випуск 31. С. 350–359.
6. Калинюк Н., & Лемешко О. (2022). Розвиток навчальної мотивації курсантів до вивчення ІМ. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки, 28(1), с. 74–89.
7. Колмикова О. (2021). Мотивація як запорука успіху у вивченні англійської мови за професійним спрямуванням. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 36, том 2, 2021 р.
8. Котковець А. (2013). Інтегрований підхід до навчання англійської мови курсантів військових вузів. Науково-практична конференція "Новітні освітні технології". URL: http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1159.
9. Нечипорук Н., Супрунчук Ю. (2017). Мотивація як основа формування професійної мовної компетенції майбутніх розвідників ЗСУ. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2017. Вип. 3. С. 116–120.
10. Швечкова Ю. (2021). Шляхи підвищення внутрішньої мотивації курсантів нефілологічних спеціальностей. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 36, том 3, 2021. С. 181–184.
11. Щерба О., Желіско В. (2013). Інтенсивний метод вивчення іноземної мови у вищих військових навчальних закладах України: міф чи реальність? Наукові записки Національного університету „Острозька академія”. Серія „Філологічна” : збірник наукових праць. 2013. Вип. 60. С. 326–328.
12. Щоголева, Н. (2021). Шляхи підвищення мотивації курсантів нефілологічних факультетів до вивчення іноземних мов. Молодий вчений, № 6 (94), с. 184–187. https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-6-94-36.
13. Joint Analysis Handbook. NATO Joint Analysis and Lessons Learned Centre. 4th Edition. February 2016.
14. Коротун О. (2014). Лінгводидактичне середовище як фактор ефективного засвоєння української мови іноземними студентами. Проблеми підготовки сучасного вчителя, 2014. № 9 (Ч. 2). С. 306–313.
15. Наконечна Л. (2021). Мовне середовище як проблема наукового дослідження у контексті підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: “педагогіка. Соціальна робота”. 2021. Випуск 1 (48). С. 289–292.

References:

1. Dorozhnya karta vdoskonalennya movnoyi pidhotovky u Zbroynykh Sylakh Ukrayiny (na 2021-2025 roky) [Roadmap for improving language training in the Armed Forces of Ukraine (in 2021-2025)]. URL: https://www.mil.gov.ua/content/education/doroznya_karta_2021.pdf (access date 08/28/2022). [in Ukrainian]
2. Osnovni zasady movnoi pidgotovky osobovogo skladu v systemi Ministerstva oborony Ukrainy [The basic principles of language training of personnel in the system of the Ministry of Defense of Ukraine]. Vykhidnyi document Ministerstva oborony Ukrainy, 154/z/84, 8 serpnia 2019 r. [in Ukrainian]
3. Havryshkiv O., Pashchuk Y. (2021). Robochi materialy z vykonannya doslidzhennya "Formuvannya hotovnosti do profesiynoho zrostannya u maybutnikh ofitseriv v konteksti akmeolohichnoho pidkhodu" [Results of the survey "Formation of readiness of the future military officers for professional improvement in the context of the acmeological approach"]. Nakaz nachalnyka NASV vid 18.03.2021 № 169-OD. Inv. № 164A/2021. 38 s. [in Ukrainian]
4. Bohutsky V. (2015). Motyvatsiya vyvchennya anhliys′koyi movy kursantamy navchal′nykh zakladiv systemy MVS pry zmishanomu navchanni. Inshomovna pidhotovka pratsivnykiv OVS ta fakhivtsiv iz prava [Motivation for learning English by cadets of educational institutions of the Ministry of Internal Affairs system during mixed education]. 30.04.2015. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/7622. 5 s. [in Ukrainian]
5. Zakharova L., Chernyk P. (2012). Struktura motyvatsii do vyvchennia angliiskoi movy kursantiv vyshchyh viiskovyh navchalnyh zakladiv ta shliahy ih korekchii [Structure of motivation to learn English for cadets of higher military educational institutions and ways of its correction]. Visnyk Lvivskogo universytetu, seria mizhnarodni vidnosyny, 31, S. 350–359. [in Ukrainian]
6. Kalynyuk N., Lemeshko O. (2022). Rozvytok navchalnoyi motyvatsiyi kursantiv do vyvchennya inozemnoyi movy [Development of the cadet's' educational motivation to foreign language studying]. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny. Seriya: pedahohichni nauky, 28(1), s.74–89. [in Ukrainian]
7. Kolmykova O. (2021). Motyvatsiya yak zaporuka uspikhu u vyvchenni anhliys′koyi movy za profesiynym spryamuvannyam [Motivation as a key to success in learning English in the professional direction]. Aktual′ni pytannya humanitarnykh nauk. Vyp 36, tom 2, 2021. [in Ukrainian]
8. Kotkovets′ A. (2013). Intehrovanyy pidkhid do navchannya anhliys′koyi movy kursantiv viys′kovykh vuziv [An integrated approach to teaching English to military cadets]. Naukovo-praktychna konferentsiya "Novitni osvitni tekhnolohiyi". URL: http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1159. [in Ukrainian]
9. Nechiporuk N., Suprunchuk Yu. (2017). Motyvatsia yak osnova formuvannia profesiinoi movnoi kompetentsii maibutnih rozvidnykiv ZSU [Motivation as a basis for forming of professional language proficiency for future intelligence officers of the Armed Forces of Ukraine]. Visnyk Zhitomurskogo derzhavnogo instytutu, Pedagogichni nauky 3, S. 116 – 120. [in Ukrainian]
10. Shvechkova Y. (2021). Shlyakhy pidvyshchennya vnutrishn′oyi motyvatsiyi kursantiv nefilolohichnykh spetsial′nostey. [Ways of increasing the English learning intrinsic motivation of non-philological specialties cadets]. Aktual′ni pytannya humanitarnykh nauk. Vyp 36, tom 3, 2021. S. 181–184. [in Ukrainian]
11. Shcherba, O., Zhelisko B. (2013). Intensivnyi metod vyvchennia inozemnoi movy u vyshchyh viiskovyh navchalnyh zakladah Ukrainy: mif chu realnist Intensive method of learning a foreign language in higher military educational institutions of Ukraine: myth or reality?]? Naukovi zapysky Natsionalnogo universitetu "Ostrozka akademia", seria "Filologichna", 60. S. 326–328 [in Ukrainian]
12. Shchoholeva, N. (2021). Shlyakhy pidvyshchennya motyvatsiyi kursantiv nefilolohichnykh fakul′tetiv do vyvchennya inozemnykh mov [Ways to increase the motivation of cadets of non-philological faculties to study foreign languages]. Molodyy vchenyy, № 6 (94), s. 184–187. https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-6-94-36. [in Ukrainian]
13. Joint Analysis Handbook. NATO Joint Analysis and Lessons Learned Centre. 4th Edition. February 2016.
14. Коротун О. (2014). Лінгводидактичне середовище як фактор ефективного засвоєння української мови іноземними студентами. Проблеми підготовки сучасного вчителя, 2014. № 9 (Ч. 2). S. 306–313. [in Ukrainian]
15. Nakonechna L. (2021). Movne seredovyshche yak problema naukovoho doslidzhennya u konteksti pidhotovky maybutnikh uchyteliv do profesiynoyi diyalnosti [Language environment as a problem of scientific research in the context of teaching a future teacher to professional activity]. Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: "pedahohika. Sotsialna robota". 2021. Vypusk 1 (48). S.289−292. [in Ukrainian]

Pashchuk Y., Havryshkiv O. Evaluation of motivation of military cadets in learning foreign languages

In the enduring large-scale war, which was launched by Russia against Ukraine, the need to improve the language training for cadets of the professional military education institutions in the Armed Forces of Ukraine was not reduced, but on the contrary is increased. A high level of foreign languages proficiency of future Ukrainian officers is very important to ensure Ukraine's national security objectives realizing integration of our country in European Union and achieving interoperability with the military forces of NATO member countries. Today, Ukrainian troops (forces) are already implementing the appropriate NATO approaches and standards on the battlefield during the current Russo-Ukrainian war. Now the Armed Forces of Ukraine perform the large-scale transferring from the Soviet and post-Soviet armaments to modern weapons and military equipment used in the NATO states. Part of the Ukrainian military personnel undergoes intensive military training abroad in the NATO member countries and their partners.

In practice, there are still serious contradictions between the required level of foreign language proficiency for future officers (level 2 according to STANAG 6001) and insufficient foreign language skills for a significant number of graduates of the Ukrainian professional military education institutions. One of the key problems for the high-quality and timely performance of the target tasks in language training for the Ukrainian cadets is insufficient level of motivation of future officers in learning foreign languages.

Based on the results of the conducted survey among the cadets of several Ukrainian higher military educational institutions, the article focuses on the analysis of their motivation in studying foreign languages. Using the best practices of cadets' language training in Ukraine and other countries, this paper proposes some approaches for further improvement of the language training of the Ukrainian cadets based on increasing their motivation in mastering foreign languages.

Key words: *cadet, professional military education institution, language training, English language, motivation, the Armed Forces of Ukraine.*

УДК 373.2(477.87):37.03:069
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.25

Рего Г. І., Рего О. Ю.

ВИКОРИСТАННЯ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАКАРПАТТЯ

Виховання громадянина-патріота України наразі є одним з найпріоритетніших завдань, які постають перед закладами освіти всіх рівнів. Починаючи з дошкільного віку, слід формувати любов підростаючого покоління до Батьківщини та рідного краю, шанобливе ставлення до національних надбань Українського народу, традицій та звичаїв, історичного минулого, виховувати гордість та бажання наслідувати мужність борців за свободу та незалежність України, як з історичного минулого, так і захисників, які сьогодні відстоюють суверенітет та територіальну цілісність держави. Акцентувати увагу на формування у них основних людських якостей як духовність, моральність, емпатійність, сила волі тощо. Досягненню наміченої цілі сприяє використання в закладах освіти музейної педагогіки.

Музейну педагогіку трактують як наукову дисципліну та галузь діяльності.

Ми, у своїй публікації, розглядаємо питання музейної педагогіки як галузі діяльності, що трактується як передача культурного досвіду через педагогічний процес, на основі міждисциплінарного та поліхудожнього підходу, що здійснюється в умовах музейного середовища. Подаємо кількісний та якісний склад музеїв при навчальних закладах, які знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і науки України Закарпатської області, виділивши ті, яким присвоєно звання «Зразковий музей». Особливу увагу акцентуємо на музеях та музейних осередках, які є в закладах дошкільної освіти краю.

З метою здійснення аналізу стану використання музейної педагогіки в Закарпатській області, нами було здійснене опитування серед педагогів закладів дошкільної освіти Закарпаття. Опитуванням були охоплені усі регіони краю, включаючи міські та сільські дошкільні заклади. Нас цікавило використання потенціалу музейної педагогіки та питання реалізації її можливостей в музеях краю та музеях або міні-музеях при закладах дошкільної освіти. Результати даного опитування висвітлені на сторінках даної публікації.

Ключові слова: *музейна педагогіка, заклади дошкільної освіти, музей, міні-музеї, музейне середовище, виховання громадянина-патріота України, передача культурного досвіду через педагогічний процес, вихователі.*

У складному воєнному стані, в якому зараз перебуває Україна, особливо актуальним питанням залишається формування самосвідомості підростаючого покоління. Пріоритетність питань виховання громадянина-патріота України, утвердження любові до Батьківщини, розвитку в суспільстві національної свідомості, формування почуття патріотизму на засадах духовності та моральності, популяризації духовно-культурної спадщини Українського народу, було проголошеного в Указі Президента України за № 286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» [6]. На нашу думку, одним з найбільш ефективних засобів досягнення наміченої цілі є “виховання історією” через використання в закладах освіти музейної педагогіки – досить нового, але вже популярного напряму навчально-виховної діяльності.

Музейну педагогіку трактують як галузь діяльності та наукову дисципліну. Під галуззю діяльності розуміють передачу культурного досвіду, яка через педагогічний процес, на основі міждисциплінарного та поліхудожнього підходу, здійснюється в умовах музейного середовища. Як наукова дисципліна – це дисципліна на стику музеєзнавства, педагогіки та психології, що розглядає музей як освітню систему [3, с. 47-48].

Як свідчить аналіз спеціальної літератури та електронні ресурси, усе частіше музеї стають центрами як формальної, так і неформальної освіти для всіх категорій населення. На їх базі створюються нові організаційні структури – музейні культурні центри, орієнтовані на довгу і плідну співпрацю з органами освіти, соціального захисту, закладами культури, науки та мистецтва [3, с. 55]. Використання потенціалу музейної педагогіки та питання реалізації її можливостей в діяльності музеїв та навчальних установ наразі цікавить значну кількість науковців, педагогів, працівників музеїв та представників громадських об’єднань, що свідчить про актуальність проблеми [1, с. 243].

Використання елементів музейної педагогіки сприяє формуванню у вихованців свідомого ставлення до культурної спадщини людства, розвитку загального рівня культури, дозволяє підвищити їх інтерес до навчання, урізноманітнити форми і методи навчально-виховної роботи, посилити міжпредметні зв’язки, планувати нестандартні види занять тощо [4, с. 250].

Серед українських дослідників провідне місце займають ґрунтовні напрацювання музеєзнавців О. Караманова, Л. Гайди, А. Григор’єва, Ю. Ключко, М. Кострица, О. Міхно, Ю. Омельченка, Н. Отрох, О. Ярошенко та педагогів О. Валенкевич, Л. Гуриної, Н. Кардаш, О. Класової, І. Ласкій, Р. Маньковської, Л. Масол, О. Москаленко, А. Надєждіної, С. Піскун, Г. Поліщук, В. Рагозіної, Т. Рудько, О. Степанок, Т. Ткаченко, Н. Філіпчук, Д. Щербак, О. Юрченко та інші. Вчені торкаються принципів, методів та засобів музейної педагогіки, її освітньо-виховних та комунікаційних можливостей, особливостей діяльності музеїв у навчальних закладах, методичних розробок з музейної педагогіки, а також з педагогічного краєзнавства, дослідженням історії музейної справи в Україні та за кордоном тощо.

Мета статті – активізувати проблему музейної педагогіки та проаналізувати ефективність використання музейної педагогіки в закладах дошкільної освіти Закарпаття.

Погоджуємося з думкою Руслани Маньковської, що музею належить відповідальна місія у формуванні національної свідомості, подоланні духовної ентропії та знецінювання морально-етичних принципів, а також у вихованні в підростаючого покоління дбайливого ставлення до історії, народних традицій та природи краю [4, с. 239]. Проте, вважаємо слушним зауваження Гайди Лариси Анатоліївни – завідувачки навчально-методичним кабінетом українознавства та краєзнавства, методиста науково-методичної лабораторії виховної роботи і формування культури здоров'я Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського, що у нашій державі не створено жодного спеціального науково-методичного центру з проблем сучасної музейної педагогіки, що унеможливлює вивчення специфіки співпраці представників наукових кіл, музеєзнавців і педагогів різних напрямків [1, с. 245]. За словами Лариси Анатоліївни: «відсутність музеєзнавчих науково-координаційних і методичних установ в Україні негативно позначається на створенні і реалізації музейно-педагогічних програм. Основні інноваційні форми музейної педагогіки представлені музеями та педагогами на регіональному рівні. Процес їх активного впровадження відбувається «знизу», ініціатива виходить від практиків: з одного боку, це працівники музеїв, що намагаються привернути до себе основну категорію відвідувачів – дітей і студентів, а з іншого – педагоги, які використовують інноваційні педагогічні технології із залученням музейних колекцій» [1, с. 249].

Особливої уваги заслуговують музеї при навчальних закладах, які знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і науки України. Фахівцями туристсько-краєзнавчих установ Волинської, Дніпропетровської, Закарпатської, Луганської, Львівської областей та міста Києва були видані довідники та путівники по шкільним музеям відповідних регіонів, у яких автори популяризують музейні колекції та цікаві форми роботи з музейної педагогіки [1, с. 247].

Можемо констатувати, що питання музейної справи досить активно урегульовується на законодавчому рівні. У своїй діяльності музеї та музейні осередки керуються: Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про музеї та музейну справу», актами Президента України і Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури України з питань діяльності музеїв. У 2014 році було видане Положення про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України та Положення про присвоєння звання «Зразковий музей» музеям при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України. На розвиток музейної педагогіки позитивно вплинув виданий у 2015 році Указ Президента України за № 580/2015 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки» та Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 / «Стратегія сталого розвитку «Україна-2020».

З метою виконання Положення про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України та Положення про присвоєння звання «Зразковий музей», працівниками Закарпатського центру туризму був сформований Список музеїв при навчальних закладах Закарпатської області, що перебувають на обліку станом на 05.02.2019 року [5].

Згідно з даною інформацією, у навчальних закладах Закарпатської області функціонують усього 199 музеїв. З них: 7 у закладах дошкільної освіти, 182 у закладах загальної середньої освіти, 5 у закладах позашкільної освіти та 3 у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. За профілями: 58 історичні (з них: 26 широкого історичного профілю, 6 військово-історичні, 3 історії освіти (закладу освіти), 20 інші); 66 краєзнавчі; 1 природничий; 17 літературні; 2 мистецькі; 41 етнографічні та 14 галузеві [2].

Серед них звання «Зразковий музей» мають: Літературний музей М.І. Томчанія на базі Загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 7 м. Ужгород; Етнографічна кімната-музей „Берегиня" в Ужгородській класичній гімназії м.Ужгород; Музей українського побуту Дошкільного навчального закладу № 21 «Ластівочка» Ужгородської міської ради м. Ужгород; Музей художніх мистецтв гімназії, НВК „ЗОШ І ст. – гімназія" м. Мукачева; Історичний музей «Пам'ять» в Загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів № 13 м. Мукачева; Краєзнавчий музей Загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 7 м. Виноградова; Історико-краєзнавчий музей на базі Загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 1 м. Свалява; Музей Бойової слави, історичний Загальноосвітньої школи І-ІІ ступенів с. Довге Іршавського району.

Серед музеїв, які взяті на облік та мають відповідний код музею, 17 дотичні до закладів дошкільної освіти. Шість з них знаходяться в дошкільних закладах та 11 в НВК (садок-школа).

Етнографічний Музей українського побуту, розміщений у ЗДО № 21 м. Ужгорода «Ластовічка», отримав офіційний Код музею № 622. У рамках конкурсу на присвоєння звання «Зразковий музей» музеям при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України, 21.04.17 р. йому було присвоєно звання «Зразковий музей» [5].

Проте, не кожен заклад дошкільної освіти має можливість створити власний музей. Створення міні-музеїв у дошкільному закладі – важлива складова реалізації принципів музейної педагогіки, що забезпечує

умови для безпосереднього залучення їх до світу культури. Міні-музеї – це осередки, що оформлені відповідно до певної теми і можуть містити, окрім «музейних експонатів» дитячі роботи, створені дітьми до і після відвідування класичних музеїв.

З метою виявлення ефективності використання музейної педагогіки в закладах дошкільної освіти Закарпаття, нами було створено опитувальник Google forms та поширено у 505 закладів дошкільної освіти Закарпатської області. На запит ми отримали 462 відповіді.

На запитання *«Чи є у Вашому закладі міні-музей?»* 340 опитуваних відповіли «так» та 126 – «ні». Як бачимо з Рис. 1. у більшості закладів дошкільної освіти є музейні осередки.

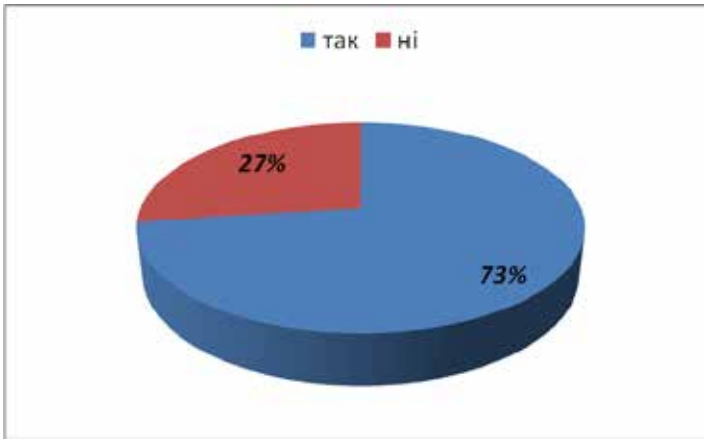

Рис. 1. «Чи є у Вашому закладі міні-музей?»

На запитання *«Які музеї чи міні-музеї є у Вашому ЗДО?»* ми отримали різноманітні відповіді (Див. Рис. 2.). Найбільше опитаних (47,9%) відмітили, що у їхньому закладі є «міні-музей українська хата-світлиця», 21,4 % вказали, що у закладі є «міні-музей народної іграшки» та 16,2 % «міні-музей іграшки». 4% опитаних відмітили, що у них є «міні-музей ґудзиків». Серед цікавих міні-музеїв, які є в закладах дошкільної освіти відмітимо: «міні-музей черепашки», «музей кераміки та виробів із лози», «міні-музей м’якої іграшки», «міні-музей писанки», «міні-музей меблів», «міні-музей клоунів», «міні-музей народної ляльки», «міні-музей ляльки», «міні-музей керамічного посуду», «міні-музей ляльки-мотанки», «міні-музей: бабусині рушники», «міні-музей годинників», «літературний музей Івана Долгоша», «міні-музей лялькового театру», «міні-музей зернових культур та рослин», «міні-музей хусточок» та інші. Серед опитаних десять музеїв офіційно зареєстровані та мають статус музею.

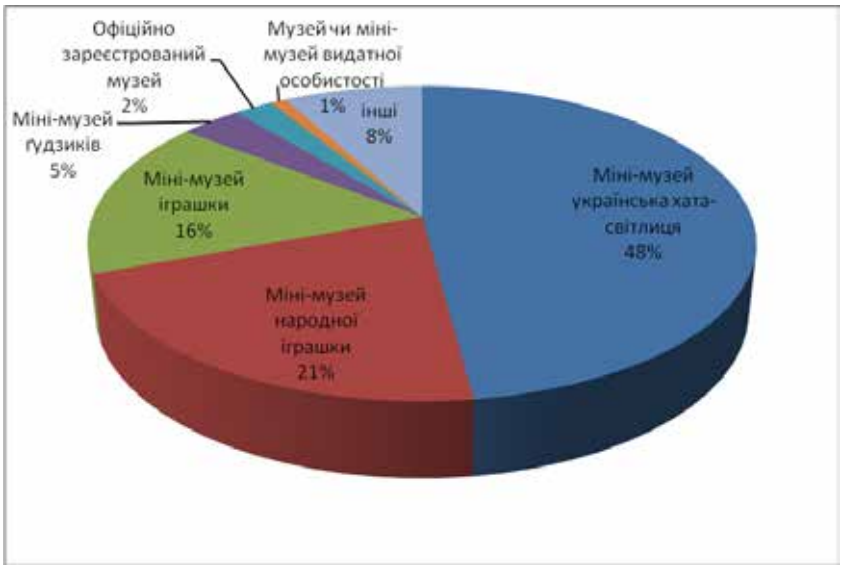

Рис. 2. «Які музеї чи міні-музеї є у Вашому ЗДО?»

Як бачимо з відповідей, більшість міні-музеїв зорієнтовані на формування національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Вважаємо позитивним результатом те, що більшість опитаних у своїй педагогічній діяльності використовує музеї чи міні-музеї, які є у них у закладі (Див. Рис. 3.). На запитання «Чи використовуєте Ви в своїй роботі музеї (міні-музеї), які є у Вашому ЗДО?» 386 опитаних відповіли «так» та 76 – «ні».

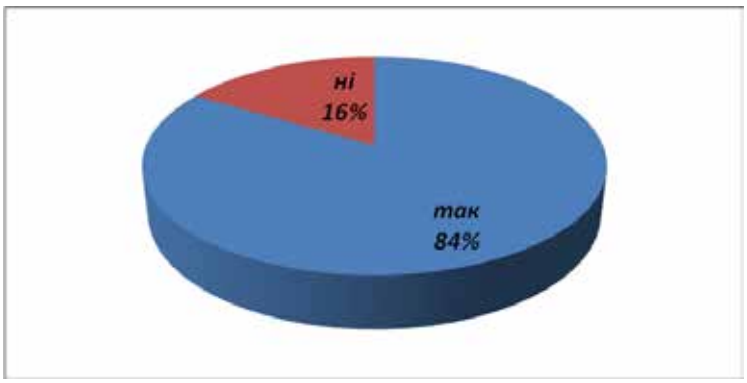

Рис. 3. «Чи використовуєте Ви в своїй роботі музеї (міні-музеї), які є у Вашому ЗДО?»

Згідно відповідей опитаних найчастіше музеї чи міні-музеї, які є в закладах дошкільної освіти, педагоги використовують під час свят та розваг, в рамках щоденних та відкритих занять, сюжетно-рольових та самостійних ігор дітей та під час бесід, експериментів та екскурсій (Див. Рис. 4.).

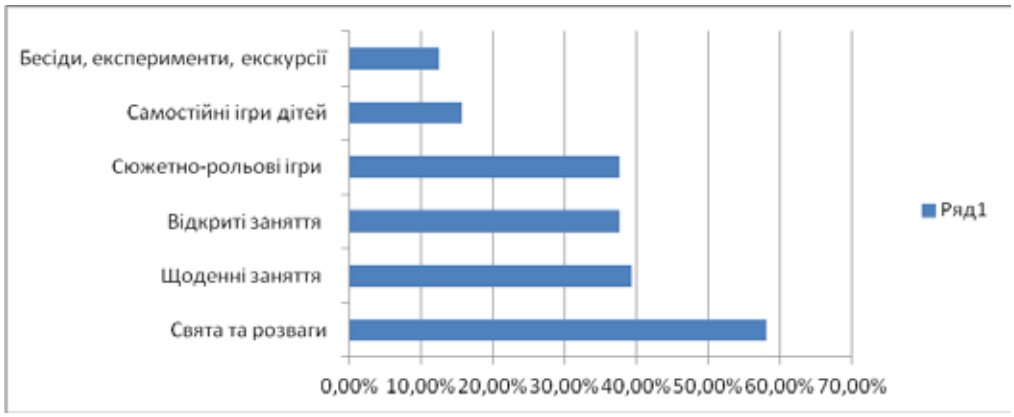

Рис. 4. «У яких формах роботи з дітьми Ви використовуєте музеї (міні-музеї), які є у Вашому ЗДО?»

Нас вразила відповідь, що тільки 21,4 % опитаних повною мірою використовуєте можливості, які надає їм наявність музею чи міні-музею у дошкільному закладі. Більшість опитаних (58,1%) відзначили, що використовують музейні осередки на 50% та п'ятдесят шість опитаних – на 25%. Тридцять вісім опитаних зовсім не використовує музейні осередки. (Див. Рис. 5.).

Рис. 5. «Чи повною мірою Ви використовуєте можливості, які надає Вам наявність музею чи міні-музею у Вашому закладі?»

Прикро, що тільки 30 % опитаних відвідує з дітьми музеї Закарпаття (Див. Рис. 6.). Це переважно вихователі тих міст чи сіл, де є музеї в їхньому населеному пункті. Зазначеними були: Музей народної архітектури та побуту м. Ужгород, Ужгородський замок, Замок Паланок, Великобичківський музей, Краєзнавчий музей м. Хуст, Краєзнавчий музей Тернівської сільради, Перечинський Краєзнавчий музей, Лемківська садиба с. Зарічево, Колочавський музей-сканзен «Старе село» при Горінчевській ЗОШ музей «Берегиня», Музей в Керецьківській ЗОШ та інші музеї при школах. Нажаль, педагоги не мають змоги організовувати екскурсії, якщо потрібно користуватися транспортом.

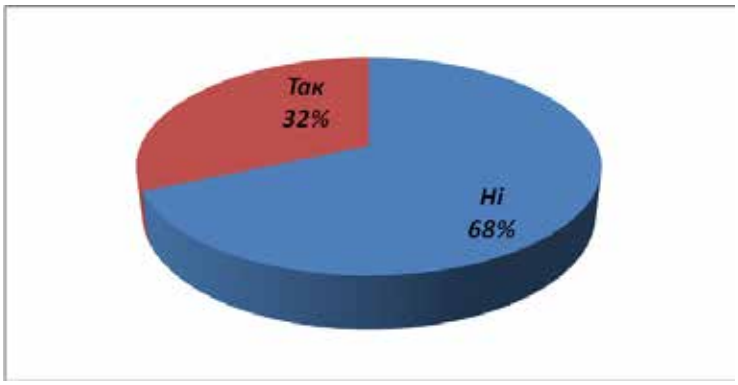

Рис. 6. «Чи відвідуєте Ви з дітьми дошкільного віку музеї Закарпаття?»

Другий блок запитань анкети мав за мету вияснити наскільки вихователі краю обізнані з поняттям «музейна педагогіка» та чи є потреба приділяти цьому питанню більше уваги на курсах підвищення кваліфікації Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти. Згідно з результатом опитування, біля 90% опитаних добре виділяє зміст даного питання. Відповідну інформацію про музейну педагогіку отримали на курсах підвищення кваліфікації Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти та з Інтернету. Проте, 7,4% зізналися, що не мають інформації про музейну педагогіку. Також, більша частина опитаних (61,6 %) вважає, що немає достатньо методичної літератури з цього питання та потребує поглиблювати свої знання з даного питання.

Відтак, можемо зробити **висновок**, що педагоги краю досить активно використовують можливості музейної педагогіки в навчально-виховному процесі, створюють цікаві міні-музеї у своїх групах, зацікавлені у збагаченні своїх знань щодо можливості ширшого використання музейної педагогіки, потребують рекомендації щодо вирішення проблеми відвідування музеїв Закарпаття у віддалених регіонах краю, поширення перспективного педагогічного досвіду з музейної педагогіки серед педагогів закладів дошкільної освіти Закарпаття.

Використана література:

1. Гайда Л.А. Музейна педагогіка: пошук оптимальної моделі. *Методологічні засади історичної освіти в контексті профілізації старшої школи*: матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції (Кіровоград, 21-22 жовтня 2010р.). Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2012. С. 243-249.
2. Діяльність музеїв при закладах освіти Закарпатської області у 2018/2019 навчальному році. URL: https://centour.uz.ua/uploads/files/Muzejna_sprava/DIALNIST-OSVITANSKIH-MUZEIV-oblasti-2019.pdf (дата звернення: 14.08.2022).
3. Кардаш Н. В. Музейна педагогіка: ретроспективний аналіз. *Педагогічні науки*: *збірник наукових праць*. 2015. Вип. 125. С. 46-58.
4. Маньковська Руслана. Музейна педагогіка: інноваційна технологія інтелектуального розвитку. *Краєзнавство.* 2019. № 3. С. 238-251.
5. Облік музеїв у закладах освіти станом на 05.02.2019 URL: https://centour.uz.ua › files › Muzejna_sprava › (дата звернення: 14.08.2022).
6. Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання»: від 18 травня 2019 р. № 286/2019 / Указ Президента України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text (дата звернення: 12.08.2022).

References:

1. Haida L.A. Muzeina pedahohika: poshuk optymalnoi modeli. [Museum pedagogy: the search for an optimal model]. *Metodolohichni zasady istorychnoi osvity v konteksti profilizatsii starshoi shkoly*: materialy Vseukrainskoi naukovo-metodychnoi konferentsii (Kirovohrad, 21-22 zhovtnia 2010r.). Kirovohrad: Vydavnytstvo KOIPPO imeni Vasylia Sukhomlynskoho, 2012. S. 243-249. [in Ukrainian].
2. Diialnist muzeiv pry zakladakh osvity Zakarpatskoi oblasti u 2018/2019 navchalnomu rotsi. [Activities of museums at educational institutions of the Transcarpathian region in the 2018/2019 academic year]. Retrieved from: https://centour.uz.ua/uploads/files/Muzejna_sprava/DIALNIST-OSVITANSKIH-MUZEIV-oblasti-2019.pdf (data zvernennia: 14.08.2022). [in Ukrainian].
3. Kardash N. V. Muzeina pedahohika: retrospektyvnyi analiz. [Museum pedagogy: a retrospective analysis]. *Pedahohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats.* 2015. Vyp. 125. S. 46-58. [in Ukrainian].
4. Mankovska Ruslana. Muzeina pedahohika: innovatsiina tekhnolohiia intelektualnoho rozvytku. [Museum pedagogy: innovation technology of intellectual development]. *Kraieznavstvo.* 2019. № 3. S. 238-251. [in Ukrainian].

5. Oblik muzeiv u zakladakh osvity stanom na 05.02.2019. [Accounting of museums in educational institutions as of February 5, 2019]. Retrieved from: https://centour.uz.ua › files › Muzejna_sprava › (data zvernennia: 14.08.2022). [in Ukrainian].
6. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Stratehiiu natsionalno-patriotychnoho vykhovannia»: vid 18 travnia 2019 r. № 286/2019. [Decree of the President of Ukraine "On the Strategy of National Patriotic Education"]. / Ukaz Prezydenta Ukrainy. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text (data zvernennia: 12.08.2022). [in Ukrainian].

Reho H., Reho O. The use of museum education in preschool educational institutions of Zakarpattia

Educating a patriotic Ukrainian citizen is now one of the higher-priority tasks facing educational institutions of all levels. Starting with preschool age, it is necessary to form the love of the younger generation for the Motherland and native place, a respectful attitude to the national heritage of the Ukrainian people, traditions and customs, and the historical past, to cultivate pride and a desire to imitate the courage of the fighters for the freedom and independence of Ukraine, both from the historical past and defenders who today defend the sovereignty and territorial integrity of the state; to emphasize the formation of their basic human qualities, such as spirituality, morality, empathy, willpower, etc. In our opinion, the use of museum education in educational institutions contributes to the achievement of the intended goal.

Museum education is interpreted as a scientific discipline and field of activity.

In our publication, we consider the issue of museum education as a field of activity, which is interpreted as the transfer of cultural experience through the pedagogical process, based on an interdisciplinary and poly-artistic approach, carried out within a museum environment. We present the quantitative and qualitative composition of museums at educational institutions governed by the Department Ministry of Education and Science of Ukraine in Zakarpattia Oblast, highlighting those awarded the title "Exemplary Museum". We draw special attention to museums and museum centers located in preschool education institutions in the region.

To analyze the use of museum education in Zakarpattia Oblast, a survey among teachers of preschool education institutions of Zakarpattia was conducted. All regions of the area, including urban and rural preschool institutions, were covered by the survey. We were interested in the use of the potential of museum education and the issue of implementing its possibilities in museums in the area and museums or mini-museums at preschool education institutions. The results of this survey are covered in this publication.

Key words: *museum education, preschool educational institutions, museum, mini-museum, museum surrounding, education of a patriotic Ukrainian citizen, transfer of cultural experience through the pedagogical process, educators.*

УДК 378.091.3:373.3.011.3-051
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.26

Севастюк М. С., Слабко В. М.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті висвітлено питання підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації та проведення психолого-педагогічних досліджень і визначення їхнього впливу на якість професійного становлення майбутнього фахівця. Зазначено, що підготовка конкурентоспроможного вчителя Нової української школи, який впроваджує в освітній процес інноваційні методи навчання, неможлива без формування у студентів дослідницького потенціалу щодо педагогічної діяльності.

Вказано, що оволодіння майбутніми вчителями технологією проведення психолого-педагогічного експерименту дає їм змогу використовувати інноваційний зміст, форми та методи навчання під час проведення занять, забезпечує формування позиції вчителя-дослідника.

Зазначено, що ознайомлення студентів з технікою дослідницької роботи здійснюється під час вивчення дисципліни "Основи психолого-педагогічних досліджень у початковій школі". Студенти визначають особливості наукового пошуку щодо проблем початкової освіти. Засвоєні студентами знання, сформовані дослідницькі компетентності, навички дослідницького пошуку використовуються ними під час написання кваліфікаційних робіт.

Зазначено, що виконання завдань експериментального дослідження підвищує рівень підготовки студентів до наукового пошуку. Під час практики студенти проводять констатувальний етап дослідження, впроваджують розроблену систему експериментальних впливів та визначають її ефективність, що і є завданням формувального етапу експерименту. Проведення експериментального дослідження забезпечує прикладне засвоєння студентами знань про методи, методику та технологію дослідження. Формування у студентів практичних вмінь щодо організації та проведення педагогічного експерименту забезпечує вироблення у них практичних дослідницьких умінь та дослідницької позиції у розбудові Нової української школи.

Ключові слова: *професійна підготовка вчителя початкової школи, психолого-педагогічне дослідження, психолого-педагогічний експеримент, конкурентоспроможність, методика.*

Оновлення сучасної української початкової школи, яке пов’язане із упровадженням у життя концепції стратегічного розвитку української освіти “Нова українська школа: простір освітніх можливостей” (2016) можливе лише за умови докорінної зміни статусу вчителя, особливостей його підготовки як фахівця нової формації, творчої особистості, яка володіє стратегічним мисленням, технологічним підходом до вирішення педагогічних проблем та особистісним ставленням до учнів [1]. Особливість учителя Нової української школи полягає в тому, що він має свободу у виборі програм, підручників і навчальних посібників, побудові авторських освітніх програм, виявляє ініціативу у визначенні методів і технологій навчання. У початковій школі вчитель впроваджує нові методи та технології навчання, до яких належать такі, як: інтегроване навчання, створення безпечного освітнього середовища, безбальне оцінювання учнів, партнерська взаємодія тощо. Однак, всі зміни в початковій школі неможливі, якщо у вчителя не буде сформований дослідницький потенціал, коли він не зможе оцінити результативність цих нововведень. Тому сучасній початковій школі потрібен не лише вчитель-професіонал, майстер своєї справи, але й учитель-дослідник, тобто той учитель, який постійно шукає, аналізує, перевіряє найкращі шляхи, умови, методи, засоби, форми вирішення конкретних навчальних завдань. На ці обставини звертають увагу в своїх дослідженнях В. Андрущенко, І. Бех, Н. Бібік, І. Зязюн, В. Кремень, О. Савченко, О. Сухомлинська. Науковці стверджують, що вчитель НУШ має бути дослідником, готовим до проєктування, інновацій та творчості, відповідно він має вміти проводити педагогічні дослідження у школі.

Тому перед вищою школою постає завдання підготовки вчителя-дослідника, який творчо мислить, розуміє нові педагогічні технології, володіє сучасним змістом освітнього процесу та новітніми засобами вирішення педагогічних завдань. Необхідність підготовки вчителя до проведення педагогічних досліджень у майбутній діяльності підтверджується і вимогами Стандарту вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта для першого бакалаврського рівня (2021), в якому серед переліку спеціальних (фахових) компетентностей виділяється “здатність до збору, інтерпретації та застосування даних у сфері початкової освіти із використанням методів наукової діяльності до формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти” (компетентність СК-8) [2].

У наукових розвідках С. Гончаренка, І. Зязюна, Н. Кічук, Г. Кловак, О. Макаренко, С. Мартиненко, Т. Федірчик та інших науково-педагогічні дослідження аналізуються як складова професійної компетентності вчителя. С. Гончаренко розглядає дослідницьку діяльність вчителя як органічну складову його професійної діяльності; Н. Кічук – як чинник актуалізації інтересу до педагогічних інновацій; Г. Кловак визначає дослідження як діяльність, що впливає на розвиток професіоналізму і слугує засобом цього розвитку; С. Мартиненко вбачає у дослідженнях сполучну ланку між теорією і практикою; О. Кучерявий – як діяльність, що є функцією педагога, яка пов’язана з його творчою самореалізацією.

Характеризуючи педагогічну діяльність, Г. Кловак зазначає, що у її структурі необхідно виділяти науково-дослідну і власне дослідницьку діяльність. Дослідницька педагогічна діяльність спрямована, насамперед, на набуття нових знань для вчителя з метою пошуків засобів удосконалення педагогічного процесу, це пошукова діяльність для вирішення професійних завдань у школі першого ступеня. Науково-дослідна педагогічна діяльність розглядається як діяльність фахівця, спрямована на набуття нових знань у науці, результат якої подається в різних загальноприйнятих наукових формах звіту (доповідях, рефератах, наукових статтях, дисертаціях, монографіях, посібниках, підручниках, рекомендаціях тощо) [3].

На основі цих досліджень О. Шквир визначає дослідницьку діяльність учителя як цілеспрямовану пошукову діяльність із використанням методів науково-педагогічного дослідження, спрямовану на створення оптимальних умов для розвитку і саморозвитку учнів, вдосконалення освітнього процесу в школі та власного самовдосконалення, що пов’язана із творчістю та спрямована на довгостроковий професійний саморозвиток. Враховуючи специфіку педагогічної діяльності вчителя початкової школи, визначено сутність дослідницької функції вчителя початкових класів, яка полягає у самостійній пошуково-творчій діяльності вчителя, що здійснюється з використанням методів педагогічного дослідження з метою вивчення молодших школярів, їхніх батьків, умов успішної педагогічної взаємодії з ними та відповідного вдосконалення освітнього процесу в початковій школі [5-7].

Все це актуалізує проблему підготовки майбутніх учителів до дослідницької діяльності. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень розглядається як необхідна умова ефективної підготовки конкурентоздатного, компетентного фахівця.

Мета статті полягає у розробленні змісту підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації та проведення психолого-педагогічних досліджень та визначення їхнього впливу на якість професійного становлення майбутнього фахівця.

Реформування початкової освіти визначає напрями підготовки вчителя початкової школи. Відповідно до завдань, зазначених в концепції “Нова українська школа”, школі потрібен ініціативний, творчий фахівець, “агент змін”, вчитель-інноватор, дослідник, становлення такого вчителя неможливе без його підготовки до організації та проведення психолого-педагогічних досліджень у власній професійній діяльності. Об’єктом досліджень учителя початкової школи є: психологічна діагностика психічних явищ, процесів, станів, властивостей, з одного боку, та дослідження ефективності педагогічного впливу та власного професійного зростання – з другого.

Готовність (компетентність, здатність) майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень визначається як особистісне утворення, що містить стійке прагнення до науково-дослідної роботи, наявність спеціальних знань і вмінь, які забезпечують високу ефективність організації педагогічного наукового пошуку. Високий (творчий) рівень її сформованості передбачає, насамперед, сформовані професійні цінності щодо необхідності проведення дослідження в практичній діяльності вчителя, усвідомлення значення дослідження у професійній діяльності, наявність внутрішньої мотивації, активності у творчій та дослідницькій діяльності; наявність усвідомлених, глибоких знань про методологію, методи та методику наукового педагогічного дослідження; володіння вміннями шукати та аналізувати літературу з теми дослідження, розробляти науковий апарат дослідження, проводити констатувальний та формувальний експеримент, аналізувати результати дослідження.

Результати проведеного опитування свідчать про недостатній рівень сформованості готовності до проведення психолого-педагогічних досліджень. Аналіз отриманих результатів, їхній розподіл за сформованістю дослідницьких умінь студентів-випускників свідчать про те, що 35% студентів мають низький, 45% середній і 20% високий рівні.

Вивчаючи ставлення студентів 4 курсу до ролі науково-дослідницької діяльності у професійному становленні фахівця, зазначимо, що 56% студентів вважають науково-дослідницьку діяльність важливою складовою професіоналізму сучасного вчителя, 33% більш схильні до прийняття важливості ролі науково-дослідницької діяльності у професійному становленні майбутнього вчителя; 7% ще не визначилися щодо свого ставлення до ролі науково-дослідницької діяльності; лише 4% респондентів не вважають науково-дослідницьку діяльність студентів важливою складовою професіоналізму сучасного вчителя. Серед причин, що обмежують бажання брати участь в науково-дослідницькій діяльності, (як найголовнішу для себе) студенти четвертого курсу обрали брак часу через щільний графік навчального процесу – 26% респондентів; відсутність зацікавленості – 19% студентів; недостатні знання щодо організації науково-дослідницької діяльності та недостатній рівень науково-дослідницьких умінь – 33% студентів. Серед труднощів, які виникають у процесі науково-дослідницької діяльності, 25% студентів четвертого курсу виокремили проблему планування й організації науково-дослідницької діяльності, зокрема експериментальної роботи; 19% респондентів – аналіз наукових текстів; 48% студентів – аналіз власних досліджень та використання математичних методів дослідження; 18% респондентів – оформлення науково-дослідницької роботи.

Забезпечення високого рівня готовності до проведення психолого-педагогічних досліджень можливе за таких педагогічних умов, як: формування позитивного ставлення до організації та проведення педагогічних досліджень, творчого підходу до педагогічної діяльності; засвоєння знань про важливі принципи та методи проведення педагогічних досліджень; формування практичних умінь щодо організації психолого-педагогічного експерименту.

Проведене опитування студентів та власний досвід керування кваліфікаційними роботами свідчить, що значні труднощі у студентів викликає організація та проведення психолого-педагогічного експерименту, що вимагає спеціальної підготовки під час вивчення дисципліни “Основи психолого-педагогічних досліджень у початковій школі” та написання курсових робіт із психології (5 семестр), педагогіки (6 семестр), методик навчання освітніх галузей початкової освіти (7 семестр).

Під час вивчення дисципліни “Основи психолого-педагогічних досліджень у початковій школі” (5 семестр) студенти ознайомлюються із технологією проведення психолого-педагогічного дослідження, що містить: засвоєння знань про загальну характеристику психолого-педагогічного експерименту, його особливості, сильні, слабкі аспекти через порівняння особливостей проведення психологічного та педагогічного експериментів; види експериментів у педагогічній діяльності; планування експерименту; підготовка, організація та проведення психолого-педагогічного експерименту. Під час вивчення теми студенти засвоюють вимоги до розроблення методики констатувального етапу дослідження, а саме: завдання, методи, зміст аналізу стану функціонування предмету дослідження; критерії, параметри, показники оцінювання результату проведення констатувального експерименту; оформлення результатів констатувального етапу дослідження. Окремим питанням є проблеми щодо методики формувального експерименту та її реалізація. Студенти ознайомлюються із методикою проведення експерименту як засобом перевірки його гіпотези: завдання, методи та зміст оновлення освітньо-виховної діяльності чи вдосконалення природних умов; технологією фіксації та обробки результатів.

Засвоєні теоретичні знання з організації та проведення експериментальної роботи сприяють проведенню емпіричного дослідження із психології (5 семестр), в основі якого – оволодіння студентами методами психодіагностики. Під час виконання курсової роботи з психології студенти вчаться на практиці проводити тестування, опитування (анкетування, інтерв’ювання), ознайомлюються із сучасними методиками психодіагностики, здійснюють психологічний аналіз уроку. Проведення студентами психологічного експерименту закладає підґрунтя для подальшого виконання ними завдань педагогічного та методичного експериментального дослідження.

Особливість курсового дослідження з педагогіки (6 семестр) полягає у проведенні студентами педагогічного експерименту, сутність якого, на відміну від психологічного дослідження, полягає не лише у діагностиці нинішнього стану явища, але й у перевірці ефективності розроблених та запропонованих студентами

змін, зокрема: змісту, форм, методів навчання або виховання, виділених ними педагогічних умов для підвищення ефективності освітнього процесу початкової школи.

Під час проведення педагогічного експерименту значна увага приділяється організації його констатувального (діагностичного) та формувального етапів.

Під час опису перебігу та результатів констатувального етапу дослідження звертається увага на визначення мети експериментальної роботи – перевірки ефективності педагогічного впливу, формулювання гіпотези, окреслення бази та тривалості дослідження, визначається явище, яке змінюється під час експериментального впливу, надається характеристика показників (критеріїв) та рівнів сформованості досліджуваної якості, добираються методики її вимірювання. На основі проведеного констатувального етапу дослідження характеризується початковий стан сформованості якості, надається кількісний (таблиці, діаграми) та якісний аналіз результатів діагностичної роботи, яка проводиться на початку дослідження, тобто до проведення експериментального впливу.

Значна увага приділяється розробленню студентами разом із науковим керівником експериментального впливу, що містить обґрунтування педагогічних умов, методики формування, ефективність яких перевіряється у результаті педагогічного дослідження. На підставі вивчення й узагальнення педагогічного досвіду (як вітчизняного, так і зарубіжного) студент розробляє систему уроків або завдань, методів, прийомів роботи чи педагогічних умов, що сприятимуть підвищенню якості освітньої та виховної роботи.

Під час проведення аналізу (контрольного етапу експерименту) студенти порівнюють результати констатувального та контрольного етапів дослідження, показують динаміку сформованості якості (порівнюють результати на початку та в кінці проведення педагогічного експерименту). Аналіз результатів експериментальної роботи, контрольного етапу дослідження, відображають у таблицях та діаграмах, в яких подаються кількісні дані за результатами проведеного дослідження в експериментальному класі, де учні працювали за системою автора. Порівняння цифрових даних результатів роботи в контрольному та експериментальному класах свідчить про ефективність розробленої студентом експериментальної програми. Результати дослідницької роботи подаються студентами у вигляді схем, таблиць, діаграм, на яких конкретно доводять рівень досягнення поставленої мети.

Підвищується якість проведення експериментальної роботи під час виконання курсового дослідження з педагогіки та методик проходження студентами у цей час педагогічної практики [4]. Нами були використані можливості педагогічної практики щодо підготовки студентів до дослідження. Перед студентами було поставлено завдання: під час практики провести міні-дослідження. Для цього необхідно було розробити нову систему впливів на учнів та перевірити її ефективність. Під час проходження практики студенти виконують завдання курсового дослідження з педагогіки, а саме проводять констатувальний експеримент із проблеми дослідження, впроваджують розроблену відповідно до теми систему експериментальних впливів та визначають її ефективність, що і було завданням формувального експерименту. Проведення експериментального дослідження сприяє прикладному засвоєнню студентами знань про методи та методику дослідження, формуванню дослідних умінь.

Оволодіння майбутніми вчителями технологією проведення психолого-педагогічного експерименту готує їх до впровадження інноваційного змісту, форм та методів навчання у власну практичну діяльність, забезпечує формування позиції вчителя-дослідника, вчителя-новатора. Окрім цього, технологія проведення дослідження дає можливість вчителям у майбутньому визначати ефективність використаних ними методів та засобів навчання та виховання, перевіряти їхню результативність у власній професійній діяльності.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі полягають у підготовці конкурентоспроможного вчителя Нової української школи, який впроваджує в освітній процес інноваційні методи навчання, враховуючи особливості та потреби молодших школярів, неможлива без формування у них дослідницького потенціалу щодо педагогічної діяльності. Ознайомлення студентів із технікою дослідницької роботи (методологією наукової діяльності, роботою з теоретичною літературою, організацією експерименту, методами емпіричного дослідження, оформлення результатів пошукової роботи тощо) здійснюється під час вивчення дисципліни “Основи науково-педагогічних досліджень у початковій школі”. Засвоєні студентами знання, сформовані дослідницькі компетентності, навички дослідницького пошуку використовуються ними під час написання кваліфікаційних робіт. Особливу увагу приділяють проведенню студентами власного експериментального пошуку, можливості якого закладені у педагогічній практиці. Під час виконання завдань практики студенти проводять констатувальне дослідження, впроваджують розроблену систему експериментальних впливів та визначають її ефективність, що і є завданням формувального етапу експерименту. Отже, проведення експериментального дослідження забезпечує прикладне засвоєння студентами знань про методи, методику та технологію дослідження.

Використана література:

1. Бондар В. І., Шапошнікова І. М. Фахово-орієнтована спрямованість моніторингу як функції управління якістю підготовки вчителя. *Гірська школа Українських Карпат.* 2013. № 8-9. С. 19-25.
2. Концепція нової української школи [Електронний ресурс]. URL : https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepcziya.pdf
3. Стандарт вищої освіти України. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Ступінь – бакалавр. Галузь знань – 01 Освіта/Педагогіка. Спеціальність – 013 Початкова освіта, 2021. С. 22.

4. Кловак Г. Т. Ґенеза підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах України (кінець XIX-XX століття) : автореф. дис. … доктора пед. наук. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2005. 36 с.
5. Севастюк М. С. Вплив педагогічної практики на формування готовності майбутніх учителів початкової школи до проведення психолого-педагогічних досліджень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання*. Випуск 27. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. С. 166-171.
6. Севастюк М. С. Професійна суб'єктність як провідна якість конкурентоспроможного вчителя початкової школи *Розвиток конкурентоспроможної особистості у межах освіти: реалії та перспективи :* матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції; редакційна колегія В. І. Бондар (голова) та ін. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. С. 49-57
7. Шквир О. Л. Модель ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. Вип. 22. Хмельницький, 2017. С. 187-192.

References:

1. Bondar V. I., Shaposhnikova I. M. (2013) Fakhovo-oriientovana spriamovanist monitorynhu yak funktsii upravlinnia yakistiu pidhotovky vchytelia [Professionally oriented orientation of monitoring as a function of quality management of teacher training]. *Hirska shkola* Ukrainskykh Karpat. № 8-9. S. 19-25.
2. Kontseptsiia novoi ukrainskoi shkoly (2017) [The concept of a new Ukrainian school] [Elektronyyi resurs]. URL : https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepcziya.pdf
3. Standart vyshchoi osvity Ukrainy (2021). Pershyi (bakalavrskyi) riven vyshchoi osvity. Stupin – bakalavr. Haluz znan – 01 Osvita/ Pedahohika. Spetsialnist – 013 Pochatkova osvita. [Standard of higher education of Ukraine. First (bachelor) level of higher education. Bachelor's degree. Field of knowledge – 01 Education/Pedagogy. Specialty – 013 Primary education]. S. 22.
4. Klovak H. T. (2005) Geneza pidhotovky maibutnoho vchytelia do doslidnytskoi pedahohichnoi diialnosti u vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh Ukrainy (kinets XIX-KhKh stolittia) [The genesis of training a future teacher for research pedagogical activity in higher pedagogical educational institutions of Ukraine (end of the 19th-20th centuries)] : avtoref. dys. … doktora ped. nauk. Kyiv : Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, 36 s.
5. Sevastiuk M. S. (2015) Vplyv pedahohichnoi praktyky na formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoi shkoly do provedennia psykholoho-pedahohichnykh doslidzhen [The influence of pedagogical practice on the formation of the readiness of future primary school teachers to conduct psychological and pedagogical research]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriia 17. Teoriia i praktyka navchannia ta vykhovannia.* Vypusk 27. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, S. 166-171.
6. Sevastiuk M. S. (2018) Profesiina subiektnist yak providna yakist konkurentospromozhnoho vchytelia pochatkovoi shkoly [Professional subjectivity as a leading quality of a competitive primary school teacher] *Rozvytok konkurentospromozhnoi osobystosti u mezhakh osvity: realii ta perspektyvy*: materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii; redaktsiina kolehiia V.I. Bondar (holova) ta in. Ivano-Frankivsk : NAIR, S. 49-57.
7. Shkvyr O. L. Model stupenevoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do provedennia pedahohichnykh doslidzhen [Model of graduate training of future primary school teachers to conduct pedagogical research] *Pedahohichnyi dyskurs* : zb. nauk. prats / hol. red. I. M. Shorobura. Vyp. 22. Khmelnytskyi, 2017. S. 187-192.

Sevastiuk M., Slabko V. Organization and conduct of psychological and pedagogical research as a necessary component of training a competitive primary school teacher

The article highlights the issue of training future elementary school teachers for the organization and conduct of psychological and pedagogical research and determining its impact on the quality of professional development of a future specialist. It is noted that the preparation of a competitive teacher of the new Ukrainian school who introduces innovative teaching methods into the educational process is impossible without developing students' research potential for pedagogical activity.

The author points out that significant opportunities in improving the professional activities of a teacher lie in mastering the technology of organizing and conducting psychological and pedagogical experiments. Mastering the technology of conducting a psychological and pedagogical experiment by future teachers prepares them for the introduction of innovative content, forms, and methods of teaching into their own practical activities, and ensures the formation of their position as a teacher-researcher, a teacher-innovator. On the other hand, it is the research technology that allows teachers in the future to determine the effectiveness of the methods and means of training and education used, to check their effectiveness in their own professional activities.

It is stated that the introduction of research techniques (methodology of research activity, work with theoretical literature, organization of the experiment, methods of empirical research, registration of the results of research work, etc.) is carried out when studying the discipline "Fundamentals of Psychological and Pedagogical Research in Elementary School". Acquisition of this discipline helps students determine the features of scientific research on the problems of elementary education. The knowledge acquired by students, the research competencies, and the skills they developed are used by them when writing qualification papers. It has been determined that when writing research studies, great attention is paid to conducting an experimental study. It is noted that the fulfillment of the tasks of experimental research in the course of teaching practice at school increases the level of preparation of students for scientific research. In the course of teaching practice, students conduct ascertainment research, implement the developed system of experimental influences and determine its effectiveness, which is the task of the formative stage of the experiment. Thus, conducting an experimental study ensures the applied assimilation of knowledge about the methods, methodology and technology of research by students. The development of students' practical skills in organizing and conducting a pedagogical experiment ensures the formation of their practical skills and research position in the development of a new Ukrainian school.

Key words: *professional training of an elementary school teacher, psychological and pedagogical research, students' readiness to organize and conduct psychological and pedagogical research, psychological and pedagogical experiment.*

УДК 378.011.3-051:78]:316.347
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.27

Соколова О. В., Мельник О. П., Ши Юе

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ УЯВЛЕНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто проблему формування етнокультурних уявлень майбутніх учителів музичного мистецтва. Показником національного самовизначення людини в глобальному світі, розвитку її полікультурного світогляду на основі знання історичних традицій, мови, законів етики, мистецтва тощо, а також формування поважного ставлення до світової (матеріальної та духовної) спадщини виступають етнокультурні уявлення. Мистецтво різних етносів концентрує та закарбовує в художніх творах найбільш унікальні, неповторні риси кожного народу, за допомогою специфічних виражальних засобів створює його узагальнений ментальний образ. Етнокультурні уявлення студентів вищих навчальних закладів музично-педагогічного профілю сьогодні розцінюються як необхідна та важлива складова їх професійної освіти. Особливості формування означених уявлень визначаються специфікою організації та реалізації фахової підготовки студентів, її багатим і різноманітним змістом. Етнокультурні уявлення майбутнього педагога-музиканта трактуються як система індивідуалізованих образних орієнтирів, створених на основі особистісного досвіду опанування різноманітних явищ музичних культур світу з усвідомленням їх національної самобутності й унікальності, що забезпечують здатність студентів реалізовувати означені характеристики в процесі навчальної, майбутньої професійної музично-педагогічної та художньо-виконавської діяльності. Розроблено структуру етнокультурних уявлень майбутніх учителів музичного мистецтва, яку складають пізнавально-інформаційний, ціннісно-емоційний та художньо-виконавський компоненти. Коротко представлено зміст методів формування етнокультурних уявлень студентів на заняттях з дисциплін фахового циклу. Визначено, що формуванню означеного феномену може сприяти застосування проективних, проблемно-пошукових, інтерактивних, творчих, аналітичних, поліхудожніх, евристичних і виконавських методів (вербалізації художнього змісту, музично-виконавської імпровізації, ретроспективного аналізу, етнографічної вікторини, опанування прийомів виконавської стилізації), а також залучення студентів до самостійної діяльності: підготовки історичних довідок і доповідей, організації концертів-лекцій, художніх презентацій та ін.

Ключові слова: *етнос, культура, народ, нація, ментальність, етнокультурні уявлення, майбутній учитель музичного мистецтва, структура, фахова підготовка, методи формування.*

У сьогоднішньому багатовимірному, мультинаціональному світі особливо нагально стоїть проблема визначення та збереження унікальної своєрідності кожного народу та нації. Разом з тим, на розвиток міжнаціональних відносин, економічну та соціальну кооперацію впливають процеси інтеграції народів світу в єдиний глобальний простір при визнання самобутності та неповторності національних традицій кожного етносу. Основою емоційно-ціннісного ставлення до культурної спадщини, усвідомлення себе частиною нації в контексті смислових значень релігійної, побутово-традиційної, поведінкової, морально-етичної, естетичної та інших сфер життя виступають етнокультурні уявлення й орієнтири особистості. «Етнос стає нацією в міру будування власної політичної організації, насамперед держави, оскільки вона створює просторові рамки об’єднання (кордони), встановлює межі планування даного етносу, оберігає від асиміляції, захищає перед іншими націями, перетворює етнос в організовану спільноту. Державна організація відіграє вирішальну роль у формуванні нації» [3].

Визначення сутнісних характеристик етнокультурних уявлень музиканта базуються на законах історичного розвитку культури, загальних положеннях психології та педагогіки щодо процесів художньої свідомості, а також теорії та методиці музичного навчання, творчості та виконавства. Етнокультурні уявлення виступають важливим компонентом створення цілісної поліхудожньої картини світу на основі закарбованих у пам’яті образів, емоцій, сенсорних даних та різноманітної інформації, набутого ментального досвіду спілкування зі зразками культури і мистецтва різних народів.

У науково-довідникових джерелах зазначено, що уявлення виступають відбитками образів предметів або явищ, які сприймались у минулому та у даний момент часу не здійснюють перцептивного впливу на людину. В академічному тлумачному словнику зазначено, що поняття уявлення означає: «Розуміння чого-небудь, знання чого-небудь, яке ґрунтується на досвіді, одержаних відомостях, якихось даних і т. і. Чуттєво-наочний образ предметів або явищ дійсності, що зберігається і відтворюється у свідомості поза безпосереднім впливом їх на органи чуттів» [9]. У педагогічній галузі уявлення виступають необхідною складовою реалізації навчальної діяльності як основи формування мислення, мовлення, створення системи понять та накопичення особистісного досвіду суб’єкта освіти. Незважаючи на те, що уявлення є фактично вторинними, узагальненими та індивідуалізованими образами, створеними свідомістю кожної конкретної людини, вони виступають важливою ланкою процесів свідомості, відображаючи їх зміст через мовну, навчальну та інші види практичної діяльності, зокрема музичної.

Роль музики у формуванні етнокультурних уявлень важко переоцінити, адже це мистецтво є не тільки одним з найбільш поширених, але й емоційно-впливових на свідомість і духовний світ людини. Музичне мистецтво, зокрема народне, за допомогою власних специфічних засобів художнього розвитку (інтонація, поетика, образність, драматургія тощо) здатне передати духовне та ментальне світосприйняття нації, її

унікальний музичний код, а також визначити місце та роль національної музичної культури в глобальних вимірах системи розвитку музичних явищ і процесів. Етнокультурна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва на сучасному етапі розвитку музично-педагогічної галузі визначається одним із пріоритетних та актуальних напрямків розвитку професійної освіти. В роботі Сюй Цзяюй зазначено: «Потужні міграційні й глобалізаційні процеси обумовлюють необхідність спеціальної підготовки майбутніх учителів музики, спроможних працювати із учнями різних національностей, які є представниками різних народів і відповідно різних національних культур, що сповідують власні цінності, дотримуються різних етнокультурних традицій. Основою підготовки такого вчителя музики є залучення до процесу фахового навчання етнокультурних традицій і цінностей, що є важливим фактором розвитку кожного суспільства» [10, с. 4].

Проблеми культурологічної підготовки майбутніх музикантів-викладачів вивчаються у роботах Н. Ємельянової, Л. Кондрацької, С. Крамської, Л. Настенко та ін. Питання формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музики розкриваються у науковому доробку А. Болгарського, А. Козир, Л. Куненко, О. Пєхоти, О. Олексюк, О. Рудницької, Сюй Цзяюй, Д. Юника, Л. Соляр та ін. Аспекти формування ціннісно-емоційного ставлення майбутнього фахівця до музичної культури різних народів висвітлюються у працях І. Кожанової, О. Комаровської, В. Ніколаєва, О. Отич, О. Хоружої, Л. Яновської та ін.

Під поняттям *етнокультурних уявлень майбутнього педагога-музиканта* ми розуміємо систему індивідуалізованих образних орієнтирів, створених на основі особистісного досвіду опанування різноманітних явищ музичних культур світу з усвідомленням їх національної самобутності й унікальності, що забезпечують здатність студентів реалізовувати означені характеристики в процесі навчальної, майбутньої професійної музично-педагогічної та художньо-виконавської діяльності. Етнокультурні уявлення студентів музично-педагогічного профілю сьогодні розцінюються як необхідна складова їх професійної підготовки в закладах вищої освіти. Особливості формування означених уявлень визначаються специфікою організації фахової підготовки студентів та її багатим і різноманітним змістом. Зважуючи на це, важливими складовими структури етнокультурних уявлень майбутнього вчителя музичного мистецтва можуть виступати *пізнавально-інформаційний, ціннісно-емоційний та художньо-виконавський* компоненти.

Основою будь-якого освітнього процесу завжди виступає формування глибоких і системних знань у суб'єктів навчання. Адже, знання як актуальна та необхідна інформація про види, форми, стилі та жанри музичного мистецтва, його національні, інтонаційно-ментальні особливості та неповторний колорит, образно-поетичний зміст становлять основу етнокультурних уявлень студентів-музикантів. Реалізація пізнавально-інформаційного компоненту означених уявлень залежить від розвиненості вмінь студентів осмислювати, класифікувати, систематизувати, узагальнювати та вербалізувати індивідуально створені образи свідомості, а також користуватися понятійно-категоріальним апаратом музичного мистецтва для передавання художнього змісту.

Здатність майбутніх музикантів-учителів орієнтуватися в розмаїтті музичних зразків народної й академічної музики, бути обізнаними щодо історико-культурних, художньо-естетичних закономірностей та тенденцій розвитку музичного мистецтва різних країн, особливостей, бажання більше спілкуватися з різними музичними зразками – усе це відображає зміст даного компоненту етнокультурних уявлень студентів-музикантів. Формуванню означених уявлень може сприяти дослідницько-пошукова діяльність студентів, вивчення додаткової цікавої інформації щодо своєрідності та національної ідентичності музичного матеріалу, націленість студентів на виявлення та розуміння специфічних засобів музичного розвитку, особливостей художньої виразності й унікальності мови творів композиторів-представників різних етносів та ін.

Для успішного формування пізнавально-інформаційного компоненту етнокультурних уявлень майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі опанування дисциплін фахового циклу (основний та додатковий музичний інструмент, історія і теорія музики, хоровий клас, диригування, постановка голосу та ін.) доречно використовувати проблемно-пошукові й евристичні методи: музичного та ретроспективного аналізу; порівняльної характеристики; наукового повідомлення; бесіди; круглого столу; художньої презентації; методу етнографічної вікторини та ін. Означені методи дозволяють не тільки підвищити інтерес до явищ музичної культури різних народів, а й актуалізувати та поповнити знання, розвинути мислення, поглибити фаховий тезаурус студентів.

Сприймання та вивчення музичного мистецтва неможливе без активної роботи емоційно-почуттєвої сфери особистості. Суб'єктивно-неповторне сприймання, переживання й усвідомлення студентами змісту світової музичної спадщини спрямовує їх навчання та подальшу професійну діяльність у напрямку поглиблення полікультурного й емоційно-естетичного досвіду, збагачення образної сфери, становлення ціннісного та шанобливого ставлення до національних мистецтв. Е. Абдуллін зазначає, що саме емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва виступає «зерном і показником виникнення та функціонування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музики, його рефлексивного відношення до об'єктів музично-педагогічної діяльності: до учнів, до музики, до реалій музично-педагогічної теорії та практики, до самого себе» [1, 186]. Художні емоції та враження, почуття естетичної насолоди та натхнення насичують усі музично-комунікативні процеси, допомагають повноцінно й яскраво відчути зашифрований у звуках художній зміст та образне наповнення творів, сформувати ціннісне ставлення до народної музики, а також реалізувати власну мистецьку творчість і фантазію.

При формуванні емоційно-ціннісного компоненту етнокультурних уявлень студентів доцільно використовувати методи полімистецького впливу (із застосуванням зразків народної творчості різних видів мистецтв); складання словника емоцій та почуттів; метод етно-художнього підсилення образного змісту; метод художнього супроводу; метод поетизації музичного змісту та ін. Концертно-виконавська діяльність студентів у напрямку практичного опанування народної й академічної музики з національним колоритом виступає важливою складовою повноцінного та всебічного пізнання світового музичного мистецтва з метою особистої інтерпретації його зразків. Етнокультурні орієнтації студентів необхідні майбутньому спеціалісту для створення переконливого та стилістично достовірного виконавського рішення, цілісного інтерпретаційного образу, наповненого специфічними художньо-виразними елементами відображення музично-національного колориту в звучанні.

Художньо-виконавський компонент етнокультурних уявлень відображає безпосередній та творчий характер спілкування з музикою різних народів і сприяє формуванню вмінь студентів передавати у виконавській діяльності оригінальні змістові елементи музичного матеріалу, перетворювати у реальне звучання відображені у тексті національно-жанрові, художньо-змістові особливості, вдосконалювати власні виконавські можливості, артистизм. Відчуття національних рис музики та готовність до їх інтерпретації відображає, наскільки студент заглибився у сутнісні характеристики твору та здатен їх відтворити у власній виконавській діяльності. Для формування художньо-виконавського компоненту етнокультурних уявлень рекомендовано застосування творчих завдань: створення музичних імпровізацій на основі народних мотивів та інтонацій; опанування специфічних музичних прийомів, ідентичних народному виконавству (стилізації); організації концертів-лекцій про музичну культуру певного регіону, країни; методи пластично-інтонаційного відтворення музичного змісту та інше.

Таким чином, у матеріалах статті ми висвітлили зміст і сутнісні характеристики етнокультурних уявлень майбутніх учителів музичного мистецтва як важливої складової фахової підготовки й основи формування національної самосвідомості та полікультурного розвитку засобами музичного мистецтва; розкрили методичні аспекти формування означених уявлень студентів на заняттях із дисциплін фахового циклу.

Використана література:

1. Абдуллин Э.Б. Методологический анализ проблем музыкальной педагогики в системе вузовского образования. М.: Прометей (МГПУ), 1990. 188 с.
2. Етнокультура. Енциклопедія сучасної України: електронна версія / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: https://esu.com.ua
3. Етнос і політика. URL: www.cpk.org.ua.
4. Загальна психологія: Підручник для студентів вищ. навч. закладів. / С. Д. Максименко, В. О. Зайчук, В. В. Клименко, В. О. Соловієнко. За загальною редакцією акад. С. Д. Максименка. К. : Форум, 2000. 543 с.
5. Інтегральна система мистецької освіти: етнокультурний напрям розвитку здібностей творчої особистості : колективна монографія. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 366 с.
6. Леган В. П. До питання полікультурної освіти. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua.
7. Мичковська В. Р. Поняття «полікультура» та «полікультурне виховання» в сучасних наукових дослідженнях *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія.* 2013. Вип. 39 (3). С. 255 – 258.
8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва : Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. К.: Освіта, 2008. 274 с.
9. Словник української мови. Академічний тлумачний словник. Уявлення. Сюй Цзясюй. Методичні засади етнокультурної підготовки майбутніх учителів музики у процесі фахового навчання. Дис. …канд. пед. наук: 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. К., НПУ. 2017. 236 с.
10. Шульга Р. П. Искусство и ценностные ориентации. К.: Наукова думка, 1989. 118 с.
11. Wilson G. D. The Psychology of Performance, Musical Talent and Ability [Electronic resource] : lecture, Gresham Colledge, Wednesday, 5 March, 2008 URL: http://www.gresham.ac.uk/lectures-and-events/musical-talent-and-ability. – Title from the screen.

References:

1. Abdullin E.B. (1990) Metodologicheskiy analiz problem muzyikalnoy pedagogiki v sisteme vuzovskogo obrazovaniya [Methodological analysis of problems of musical pedagogy in the system of higher education]. M.: Prometey (MGPU), 188 s. [in Rassian].
2. Etnokultura (2009) Encyclopedia of modern Ukraine: Electronic version [Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy: elektronna versiia] / hol. redkol.: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskyi, M. H. Zhelezniak ta in.; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv : Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, URL: https://esu.com.ua.
3. Etnos i polityka [Ethnos and politics]. URL: www.cpk.org.ua.
4. Zahalna psykholohiia: Pidruchnyk dlia studentiv vyshch. navch. zakladiv (2000) [General psychology: Textbook for students of fistula. reverse institutions] / S. D. Maksymenko, V. O. Zaichuk, V. V. Klymenko, V. O. Soloviienko. Za zahalnoiu redaktsiieiu akad. S. D. Maksymenka. K. : Forum, 543 s. [in Ukrainian].
5. Intehralna systema mystetskoi osvity: etnokulturnyi napriam rozvytku zdibnostei tvorchoi osobystosti : kolektyvna monohrafiia (2021) [Integral system of art education: Ethno-cultural direction of development of creative personality abilities : collective monograph]. K. : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 366 s. [in Ukrainian].
6. Lehan V. P. Do pytannia polikulturnoi osvity [To the issue of multiculturalism education]. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua. [in Ukrainian].
7. Mychkovska V. R. (2013) Poniattia «polikultura» ta «polikulturne vykhovannia» v suchasnykh naukovykh doslidzhenniakh [The concept of "polyculture" and "multicultural education" in modern scientific researches] Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Pedahohika i psykholohiia. Vyp. 39 (3). S. 255 – 258. [in Ukrainian].

8. Padalka H. M. (2008) Pedahohika mystetstva : Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin [Pedagogy of art : Theory and methodology of teaching art disciplines]. K.: Osvita, 274 s.[in Ukrainian].
9. Slovnyk ukrainskoi movy. Akademichnyi tlumachnyi slovnyk. Uiavlennia [Dictionary of Ukrainian language. Academic Tlumachniy Dictionary. Idea].
10. Ciui Tsziasiui. (2017) Metodychni zasady etnokulturnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv muzyky u protsesi fakhovoho navchannia [Methodological principles of ethno-cultural training of future teachers of music in the process of professional training]. Dys. …kand. ped. nauk: 13.00.02 – teoriia ta metodyka muzychnoho navchannia. K., NPU. 236 s. [in Ukrainian].
11. Shulga R. P. (1989) Iskusstvo i tsennostnyie orientatsii [Art and values]. K.: Naukova dumka, 118 s. [in Russian].
12. Wilson G. D. (2008) The Psychology of Performance, Musical Talent and Ability [Electronic resource] : lecture, Gresham Colledge, Wednesday, 5 March / Glenn D. Wilson. – URL: http://www.gresham.ac.uk/lectures-and-events/musical-talent-and-ability. – Title from the screen. (data zvernennia: 26.08.2022).

Sokolova O., Melnyk O. Shi Yue. Special features of training of ethno-cultural ideas of future teachers of musical art

The article deals with the problem of training of ethno-cultural ideas of future teachers of musical art. It is determined that the indicator of the national self-identification of a person in the global world, the development of its multicultural outlook on the basis of knowledge of historical traditions, language, laws of ethics, art, etc., as well as the formation of a proper attitude toward the world (material and spiritual) heritage are ethno-cultural concepts. The art of different ethnic groups concentrates and quarries in artistic works the most unique features of each nation, with the help of specific visual means creates its generalized mental image. Cultural ideas of students of musical and pedagogical profile today are considered as necessary and important component of their professional education. The special features of training of these ideas are determined by the specifics of organization and implementation of professional training of students and its rich and diverse content. The cultural vision of the future music teacher is interpreted as a system of individual visual orientations created on the basis of personal experience of teaching various phenomena of musical cultures of the world with awareness of their national self-awareness and uniqueness, which ensure the ability of students to realize these characteristics in the process of educational and professional musical-pedagogical and artistic-performance activity. The structure of ethno-cultural ideas of future teachers of musical art is developed, which consists of the cognitive-informational, valuable-emotional and artistic-performance components. The content of training methods of students' ethno-cultural ideas at classes of a professional cycle subjects is briefly presented. It is determined that the training of the students' competance can contribute to the application of project, problem-finding, interactive, creative, analytical, polyartistic, euretic and performing methods (art content verbalization, music and performance improvisation, retrospective analysis, ethnographic quiz, master of performance style techniques), students' involvement in independent activity: preparation of historical stories and reports, organization of concerts-lectures, artistic presentations, etc.

Key words: *Ethnos, culture, people, nation, mentality, ethno-cultural ideas, future teacher of music, structure, professional training, training methods.*

УДК 37:005.332.2:373.3/.5(477)(045)
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.28

Швардак М. В.

ОСВІТНІ ТРЕНДИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто головні освітні тренди Нової української школи, які яскраво виділяються в мінливих умовах сьогодення, в тому числі, в умовах кризових ситуацій. Підкреслюється, що поява нових тенденцій в освіті є неминучою, адже сучасне покоління живе в епоху глобальних перетворень, які змінюють ціннісні орієнтири, спосіб життя, мислення, комуні кування й бачення прийдешнього. «Школа пам'яті» трансформувалась у «школу радості пізнання». Цінність знань, на жаль, девальвується в умовах безперешкодного вільного доступу до будь-якої інформації. Натомість стають пріоритетними навички реального практичного застосування теорії, життєві та соціальні навички, цифрова компетентність, адаптивність до мінливих умов сьогодення. Зазначається також, що вплив на тенденції в освіті має не тільки динамічний розвиток суспільства, а й соціальний регрес, спричинений масштабними в умовах сьогодення форс-мажорними обставинами (всесвітня пандемія, спричинена COVID-19, війна в Україні). Особлива увага у статті акцентується на таких освітніх трендах як: інтеграція України в європейський та світовий освітній прості, формування у здобувачів освіти soft skills, персоналізація, диджиталізація освіти, технології віртуальної та доповненої реальності, асинхронне навчання, здоров'язберігаючі технології, інтегроване навчання, сторітелінг, гейміфікація, STEAM-освіта, вивчення іноземних мов. Переконані, що ефективність розвитку суспільства залежить від прогресивності розвитку освітньої системи. Причому розвиток освіти повинен мати випереджувальний характер – готувати людей до життя в суспільстві найближчого майбутнього, орієнтуючись на зону найближчого суспільного розвитку. Головними пріоритетами в умовах змін та стрімкого суспільного розвитку стають адаптивність, здатність постійно вчитися новому й актуальному; зорієнтованість системи освіти на цифровізацію, критичне мислення, діалогічність, креативність, уміння взаємодіяти в реальному та віртуальному суспільному просторі.

Ключові слова: *освіта, тренд, Нова українська школа, soft skills, персоналізація, диджиталізація, здоров'язберігаючі технології, інтегроване навчання, гейміфікація, STEAM-освіта.*

Сучасне покоління живе в епоху глобальних перетворень, які змінюють ціннісні орієнтири, спосіб життя, мислення й комунікування, бачення прийдешнього. *З’являються нові тенденції в освіті, підходи до навчання, вимоги до педагогічних працівників та здобувачів; модифікуються цінності, пріоритети і здатності учасників освітнього процесу. Це закономірно, адже ті завдання, які стояли перед освітньою установою раніше, вже не відповідають вимогам сьогочасного динамічного розвитку суспільства. «Школа пам’яті» трансформувалась у «школу радості пізнання». Цінність знань, на жаль, девальвується в умовах безперешкодного вільного доступу до будь-якої інформації. Натомість стають пріоритетними навички реального практичного застосування теорії, життєві та соціальні навички, цифрова компетентність, адаптивність до мінливих умов сьогодення.*

*На жаль, вплив на тенденції в освіті має не тільки динамічний розвиток суспільства, а й соціальний р*егрес, спричинений масштабними в умовах сьогодення *форс-мажорними обставинами (всесвітня пандемія, спричинена COVID-19, війна в Україні). Проте, варто зауважити, що «регрес,* уражаючи окремі соціальні інститути, структури, все ж не зупиняє розвиток суспільства за висхідною лінією до безперервного вдосконалення своєї організації» [6].

Концептуальні засади глобальних змін у сфері освіти представлені у дослідженнях Дж. Белла, І. Валлерстайна, Й. Масуди, Дж. Моравєка, Е. Тоффлера, П. Друкера та ін. Дослідження шляхів забезпечення ефективної стратегії розвитку освіти проводять В. Андрущенко, О. Висоцька, А. Джурило, В. Іванько, В. Кремень, В. Куйбіда, М. Легенький, А. Мазак, С. Морозова, Г. Стасюк, Л. Федулова, Н. Шульга та ін.

Мета статті: виявити та проаналізувати освітні тренди в умовах Нової української школи.

Розглянемо ТОР-10 освітніх трендів Нової української школи, які яскраво виділяються в мінливих умовах сьогодення, в тому числі, в умовах кризових ситуацій. **Нагадаємо, що тренд** – актуальна тенденція, пріоритетний напрям у розвитку. Бути в тренді означає «йти в ногу з часом» і знати про актуальні новації з конкретного напряму.

Інтеграція України в європейський та світовий освітній простір. За дослідженнями PISA-2018 Україна посіла 39 місце з-поміж 80 країн-учасниць. *Тому реформування освіти та вивчення світових* тенденцій розвитку освіти є на часі з огляду на інтеграцію України в європейський та світовий освітній простір [5].

Реформуючи освіту під впливом світового передового досвіду, Україна бере приклад із країн-лідерів за якістю освіти – насамперед Фінляндії, Південної Кореї, Сінгапуру, Польщі. Саме на основі вивчення досвіду цих країн та адаптації його до українського формату освіти, зародився освітній проєкт, а згодом – шкільна реформа під назвою «Нова українська школа» (Концепція НУШ затверджена колегією МОН України 2016 р.). Національна імплементація світового досвіду в загальну середню освіту розпочалася в Україні 01.09.2018 р. Саме завдячуючи цьому освітньому проєкту у вітчизняну освіту залучено чимало світових трендів.

Soft skills. Сучасна людина має розуміти, що більше не існує однієї професії на все життя. Вона повинна постійно навчатися, бути гнучкою, оперативно реагувати на зміни, швидко адаптовуватись до тих умов, які часто від неї не залежать. У цьому контексті доречним буде згадати вислів Е. Тоффлера «У XXI столітті безграмотним вважається вже не той, хто не вміє читати і писати, а той, хто не вміє вчитися, доучуватися і переучуватися» [10].

Переконані, що саме сформовані soft skills (життєві та соціальні навички) будуть найнеобхіднішими у прийдешньому. Це набуває особливої актуальності з огляду на те, що близько 65% нинішніх молодших школярів оберуть професії, яких на сьогодні ще не існує. Американський футуролог Т. Фрей стверджує, що до 2030 року кількість вакансій скоротиться на 2 млрд через застарілість і непотрібність професій [8]. А це означає, що здобувши загальну середню освіту, близько половини випускників не володітиме навичками, необхідними для професійної самореалізації. Тому дітей слід навчати, в першу чергу, адаптивним навичкам – здатності критично, аналітично та стратегічно мислити, швидко адаптуватися до нових умов, ефективно взаємодіяти, приймати виважені рішення, вчитися новому, бути креативним.

Наукові розвідки, проведені в університетах Гарварду та Стенфорду показали, що тільки 15% кар’єрного успіху забезпечується рівнем професійних навичок (hard skills), в той час як інші 85% – це soft skills [4]. Це ще раз доводить, що орієнтири у навчанні змістились із предметних знань, умінь і навичок до гнучких, соціально значущих компетентностей.

З огляду на це, на Всесвітньому Економічному форумі у Давосі у 2016 році була визначена першорядність soft skills у мінливих умовах сьогодення. Учасники Форуму одностайні в тому, що у XXI столітті в пріоритеті мають бути саме soft skills – комунікативні навички, критичне мислення, креативність, здатність вирішувати складні завдання, приймати оптимальні рішення, вміння вести перемовини, асертивність, командна співпраця, лідерство, відповідальність, самостійність, ініціативність, гнучкість, інноваційність, емоційний інтелект (стресостійкість), інформаційно-цифрова грамотність, медіаграмотність.

Віддзеркалення цих рішень бачимо в шкільній реформі в Україні. Екс-міністерка Г. Новосад свого часу зазначала: «М’які навички є невід’ємною складовою успішного навчання й обов’язковою компетентністю, якою має володіти випускник НУШ. Адже накопичувати знання з предметів сьогодні недостатньо, щоб реалізувати свої вміння та стати успішним».

Персоналізація. Актуальними стають гібридні навички – сьогодні вже недостатньо вивчати одну галузь упродовж життя. Людина потребуватиме різних навичок. Навчання ставатиме більш персоналізованим.

Це вимагає невідкладного переходу від уніфікованого до індивідуалізованого, персоніфікованого навчання на основі педагогічної інноватики: вчитися не для здачі зовнішнього незалежного тестування, а для того, щоб набути здатності вчитися; не завчати інформацію, а аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати, прогнозувати й креативити. Вертикальне навчання (монолог учителя) має поступитися горизонтальному (інтеракції між учасниками освітнього процесу).

У Державному стандарті початкової освіти закладено новий принцип оцінювання: *«особливості здобувача/здобувачки можуть впливати на темп навчання, внаслідок чого діти можуть досягати вказаних результатів раніше або пізніше від завершення зазначеного циклу чи рівня» [1]*. Цим характеризується поняття «індивідуальна освітня траєкторія», введене законом «Про освіту».

Диджиталізація стає основним трендом сучасності та радикально перевтілює сутнісні характеристики процесів усіх сфер суспільного життя [7].

Цифрова освіта продовжує активно використовуватися світовою спільнотою. Особливо актуальною вона стала у період всесвітньої пандемії, а згодом – воєнного стану в Україні. І якщо спершу ми ставилися до онлайн-освіти із пересторогою, то в умовах кризових ситуацій вона стала єдино можливою формою здобуття освіти.

Цифрова освіта робить освітній процес ефективним, прозорим та візуалізованим, пропонує нові інструменти для освітнього співробітництва. Передбачає радикальну трансформацію методології надання освітніх послуг за рахунок інтеграції інформаційно-цифрових технологій та використання Інтернет-культури відкритості й обміну знаннями й уміннями, цим самим продукуючи цифрові компетенції [3, с. 5].

Від наперед відзнятих навчальних відео педагоги перейшли до більш активних форматів співдіяльності, які забезпечують тісну взаємодію учасників освітнього процесу. Крім того, дедалі більше використовуються ними різні інтерактивні онлайн-платформи та освітні застосунки, навчальні е-тренажери, *технології віртуальної та доповненої реальності*.

Цифрові технології стали невід'ємною частиною повсякденного буття всього людства, тому спроба уникати їх використання означає «втечу» від реальності [7].

Асинхронне навчання. Також у тренді сьогодні асинхронне навчання, яке надає більше свободи і здобувачам освіти, і вчителям. Особливо є актуальним у форматах дистанційного та змішаного навчання. Асинхронний режим дає здобувачам можливість зосереджено працювати над начальною темою в зручний час та у власному темпі.

В умовах такого навчання немає потреби конкурувати, намагатися з останніх сил наздогнати однокласників, щоб не відстати. Можна більше уваги та часу приділити темі, яка особливо зацікавила, або темі, яка є складною для сприйняття. Однак, акцентуємо увагу на тому, що незважаючи на суттєві переваги асинхронного навчання, успішним воно буде тільки за умов сформованості у школяра самодисципліни та здатності раціонально розподіляти свій час [9].

Інтегроване навчання. В умовах сьогодення предмети або ж освітні галузі не можуть вивчатися відірвано один від одного, а урок – існувати сам по собі. На допомогу вчителям та школярам приходить популярна світова практика інтегрованого навчання, залучена до освітнього процесу в ході новочасного шкільного реформування в Україні.

Завдяки інтеграції «стираються» межі між освітніми галузями та предметами, у школярів формується загальна картина світу. Вчителі заохочують здобувачів шукати зв'язок між предметами, опиратися на вже здобуті знання, сформовані вміння та навички з різних сфер життєдіяльності.

Інтегроване навчання – виклик не тільки для здобувачів освіти, а й для педагогів, адже для успішної реалізації цієї тенденції, в першу чергу вони мають мислити інтегровано, навчати по-новому, паралельно виконувати різні ролі (дослідників, менторів, classroom-менеджерів, а також коучів і фасилітаторів), апробувати актуальні технології навчання, враховувати інтереси, потреби та запити сучасних школярів.

Реалізація інтегрованого навчання створює сприятливі умови для формування у здобувача цілісної картини світу, розширення кругозору, розвитку пізнавальної активності, прояву креативності. Крім того, інтегровані уроки посилюють мотивацію до навчання, формують в учнів дослідницький інтерес, розвивають комунікативні навички, критичне мислення, готують до життя, сприяють формуванню всебічно й гармонійної розвиненої інтелектуальної особистості.

Державний стандарт початкової освіти гнучкий і побудований таким чином, що дозволяє на рівні освітніх програм моделювати різні варіанти повної або часткової інтеграції.

Інтеграція в умовах НУШ вже пройшла початкову школу, що є основою для подальшого навчання: і шкільного, і професійного. А метою інтегрованого навчання є покращення здатності здобувачів освіти розуміти своє ставлення до навколишнього світу з різних точок зору [2].

Здоров'язберігаючі технології. Особливо актуальними в умовах онлайн-навчання, спричиненого пандемією, а згодом введенням воєнного стану в Україні, стали здоров'язберігаючі технології. Адже вони орієнтовані на збереження, зміцнення, а також відновлення здоров'я школярів. До здоров'язберігаючих технологій належать: фізкультхвилинки, музичні паузи, спортивні заходи, прогулянки; нейро-, психогімнастика, зорова, дихальна, звукова, імунна, пальчикова гімнастика; терапевтичні вправи (ігрова терапія, казкотерапія, сміхотерапія, кольоротерапія, музикотерапія, піскова терапія, вітамінотерапія, танцювальна терапія);

моніторинг стану здоров'я здобувачів, санітарно-гігієнічна робота, протиепідеміологічна робота, контроль якості організації харчування тощо.

Сьогодні у тренді також навчання через гру – *гейміфікація*. Сучасна гейміфікація підвищує інтерес до навчання: замість лекцій, пояснень та роз'яснень – короткі відео, замість тестів – ігри, веб-квести.

Ігровий підхід у навчанні мотивує школярів виконувати домашнє завдання, проходити навчальні ігротести, розуміти складні теми й краще орієнтуватися у вивченому матеріалі.

Гейміфікація доречна на будь-яких предметах. Дослідження доводять, що особливо ефективно в ігровому форматі вивчати іноземні мови, основи фінансової грамотності, розвивати аналітичне та критичне мислення.Важливим елементом е-гри є шкала успішності. Школяр бачить свої результати за кожний пройдений рівень (етап), здобуті результати мотивують рухатися далі.

Сторітелінг. Дедалі більш популярною серед креативних освітян стає подача навчальної інформації у стилі сторітелінг – цікавої, креативної, та захоплюючої розповіді. Педагоги-практики переконують, що сторітелінг сприяє розвитку особистісних якостей, демонструє унікальність уяви кожного школяра, розвиває мотиваційну, когнітивну та емоційну сфери слухачів, підвищує логіку та рівень культурної освіти.

Зважаючи на те, що сучасні діти багато часу проводять з девайсами та ґаджетами, то їх мислення набуває ознак кліпового, натомість реальне спілкування стає мистецтвом, якому потрібно навчати. Саме сторітелінг реалізує принцип доступності навчання, мотивує до вирішення складних та нестандартних завдань. Спікер розповідає про важливі та складні речі простою й доступною мовою, даючи змогу школяреві засвоїти великий об'єм інформації. У свою чергу, реалізація сторітелінгу вимагає від освітян ґрунтовної та досить тривалої підготовки.

STEAM-освіта – тренд, який набирає все більших обертів. Її суть полягає у такому підході до навчання, який дає можливість готувати школярів до професій майбутнього, при цьому природничі науки (Science), технології (Technology), технічна творчість (Engineering), мистецтво (Art) та математика (Mathematics) вивчаються комплексно. Відповідно до такого кроспредметного підходу, базою для набуття знань є проста та доступна візуалізація наукових явищ. З цією метою застосовуються медіатехнології, а також дедалі частіше –технології доповненої та віртуальної реальності.

STEAM-освіта сприяє формуванню у школярів гнучкості, критичного та креативного мислення, цілісної картини світу, навичок командної роботи та здатності застосовувати здобуті знання для розв'язання завдань із реального життя. Саме це робить STEAM-освіту такою популярною в провідних країнах світу.

Вивчення іноземних мов знаходиться в особливому актуалітеті та реалізується в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти.

В умовах сьогодення знання іноземних мов є важливою складовою професійної діяльності фахівця будь-якого рівня та будь-якої сфери. Крім того, це ще й ключ до успіху та нових можливостей, які відкриваються перед людиною, яка володіє хоча б однією іноземною мовою. Знання мови – це не просто показник освіченості та рівня інтелектуального розвитку людини, це ще й характеристика таких її якостей, як посидючість, терпимість і відкритість до постійної самоосвіти. Отже, знання іноземної мови є мінімальною вимогою до кожного, хто хоче побудувати вдалу кар'єру і досягти успіху в житті.

Висновки. Переконані, що ефективність розвитку суспільства залежить від прогресивності розвитку освітньої системи. Причому розвиток освіти повинен мати випереджувальний характер – готувати людей до життя в суспільстві найближчого майбутнього, орієнтуючись на зону найближчого суспільного розвитку.

Головними пріоритетами в умовах змін та стрімкого суспільного розвитку стають адаптивність, здатність постійно вчитися новому й актуальному; зорієнтованість системи освіти на цифровізацію, критичне мислення, діалогічність, креативність, уміння взаємодіяти в реальному та віртуальному суспільному просторі.

Використана література:

1. Державний стандарт початкової освіти. Затвержено Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний%20стандарт%20початкової%20освіти.pdf
2. Інтегроване навчання: зміна сенсу освіти та виклик для вчителів. *Освіта.ua*. 2021. URL: https://osvita.ua/school/method/85062/
3. Краус Н. М., Краус К. М., Болдирєва Л. М. Цифрові компетенції у сфері вищої освіти: задум, реалізація, результат. *Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво.* 2019. № 1. С. 4–9.
4. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2019. 208 с.
5. Оприлюднено результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018: Україна на 39 місці. *Освіта.* URL : https://www.auc.org.ua/novyna/oprylyudneno-rezultaty-mizhnarodnogo-doslidzhennya-yakosti-osvity-pisa-2018-ukrayina-na-39.
6. Піча В.М. Соціальний прогрес і регрес. *Соціологія: загальний курс. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України*. Ч. 2. 2000. 248 с.
7. Швардак М.В. Сучасні методологічні підходи формування готовності майбутніх керівників закладів освіти до застосування технологій педагогічного менеджменту. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.* 2020. № 5 (336). С. 184–195.
8. Billion Jobs to Disappear by 2030. URL: https://futuristspeaker.com/business-trends/2-billion-jobs-to-disappear-by-2030/
9. Bakhmat N., Popadych O., Derkach L., Shvardak M., Lukashchuk M., Romanenko V. Using Information Technologies to Train Today Teachers in the Educational Environment. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 2022. Vol. 14 (2). P. 479–499. https://doi.org/10.18662/rrem/14.2/591
10. *Toffler*, Alvin. *Future Shock*. New York: Random House, *1970*. 505 p.

References:

1. Derzhavnyi standart pochatkovoi osvity [State standard of primary education]. Zatverzheno Postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 liutoho 2018. № 87. URL : http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Derzhavnyi%20standart%20pochatkovoi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
2. Intehrovane navchannia: zmina sensu osvity ta vyklyk dlia vchyteliv [Integrated learning: changing the meaning of education and a challenge for teachers]. Osvita.ua. 2021. URL: https://osvita.ua/school/method/85062/ [in Ukrainian].
3. Kraus N.M., Kraus K.M., Boldyrieva L.M. Tsyfrovi kompetentsii u sferi vyshchoi osvity: zadum, realizatsiia, rezultat [Digital competences in the field of higher education: idea, implementation, result]. Derzhava ta rehiony. Ser. Ekonomika ta pidpryiemnytstvo [State and regions. Series. Economy and entrepreneurship]. 2019. № 1. p. 4–9 [in Ukrainian].
4. Bibik N.M. (red.) Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia [New Ukrainian school: a teacher's guide]. Kiev: Litera LTD, 2019. 208 p. [in Ukrainian].
5. Opryliudneno rezultaty mizhnarodnoho doslidzhennia yakosti osvity PISA-2018: Ukraina na 39 mistsi [The results of the international study of the quality of education PISA-2018 were published: Ukraine is in 39th place]. *Osvita [Education].* URL: https://www.auc.org.ua/novyna/oprylyudneno-rezultaty-mizhnarodnogo-doslidzhennya-yakosti-osvity-pisa-2018-ukrayina-na-39 [in Ukrainian].
6. Picha V.M. Sotsialnyi prohres i rehres [Social progress and regression]. *Sotsiolohiia: zahalnyi kurs [Sociology: general course].* 2000. 248 p. [in Ukrainian].
7. Shvardak M.V. Suchasni metodolohichni pidkhody formuvannia hotovnosti maibutnikh kerivnykiv zakladiv osvity do zastosuvannia tekhnolohii pedahohichnoho menedzhmentu [Modern methodological approaches to the formation of the readiness of future heads of educational institutions to use pedagogical management technologies]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka [Bulletin of Taras Shevchenko LNU].* 2020. № 5 (336). pp. 184–195 [in Ukrainian].
8. 2 Billion Jobs to Disappear by 2030. URL: https://futuristspeaker.com/business-trends/2-billion-jobs-to-disappear-by-2030/
9. Bakhmat N., Popadych O., Derkach L., Shvardak M., Lukashchuk M., Romanenko V. Using Information Technologies to Train Today Teachers in the Educational Environment. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 2022. Vol. 14 (2). P. 479–499. https://doi.org/10.18662/rrem/14.2/591
10. *Toffler*, Alvin. *Future Shock*. New York: Random House, *1970*. 505 p.

Shvardak M. Educational trends in the conditions of the New Ukrainian School

The article examines the main educational trends of the New Ukrainian School, which clearly stand out in today's changing conditions, including in crisis situations. It is emphasized that the emergence of new trends in education is inevitable, because the modern generation lives in an era of global transformations that change value orientations, lifestyles, thinking, communication and vision of the future. The «school of memory» was transformed into the «school of the joy of knowledge». Unfortunately, the value of knowledge is devalued in conditions of unhindered free access to any information. Instead, the skills of real practical application of theory, life and social skills, digital competence, adaptability to the changing conditions of today become priorities. It is also noted that trends in education are influenced not only by the dynamic development of society, but also by social regression caused by large-scale force majeure circumstances in today's conditions (global pandemic caused by COVID-19, war in Ukraine). Special attention in the article is focused on such educational trends as: the integration of Ukraine into the European and global educational system, the formation of soft skills among students of education, personalization, digitalization of education, virtual and augmented reality technologies, asynchronous learning, health-preserving technologies, integrated learning, storytelling, gamification, STEAM education, learning foreign languages. We are convinced that the effectiveness of the development of society depends on the progressive development of the educational system. Moreover, the development of education should be anticipatory in nature – to prepare people for life in the society of the near future, focusing on the zone of nearest social development. The main priorities in the conditions of changes and rapid social development are adaptability, the ability to constantly learn new and relevant things; the orientation of the education system towards digitization, critical thinking, dialogicity, creativity, the ability to interact in real and virtual public space.

Key words: *education, trend, New Ukrainian school, soft skills, personalization, digitalization, health-preserving technologies, integrated learning, gamification, STEAM education.*

УДК 378.147.03
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.29

Яремович М. А.

ГРОМАДЯНСЬКА СОЛІДАРНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ – АКТУАЛІТЕТ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

У статті подається сутнісна характеристика поняття «громадянська солідарність», феномен котрої аналізується як один із основних компонентів утворення та консолідації українського громадянського суспільства. Розглядаються її змістові складові – «громадянськість» та «солідаризм». Аналізується джерельна база та результати досліджень українських та зарубіжних науковців щодо досліджуваної проблематики. Зовнішня військова агресія проти Української держави тригерить питання солідарності на усіх її рівнях, з огляду на це першочерговим завданням держави стає якісна громадянська освіта її громадян. Особлива увага у публікації приділяється процесу формування громадянської солідарності майбутніх учителів, як рушійної сили цивілізаційно-аксіологічних змін українського соціуму. У статті схарактеризовано основні аспекти та особливості сучасного освітнього простору України. Визначено, що у контексті дослідження важливим елементом є аналіз трьох універсальних компетентностей – громадянської, культурної та соціальної. Виокремлюються актуальні вимоги, які ставляться до вчителя нової формації, у контексті його громадянської культури, як елементу професійної компетентності. Громадянська солідарність майбутніх учителів як актуалітет сучасного освітнього процесу трактується через особистісні характеристики майбутнього педагога, які є свідомими та вольовими, і обов’язково включають себе модерну самоідентифікацію індивіда у суспільстві та особистісну інтеграцію в нього. Акцентується увага на тому, що підготовка майбутніх учителів закладами фахової передвищої освіти та закладами вищої освіти окрім професійних якостей педагога повинна формувати у майбутніх педагогів здатність ефективно і усвідомлено взаємодіяти з державою та іншими членами суспільства; брати участь у політичному житті країни; бути юридично обізнаними.

Ключові слова: *громадянськість, солідаризм, громадянська солідарність, освітній процес, компетентність, актуалітет, студентська молодь, громадянська освіта.*

Сучасність диктує нові вимоги, нові погляди, продукує нові винаходи. Міжнародні трансформації та глобальні виклики створюють новітній простір існування людини зокрема, і соціуму загалом. Здатність будь-якого суспільства, а відповідно і держави, розвиватися в ногу з часом, залежить від багатьох факторів – освітньому фактору належить одне із провідних місць у цьому процесі. Навчання, виховання та розвиток сучасних здобувачів освіти потребує не лише нових форм, засобів, методів та технологій – перегляду та вдосконалення також потребує і його зміст. Освітній процес сучасності також вимагає формування вчителя нового покоління – інтелектуального та проактивного, компетентного та гуманного, справедливого та кмітливого. Вчитель майбутнього повинен вміло комунікувати, емоційно взаємодіяти, бути мобільним та ефективним. Крім усього вищезгаданого, ці та інші якості педагоги мають формувати і виховувати у своїх учнів – вчити їх бути суспільно активними, критично мислячими та відповідальними.

«Громадянська солідарність» та її формування, у контексті особливих історичних подій, які переживає сьогодні Україна – є одним із актуалітетів сучасного освітнього процесу. Як категорія вона походить від поняття «солідаризму» і включає інформаційну, міжнародну, релігійну, правову, національну та інші види солідарності. Одним із завдань освітянської спільноти є демократично-ціннісне виховання. У зв’язку із цим важливим є розгляд та тлумачення поняття «громадянської солідарності», вивчення особливостей та важливості її формування у майбутніх учителів, визначення її актуальності у сучасному освітньому процесі.

Тема наукової публікації включає в себе кілька рівнів. Дослідженням соціалізму як суспільного і політичного явища займаються як українські так і зарубіжні дослідники. У різні періоди цей феномен характеризували – Е. Дюркгейм, О. Конт, Т. Шевченко, П. Куліш; на сучасному етапі над інтерпретацією солідаризму працюють О. Шморгун,, П. Гай-Нижник, Р. Ляшенко, Т. Грін та інші. Що ж стосується розгляду актуальних проблем формування громадянської солідарності у майбутніх вчителів, різні аспекти цього процесу висвітлюються у працях Р. Сойчук, І. Беха,, О. Пометун, Т. Кравченко, В. Карлової, С. Городецької, О. Сухомлинської, П. Вербицької, С. Рябова, І. Гараненка, М. Боришевського. Дана проблематика також знаходить своє відображення у нормах Закону України «Про освіту», в Концепції «Нова українська школа», у розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні», Наказі МОН від 06.06.2022 № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641», Національній доктрині розвитку освіти України та інших.

Тлумачення та детальна характеристика поняття «громадянської солідарності» та аналіз процесу її формування у студентської молоді потребує теоретичних та практичних розвідок, змістового наповнення і практичної апробації через призму професійного становлення майбутніх учителів.

Мета статті. – дати сутнісну характеристику понять «громадянськість», «солідаризм», «громадянська солідарність», окреслити громадянську солідарність майбутніх вчителів як один із актуалітетів сучасного освітнього процесу в Україні.

Актуальність громадянської освіти у сучасному освітньому процесі є беззаперечною. Російська агресія, глобальні економічні та соціальні перетворення, нестабільність зовнішнього та внутрішнього становища Української держави – роблять дедалі важливішим питання громадянської самоідентифікації. Процес відродження та становлення української нації, українського громадянського суспільства тягне за собою еволюцію соціальних та світоглядних орієнтацій усіх членів соціуму. Припиняють існувати чи трансформуються старі цінності, подекуди і стереотипи, на зміну їм приходять нові переконання та засади демократизму, гуманізму, соціальної взаємодії.

«Громадянська солідарність» як одна із відносно нових суспільних категорій виступає локомотивом соціальної єдності у суспільстві. ЇЇ змістові характеристики визначаються двома базовими ключовими словами – «громадянськість» та «солідарність». Об'єднання цих понять забезпечує появу нового поняття, яке характеризується унікальним сутнісним наповненням та особливими світоглядними функціями.

Спочатку проаналізуємо термін «солідаризм» походить від французького solidarisme (від фр. Solidaire) і означає – діючий заодно, спільність інтересів, одностайність. Солідаризм проголошує визначальним фактором життя будь-якого суспільства солідарність його членів [2, с. 5].

Крім того він є своєрідною стратегією мобілізації соціуму в період серйозних криз або загроз й різко підвищує мобілізаційні можливості соціуму та його ефективність за рахунок синергетичного ефекту, який виникає при усвідомленні різними соціальними групами спільності інтересів і здійснення ними погоджених дій [2, с. 5]. Солідарність – активне співчуття яким-небудь діям, думкам, спільність поглядів та інтересів. Щодо синонімічності цих понять – в науці воно дискусійне. Згідно з дослідженням Р. Ляшенко, щодо того, що солідарність – це соціальний стан, притаманний людству, а солідаризм – це ідеологія, основою якої є ідея загального блага [9, с. 187]. Як бачимо солідарність – це один із елементів солідаризму, адже під солідарністю, розуміємо гармонійне поєднання суспільного та особистого інтересів, добровільне служіння індивіда спільному благу [11]. Розглядаючи докладніше термін «солідарність» знаходимо таке визначення – це усвідомлення спільної мети й спільної відповідальності. Людина – істота колективна, отже, солідарність – це органічна властивість людських істот, що живуть у тій чи іншій соціальній групі [5].

Щодо змістового наповнення та сутнісної характеристики поняття «громадянськість». Вказаний термін увійшов до системи педагогічних наук із царини суспільних дисциплін, де він визначає прояв патріотизму до своєї держави та народу. «Громадянськість – це спрямованість на користь суспільства, підпорядкування особистих інтересів громадянським, служіння Батьківщині; користування правами і виконання обов'язків, установлених законами держави» [1, с. 49]. С. Рябов «громадянськістю» називав морально-духовний стан свідомості особистості, який, по-перше, зумовлюється обізнаністю людини щодо своїх прав та обов'язків, власних інтересів і можливостей їхньої реалізації в суспільстві; по-друге, має глибокий емоційний вимір; по-третє, формується на підставі досвіду співіснування з громадою [6, с. 325-326]. Загалом існує велика кільність наукових розвідок присвячених питанню громадянськості. Цей термін розглядається із кількох ракурсів соціально-правового, морально-етичного, соціально-психологічного, педагогічного і соціально-педагогічного. Разом із тим цей термін є недостатньо дослідженим, на даному етапі розвитку освітнього середовища України не існує чіткої характеристики цієї категорії, зокрема у контексті педагогіки. Проте наявні напрацювання з цього питання часто є взаємодоповнюючими і тотожними.

Отже, як бачимо громадянськість багатоаспектне та інтегративне поняття, під яким розуміють духовно-моральні якості особистості, що знаходять своє відображення в обов'язку служити Батьківщині, дотримуватися державних порядків, виконувати закони держави, діяти на благо держави. Результатом виховання громадянськості є соціальна відповідальність особистості; наявність громадянської позиції; національна, культурна, економічна, моральна, політична гідність; ефективна соціалізація особистості, активне включення її у громадянське суспільство; сформована національна і громадянська солідарність, і як наслідок громадянська культура.

Сутнісну характеристику громадянської солідарності як явища визначає С. Городельська: «Громадянська солідарність – це осмислений вибір громадянами суспільного об'єднання та ідентифікація себе з ним, тобто спільність норм та цінностей, спільність переконань, відчуття єдності, однорідність, самоідентифікація себе саме з цим об'єднанням, активна діяльність на спільну користь заради самореалізації у цьому процесі» [3, с. 82].

Освіту в Україні в преамбулі Закону України «Про освіту» визначено «основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного суспільними цінностями і культурою, та держави» [12]. Сучасний освітній процес в Україні знаходиться у еволюційному стані. Українське освітнє середовище перебуває на етапі переломних змін, які орієнтовані на європейський вектор розвитку, тому громадянська культура, громадянське виховання, громадянська освіта є невід'ємними атрибутами цієї трансформації. З початком XXI століття все більша кількість науковців і педагогів почали займатися вивченням проблем освітнього середовища та сходяться на думці про те, що одним із пріоритетів модернізації освітнього процесу в Україні є його гуманізація та інформатизація. Якщо попередні покоління обирали особисте спілкування, то нове покоління більш схильне до спілкування в режимі онлайн. І завдання викладачів – скерувати це спілкування у правильному напрямку, кінцевий пункт якого – гуманне та толерантне ставлення до оточуючих, усвідомлення того, що «потрібно жити не для себе і не для інших, а зі всіма і для всіх» [4].

НУШ у своїй концепції акцентує увагу на формуванні трьох з одинадцяти універсальних компетентностей – громадянської, соціальної та культурної. В Концепції Нової української школи інтегрована соціальна та громадянська компетентності трактуються як «усі форми поведінки, потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі; уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів; повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття» [8, с. 12]. Формування громадянської солідарності майбутніх вчителів, як елементу громадянської компетентності, у контексті вищесказаного – це запорука того, що їх патріотичні та громадянські почуття не перетворяться на ситуативні прояви, а стануть стійкими елементами світогляду. Забезпечити такий позитивний результат можливо лише шляхом створення модернізованого, інноваційно-гуманістичного освітнього середовища, в якому будуть використовуватися всі необхідні педагогічно-технологічні засоби для реального перетворення індивідів на громадян, що матимуть стійкі світоглядно-ціннісні переконання [7, с. 250 – 251].

Формування громадянської солідарності та ціннісних орієнтирів у майбутніх учителів, виховання у них громадянських якостей є фундаментальними елементами громадянської культури. *Громадянська культура* тлумачиться як сукупність духовних, моральних якостей, ціннісних орієнтацій та світоглядно-психологічних характеристик особистості.

Складниками громадянської культури є громадянська освіченість, компетентність, активність, зрілість, досвід громадської діяльності [12].

Актуальність громадянської солідарності як суспільної цінності є дуже високою. Суспільно-політичні та військові виклики, які переживає на сучасному етапі Україна є цьому беззаперечним доказом. Український соціум демонструє найвищий рівень національної, громадянської, інформаційної, культурної, фінансової тощо солідарності – чим надихає цивілізовані країни світу демонструвати по відношенню до України міжнародну солідарність. Розуміємо, що буремні часи та різного роду негативні виклики сприяють загостренню консолідаційних почуттів членів більшості суспільств, попри це вважаємо, що виховання студентської молоді в руслі громадянської компетентності має неоціненне значення для майбутнього України. Громадянська солідарність майбутніх учителів, з огляду на це, має відігравати фундаментальну роль у їх професійному зростанні.

Висновки. Отже, проаналізувавши поняття «солідаризм», «солідарність», «громадянськість», нами було означено сутнісну характеристику категорії «громадянська солідарність». Охарактеризувавши сучасний освітній процес, його змінність та фундаментальні перетворення, вказано на актуальне місце в ньому гуманізму та інформатизації. Громадянська солідарність майбутніх вчителів є також актуалітетом сучасного освітнього процесу в Україні. Яскравим підтвердженням цього слугує її начасність, а також активне впровадження громадянського виховання та громадянської освіти в освітній процес на усіх його рівнях, що затверджено нормативно-правовими актами. Важливість формування громадянської солідарності у майбутніх учителів транслюється через перспективне функціонування модерної освітньої системи в Україні. Самоосвіта, самовиховання, усвідомлення педагогами майбутнього важливості громадянської компетентності, відповідно формування цих почуттів у своїх учнів – запорука побудови успішного громадянського суспільства та процвітаючої правової держави. Змістове та цивілізаційно-аксіологічне наповнення поняття громадянської солідарності, в умовах військової агресії з боку Росії, набуло особливого, символічного значення, продемонструвало усьому світові справжню українську солідарність на усіх рівнях. Завданням сучасних і майбутніх педагогів є фіксація цього досвіду і ефективне його застосування у майбутньому.

Використана література:

1. Вовк Л. П. Словник навчально-педагогічних понять і термінів: методичний посібник / укл. Л. П. Вовк, Г. Д. Панченко, О. С. Падалка та ін. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2001. 83 с
2. Гай-Нижник П. П. Солідаризм як соціально-політична концепція: нарис історії розвитку в Європі та Україні. *Історичні науки.* 2011. № 44(2). С. 5 – 24.
3. Городецька С. Л. Громадянська солідарність як поведінкова стратегія громадянського діалогу. *Соціологія. Грані.* зб. наук. праць. Київ : Київський національний університет імені Тараса Григоровича Шевченка, 2014. № 8. С. 80 – 84.
4. Громадянська освіта і громадянське виховання в закладах освіти / Ю. І. Завалевський, Ю. А. Прокопович, В. В. Сагарда : навч.-метод. посіб. Чернівці : Букрек, 2004. 48 с.
5. Данилів В. Ю. Солідарність і солідаризм / пер. з нім. І. Андрущенко і Д. Павлюк; В.-Ю. Данилів. Київ : Видавничий дім «КМ Academia», 2000. 152 с.
6. Зуйковська, А. Громадянська освіта як засіб упровадження цінностей суспільної солідарності : український досвід. Наукові записки ІПіЕНД імені І.Ф. Курбаса НАН України, Випуск 6 (62), Київ, 2016. С. 323–333.
7. Капустін С. В. Громадянське та патріотичне виховання – серцевина процесу цілісного світогляду учнів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.* 2017. № 38(51). С. 430 – 438.
8. Концепція Нової Української Школи : ухвалений рішенням колегії МОН 27 жовтня 2016. URL:https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska shkolacompressed.pdf.
9. Ляшенко Р. Солідаризм: сутність та перспективи реалізації. Підприємство, господарство і право, 2019. № 4. С. 187 – 190.
10. Моісєєва Н.І. Ментальність і місцеве самоврядування: взаємозв'язок, проблеми, протиріччя: дис. … канд. філос. наук : 09.00.03. Харків, 2001. 170 с.
11. Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія : монографія / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, В. Огнев'юка, С. Сисоєвої. – Київ : ТОВ Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2013. 460 с.
12. Про освіту : Закон України від 05.09. 2017 р. № 2145-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

References:

1. Vovk L. P. (2001). Slovnyk navchalno-pedahohichnykh poniat i terminiv: metodychnyi posibnyk [Dictionary of educational-pedagogical concepts and terms : methodical manual] / ukl. L. P. Vovk, H. D. Panchenko, O. S. Padalka ta in. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. 83 s. [in Ukrainian].
2. Hai-Nyzhnyk P. P. (2011). Solidaryzm yak sotsialno-politychna kontseptsiia: narys istorii rozvytku v Yevropi ta Ukraini [Solidarism as socio-political conception : essay of history of development in Europe and Ukraine]. Istorychni nauky. 2011. № 44(2). S. 5 – 24. [in Ukrainian].
3. Horodetska S. L. (2014). Hromadianska solidarnist yak povedinkova stratehiia hromadianskoho dialohu [Civil solidarity as a behavioral of civil dialogue]. Sotsiolohiia. Hrani. zb. nauk. prats. Kyiv : Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Hryhorovycha Shevchenka. № 8. S. 80 – 84. [in Ukrainian].
4. Danyliv V. Yu. (2000). Solidarnist i solidaryzm [Solidarity and solidarism] / per. z nim. I. Andrushchenko i D. Pavliuk; V.-Yu. Danyliv. Kyiv : Vydavnychyi dim «KM Academia». 152 s. [in Ukrainian].
5. Zavalevskyi Yu. I., Prokopovych Yu. A., Saharda V. V. (2004). Hromadianska osvita i hromadianske vykhovannia v zakladakh osvity [Civil education at educational institution] / Yu. I. Zavalevskyi, Yu. A. Prokopovych, V. V. Saharda : navch.-metod. posib. Chernivtsi : Bukrek. 48 s. [in Ukrainian].
6. Zuikovska, A. (2016). Hromadianska osvita yak zasib uprovadzhennia tsinnostei suspilnoi solidarnosti : ukrainskyi dosvid [Civic education as means of implementation of values of social solidarity: the case of Ukraine.]. Naukovi zapysky IPiEND imeni I.F. Kurbasa NAN Ukrainy, Vypusk 6 (62), Kyiv. S. 323–333. [in Ukrainian].
7. Kapustin S. V. (2017). Hromadianske ta patriotychne vykhovannia – sertsevyna protsesu tsilisnoho svitohliadu uchniv [Civic and patriotic education – the core of the process of forming a holistic outlook of students]. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. № 38(51). S. 430 – 438. [in Ukrainian].
8. Kontseptsiia Novoi Ukrainskoi Shkoly [Conception of New Ukrainian School] : ukhvalenyi rishenniam kolehii MON 27 zhovtnia 2016. URL:https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska shkolacompressed.pdf.
9. Liashenko R. (2019). Solidaryzm: sutnist ta perspektyvy realizatsii [Solidarism: essence and prospects of realization]. Pidpryiemstvo, hospodarstvo i pravo. № 4. S. 187 – 190. [in Ukrainian].
10. Moisieieva N. I. (2001). Mentalnist i mistseve samovriaduvannia: vzaiemozviazok, problemy, protyrichchia [Mentality and local self-government : intercommunication, problems, contradiction]: dys. … kand. filos. nauk : 09.00.03. Kharkiv. 170 s. [in Ukrainian].
11. Kremen V., Levovytskyi T., Ohneviuk V., S. Sysoieva S. (2013). Osvitni reformy: misiia, diisnist, refleksiia [Educational reforms: mission, reality, reflection] : monohrafiia– Kyiv : TOV Vydavnyche pidpryiemstvo «EDELVEIS». 460 s. [in Ukrainian].
12. Pro osvitu [About education] : Zakon Ukrainy vid 05.09. 2017 r. № 2145-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text [in Ukrainian].

Yaremovych M. Civic solidarity of future teachers as a relevance of the current educational process in Ukraine

The purpose of this article is to provide an essential description of the concept of «civil solidarity», the phenomenon of which is analyzed as one of the main components of the formation and consolidation of Ukrainian civil society. Its content components – «citizenship» and «solidarism» are considered. The author analyzes the source base and research results of Ukrainian and foreign scientists regarding the researched issues. In light of external military aggression against Ukraine, triggers the issue of solidarity at all its levels, in view of this, high-quality civic education of its citizens becomes the major task of the state. The publication pays special attention to the process of forming civil solidarity of future teachers, as the true driving force of civilizational and axiological changes in Ukrainian society. The main aspects and features of the modern educational space of Ukraine are characterized. It was determined that in the context of the research, an important element is the analysis of three universal competencies – civic, cultural and social. Current requirements for the teacher of the new formation, in the context of his civic culture, as an element of professional competence are highlighted. In the author`s view, civic solidarity of future teachers, as a relevance of the modern educational process, is interpreted through the personal characteristics of the teacher, which are conscious and willful, and necessarily include the modern self-identification of the individual in society and personal integration into it. Emphasis is placed on the fact that, the professional training of the prospect teachers by institutions of professional preliminary education and Higher education institutions should form in future teachers the ability to interact effectively and consciously with the state and other members of society; participate in the political life of the country; be legally aware.

Key words: *civicism, solidarism, civil solidarity, educational process, competence, relevance, student youth, civic education.*

УДК 378. 147
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.30

Коляденко К. В., Стучинська Н. В., Федоренко О. Є., Кучеренко І. І.

СИСТЕМА МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ФРАНЦІЇ: ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Якісна професійна підготовка у закладах вищої медичної освіти є базовою складовою формування компетентного, конкурентоспроможного фахівця, здатного професійно надавати медичні послуги населенню. Глобалізаційні виклики, зокрема й ті, що пов’язані з пандемією COVID-19, ставлять якісно нові вимоги професійної підготовки майбутніх лікарів і потребують комплексних досліджень. Наразі системні дослідження особливостей структури, стратегій та принципів організації системи вищої медичної освіти Франції у контексті її порівняльного аналізу з системою медичної освіти в Україні не проводилися.

Метою роботи є дослідження систем вищої медичної освіти на основі аналізу та узагальнення досвіду Франції. Для виконання поставлених завдань було використано теоретичні та емпіричні методи наукових досліджень, а саме: метод системного аналізу, порівняння та узагальнення для теоретичного обґрунтування підходів до організації системи навчання майбутніх лікарів; бібліосемантичний метод – для вивчення наукової літератури, нормативних документів, законодавчих актів з питань організації системи навчання Франції; емпіричні методи – бесіди зі студентами, інтернами та викладачами закладів вищої медичної освіти Франції, аналіз типових програм та методик організації освітнього процесу.

Отже, чинна система медичної освіти у Франції є досить вдалим результатом багатовікової еволюції і на початку XXI сторіччя складається з трьох тісно взаємопов’язаних циклів: першого трирічного – “загальне навчання”; другого трирічного – “поглиблене навчання”, третього циклу тривалістю 3-5 років – “спеціалізоване навчання”.

Важливим мотиваційним елементом цієї системи є законодавче положення, яке встановлює пряму залежність майбутньої фахової кар’єри (місця роботи, позиції, медичної спеціалізації від персонального рейтингу в Національних рейтингових іспитах – ECN, які є комп’ютеризованими і об’єктивними.

Ключові слова: *медична освіта, охорона здоров’я, рейтинговий іспит, кваліфікаційний іспит, фахова компетентність.*

Якісна професійна підготовка у закладах вищої медичної освіти є базовою складовою формування конкурентоспроможного фахівця, здатного професійно надавати медичні послуги населенню. Глобалізаційні виклики, зокрема й ті, що пов’язані з пандемією COVID-19, ставлять якісно нові вимоги професійної підготовки майбутніх лікарів, їх ціннісних та етичних якостей.

Побудова системи медичної освіти, методики навчання окремих навчальних дисциплін, освітнього середовища, які відповідали б сучасним глобалізаційним та темпоральним викликам, національним особливостям, рівню організації вітчизняної системи охорони здоров’я потребує проведення системного історико-компаративного аналізу становлення та розвитку вітчизняної освіти та порівняльних досліджень теоретичних та прикладних аспектів організації вищої освіти в галузі охорони здоров’я країн ближнього та дальнього зарубіжжя.

Як засвідчили наукові розвідки, наразі системні дослідження особливостей структури, стратегій та принципів організації системи вищої медичної освіти Франції у контексті її порівняльного аналізу з системою медичної освіти в Україні не проводилися. У своїх дослідженнях ми спиралися на нормативні документи, дослідження з порівняльної педагогіки, аналіз теоретичних та прикладних аспектів організації вищої освіти в галузі охорони здоров’я нашої країни [1-7].

Метою роботи є дослідження систем вищої медичної освіти на основі аналізу та узагальнення досвіду Франції.

Для виконання поставлених завдань було використано теоретичні та емпіричні методи наукових досліджень, а саме: метод системного аналізу, порівняння та узагальнення для теоретичного обґрунтування підходів до організації системи навчання майбутніх лікарів; бібліосемантичний метод – для вивчення наукової літератури, нормативних документів, законодавчих актів з питань організації системи навчання Франції; емпіричні методи – бесіди зі студентами, інтернами та викладачами закладів вищої медичної освіти Франції, аналіз типових програм та методик організації освітнього процесу.

Як відомо, все нове – це переважно добряче забуте старе, або запозичене у “сусідів”… Відтак і система сучасної медичної освіти країн Європейського Союзу є певним віддзеркаленням її античного передвісника та наступних його реконструкцій. Хрестоматійним прикладом є побудова системи освіти у V Французькій республіці, яка своїм корінням виростає з прадавніх часів Нарбонської Галії. Впродовж усієї історії існування європейських університетів окреме місце в їх стінах належало медикам, які не лише навчали студентів, але і активно використовували університетські приміщення та студентів, як вельми зацікавлених помічників, для опіки за хворими та апробації нових методів лікування. Цьому сприяла певна адміністративна автономність, а часто і відверта екстериторіальність університетів, яка давала змогу уникати свавілля представників, сповідувати принципи гуманізму та релігійної терпимості. Значною мірою ці обставини сформували основу нині чинної і доволі успішної системи вищої медичної освіти Франції, в яку тісно інтегровані наукові дослідження на базі університетських клінік [1].

При королівському режимі медичний факультет був одним з чотирьох факультетів Сорбони. Зазвичай на нього вступали після проходження навчання на факультеті мистецтв. Це робилось з міркувань потреби високого загальнокультурного рівня майбутніх студіозусів та відсіву нездатних до засвоєння латинської мови та інших нових знань. В ті часи майже половина студентів, що навчалися в Сорбоні, не були підданими французького короля. Це були вихідці з різних феодальних державних утворень Європи того часу. Такі обставини та бажання отримувати гроші за навчання від "іноземних" студентів і слугували підставами для певної екстериторіальності університетів, відсутності обмежень щодо тривалості навчання, відносної релігійної толерантності та умов, згідно з якими до вступу допускалися майже всі бажаючі. На той час хірурги не були дипломованими лікарями, а вважалися простими виконавцями (хірурги-перукарі). В такому вигляді система медичної освіти проіснувала до другої половини 18 сторіччя, коли в її закостенілий стан поступово втручається виразна потреба знаннях медичної ботаніки та її впливу на клінічний перебіг хвороб. Таким чином, спочатку система медичної освіти характеризувалась такими особливостями:

1. Існуванням лише одного центру – медичного факультету Сорбони;
2. Домінуванням теоретико-схоластичного характеру навчання;
3. Можливістю навчатись юнакам з будь-якої країни Європи за наявності відповідних коштів.
4. Обов'язковим попереднім навчанням на факультеті мистецтв для вивчення або удосконалення знання латинської мови, на якій і проводились заняття на медичному факультеті.
5. Багаторічним терміном навчання – біля 10-12 років для отримання офіційного диплому лікаря-бакалавра медицини;
6. Певною автономністю Сорбони від місцевої адміністрації;
7. Наявністю власних (університетських) помешкань, де проживали викладачі та студенти і розміщувались палати хворих з різноманітною соматичною патологією.
8. Виразним офіційним недооцінюванням хірургії як окремої клінічної дисципліни.
9. Деякою ліберальністю та віротерпимістю медичної професури.
10. Практично повним ігноруванням потреби підготовки лікарів для провінцій французького королівства та відсутністю хоч якось упорядкованої медичної служби в армії.

Бурхливі хвилі французької революції та повалення монархічного устрою привели в 1793 році до докорінного реформування системи університетської освіти. Цілком логічним стало створення у 1794 році замість одного медичного факультету чотирьох медичних шкіл: в Парижі, Монпельє, Бордо і Страсбурзі. Це була спроба почати готувати майбутніх лікарів для провінцій та для революційної армії республіки. Проголошення Наполеона Бонапарта імператором французької республіки частково обумовило новий територіальний поділ країни на департаменти і наступну трансформацію медичної освіти згідно із законом Венто XI від 10 березня 19-го року республіки (1803 р.). При всіх імператорських університетах були створені медичні школи, що знову називалися факультетами (в 1808 р.), а їх кількість збільшилася через нагальну потребу медичної допомоги в діючій армії та департаментах Франції. Для армії почали готувати офіцерів охорони здоров'я відповідальних за здоров'я солдатів і моряків. Така система існувала аж до 1892 року [1; 2].

У дев'ятнадцятому столітті швидкий, порівняно з минулими часами, технічний прогрес зумовив подальший розвиток медицини. З метою покращення рівня медичної освіти було ініційовано створення екстернатури та інтернатури (в 1802 році), госпітальних практичних курсів на конкурсній основі. Інтернатура була доступною тільки для тих, хто пройшов навчання в екстернатурі. Така організація медичної освіти досить швидко призвела до нехтування якістю університетського навчання та теоретичними іспитами, стимулюючи підготовку до конкурсів з клінічної медицини безпосередньо в лікарнях. Відтак цілком закономірно лікарня (як місце фахового навчання) стає більш престижною порівняно з теоретичною підготовкою на медичному факультеті. Основним місцем навчання медиків стає лікарня. Молоді лікарі працюють без оплати неповний робочий день, де поступово обростають клієнтурою для своєї ліберальної (приватної) практики. Поступово в лікарні вибудовується своєрідна ієрархія: "великі боси" керують важливими службами, молоді лікарі загальної практики знаходяться внизу фахової шкали.

Таким чином впродовж XIX та першої половини XX сторіччя французька система медичної освіти характеризувалась такими рисами:

1. Відбулось значне розширення мережі медичних навчальних закладів: крім медичних факультетів Імператорських університетів медичну освіту стало можливим отримати в медичних школах окремих департаментів Франції.
2. Сформувалась система підготовки та навчання офіцерів охорони здоров'я, відповідальних за здоров'я солдатів і моряків.
3. Було введено навчання в інтернатурі та екстернатурі.
4. Через надто "академічно-теоретичний" характер навчання на медичних факультетах університетів багато студентів почали надавати перевагу більш практичному "автономному" навчанню безпосередньо в лікарнях.

Наступним кроком модернізації медичної системи Франції став закон від 30 грудня 1958 року стосовно реформування лікарень. Згідно з ним відбулося організаційне об'єднання університетів і лікарень, що зумовило появу об'єднаної посади професора університету – практикуючого лікаря (Professeur des

universités – Praticien hospitalier (PUPH), а також законодавчого оформлення університетських лікарень, які працюють повний робочий день. Таким чином було істотно зменшено відтік медичної еліти в приватні клініки.

Травневі події 1968 року, що почалися з ліворадикальних студентських виступів у Сорбоні і швидко трансформувались в демонстрації, призвели до зміни уряду, відставки президента Шарля де Голля і до істотних змін у медичній освіті. Конкурс на право проходження екстернатури був офіційно скасований. Всі студенти-медики отримали формальну можливість пройти клінічну практику в лікарнях, тобто екстернатуру, яка стала обов’язковою. Хоча сам термін “externe” і був замінений на “etudiant hospitalier” (“студент лікарні”), у неофіційній лексиці активно використовується дотепер [3]. Така реформа медичної освіти, за задумом авторів, відповідає ідеалу університетської лікарні – centre hospitalier universitaire (CHU), де фахова клінічна діяльність тісно пов’язана з навчальною роботою. Ці дві складові медичної освіти поєднувалися навчальному курсі спільному для всіх студентів-медиків Франції. Своє юридичне оформлення це знайшло в законі Фора, згідно з яким медичні факультети стали навчально-науковим блоком (Unité d’enseignement et de recherche – UER), а з 1984 р. були перейменовані у Composante des universités françaises créée – навчально-дослідницькі підрозділи університетів. Для поліпшення якості добору студентів у 1971 р. був започаткований конкурсний іспит, який проводився після першого курсу медицини за системою numerus clausus і служив своєрідним фільтром на шляху до медичної освіти. До реформи 1982 р. (фактично лише з 1985 р) будь-який лікар загальної практики міг стати лікарем-фахівцем або за допомогою вибіркової і госпітальної практики стажування, або шляхом неселективної університетської сертифікації. Реформа 1982 зробила обов’язковим стажування для отримання “ординарної кваліфікації”, надавши право лише Національній спільноті лікарів (L’Ordre National des Medecins) офіційно визнавати спеціалізовану фахову кваліфікацію за наявності диплому про спеціалізоване навчання (Diplômes d’études spécialisées – DES), який став обов’язковим. Інтерни були зобов’язані проходити стажування в периферійній лікарні, (centre hospitalier régional, CHR), але Національна спільнота лікарів зберегла можливість присуджувати просту кваліфікацію лікаря-фахівця за еквівалентності звання або здобутої раніше освіти.

До 2004 року майбутні лікарі загальної практики не здавали іспит в інтернатурі. За другим циклом навчання йшов період власне самого “резидентства”, який тривав 2,5–3 роки. З початку ж 2004 року всі студенти-медики повинні були здавати національні класифікаційні іспити та пройти стажування в лікарні. Резидентура поступово перетворилася в інтернатуру із загальної медицини в межах процесу підвищення кваліфікації.

Наступна модернізація системи медичної освіти розпочалося з 2010 року, відтепер перший цикл медичної освіти триває три роки і є спільним для фармацевтичного і всіх медичних факультетів. Як підтвердження успішного завершення першого циклу студенти отримують диплом про загальну освіту з медичних наук. Додатком є диплом про підвищення кваліфікації в галузі медичних наук після другого циклу, який наразі також триває три роки [1; 3]. Таким чином, сучасна система медичної освіти у Франції є досить складною і може бути представлена схематично таким чином (рис. 1).

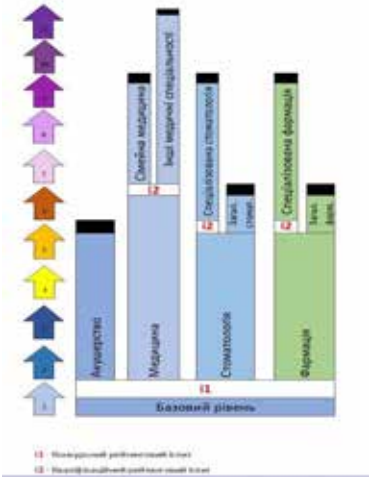

Рис. 1. Структура системи медичної освіти Франції

Схарактеризуємо її основні риси:

1. Навчання майбутніх лікарів обов’язково має бути пов’язаним з однією з 29 університетських лікарень країни.

2. Навчальний план структурований за трьома послідовними циклами, проходження яких є обов’язковим для всіх студентів-медиків: перший трирічний цикл – “загальне навчання”; другий трирічний

цикл – “поглиблене навчання”; третій циклу тривалістю від трьох до п’яти років – “спеціалізоване навчання” (рис 2).

4. Всі цикли поєднують в собі навчання та дослідницьку роботу в галузі медицини, подекуди змішуючи клінічну медицину та фармацію.

5. Загальна тривалість навчання варіюється від дев’яти (загальна медицина) до одинадцяти років (інша суміжна спеціальність та/або вузька фахова спеціалізація).

6. Перевірка рівня готовності студентів-медиків здійснюється за допомогою двох обов’язкових іспитів:

– конкурсного іспиту за право продовжувати подальшу медичну освіту в кінці першого року навчання (I1 на рис. 2) – своєрідний початковий фільтр;

– національні класифікаційні тести в кінці шостого року навчання – фінальний фільтр.

Рис. 2. Послідовність обов’язкових циклів у системі медичної освіти: “загальне навчання”; “поглиблене навчання”; “спеціалізоване навчання”

Опишемо детальніше кожний з циклів підготовки.

Перший цикл, відомий під абревіатурою PCEM (Premier Cycle d’Études Médicales), триває три роки і починається з загального першого року медичних студій – PACES (Première Année Commune aux Études de Santé). Цей рік ще позиціонують як Common first year for health studies – Загальний перший рік вивчення здоров’я. У програмі першого року знаходимо такі дисципліни: математика, фізико-хімічні науки, біологія, біостатистика, анатомія, фізіологія, фармакологія, історія медицини, еволюція, функції геному людини, будова, різноманітність і функції біомолекул, клітини і тканини, здоров’я, суспільство, людство, загальна культура тощо. Інколи тут вивчають фізіотерапію та ерготерапію, які можуть вивчатися під час другого навчального року, який зазвичай позначають P2. Навчання є спільним для медичних, одонтологічних, фармацевтичних та акушерських факультетів.

Щоб бути допущеним до реєстрації в PACES, заявники повинні відповідати хоча б одній із зазначених нижче вимог:

1) мати ступінь бакалавра медицини;

2) диплом про допуск до навчання в університеті;

3) французький чи іноземний диплом, прийнятий як виняток;

4) мати сертифікат еквівалентний ступеню бакалавра відповідно до національних правил країни, що його видала;

5) мати персональну кваліфікацію чи вже наявний клінічний досвід, які вважаються цілком достатніми.

В кінці першого року потрібно успішно скласти конкурсний рейтинговий іспит на право продовжувати навчання впродовж другого і третього років першого циклу. Про складність іспитів свідчить офіційна статистика – у 2009 –2010 рр. навчання проходили 2 316 103 студенти-медики, успішно пройшли фінальне тестування лише 201 078 студентів, що складає близько 10%.

Студенти, що не набирають достатньо балів і мають нижчий рейтинг можуть продовжити навчання на інших факультетах. Повторне навчання і перескладання іспиту за перший курс дозволяється лише один раз.

Починаючи з 2020–2021 навчального року, PACES поступився місцем PASS (parcours d’accès spécifique santé) і L.AS (ліцензія-дозвіл на доступ до охорони здоров’я). Їх метою є урізноманітнення спеціалізованих профілізацій та орієнтація на кінцевий результат на рівні бакалаврату. Ця реформа медичної освіти збіглася у часі зі спалахом короновірусної інфекції. Її трудомістке адміністративне застосування викликає безліч суперечок. Останній номер (numerus clausus) офіційного документу стосовно її впровадження був опублікований 27 січня 2021 року; в ньому регламентується кількість студентів-першокурсників, які можуть

навчатися в галузі охорони здоров’я, зокрема медицини, стоматології, фармації та акушерства протягом 2021–2022 навчального року. Про явну недосконалість та внутрішню суперечливість змісту цих законодавчих актів свідчить факт рішення Державної ради Франції, яке змушує п’ятнадцять університетів створити додаткові місця на другому році навчання. Цим документом розширюються категорії здобувачів медичної освіти: таку можливість отримують власники дипломів певних категорій, колишні студентам педагогічних коледжів, викладачі-дослідники.

Другий і третій роки першого циклу орієнтовані на набуття базових знань, необхідних для подальшого оволодіння фаховими дисциплінами; вмінь та навичок, необхідних для виконання конкретних медичних маніпуляцій. Наукова база є досить широкою і охоплює всю біологію людського організму, аспекти точних, природничих гуманітарних та соціальних наук; фундаментальні основи стану здорової та хворої людини, зокрема всі аспекти семіології.

Освітній процес базується на таких чотирьох принципах:

1) відмова від повноти надання інформації, що передбачає засвоєння основних концепцій, необхідних для подальшого навчання, розвитку, формування нових умінь та навичок впродовж усього професійного життя;

2) активна участь студента в освітньому процесі: навчальні тренування, презентації, кейси, стажування, заходи з перевірки знань тощо;

3) мультидисциплінарність: медичні професії, які стоять на службі охорони здоров’я, ґрунтуються на знаннях багатьох дисциплін, тому створюються навчальні програми з залученням фахівців різного профілю;

4) відкритість, що передбачає підготовку на кваліфікаційному рівні бакалавра до різних практик професійного спрямування. З цією метою до навчального плану окрім обов’язкового загального ядра додаються навчальні блоки вільного вибору, які дають змогу поглибити знання, розпочати наукові дослідження; ними можуть бути навіть дисциплін, які не є медичними.

Наразі немає єдиної національної програми, але є перелік пунктів, що складають основу, призначену для полегшення роботи викладачів та гармонізації міжуніверситетських програм.

Другий цикл навчання передбачає отримання диплому підвищеної кваліфікації з медичних наук (diplôme de formation approfondie en sciences médicales (DFASM) і ділиться на три підцикли DFASM1(D2), DFASM2(D3) і DFASM3 (D4). Зареєструватися для його проходження можуть студенти, які вже мають диплом про загальну освіту з медичних наук (DFGSM). Метою є набуття загальних клінічних навичок, що дають змогу успішно виконувати в лікарняних або амбулаторних умовах певні функції і набувати професійну компетентність комунікатора, лікаря, працівника, члена професійної медичної бригади, діяча громадської системи охорони здоров’я, вченого, відповідального за етику і деонтологію в клініці.

Студенти мають можливість вільно обирати окремі дисципліни між вже затвердженими дисциплінами другого циклу; працювати як стажери, беручи участь як мінімум у двадцяти п’яти чергуваннях, які є невід’ємною частиною клінічного навчання. Ці три роки зазвичай називаються “externat” – екстернатура (денна школа). Стажування обирають на початку кожного року (або кварталу) за рейтинговою або алфавітною класифікацією. Клінічне стажування складається з п’яти ранкових занять в тиждень. Певні фахові стажування є обов’язковими відповідно до нормативних документів (педіатрія, акушерство, гінекологія, хірургія, внутрішня медицина і невідкладна допомога), також можуть передбачати теоретичні форми навчання згідно з домовленостями, укладеними між клінікою та університетом.

За клінічну практику студентів відповідає старший колега (керівник клініки або практикуючий лікар лікарні), на практиці часто цю місію виконують інтерни. Так було, наприклад, в дерматологічній клініці, де проходило наше стажування. Пацієнти з розумінням ставились до факту, що прийом ведуть інтерни та студенти (часто 2 інтерни і 1–2 студенти). Студенти беруть активну участь у щотижневих засіданнях відділення (переважно збирались в бібліотеці, де жваво і зацікавлено обговорювали клінічні випадки та загальні новини дерматології).

Деякі університети замінили неповний робочий день на повний з роботою-навчанням: екстерни присутні весь день, але тільки 6 тижнів з 3 місяців або 2 місяці з чотирьох – в інших. Решту часу студенти присвячують навчанню, іспитам, підготовці до національних класифікаційних екзаменів. Під час екстернатури формальне навчання, яке все більше замінюється контрольованою клінічною роботою, переважно проводиться в формі чергування із стажуванням в лікарнях і має форму товариського обговорення, в якому враховуються різні підходи до окремих “клінічних випадків”.

Стажери отримають заробітну плату, а також окрему плату за кожне чергування. Студент-екстерн має статус співробітника клініки і тому робить свій власний внесок в систему соціального забезпечення співробітників та в пенсійний фонд. У екстернів є п’ять тижнів оплачуваної щорічної відпустки.

Сертифікат клінічної компетентності формально засвідчує наявність сформованих умінь і навичок та здатність синтезувати їх при роботі з пацієнтами. Диплом успішного проходження другого циклу медичної освіти (DFASM) видається студентам, які успішно пройшли перевірку всіх належних навчальних складових та отримали сертифікат клінічної компетентності [4].

Національні класифікаційні іспити призначені для оцінки рівня знань студентів-медиків в кінці другого циклу навчання (тобто студентів 6-го курсу, або так званих D4). Після цих іспитів, відповідно до

встановленого індивідуального рівня фахової компетентності, студент має право обрати університетський лікарняний центр (а, отже, і місто) призначення, а також сектор – ту чи іншу клінічну дисципліну. Класифікаційна оцінка фахових знань є загальною для всієї країни. Аналіз рейтингових даних свідчить, що попитом користуються такі напрямки: пластична хірургія, кардіологія, дерматовенерологія. Технічно сама процедура такого вибору відбувається дистанційно через Інтернет і дає змогу обрати собі посаду згідно з власним рейтингом та наявними вакансіями. Кількість місць в інтернатурі за різними спеціальностями визначається постановою уряду, яка публікується в Офіційному віснику. Так, у 2016 році було визначено такі спеціалізації з кількістю місць по кожній з них: Сімейна медицина (4012), Лікувальні спеціальності (1889), Хірургічні спеціальності (722), Психіатрія (559), Анестезіологічного-реанімаційна (487), Педіатрія (350), Гінекологія та акушерство (244), Медицина праці (194), Медична біологія (144), Громадська охорона здоров'я (114), Медична гінекологія (68). Деякі студенти воліли повторити цикл, а не обирати собі клінічну спеціальність, яка їм не подобалась [4; 5].

Третій цикл медичного навчання частіше називають інтернатурою (l'internat) або навіть резидентурою (le residanat). Доступ до третього циклу медичного навчання отримують студенти, які успішно пройшли другий цикл медичного навчання у Франції, що фіксується позитивними результатами комп'ютеризованих національних класифікаційних тестів (ECNi). Також пройти інтернатуру у Франції можуть громадяни держав-членів ЄС, Швейцарської Конфедерації, Князівства Андорра або держав-учасниць Угоди про Європейський економічний простір, які мають відповідний диплом в кінці другого циклу медичної освіти або еквівалентну кваліфікацію, юридично підтверджену однією з цих держав. Для іноземців необхідним є диплом французької мови рівня B2.

Медичний інтерн в статутних документах визначений як "практикуючий фахівець, що проходить спеціалізовану підготовку", і має зобов'язання, пов'язані з роллю медичного працівника, що передбачає профілактику, догляд і діагностику соматичної патології. Маючи статус державного службовця та перебуваючи під контролем та відповідальністю "старшого" колеги, інтерн перебуває в процесі посилення його повноважень і розділяє відповідальність за свої призначення. Інтерн все ще проходить фахове навчання в університеті і не може мати приватну медичну практику, не завершивши навчальне стажування. Він може тимчасово замінити лікаря за певних умов. Навчання в інтернатурі має практико орієнтований характер і триває від трьох (інтернатура в сфері загальної медицини) до шести років (інтернатура з хірургії). Ці стажування можуть проводитися в лікарні, в установах позалікарняної допомоги або у сімейних лікарів і завершуються захистом дисертації за своєю спеціальністю та отриманням Державного диплома доктора медицини [5].

Державний диплом доктора медицини доповнюється дипломом профільного навчання (DES), в якому зазначена спеціальність і який необхідний для реєстрації в списку Ordre des Médecins і, отже, для медичної практики у Франції. Практична клінічна робота доповнюється науковою дослідницькою, яка зазвичай виконується в університеті на базі відповідної уповноваженої структури (найчастіше в дослідницькій лабораторії).

Державний диплом доктора медицини і докторський ступінь університету мають схожу процедуру підтвердження: захист перед університетським журі стажера в медицині в першому випадку і докторанта в аспірантурі, в другому. Університети заохочують або й роблять обов'язковою презентацію дисертації у формі біомедичної статті для публікації в фаховому журналі. Те, що колись було простим оглядом літератури або ретроспективним вивченням клінічних випадків конкретних пацієнтів, стає все більше науковою медичною або біомедичною проблемою, яка потребує використання точної методології для отримання доказових результатів.

У Франції "диплом про спеціалізоване навчання" (DES) видається лікарям, фармацевтам або стоматологам-хірургам, які закінчили аспірантуру в лікарні, тривалістю від 3 до 6 років (відповідно до спеціальності) і захистили дисертацію. В результаті послідовних реформ, що проводились з кінця 1990-х років (включно зі створенням школи-інтернатури і DES в сфері медицини), всі лікарі отримують DES разом з державним дипломом доктора медицини (загальним для всіх лікарів). Для отримання DES необхідною є орієнтована на спеціальність теоретична підготовка (приблизно 200 годин); практична підготовка тривалістю 6–10 семестрів (6 – сімейна медицина, 8 – більшість медичних спеціальностей, 10 – більшість хірургічних спеціальностей).

Вибір дисципліни може змінюватися впродовж перших двох років інтернатури: інтерн може бути переведений на дисципліну в тому ж підрозділі за умови, що він має необхідний рейтинг. В медичних спеціальностях інтерн може змінити DES лише один раз протягом перших 2-х років навчання. Після закінчення 4-х семестрів інтерн реєструється в DES, на який він подає заявку.

З 2017 р. вищі курси підготовки в галузі медицини, хірургії та біології тривають від трьох до шести років після сьомого року навчання в медицині. Третій цикл розділений на 3 фази: базова – один рік; поглиблена – два-три роки залежно від спеціальності. Деякі DES називаються co-DES, оскільки мають загальну базову фазу, а саме: алергологія, інфекційні та тропічні хвороби, внутрішні хвороби і клінічна імунологія; серцево-судинна медицина і судинна медицина; анестезія-реанімація та інтенсивна медицина-реаніматологія [5].

Студенти медики не отримують від закладу освіти підручники, як це прийнято у нас. Вони активно працюють в бібліотеках (в бібліотеці за один раз можна взяти лише 4 книжки на 2 тижні з можливість

подовжити користування ще на 2 тижні) або мають купувати собі літературу. Всі студенти та інтерни мають доступ до інтернет-платформ, створених спеціально для них. Ніхто не змушує навчатись, студенти можуть цілком вільно розпоряджатись своїм часом, але добре розуміють мету і активно працюють, беручи участь у діяльності відділення, а персонал клініки допомагає їм в таких прагненнях.

Висновки. Впродовж кількох останніх століть система медичної освіти у Франції суттєво еволюціонувала від середньовічної схоластики з релігійним поглядом на медицину до сучасного вкрай прагматичного практичного її усвідомлення. У всі періоди еволюції було збережено розуміння того, що для успішної медичної практики вкрай необхідним є початковий загальноосвітній курс, який наразі існує у вигляді Загального першого року вивчення здоров'я.

Спостерігається поступове але невпинне зростання кількості закладів медичної освіти – від єдиного медичного факультету Сорбони до 29 університетських лікарень, що дає змогу задовольнити суспільну потребу в кваліфікованій медичній допомозі [6; 7; 8].

Підтвердила свою ефективність система рейтингових іспитів: початковий фільтр у формі обов'язкового конкурсного іспиту після першого курсу медицини; національні класифікаційні тести в кінці шостого року навчання.

Шляхом послідовних реформ медичної освіти вдалося створити достатньо ефективне освітнє середовище, що досить вдало інтегрує теоретичну і практичну складові, поєднуючи навчання в університетських аудиторіях з формуванням клінічних компетентностей в лікарняних.

Чинна система медичної освіти у Франції є досить вдалим результатом багатовікової еволюції і на початку XXI сторіччя складається з трьох тісно взаємопов'язаних циклів: першого трирічного – "загальне навчання"; другого трирічного – "поглиблене навчання", третього циклу тривалістю 3-5 років – "спеціалізоване навчання".

Важливим мотиваційним елементом цієї системи є законодавче положення, яке встановлює пряму залежність майбутньої фахової кар'єри (місця роботи, позиції, медичної спеціалізації від персонального рейтингу в Національних рейтингових іспитах – ECN, які є комп'ютеризованими і об'єктивними [8].

Використана література:

1. Dans l'enseignement supérieur français les études les plus longues sont les formations doctorales et certains cursus du ***Conservatoire national des arts et métiers (Comité national d'évaluation des EPCSCP, Le Conservatoire national*** des arts et métiers, Paris, 1993, p. 23).
2. Jean-François Lemaire, " La Loi du 19 Ventôse an XI, texte fondateur et expédient provisoire ", Bulletin de l'Académie nationale de médecine, vol. 187, no 3, 2003, p. 577–589.
3. Histoire de l'Internat. Association Amicale des Anciens Internes en Medecine des Hopitaux de Paris. URL : https://www.aaihp.fr/Histoire.php
4. Legifrance URL: https://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnArticleDeCode?code=CEDUCATM.rcv&art=D612-34
5. Arrêté du 21 avril 2017 relatif aux connaissances, aux compétences et aux maquettes de formation des diplômes d'études spécialisées et fixant la liste de ces diplômes et des options et formations spécialisées transversales du troisième cycle des études de médecine. Legifrance URL https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000034502881/
6. Стандарт вищої освіти другого (магістерського) рівня, галузь знань 22 Охорона здоров'я, спеціальність 222 Медицина. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/11/09/222-Medytsyna.mahistr.09.11.pdf
7. Reva T. D., Nizhenkovska I. V., Stuchynska N. V., Chkhalo O. M. The state and prospects of development of national higher pharmaseutical education. Medicni perspektivi (Medical perspectives). № 2. Vol 25. 2020. P. 19-25. URL : https://doi.org/10.26641/2307-0404.2020.2.206336 Web of Science
8. Стучинська Н. В. Інтеграція фундаментальної та фахової підготовки майбутніх лікарів при вивченні фізико-математичних дисциплін. Київ : Книга плюс, 2018. 409 с.

References:

1. Dans l'enseignement supérieur français les études les plus longues sont les formations doctorales et certains cursus du Conservatoire national des arts et métiers (Comité national d'évaluation des EPCSCP, Le Conservatoire national des arts et métiers, Paris, 1993, p. 23). [in French]
2. Jean-François Lemaire, " La Loi du 19 Ventôse an XI, texte fondateur et expédient provisoire ", Bulletin de l'Académie nationale de médecine, vol. 187, no 3, 2003, p. 577–589 [in French]
3. Histoire de l'Internat. [History of the Boarding School.] Association Amicale des Anciens Internes en Medecine des Hopitaux de Paris URL : https://www.aaihp.fr/Histoire.php [in French]
4. Legifrance URL : https://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnArticleDeCode?code=CEDUCATM.rcv&art=D612-34 [in French]
5. Arrêté du 21 avril 2017 relatif aux connaissances, aux compétences et aux maquettes de formation des diplômes d'études spécialisées et fixant la liste de ces diplômes et des options et formations spécialisées transversales du troisième cycle des études de médecine. [Order of April 21, 2017 relating to the knowledge, skills and training models of the diplomas of specialized studies and fixing the list of these diplomas and the options and transversal specialized training of the third cycle of medical studies] Legifrance URL : https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000034502881/ [in French]
6. Standart vyshchoi osvity druhoho (mahisterskoho) rivnia, haluz znan 22 Okhorona zdorovia, spetsialnist 222 Medytsyna. [Standard of higher education of the second (master's) level, field of knowledge 22 Health care, specialty 222 Medicine]. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni% 20standarty/2021/1 1/09/222-Medytsyna.mahistr.09.11.pdf [in Ukrainian]

7. Reva T. D, Nizhenkovska I. V, Stuchynska N. V, Chkhalo O. M. (2020). The state and prospects of development of national higher pharmaseutical education. Medicni perspektivi (Medical perspectives). № 2. Vol 25. P. 19-25. – https://doi.org/10.26641/2307-0404.2020.2.206336 Web of Science [in English]
8. Stuchynska N. V. (2018) Intehratsiia fundamentalnoi ta fakhovoi pidhotovky maibutnikh likariv pry vyvchenni fizyko-matematychnykh dystsyplin [Integration of fundamental and professional training of future doctors in the study of physical and mathematical disciplines]. Kiev : Book Plus, 409 p. [in Ukrainian]

.

Kolyadenko K., Stuchinskaya N., Fedorenko O., Kucherenko I. French medical education system: evolution and current state

The relevance of the problem. High-quality professional training in higher medical institutions is the basic component of the formation of a competitive specialist who is able to professionally provide medical services to the population. Globalization challenges, including those associated with the COVID-19 pandemic, pose qualitatively new requirements for the professional training of future doctors, their value and moral qualities.

The purpose of the work is to study the systems of higher medical education based on the analysis and generalization of the French experience.

Research methodology. To accomplish the tasks set, theoretical and empirical methods of scientific research were used, namely: the method of system analysis, comparison and generalization for the theoretical substantiation of approaches to the organization of the training system for future doctors; bibliosemantic method – for the study of scientific literature, normative documents, legislative acts on the organization of the French education system; empirical methods – conversations with students, interns and teachers of higher medical education in France, analysis of standard programs and methods of organizing the educational process.

Results. According to scientific research, so far no systematic studies of the structure, strategies and principles of the organization of the French higher education system in the context of its comparative analysis with the medical education system in Ukraine have been conducted.

The current system of medical education in France is a very successful result of centuries of evolution and at the beginning of the XXI century consists of three closely interrelated cycles: the first three-year – "general education"; the second three-year – "advanced training", the third cycle lasting 3-5 years – "specialized training".

An important motivating element of this system is the legislation, which establishes the direct dependence of future professional careers (jobs, positions, medical specialization on personal rating in the National Rating Examinations – ECN, which are computerized and objective.

Key words: *medical education, healthcare, competitive rating exam, qualifying exam, professional competence.*

УДК 378.147:81'25](44+477)
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.31

Шапран О. І., Мужель Д. С.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ФРАНЦІЇ ТА УКРАЇНИ

У статті здійснений порівняльний аналіз професійної підготовки майбутніх перекладачів е закладах вищої освіти Франції та України. Особливий акцент у порівняльному дослідженні робився на зіставленні стандартів вищої освіти означених країн, обов'язкової і вибіркової складових змісту професійної підготовки майбутніх перекладачів, форм організації навчальних занять, самостійної роботи і контролю якості знань, технологіям навчання, програмним засобам для перекладу тощо.

На основі проведеного порівняльного дослідження системи професійної підготовки перекладачів у Франції та Україні зроблено висновок, що французька й українська вищі освіти мають як схожі, так і відмінні характеристики. Їх схожість обумовлена входженням означених країн у європейський освітній простір і реструктуризацією вищої освіти відповідно до вимог Болонської декларації. Однак, у Франції дотепер симетрично існують дві системи вищої освіти майбутніх фахівців: нова – європейська і стара – традиційна; не знищені національні дипломи майстра – майстер-дослідник і професійний майстер (DEA і DESS), студенти майже щорічно отримують дипломи про вищу освіту (DEUG, Licence, Maîtrise, Master), що створює додаткові складності в розумінні французьких документів про освіту. Як у Франції, так і в Україні існують централізовані підходи до стандартів вищої освіти; діяльність закладів вищої освіти оцінюється незалежними агентствами. Суттєвою відмінністю означених країн є рівень спеціалізації і практичної орієнтації освітніх програм. Відмінності також існують як в концептуальних підходах до підготовки фахівців, так і в організації й відвідуванні занять майбутніми перекладачами в досліджуваних країнах.

Ключові слова: *заклади вищої освіти, професійна підготовка, майбутні перекладачі, перекладацька діяльність, стандарти вищої освіти, освітні програми, технології і методи навчання, програмні засоби для перекладу*

Сучасні процеси, що відбуваються в освіті XXI століття, пов’язані з світовими змінами в економічній, соціальній, політичній, культурній і духовній сферах суспільного життя. Людство навчилося швидко переміщуватися у просторі, вивчати культури різних країн світу, спілкуватися із носіями різних мов. У такому сучасному просторі зросла вага міжнародного обміну досвідом людства, де знання декількох мов є нормою часу і фактором економічного розвитку суспільства. Вагомою і популярною у всьому світі стає професія перекладача, яка потребує перегляду освітньої політики, вихідних положень для формування нових методологічних засад перекладацької діяльності з урахуванням світових тенденцій вищої школи.

Функціонування вищої освіти Франції у контексті сучасних євроінтеграційних процесів розглядаються у працях таких науковців як Н. Батечко, А. Дурдас, В. Мотрук, О. Паламарчук, Д. Смужаниця та ін. Деякі аспекти розвитку французької освітньої системи висвітлено в дисертаціях О. Голотюк, Л. Зязюн, В. Лащихіної та ін. Підготовка перекладачів до майбутньої професійної діяльності в Франції розглядається у працях таких зарубіжних науковців як Д. Гайл (D. Gile), Д. Гуадек (D. Gouadec), К. Дюрі (C. Durieux), Ж.-Р. Ладмирал (J.-R. Ladmiral), М. Ломена Галіано (M. Lomeña Galiano), Дж. Попіно (J. Popineau), Е. Лаво-Оллеон (E. Lavault-Olleon) та ін.

Стан професійної підготовки перекладачів в українських ЗВО розкривають Н. Зінукова, Т. Кучай, Н. Левицька, Л. Максименко, А. Ольховська, Л. Хорунжа та ін.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні основних аспектів професійної підготовки майбутніх перекладачів у Франції й Україні.

Завдання дослідження: здійснити порівняльний аналіз професійної підготовки майбутніх перекладачів у Франції й Україні.

Для нашого дослідження особливий інтерес становлять відмінності і спільні риси у підготовці майбутніх перекладачів України і Франції, сучасні напрямки їх професійного вдосконалення. Так, А. Дурдас виділяє певні спільні та відмінні риси у системах вищої освіти Франції і України. По-перше, як зазначає вчена, як у Франції, так і в Україні є університети державної та приватної форм власності, однак, *в нашій державі відсутні великі/вищі школи* (grands écoles), які виконують роль еталону вищої освіти та користуються великим попитом у французькому суспільстві. Крім того, у Франції коледжів як таких не існує. Коледжем у цій країні називають другий щабель середньої школи. У Франції також не існує суворої грані між середньою спеціальною і вищою освітою: перша слугує сходинкою для другої. По-друге, науковець вказує на *відмінності у ступенях вищої освіти*: у Франції – 3 ступені вищої освіти (лісанс, майстер, доктор); в Україні – п’ять ступенів вищої освіти (молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук). Звертає увагу А. Дурдас і на систему оцінювання якості вищої освіти обох країн: у Франції діяльність закладів вищої освіти оцінюється Агентством з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти (l’Agenced’évaluation de la recherche et de l’enseignement supérieur, AERES), яке було створене згідно з Законом про вищу освіту й існує з 2006 р.; в Україні – Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти [2, с. 116-117].

Загалом погоджуючись із аналітичними міркуваннями А. Дурдас у порівнянні систем вищої освіти Франції і України, хочемо зазначити, що структурні відмінності між системами вищої освіти Франції і України, на нашу думку, – несуттєві, бо спрямовані на базову, магістерську і докторську підготовку майбутніх фахівців. Пояснити це явище можна *уніфікацією системи європейської вищої освіти* згідно основних положень Болонської декларації (1999) до якої долучилася Україна у 2005 р. на Бергенському саміті та Франція (Декрет 2002 р. № 2002-481). Однак, у Франції дотепер симетрично існують дві системи вищої освіти: нова – *європейська і* стара – *традиційна*.

Хоча Декрет 2002 р. № 2002-481 набув чинності, однак національний диплом майстра – майстер-дослідник і професійний майстер, що відповідають DEA і DESS, не були знищені. Студенти практично щорічно отримують дипломи про вищу освіту (DEUG, Licence, Maîtrise, Master), що створюють додаткові складності в розумінні французьких документів про освіту.

Ще однією особливістю французької системи вищої освіти, на думку А. Дурдас, є те, що *заклади вищої освіти отримують серйозну фінансову підтримку від держави*. Тому і французькі, й іноземні студенти не оплачують у повному розмірі реальну вартість навчання [2, с. 116-117]. Погоджуємося із вченою, що ситуація із цим аспектом проблеми в Україні значно гірша, ніж у Франції. Так, згідно Постанови «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2020 році» від 08 липня 2020 р. № 616 випуск бакалаврів спеціальності 035 «Філологія» в Україні становив 2538 осіб (3204 особи за усією галуззю), а магістрів відповідно 1779 осіб (2414 осіб за усією галуззю). У той же час кількість місць державного замовлення на цей рік зменшилася: бакалаврат – 2387 (3119 – за галуззю); магістратура – 1181 (1600 – за галуззю). Отже, суттєве зменшення кількості державних місць, особливо в магістратурі, призводить до зниження кількості підготовлених фахівців та акцентування у профорієнтаційній роботі на залученні контрактників до навчання у ЗВО, які мають суттєво нижчий рівень загальноосвітньої підготовки.

М. Пилипчук зазначає: «В Україні натепер існує велике розмаїття професій і посад перекладацького персоналу. На сучасному ринку праці великий попит мають усні перекладачі синхронного та послідовного перекладу, перекладачі художньої та технічної літератури, перекладачі-референти, перекладачі-редактори, перекладачі-локалізатори, спеціалісти з якості перекладу, копірайтери, транскреатор (у рекламному бізнесі),

термінологи тощо. За місцем роботи та способом пошуку клієнтів перекладачі поділяються на штатних (які працюють на підприємстві) та фрілансерів (які самостійно шукають замовників). Водночас у Класифікаторі професій України представлені лише дві первинні посади з перекладу: перекладач та усний перекладач (код КП 2444.2). У цю категорію входять такі професії, як гід-перекладач, перекладач технічної літератури та редактор-перекладач» [5, с. 279]. Автор доводить, що сьогодні в Україні з'являється нова складна професійна модель перекладача, стрімко розвиваються нові перекладацькі спеціальності: гід-перекладач (переклад-супровід), перекладач фільмів, відеоконференцій, перекладач – укладач технічної документації, субтитрів, перекладач реклами тощо. У царині письмового перекладу під впливом комп'ютерних програм перекладу: систем перекладацької пам'яті Translation Memory (TM), автоматизованого перекладу Computer-Aided Translation (CAT) та машинного перекладу Machine Translation (MT), великого значення набувають такі види перекладу, як постредагування, дублювання, субтитрування, локалізація [5, с. 277].

Отже, сучасний перекладач на ринку праці України – це активний суб'єкт міжкультурного спілкування між людьми різних мовленнєвих груп, який відтворює розуміння між комунікантами за допомогою ретрансляції їх думок та певних положень. Сучасний прогрес змінює професійну підготовку такого майбутнього фахівця як досвідченого користувача персонального комп'ютера, засобів зв'язку, спеціалізованого програмного забезпечення. Окрім того, висококваліфікований перекладач має володіти і необхідними особистісно-професійними якостями (*висока культура, широка енциклопедична ерудованість, комунікабельність, психологічна стійкість*) для успішного здійснення своєї професійної діяльності в комунікативному й інформаційно-пошуковому професійному просторі.

Є. Долинський відзначає, що: «професійна підготовка майбутніх перекладачів є досить поширеною серед ЗВО України. Опанувати фах перекладача студенти можуть у 45 закладах вищої освіти. Однак географія розташування зазначених закладів вищої освіти характеризується певним дисбалансом на користь Київської, Дніпропетровської та Одеської областей. Значно різниться і мовна спеціалізація майбутніх перекладачів. Загалом, підготовка майбутніх перекладачів в університетах України здійснюють 16 мовами, проте найпоширенішою та найдоступнішою є англійська мова, студенти мають можливість опанувати її практично у всіх закладах вищої освіти, де відбувається підготовка майбутніх перекладачів. Низьким залишається рівень державного замовлення на підготовку майбутніх перекладачів» [1, с. 54-55]. К. Скиба вказує на збільшення кількість ЗВО, які надають перекладацьку освіту в Україні, яка зросла з 1,45 % у 1996 році до 20,13 % у 2015 році [7, с. 341]. Сьогодні в Україні професійна підготовка перекладачів за різними спеціалізаціями здійснюється у Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Національному університеті біоресурсів і природокористування України, Київському національному лінгвістичному університеті, Київському університеті імені Бориса Грінченко, Університеті імені Альфреда Нобеля, Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка, Запорізькому національному університеті, Закарпатському державному університеті, Харківському національному університеті ім. В.Н. Каразіна, Житомирському державному університеті імені Івана Франка та багатьох інших університетах України.

Підготовка перекладачів здійснюється за освітніми рівнями «бакалавр» (240 кредитів ЄКТС), «магістр» (180 – 240 кредитів ЄКТС), «доктор філософії» (30 – 60 кредитів ЄКТС). Отже, професійна підготовка майбутніх перекладачів здійснюється на основі європейської кредитно-трансферної системи, яка набула поширення у країнах Болонської співдружності.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти та науки України від 25.05.2016 р. № 567 «Про затвердження переліку спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти ступенів бакалавра та магістра за спеціальністю 035 «Філологія» (зі змінами відповідно до наказу МОН України від 20.09.2017 р. № 1293) перелік нараховує 43 спеціалізації цієї спеціальності (від 035.01 до 035.119). Особливого значення для нашого дослідження є наступні з них, а саме: 035.055 – романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька; 035.041 – германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська.

Для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій розробляються Стандарти вищої освіти з метою визначення та оцінювання якості вищої освіти та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти. Отже, стандарт вищої освіти визначається як сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, що є спільними для усіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності. Стандарт вищої освіти України для першого (бакалаврського) рівня галузі знань 03 «Гуманітарні науки», спеціальності 035 «Філологія» затверджений наказом МОН України від 20.06.2019 р. № 869. Згідно цього документа визначено 13 загальних (*здатність учитися і оволодівати сучасними знаннями; уміння виявляти, ставити і вирішувати проблеми; здатність працювати в команді та автономно; здатність спілкуватися іноземною мовою; здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях та ін.*) і 12 спеціальних компетентностей (*здатність до збирання та аналізу, систематизації та інтерпретації мовних, літературних, фольклорних фактів, інтерпретації та перекладу тексту; усвідомлення засад і технологій створення текстів різних жанрів і стилів державною та іноземними мовами; здатність до організації ділової комунікації та ін*.).

Стандарт вищої освіти України для другого (магістерського) рівня галузі знань 03 «Гуманітарні науки», спеціальності 035 «Філологія», затверджений наказом МОН України від 20.06.2019 р. № 871, включає 12

загальних (*здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність бути критичним і самокритичним; здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел; уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми; здатність спілкуватися іноземною мовою; здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності) та ін.*) і 8-9 спеціальних компетентностей (*здатність вільно орієнтуватися в різних лінгвістичних напрямах і школах; здатність застосовувати поглиблені знання з обраної філологічної спеціалізації для вирішення професійних завдань; здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в обраній галузі філологічних досліджень; усвідомлення ролі експресивних, емоційних, логічних засобів мови для досягнення запланованого прагматичного результату та ін.*).

При розробці ЗВО освітніх програм професійної підготовки обов’язково враховуються стандарти вищої освіти для спеціальності. Згідно означених стандартів змістове наповнення бакалаврського й магістерського рівнів вищої освіти різниться у процесі професійної підготовки майбутніх перекладачів. Так, студенти-бакалаври навчаються за загальним філологічним профілем, вивчають різні навчальні дисципліни з орієнтацією на практичний курс іноземної мови, практику перекладу і зарубіжну літературу та інші дисципліни, а студенти-магістранти опановують профільну спеціалізацію, що містить специфічну, галузеву інформацію і передбачає викладання спеціалізованих дисциплін.

Стандарти, що описують професійну діяльність та компетенції, характерні для «власника» певної кваліфікації (посилання на діяльність/компетентність у Франції), на різні види зайнятості, пропонуються й у Каталозі вакансій та оперативних угод Франції [3, с. 65]. Для позначення типів кваліфікації, які в різних країнах Європейського Союзу визначаються певними особливостями, у європейському науковому дискурсі використовуються різні назви, зокрема, в Франції вони мають назву – «Сертифікаційні професійні кваліфікації» [3, с. 64]. Система освіти у Франції, як зазначає Д. Келлі (D. Kelly) централізована щодо розробки стандартів вищої освіти, навчального плану, змісту освіти, документів про освіту, педагогічного персоналу (відбір за конкурсом професорсько-викладацького складу) [8]. Отже, у Франції, як і в Україні, існують централізовані підходи до стандартів вищої освіти.

Вибіркова складова змісту професійної підготовки майбутніх перекладачів у Франції й в Україні визначається ЗВО. Так, у ОП «Англійська мова і друга іноземна мова: усний і письмовий переклад» першого (бакалаврського) рівня, галузі знань 03 «Гуманітарні науки», спеціальності 035 «Філологія», спеціалізації 035.041 «Філологія (германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська)» в освітньо-науковій програмі «Загальний і галузевий усний та письмовий переклад з французької та англійської мов» другого (магістерського) рівня вищої освіти, галузі знань 03 «Гуманітарні науки», спеціальності 035 «Філологія», спеціалізації 035.055 «Філологія (романські мови та літератури (переклад включно) перша – французька) Київського національного університету імені Тараса Шевченка на 2020-2021 рр. подано вибіркові дисципліни для двох блоків: «Письмовий переклад і редагування у професійній комунікації (французька мова, англійська мова)» – «Юридичний переклад та переклад контрактів (французька мова)», «Переклад наукових текстів (французька мова)», «Переклад у медіасфері та рекламі (французька мова)», «Техніка письмового перекладу різножанрових текстів з української мови французькою», «Редагування перекладів літературних і фахових текстів (французька мова)», «Переклад і редагування фахових текстів з англійської мови», «Професійно-орієнтований усний переклад (французька мова)»; «Усний двосторонній переклад (французька мова, англійська мова)» – «Усний переклад з української мови французькою», «Послідовний переклад і перекладацький скоропис (французька мова)», «Переклад конференцій (французька мова)», «Синхронний переклад (французька мова)», «Переклад документів міжнародних організацій (французька мова)», «Судовий переклад (французька мова)», «Переклад конференцій (англійська мова)». Вибіркові дисципліни складають до 25 % від загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених освітньою програмою на підготовку майбутніх перекладачів. Таким чином, у вибірковій частині професійної підготовки майбутніх перекладачів в українських ЗВО передбачається вивчення курсів навчальних дисциплін згідно основних його видів (*усного, письмового, науково-технічного, економічного, юридичного, художнього, синхронного медичного, соціального та ін.*), що частково виконує функцію спеціалізації перекладацької діяльності.

Студенти Франції теж самі обирають предмети, які їм вивчати, за винятком обов’язкових дисциплін. Останніх небагато – це така собі база, від якої студенти відштовхуються до дальшої *вузькопрофільної спеціалізації* (наявність фонових знань). На противагу у ЗВО України як обов’язкові, так і вибіркові складові освітньо-професійних і освітньо-наукових програм надають можливість *готувати широкопрофільних майбутніх перекладачів,* орієнтованих на формування умінь і навичок перекладу текстів різних стилів та жанрів (художньої літератури, наукових і технічних документів, юридичної та медичної літератури, публіцистики). Зрозуміло, що перевагами підготовки багатопрофільних перекладачів є широка сфера працевлаштування, однак, це в подальшій роботі майбутнього фахівця зумовлює необхідність додаткового вивчення специфіки перекладацької діяльності в тій чи іншій галузі. Окрім того, в українських ЗВО зазвичай учать як усному, так і письмовому перекладу. Л. Поліщук зазначає, що обидві форми перекладу – *письмовий і усний* є однаково важкими. Відомі факти, коли студенти, які мають здібності у письмовому перекладі, мають труднощі в усному. Ці протилежні види роботи потребують різних фахових здібностей майбутніх викладачів. У першому випадку у студента є час на розв’язання перекладацьких проблем, а в іншому випадку – його немає.

Вхідні тексти письмового перекладу завжди складніші. Усний переклад знаходить застосування в русі мовних жанрів – дискусії, публічні виступи, інтерв'ю. Тексти підвищеної складності (*науково-технічні, художні, публіцистичні*), в більшості випадків, перекладаються письмово [6]. У Франції диференціюється підготовка усних і письмових перекладачів, наприклад, у вищій школі ESIT у Парижі.

Основними формами навчальних занять, які використовуються при підготовці майбутніх перекладачів у ЗВО України, є лекційні, семінарські та практичні заняття (до 10 осіб), значна увага приділяється самостійній роботи і формам контролю (*усне опитування*, *дискусії*, *портфоліо, іспити, заліки, тести, контрольні роботи, творчі роботи (есе, презентації),тощо*).

Практична підготовка студентів із урахуванням сучасних реалій сьогодення здійснюється в *очній, дистанційній та змішаній формах*. Дистанційне навчання відбувається у різних режимах, а саме: *синхронному* – всі учасники перебувають у веб-середовищі одночасно; *асинхронному*– взаємодія між учасниками із затримкою у часі.

Що стосується програмних засобів для перекладу, які застосовуються в Україні, то до найбільш поширених відноситься програма Pragma. Українська компанія Trident – розробник цього продукту розглядає його як допоміжний додаток, який не є самостійною програмою, а практично інтегрується у будь-яку комп'ютерну програму. Відразу після інсталяції програми додаткове меню Pragma з'явилося справа на інформаційній панелі Word, а також в програмах Outlook, Internet Explorer, Wordpad і навіть в Блокноті. Крім того, остання версія Pragma містить майже сотню тематичних словників. У Франції поширено дещо інше програмне забезпечення для перекладацької діяльності (Systran, SDL Trados Studio, MemoQ, Wordfast, Fusion Translate, MultiTrans, LogiTerm, OmegaT), що враховує особливості цієї країни. Потрібно наголосити на більш потужному програмному забезпеченні ЗВО Франції, ніж України, що пояснюється більшою економічною спроможністю цієї держави.

У практиці професійної підготовки майбутніх перекладачів в Україні широко використовується і *проблемне навчання, ігрові ситуації*. Найбільш ефективними і цікавими є ігри, що реалізуються в інтерактивному комп'ютерному середовищі, в якому створюється мовне середовище на екрані з відповідним звуковим супроводом. Отже, методи активізації освітнього процесу майбутніх перекладачів у Франції і Україні є співзвучними.

Зміст самостійної роботи, що визначається робочими навчальними програмами дисциплін, передбачає використання різних методичних матеріалів і посібників, завдань та вказівок щодо певної дисципліни. Контрольні заходи включають види контролю, які узгоджуються із кредитно-трансферною системою оцінювання якості знань (*100 балів*). Передбачено навчальними планами досліджуваної спеціальності також виконання творчих наукових робіт (*курсові, дипломні та магістерські (кваліфікаційні) роботи*).

Аналогічні форми навчання і особистісно орієнтовані технології і методи використовуються і в університетах і вищих школах Франції. Однак, на думку С. Панова, *системі фахової перекладацької освіти в Україні дуже бракує практичної спрямованості*. Взагалі занадто багато уваги приділяється теоретичним курсам та вивченню іноземних мов. Основним видом перекладу на заняттях часто є повільний та аналітичний переклад письмового тексту. А це допомагає лише у якості підготовчого етапу навчання перекладачів, але ніяк не моделює реальну робочу ситуацію [4, с. 154-155].

У Франції професійна підготовка перекладачів є практикоорієнтованою, бо включає великий обсяг навчального навантаження на практичні заняття й стажування. Необхідною вимогою французьких освітніх програм є досвід проживання, навчання або перекладацької практики у країні, мова якої вивчається. Так, у професійній підготовці перекладачів у Франції значна роль відводиться стажуванню, яке проходить після третього й четвертого років навчання і триває відповідно 6 та 8 тижнів. Освітні програми на здобуття диплома про спеціальну вищу освіту («DESS») орієнтовані на *двомісячні або тримісячні стажування*. У Франції стажування за кордоном не є обов'язковою й регламентується навчальними планами університетів і вищих шкіл (*тривалістю від півроку до року*).

На відміну від французьких в українських ЗВО, що готують перекладачів-бакалаврів, практика складається здебільшого з перекладацької та виробничої й охоплює у середньому 9-10 кредитів ЄКТС, магістрів – науково-виробничої, виробничої (асистентської), виробничої (перекладацько-технологічної), виробничої (переддипломної) практик, що перевищує практику на бакалавраті (у середньому 12 кредитів). У освітніх програмах магістратури останніх років (освітньо-професійних і освітньо-наукових) спостерігається збільшення годин на практику в зв'язку з вимогами акредитаційних комісій щодо активізації практичної складової професійної підготовки студентів.

Висновки. Отже, на основі проведеного порівняльного дослідження системи професійної підготовки перекладачів у Франції та Україні зроблено висновок, що французька й українська вищі освіти мають як схожі, так і відмінні характеристики. Їх схожість обумовлена входженням означених країн у європейський освітній простір і реструктуризацією вищої освіти відповідно до вимог Болонської декларації. Однак, у Франції дотепер симетрично існують дві системи вищої освіти майбутніх фахівців: нова – *європейська* і стара – *традиційна*; не знищені національні дипломи майстра – майстер-дослідник і професійний майстер (DEA і DESS), студенти майже щорічно отримують дипломи про вищу освіту (DEUG, Licence, Maîtrise, Master), що створює додаткові складності в розумінні французьких документів про освіту. Як у Франції,

так і в Україні існують централізовані підходи до стандартів вищої освіти; діяльність закладів вищої освіти оцінюється незалежними агентствами, а саме: у Франції – Агентством із оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти (AERES), в Україні – Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО). Як у Франції, так і в Україні існують обов’язкові і вибіркові компоненти освітніх програм підготовки майбутніх перекладачів. В Україні поширені різні концептуальні підходи до перекладознавства (*структурно-семантичний, функціональний, комунікативно-функціональний, міжкультурний, лінгвістичний, когнітивний, інтегрований* та ін.). Франція більш консервативна щодо використання концептуальних підходів до підготовки фахівців у галузі перекладу, в країні превалює інтерпретаційна концепція Д. Селескович і М. Ледерер [9]. Суттєвою відмінністю означених країн є рівень спеціалізації і практичної орієнтації освітніх програм. В Україні не завжди враховуються запити суспільства щодо підготовки фахівців у сфері перекладу, відчувається недостатність перекладацької практики, обмежені можливості закордонного стажування, академічної доброчесності (*технології пріоритетного розвитку практичного мислення, трудових умінь і навичок; технології духовно-морального становлення особистості*). Система професійної підготовки Франції відрізняться наявністю привілейованих закладів вищої освіти – вищих шкіл, відсутністю коледжів у системі вищої освіти; великою фінансовою підтримкою цієї освітньої галузі з боку держави. Україна навпаки – скорочує державне фінансування освіти, орієнтується на підготовку майбутніх перекладачів на контрактній формі навчання; у структурі вищої освіти наявні коледжі. Відмінності існують і у відвідуванні занять майбутніми перекладачами в досліджуваних країнах. Так, у Франції не фіксують пропусків, особливо це стосується лекцій, а в Україні – відвідування занять є обов’язковим.

Порівняння особливостей професійної підготовки й діяльності перекладачів у Франції та Україні доводить, що для французької системи характерна висока якість освіти, тоді як українська система підготовки перекладачів знаходиться у стані реформування й усвідомлення своїх можливостей.

Використана література:

1. Долинський Є. В. Сутність професійно-практичної підготовки майбутніх перекладачів в сучасних умовах імплементації Закону України «Про вищу освіту». *Педагогічний альманах : зб. наук. пр.* 2016. Вип. 29. С. 118-123.
2. Дурдас А. Структурні особливості вищої освіти Французької Республіки. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Сер.: Педагогічні науки*. 2018. № 1/2. С. 113–120.
3. Кристопчук Т. Стандарти професійної підготовки фахівців у країнах Європейського Союзу та в Україні: порівняльний аналіз. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Сер.: Педагогічні науки*. 2019. Вип. 2. С. 63–67.
4. Панов С. Ф. Теоретико-методичні основи професійної підготовки технічних перекладачів у вищих навчальних закладах : дис. … доктора пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Таврійський нац. ун-т імені В.І. Вернадського, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 605 с.
5. Пилипчук М. Зміст і характеристика інноваційної професійної діяльності майбутніх перекладачів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 33. Т. 2. С. 276-281. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/33_2020/part_2/46.pdf
6. Поліщук Л. П. Основні напрямки професійної підготовки майбутніх перекладачів в умовах євроінтеграції. *Вісник Житомирського держ. ун-ту імені Івана Франка. Сер.: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 4 (90). С. 116-119.
7. Скиба К. М. Теорія і практика професійної підготовки перекладачів у США: дис. … доктора пед. наук: 13.00.04 / Хмельницький національний університет. Хмельницький. 2018. 577 с.
8. Kelly D. (2008). Student mobility on translator training programmers. *Quelles qualifi cations pour les traducteurs?* Sous la direction de Daniel Gouadec. La maison du dictionnaire, Paris. P. 161–177.
9. Seleskovitch D. (1968). L’interprète dans les conférences internationales. Paris, Lettres modernes. 260 p.
10. University Autonomy in Europe (2017). URL: https://eua.eu/resources/publications.html

References:

1. Dolynskyi Ye. V. Sutnist profesiino-praktychnoi pidhotovky maibutnikh perekladachiv v suchasnykh umovakh implementatsii Zakonu Ukrainy «Pro vyshchu osvitu». [The essence of professional and practical training of future translators in modern conditions of implementation of the Law of Ukraine «On Higher Education»]. Pedahohichnyi almanakh: zb. nauk. pr. 2016. Vyp. 29. S. 118-123. [in Ukrainian]
2. Durdas A. Strukturni osoblyvosti vyshchoi osvity Frantsuzkoi Respubliky. [Structural features of higher education in the French Republic]. Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka. Ser.: Pedahohichni nauky. 2018. № 1/2. S. 113–120. [in Ukrainian]
3. Krystopchuk T. Standarty profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv u krainakh Yevropeiskoho Soiuzu ta v Ukraini: porivnialnyi analiz. [Standards of professional training of specialists in the countries of the European Union and in Ukraine: a comparative analysis]. Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka. Ser.: Pedahohichni nauky. 2019. Vyp. 2. S. 63–67. [in Ukrainian]
4. Panov S. F. Teoretyko-metodychni osnovy profesiinoi pidhotovky tekhnichnykh perekladachiv u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodological foundations of professional training of technical translators in higher educational institutions]: dys. … doktora ped. nauk: 13.00.04 – teoriia i metodyka profesiinoi osvity /Tavriiskyi nats. un-t imeni V.I. Vernadskoho, Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova. Kyiv, 2017. 605 s. [in Ukrainian]
5. Pylypchuk M. Zmist i kharakterystyka innovatsiinoi profesiinoi diialnosti maibutnikh perekladachiv. [Content and characteristics of innovative professional activity of future translators]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. 2020. Vyp. 33. T. 2. S. 276-281. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/33_2020/part_2/46.pdf [in Ukrainian]
6. Polishchuk L. P. Osnovni napriamky profesiinoi pidhotovky maibutnikh perekladachiv v umovakh yevrointehratsii. [The main areas of professional training of future translators in the conditions of European integration]. Visnyk Zhytomyrskoho derzh. un-tu imeni Ivana Franka. Ser.: Pedahohichni nauky. 2017. Vyp. 4 (90). S. 116-119. [in Ukrainian]
7. Skyba K. M. Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky perekladachiv u SShA [Theory and practice of professional training of translators in the USA]: dys. … doktora ped. nauk: 13.00.04 / Khmelnytskyi natsionalnyi universytet. Khmelnytskyi. 2018. 577 s. [in Ukrainian]

8. Kelly D. (2008). Student mobility on translator training programmers. *Quelles qualifi cations pour les traducteurs?* Sous la direction de Daniel Gouadec. La maison du dictionnaire, Paris. P. 161–177.
9. Seleskovitch D. (1968). L'interprète dans les conférences internationales. Paris, Lettres modernes. 260 p.
10. University Autonomy in Europe (2017). URL: https://eua.eu/resources/publications.html

Shapran O., Muzhel D. Comparative analysis of the features of professional training of future translators in institutions of higher education in France and Ukraine

The article provides a comparative analysis of the training of future translators in higher education institutions in France and Ukraine. A special emphasis in the comparative study was placed on comparing the standards of higher education of the specified countries, mandatory and optional components of the professional training of future translators, forms of organization of educational classes, independent work and quality control, learning technologies, software tools for translation, etc. Based on a comparative study of the system of professional training of translators in France and Ukraine, it is concluded that French and Ukrainian higher education have both similar and different characteristics. Their similarity is due to the entry of these countries into the European educational space and the restructuring of higher education in accordance with the requirements of the Bologna Declaration.

However, in France there are still symmetrically two systems of higher education for future professionals: the new – European and the old – traditional; not destroyed national master's diplomas – master researcher and professional master (DEA and DESS), students receive almost annual diplomas of higher education (DEUG, License, Maîtrise, Master), which creates additional difficulties in understanding French educational documents. Both in France and in Ukraine, there are centralized approaches to higher education standards; the activities of higher education institutions are evaluated by independent agencies.

A significant difference between these countries is the level of specialization and practical orientation of educational programs. Differences also exist both in conceptual approaches to the training of specialists, and in the organization and attendance of classes by future translators in the studied countries.

Key words: *higher education institutions, professional training, future translators, translation activities, standards of higher education, educational programs, technologies and teaching methods, software tools for translation.*

НАШІ АВТОРИ

АПРЄЛЄВА ІРИНА ВІКТОРІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради orcid.org/0000-0002-3012-7630 *Apreleva555@gmail.com*
БАРНА ХРИСТИНА ВАСИЛІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти, Мукачівський державний університет orcid.org/0000-0002-0555-6062 *hr59.barna@gmail.com*
БЄЛЯЄВ СЕРГІЙ БОРИСОВИЧ	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради orcid.org/0000-0003-1272-2038 *belaev_12@ukr.net*
БІЛЕЦЬКА ЛЮБОВ СТЕПАНІВНА	кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка orcid.org/0000-0002-2805-8867 *babjaklS@ukr.net*
БОРИСЮК СВІТЛАНА ОЛЕКСІЇВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя orcid.org/0000-0001-6245-5279 *svitlanaborysiuk@gmail.com*
БУРОВ ЮРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ	старший викладач кафедри медико-біологічних основ охорони життя та цивільного захисту, Донбаський державний педагогічний університет 0000-0001-5036-4185 *burov.yurets@gmail.com*
ВАЛЬО ЖАННА ГЕОРГІЇВНА	директор, Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсного центру Свалявської міської ради» orcid.org/0000-0002-5712-3787 *zhanna.valyo@ukr.net*
ВАЩУК ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фітнесу та циклічних видів спорту, Волинський національний університет імені Лесі Українки orcid.org/0000-0002-3030-1440 *vaschuk.liuda@vnu.edu.ua*
ВІНТОНЯК ОКСАНА ВАСИЛІВНА	кандидатка філологічних наук, завідувачка кафедри педагогіки та методик навчання освітніх галузей і технологій початкової освіти, Коломийський педагогічний фаховий коледж Івано-Франківської обласної ради orcid.org/0000-0003-0040-3582 *oksana.zv@ukr.net*
ВОЛКОЛУП ПЕТРО МИХАЙЛОВИЧ	студент ІІ курсу магістратури, Харківська державна академія фізичної культури orcid.org/0000-0002-3162-7346 *petrvolk@gmail.com*
ВОРОБЕЦЬ ОЛЕКСАНДР РУСЛАНОВИЧ	аспірант кафедри фахових методик і технологій початкової освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника orcid.org/0000-0002-9289-2637 *oleksandrvorobec36@gmail.com*
ГАВРИЛЕНКО КАТЕРИНА МИКОЛАЇВНА	кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 2, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» orcid.org/0000-0001-9474-1990 *asdi15@i.ua*
ГАВРИШКІВ ОКСАНА БОГДАНІВНА	викладач кафедри іноземних мов та військового перекладу, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного orcid.org/0000-0002–1898—9684 *oksana589@ukr.net*
ГОРСЬКА ОЛЕНА ВАСИЛІВНА	старший викладач кафедри медико-профілактичних дисциплін та лабораторної діагностики, Комунальний заклад вищої освіти «Рівненська медична академія» Рівненської обласної ради orcid.org/0000-0003-2190-4589 *olena.hashynska@gmail.com*

ДЕМЯНЧУК МИХАЙЛО РОСТИСЛАВОВИЧ	доктор педагогічних наук, професор кафедри медико-профілактичних дисциплін та лабораторної діагностики, Комунальний заклад вищої освіти «Рівненська медична академія» Рівненської обласної ради orcid.org/0000-0001-8729-5144 *dmr-rv@ukr.net*
ДЕМЯНЧУК ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА	викладач вищої категорії, методист, Фаховий медичний коледж комунального Закладу вищої освіти «Рівненська медична академія» Рівненської обласної ради orcid.org/0000-0002-8908-4356 *dtm-rv@ukr.net*
ДЕНИСЕНКО НАТАЛІЯ ГРИГОРІВНА	доктор педагогічних наук, доцент кафедри фізичної культури, декан факультету початкової освіти та фізичної культури, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради orcid.org/0000-0001-5730-0221 *zaochnevid@gmail.com*
ДОЛГОПОЛОВА НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА	кандидат технічних наук, викладач кафедри інформатики та біомеханіки, Харківська державна академія фізичної культури orcid.org/0000-0002-4326-2284 *natasha.dlgplva@gmail.com*
ДУДКО СЕРГІЙ ГРИГОРОВИЧ	кандидат педагогічних наук, заступник директора, Полтавська академія неперервної освіти імені М. В. Остроградського orcid.org/0000-0002-2560-0825 *dudko@pano.pl.ua*
ЄРЬОМЕНКО ОЛЬГА АНАТОЛІЇВНА	доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради orcid.org/0000-0001-8339-3812 *mishola@ukr.net*
ЗВАРИЧ РОМАН ВАСИЛЬОВИЧ	бакалавр педагогічної освіти, магістр права, юрист, кандидат історичних наук (доктор філософії), викладач суспільних дисциплін, Коломийський педагогічний фаховий коледж Івано-Франківської обласної ради orcid.org/0000-0003-3936-3602 *romanzvarychphd@ukr.net*
ІВАНЮК ОЛЬГА АНДРІЇВНА	кандидат біологічних наук, доцент кафедри фітнесу та циклічних видів спорту, Волинський національний університет імені Лесі Українки orcid.org/0000-0001-8451-1868 *ivanyuk.olha@vnu.edu.ua*
ІГРУШКО АНАСТАСІЯ ЮРІЇВНА	кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи, Інститут журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету orcid.org/0000-0002-5903-7022 *igrushko.anastasia@gmail.com*
ІЩУК ОЛЕНА АНАТОЛІЇВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фітнесу та циклічних видів спорту, Волинський національний університет імені Лесі Українки orcid.org/0000-0001-8696-4991 *ischuk.olena@vnu.edu.ua*
КАШУБА ЛЮДМИЛА ВОЛОДИМИРІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка orcid.org/0000-0002-4569-3205 *kashubamila@gmail.com*
КОВАЛЬЧУК ВОЛОДИМИР ЮЛЬЯНОВИЧ	доктор педагогічних наук, професор кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка orcid.org/0000-0001-6503-7005 *kovalchuk.volodymyr 62@gmail.com*
КОГУТЮК ОКСАНА ВАСИЛІВНА	заступник директора з навчальної роботи, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж» orcid.org/0000-0003-4918-7374 *vgpk_ov@ukr.net*
КОЛЕНІЧЕНКО ТЕТЯНА ІВАНІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, Національний університет «Чернігівська політехніка» orcid.org/0000-0003-0357-7457 *tanyakolenichenko@gmail.com*

КОЛЯДЕНКО КАТЕРИНА ВОЛОДИМИРІВНА	кандидат медичних наук, доцент кафедри дерматології та венерології з курсом косметології, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця orcid.org/0000-0001-5708-0193 *Katerinak78@gmail.com*
КОРНЯТ ВІРА СТЕПАНІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Львівський національний університет імені Івана Франка orcid.org/0000-0002-6455-8199 *hodzinska@ukr.net*
КОРОСТІЯНЕЦЬ ТАМАРА ПЕТРІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математики і методики її навчання, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського orcid.org/0000-0003-0782-3774 *korostiyanec@gmail.com*
КОСТЮК ОЛЬГА ПЕТРІВНА	кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри дизайну, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» orcid.org/0000-0001-5309-2816 *olgakostuck@gmail.com*
КУЗЬМІН ВІКТОР ВОЛОДИМИРОВИЧ	кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та психології, Національний університет «Запорізька політехніка» orcid.org/0000-0003-4940-9395 *kuzmin2v@gmail.com*
КУЗЬМІНА МАРІЯ ОЛЕГІВНА	викладач кафедри соціальної роботи та психології, Національний університет «Запорізька політехніка» orcid.org/0000-0003-2101-0630 *mari.gorodko@gmail.com*
КУПЕЦЬ ОЛЕКСАНДР МИХАЙЛОВИЧ	аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка orcid.org/0000-0001-9950-9285 *kupec2018@ukr.net*
КУЧЕРЕНКО ІННА ІВАНІВНА	кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри медичної та біологічної фізики, Національний медичний університетімені О. О. Богомольця orcid.org/0000-0002-0734-6544 *innanmu2018@gmail.com*
КУШНІРУК СВІТЛАНА АНАТОЛІЇВНА	доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова orcid.org/0000-0001-7833-8923 *sakushniruk@ukr.net*
ЛЕБЕДЬ ЮЛІЯ БОРИСІВНА	кандидат філологічних наук, завідувач кафедри зарубіжної літератури та основ риторики, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж» orcid.org/0000-0002-8325-3462 *iulialebed7@gmail.com*
МАКАРЕНКО АНДРІЙ ВІКТОРОВИЧ	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри медико-біологічних основ охорони життя та цивільного захисту, Донбаський державний педагогічний університет orcid.org/0000-0003-4885-9706 *makarenko.slavyansk@gmail.com*
МАРТІРОСЯН ЛЕСЯ АНАТОЛІЇВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Львівський національний університет імені Івана Франка orcid.org/0000-0003-0930-5620 *lesja.lutsk57@gmail.com*
МАРЧЕНКО ОЛЬГА ГЕННАДІЇВНА	доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціології та психології, Харківський національний університет внутрішніх справ orcid.org/0000-0003-1007-9560 *marchenko_8@ukr.net.*
МЕЛЕШКО ІННА ВІКТОРІВНА	старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 2, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» orcid.org/0000-0002-7414-7828 *inameleshko@ukr.net*

МЕЛЬНИК ОЛЬГА ПЕТРІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки мистецтва та фортепіанного виконавства, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова orcid.org/0000-0001-5642-7431 *o.p.melnyk@npu.edu.ua*
МУЖЕЛЬ ДАРИНА СЕРГІЇВНА	аспірантка кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи, Університет Григорія Сковороди в Переяславі orcid.org/0000-0001-5902-1947 *darina.mougel@gmail.com*
НАЙТ НАДІЯ ФЕДОРІВНА	магістр, аспірант педагогічного факультету, Волинський національний університет імені Лесі Українки, викладач циклової комісії словесних дисциплін, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради orcid.org/0000-0002-3520-1756 *nadiaknight23@gmail.com*
НАРОВЛЯНСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ДАНИЛОВИЧ	кандидат педагогічних наук, заступник директора, Український державний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді orcid.org/0000-0002-5778-7401 *al_dan@ukr.net*
ПАНТІК ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ	кандидат наук із фізичного виховання і спорту, доцент, декан факультету фізичної культури, спорту та здоров'я, Волинський національний університет імені Лесі Українки orcid.org/0000-0001-5087-6893 *pantik.vasil@vnu.edu.ua*
ПАЩУК ЮРІЙ МИХАЙЛОВИЧ	кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов та військового перекладу, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного orcid.org/0000-0002-0631-6183 *ypashchuk@gmail.com*
РЕГО ГАННА ІВАНІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної, початкової та інклюзивної освіти, Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти orcid.org/0000-0002-6996-2107 *anna.reho26@gmail.com*
РЕГО ОЛЕКСАНДРА ЮЛІЇВНА	аспірант кафедри соціальної медицини та гігієни, Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» orcid.org/0000-0002-8339-2171, *reho.olexandra@gmail.com*
РОМАНЮК ВІКТОР ПЕТРОВИЧ	кандидат наук із фізичного виховання і спорту, доцент кафедри фітнесу та циклічних видів спорту, Волинський національний університет імені Лесі Українки orcid.org/0000-0001-9328-9576 *romanyuk.viktor@vnu.edu.ua*
СЕВАСТЮК МАР'ЯНА СТЕПАНІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і методики початкового навчання, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова orcid.org/0000-0002-3769-5833 *m_sevast@ukr.net*
СИДОРЕНКО ІРИНА ІГОРІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фундаментальних дисциплін, Національна академія Національної гвардії України orcid.org/0000-0001-7434-682X *sept22@ukr.net.*
СКРИПНИК НАДІЯ ІВАНІВНА	кандидат філологічних наук, завідувач кафедри української філології, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж» orcid.org/000-0002-6847-200X *nadiyvnua@gmail.com*
СЛАБКО ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри освіти дорослих, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова orcid.org/0000-0002-5175-3104 *slabko61@gmail.com*

СОКОЛОВА ОЛЬГА ВАЛЕРІЇВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки мистецтва та фортепіанного виконавства, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова orcid.org/000-0002-2110-3047 *o.v.sokolova@npu.edu.ua*
СТАДНИК АЛЬОНА ГЕОРГІЇВНА	кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри філософії та соціології, Маріупольський державний університет orcid.org/0000-0003-2986-9765 *a.g.stadnyk@gmail.com*
СТАСІВ НАТАЛІЯ ІВАНІВНА	кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка orcid.org/ 0000-0001-7919-5151 *natalia-stasiv@ukr.net*
СТУЧИНСЬКА НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА	доктор педагогічних наук, професор кафедри медичної та біологічної фізики, доцент, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця orcid.org/0000-0002-5583-899X *nvstuchynska@gmail.com*
ТОЛМАЧОВА ІРИНА МИКОЛАЇВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради orcid.org/0000-0003-1584-7274 *irina.tolmacheva@gmail.com*
ФЕДОРЕНКО ОЛЕКСАНДР ЄВГЕНОВИЧ	доктор медичних наук, професор кафедри дерматології та венерології з курсом косметології Національного медичного університету імені О. О. Богомольця orcid.org/0000-0003-2022-7336 *fedorenko.o.e@gmail.com*
ШАЙДА ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ	кандидат психологічних наук, доцент кафедри медико-біологічних основ охорони життя та цивільного захисту, Донбаський державний педагогічний університет orcid.org/0000-0003-4750-6802 *ordnas876111@gmail.com*
ШАПРАН ОЛЬГА ІЛЛІВНА	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи, Університет Григорія Сковороди в Переяславі orcid.org/0000-0002-7514-6632 *olia.shapran@gmail.com*
ШВАРДАК МАРІАННА ВАСИЛІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент; доцент кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту, Мукачівський державний університет orcid.org/0000-0002-9560-9008 *anna-mari_p@ukr.net*
ШИ ЮЕ	аспірантка кафедри педагогіки мистецтва та фортепіанного виконавства, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова orcid.org/0000-0001-5165-9452 *huralnyk@gmail.com*
ЯКОВЕНКО ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА	кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж» orcid.org/0000-0002-1473-3606 *aykovbnko2@gmail.com*
ЯРЕМОВИЧ МАРІЯ АНДРІЇВНА	здобувач ступеня доктора філософії PhD, Рівненський державний гуманітарний університет, викладачка, методистка Комунальний заклад Львівської обласної ради «Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича» orcid.org/0000-0002-2117-8786 *marsi77@ukr.net*

OUR AUTHORS

APRIELIEVA IRYNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Preschool Education, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of the Kharkiv Regional Council orcid.org/0000-0002-3012-7630 *Apreleva555@gmail.com*
BARNA CHRYSTYNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Preschool of Special Education, Mukachevo State University orcid.org/0000-0002-0555-6062 *hr59.barna@gmail.com*
BELYAEV SERGIY	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Psychology, Primary Education and Educational Management, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" Of Kharkiv Regional Council orcid.org/0000-0003-1272-2038 *belaev_12@ukr.net*
BILETSKA LYUBOV	Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor at the Department of Fundamental Disciplines of Primary Schools, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University orcid.org/ 0000-0002-2805-8867 *babjakls@ukr.net*
BORYSIUK SVITLANA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Mykola Gogol Nizhyn State University orcid.org/0000-0001-6245-5279 *svitlanaborysiuk@gmail.com*
BUROV YURIY	Senior Lecturer at the Department of Medical and Biological Fundamentals of Life Protection and Civil Protection, Donbas State Pedagogical University 0000-0001-5036-4185 *burov.yurets@gmail.com*
DEMIANCHUK MYKHAILO	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Medical Prevention Disciplines and Laboratory Diagnostics, Municipal Institution of Higher Education «Rivne Medical Academy» of the Rivne Regional Council orcid.org/0000-0001-8729-5144 *dmr-rv@ukr.net*
DEMIANCHUK TETIANA	Teacher of the Highest Category, Methodologist, Professional Medical College of Municipal Institution of Higher Education «Rivne Medical Academy» of the Rivne Regional Council orcid.org/0000-0002-8908-4356 *dtm-rv@ukr.net*
DENYSENKO NATALIYA	Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Physical Culture, Dean at the Department of Primary Education and Physical Culture, Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College” of the Volyn Regional Council orcid.org/0000-0001-5730-0221 *zaochnevid@gmail.com*
DOLGOPOLOVA NATALIIA	PhD (Technical Sciences), Lecturer at the Department of Informatics and Biomechanics, Kharkiv State Academy of Physical Culture orcid.org/0000-0002-4326-2284 *natasha.dlgplva@gmail.com*
DUDKO SERHII	Candidate of Pedagogical Sciences, Deputy Director, Academy of Continuing Education named after M. V. Ostrogradskyi orcid.org/0000-0002-2560-0825 *dudko@pano.pl.ua*
FEDORENKO OLEKSANDR	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Dermatology and Venereology with a Course of Cosmetology, Bogomolets National Medical University orcid.org/0000-0003-2022-7336 *fedorenko.o.e@gmail.com*
HAVRYLENKO KATERYNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of English for Special Purposes of the Faculty of Linguistics, National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute” orcid.org/0000-0001-9474-1990 *asdi15@i.ua*

HAVRYSHKIV OKSANA	Teacher at the Department of Foreign Languages and Military Translation, Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy orcid.org/0000-0002–1898—9684 *oksana589@ukr.net*
HORSKA OLENA	Senior Lecturer at the Department of Medical Prevention Disciplines and Laboratory Diagnostics, Municipal Institution of Higher Education «Rivne Medical Academy» of the Rivne Regional Council orcid.org/0000-0003-2190-4589 *olena.hashynska@gmail.com*
IHRUSHKO ANASTASIYA	Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor at the Department of Sociology and Social Work, Institute of Journalism and Mass Communication of Classical Private University orcid.org/0000-0002-5903-702 *igrushko.anastasia@gmail.com*
ISHCHUK OLENA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Fitness and Cyclic Sports, Lesya Ukrainka Volyn National University orcid.org/0000-0001-8696-4991 *ischuk.olena@vnu.edu.ua*
IVANIUK OLHA	Candidate of Biological Sciences, Associate Professor at the Department of Fitness and Cyclic Sports, Lesya Ukrainka Volyn National University orcid.org/0000-0001-8451-1868 *ivanyuk.olha@vnu.edu.ua*
KASHUBA LYUDMYLA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Special Education and Human Health, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University orcid.org/0000-0002-4569-3205 *kashubamila@gmail.com*
KNIGHT NADIIA	Master, Graduate Student of the Faculty of Pedagogy, Lesya Ukrainka Volyn National University, Teacher of Verbal Disciplines, Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College” of the Volyn Regional Council orcid.org/0000-0002-3520-1756 *nadiaknight23@gmail.com*
KOHUTIUK OKSANA	Deputy Director for Educational Work, Communal Higher Education Institution «Vinnytsia Humanities Pedagogical College» orcid.org/0000-0003-4918-7374 *vgpk_ov@ukr.net*
KOLENICHENKO TETIANA	PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Work, Chernihiv Polytechnic National University orcid.org/ 0000-0003-0357-7457 *tanyakolenichenko@gmail.com*
KOLIADENKO KATERYNA	Candidate of Medical Sciences, Associate Professor at the Department of Dermatology and Venereology with a Course of Cosmetology, Bogomolets National Medical University orcid.org/0000-0001-5708-0193 *Katerinak78@gmail.com*
KORNIAT VIRA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Ivan Franko National University of Lviv orcid.org/0000-0002-6455-8199 *hodzinska@ukr.net*
KOROSTIYANETS TAMARA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Mathematics and Methods of Teaching, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky. orcid.org/0000-0003-0782-3774 *korostiyanec@gmail.com*
KOSTIUK OLHA	PhD of Philosophical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Design, Luhansk Taras Shevchenko National University orcid.org/0000-0001-5309-2816 *olgakostuck@gmail.com*
KOVALCHUK VOLODYMYR	Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor at the Department of Fundamental Disciplines of Primary Schools, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University orcid.org/ 0000-0001-6503-7005 *kovalchuk.volodymyr 62@gmail.com*

KUCHERENKO INNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Medical and Biological Physics and Informatics, Bogomolets National Medical University orcid.org/0000-0002-0734-6544 *innanmu2018@gmail.com*
KUPETZ OLEKSANDR	Postgraduate Student at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University orcid.org/0000-0001-9950-9285 *kupec2018@ukr.net*
KUSHNIRUK SVITLANA	Doctor of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor, Professor at the Department of Pedagogy, National Pedagogical Drahomanov University, orcid.org/0000-0001-7833-8923 *sakushniruk@ukr.net*
KUZMIN VIKTOR	Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Work and Psychology, Zaporizhia Polytechnic National University orcid.org/0000-0003-4940-9395 *kuzmin2v@gmail.com*
KUZMINA MARIA	Lecturer at the Department of Social Work and Psychology, Zaporizhia Polytechnic National University orcid.org/0000-0003-2101-063 *mari.gorodko@gmail.com*
LEBED IULIIA	Candidate of Philological Sciences, Head of the Department of Foreign Literature and Fundamentals of Rhetoric, Communal Higher Education Institution «Vinnytsia Humanities Pedagogical College» orcid.org/0000-0002-8325-3462 *iulialebed7@gmail.com*
MAKARENKO ANDREY	Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor at the Department of Medico-Biological Foundations of Life Protection and Civil Defense, Donbas State Pedagogical University orcid.org/0000-0003-4885-9706 *makarenko.slavyansk@gmail.com*
MARCHENKO OLHA	Associate Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Sociology and Psychology, Kharkiv National University of Internal Affairs orcid.org/0000-0003-1007-9560 *marhenko_8@ukr.net*
MARTIROSIAN LESIA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Ivan Franko National University of Lviv orcid.org/0000-0003-0930-5620 *lesja.lutsk57@gmail.com*
MELESHKO INNA	Senior Lecyurer at the Department of English for Special Purposes of the Faculty of Linguistics, National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute” orcid.org/0000-0002-7414-7828 *inameleshko@ukr.net*
MELNYK OLHA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Pedagogy of Art and Piano Performance, National Pedagogical Dragomanov University orcid.org/0000-0001-5642-7431 *o.p.melnyk@npu.edu.ua*
MOUGEL DARYNA	Graduate student at the Department of General Pedagogy and Higher School Pedagogy Hryhoriy Skovoroda University in Pereyaslav orcid.org/0000-0001-5902-1947 *darina.mougel@gmail.com*
NAROVLYANSKIY OLEKSANDR	Candidate of Pedagogic Sciences, Deputy Director, State Center for National-Patriotic Education, Local History and Tourism of Students orcid.org/0000-0002-5778-7401 *al_dan@ukr.net*
PANTIK VASYL	Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor, Dean of the Faculty of Physical Culture, Sports and Health, Lesya Ukrainka Volyn National University orcid.org/0000-0001-5087-6893 *pantik.vasil@vnu.edu.ua*

PASHCHUK YURIY	Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor at the Department of Foreign Languages and Military Translation, Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy orcid.org/0000-0002-0631-6183 *ypashchuk@gmail.com*
REGO OLEKSANDRA	Postgraduate Student at the Department of Social Medicine and Hygiene, Uzhhorod National University orcid.org/0000-0002-8339-2171 *reho.olexandra@gmail.com*
REHO HANNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Preschool, Primary and Inclusive Education, Transcarpathian Institute of Postgraduate Pedagogical Education orcid.org/0000-0002-6996-2107 *anna.reho26@gmail.com*
ROMANYUK VIKTOR	Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor at the Department of Fitness and Cyclic Sports, Lesya Ukrainka Volyn National University orcid.org/0000-0001-9328-9576 *romanyuk.viktor@vnu.edu.ua*
SEVASTIUK MARIANA	Candidate of Education, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professors at the Department of Pedagogy and Methods of Primary Education, National Pedagogical Dragomanov University orcid.org/0000-0002-3769-5833 *m_sevast@ukr.net*
SHAIDA OLEKSANDR	Candidate of Psychological Sciences, Assistant Professor of the Department of Medico-Biological Foundations of Life Protection and Civil Defense, Donbas State Pedagogical University orcid.org/0000-0003-4750-6802 *ordnas876111@gmail.com*
SHAPRAN OLHA	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of General Pedagogy and Higher School Pedagogy, Hryhoriy Skovoroda University in Pereyaslav orcid.org/0000-0002-7514-6632 *olia.shapran@gmail.com*
SHI YUE	Graduate Student at the Department of Pedagogy of Art and Piano Performance, National Pedagogical Dragomanov University orcid.org/0000-0001-5165-9452 *huralnyk@gmail.com*
SHVARDAK MARIANNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor; Associate Professor at the Department of Pedagogy of Preschool, Primary Education and Educational Management, Mukachiv State University orcid.org/0000-0002-9560-9008 *anna-mari_p@ukr.net*
SKRYPNYK NADIIA	Candidate of Philological Sciences, Head of the Department of Ukrainian Philology, Communal Higher Education Institution «Vinnytsia Humanities Pedagogical College». orcid.org/000-0002-6847-200X *Nadiyvnua@gmail.com*
SLABKO VOLODYMYR	Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Departmentof Adult Education, National Pedagogical Dragomavov University orcid.org/0000-0002-5175-3104 *slabko61@gmail.com*
SOKOLOVA OLHA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Pedagogy of Art and Piano Performance, National Pedagogical Dragomanov University orcid.org/000-0002-2110-3047 *o.v.sokolova@npu.edu.ua*
STADNYK ALONA	Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Philosophy and Sociology, Mariupol State University orcid.org/0000-0003-2986-9765 *a.g.stadnyk@gmail.com*
STASIV NATALIYA	Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor at the Department of Fundamental Disciplines of Primary Schools, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University orcid.org/0000-0001-7919-5151 *natalia-stasiv@ukr.net*

STUCHYNSKA NATALIIA	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Medical and Biological Physics and Informatics, Bogomolets National Medical University orcid.org/0000-0002-5583-899X *nvstuchynska@gmail.com*
SYDORENKO IRYNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Fundamental Subjects, National Academy of National Guard of Ukraine orcid.org/0000-0001-7434-682X *sept22@ukr.net*
TOLMACHOVA IRYNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Pedagogy, Psychology, Primary Education and Management, Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" Of Kharkiv Regional Council orcid.org/0000-0003-1584-7274 *irina.tolmacheva@gmail.com*
VALYO ZHANNA	Director of the Communal Institution «Inclusive Resource Center of Svalyavska City Council» orcid.org/0000-0002-5712-3787 *zhanna.valyo@ukr.net*
VASHCHUK LIUDMYLA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Fitness and Cyclic Sports, Lesya Ukrainka Volyn National University orcid.org/0000-0002-3030-1440 *vaschuk.liuda@vnu.edu.ua*
VINTONIAK OKSANA	Candidate of Philological Sciences, Head of the Department of Pedagogy and Methods of Tuition Educational Branches and Technologies of Primary Education, Kolomyia Pedagogical Professional College of the Ivano-Frankivsk Regional Council orcid.org/0000-0003-0040-3582 *oksana.zv@ukr.net*
VOLKOLUP PETRO	Student of the 2nd year of the Master's Degree, Kharkiv State Academy of Physical Culture orcid.org/0000-0002-3162-7346 *petrvolk@gmail.com*
VOROBETS OLEKSANDR	Postgraduate Student at the Department of Professional Methods and Technologies of Primary Education, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University orcid.org/0000-0002-9289-2637 *oleksandrvorobec36@gmail.com*
YAKOVENKO TETIANA	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Ukrainian Philology, Communal Higher Education Institution «Vinnytsia Humanities Pedagogical College» orcid.org/0000-0002-1473-3606 *aykovbnko2@gmail.com*
YAREMOVYCH MARIIA	Postgraduate Student Rivne State University of Humanities, Lecturer, Methodist, Municipal Institution of Lviv Regional Council “Brody Markiian Shashkevich professional pedagogical college» orcid.org/0000-0002-2117-8786 *marsi77@ukr.net*
YEROMENKO OLHA	Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Pedagogy, Psychology, Primary Education and Educational Management, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" Of Kharkiv Regional Council orcid.org/ 0000-0001-8339-3812 *mishola@ukr.net*
ZVARYCH ROMAN	Bachelor of Pedagogical Education, Master of Law, Lawyer, Candidate of Historical Sciences (Ph. D.), Lecturer of Social Sciences, Kolomyia Pedagogical Professional College of the Ivano-Frankivsk Regional Council orcid.org/0000-0003-3936-3602 *romanzvarychphd@ukr.net*

ЗМІСТ

Апрєлєва І. В.
ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ГУМАНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ..... **5**

Барна Х. В., Кашуба Л. В., Вальо Ж. Г.
ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРІ..... **11**

Бєляєв С. Б., Толмачова І. М., Єрьоменко О. А.
РЕАЛІЗАЦІЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В РОБОТІ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА..... **16**

Ковальчук В. Ю., Білецька Л. С., Стасів Н. І.
АКТИВІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ШЛЯХОМ МОДЕЛЮВАННЯ СЮЖЕТНИХ ЗАДАЧ..... **22**

Вінтоняк О. В., Зварич Р. В.
УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ІСТОРІЯ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ..... **26**

Воробець О. Р.
ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ..... **31**

Havrylenko K., Meleshko I.
MODERN TEACHING AIDS AND TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGES TEACHING..... **35**

Демянчук М. Р., Горська О. В., Демянчук Т. М.
ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СЕСТРИНСЬКОЇ СПРАВИ (НА ПРИКЛАДІ КУРСІВ «ОБСТЕЖЕННЯ ТА ОЦІНКА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ» ТА «ОСНОВИ РАЦІОНАЛЬНОГО ХАРЧУВАННЯ»)..... **39**

Денисенко Н. Г., Найт Н. Ф.
СЕРЕДОВИЩНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ..... **43**

Долгополова Н. В., Волколуп П. М.
АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ РУХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ВИКОНАННІ ГОЛЬФ-СВІНГУ З ПОГЛЯДУ БІОМЕХАНІКИ М'ЯЗІВ..... **48**

Дудко С. Г.
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДОРОВ’ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ..... **53**

Іщук О. А., Пантік В. В., Іванюк О. А., Ващук Л. М., Романюк В. П.
СФОРМОВАНІСТЬ МЕТОДИКИ ТА НАВИЧОК ЗДОРОВ’ЯЗБЕРЕЖЕННЯ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ..... **58**

Коленіченко Т. І.
ТЕОРЕТИЧНІ ВИТОКИ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ПОНЯТТЯ «ГІБРИДНА ВІЙНА»..... **62**

Корнят В. С., Мартіросян Л.А.
ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ ВИХОВАННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ РЕТРОСПЕКТИВНОГО ПОГЛЯДУ І СУЧАСНОСТІ..... **66**

Коростіянець Т. П.
РЕФЛЕКТИВНЕ НАВЧАННЯ З МАТЕМАТИКИ: РІВЕНЬ НАУКОВОГО РОЗВИТКУ, ВПРОВАДЖЕННЯ У ПРАКТИКУ ОСВІТИ..... **72**

Костюк О. П.
ЕСТЕТИЧНЕ СПРИЙНЯТТЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ..... **77**

Кузьмін В. В., Кузьміна М. О., Борисюк С. О., Стадник А. Г., Ігрушко А. Ю.
МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА В СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ»..... **81**

Купець О. М.
СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ У ВИПРАВНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ ІІ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ..... **87**

Кушнірук С. А.
РОЗВИТОК ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ІВЕНТ-ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ..... **92**

Lebed Iu., Skrypnyk N., Yakovenko T., Kohutiuk O.
WORKING WITH THE TEXT DURING LESSONS OF THE PHILOLOGY CYCLE AS THE MAIN METHOD OF FORMING SOCIO-CULTURAL COMPETENCE..... **97**

Макаренко А. В., Буров Ю. В., Шайда О. Г.
ПРОФЕСІОГРАМА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ..... **101**

Марченко О. Г., Сидоренко І. І.
ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ..... **107**

Наровлянський О. Д.
ДІЯЛЬНІСТЬ МІНІСТЕРСТВ ОСВІТИ УНР ТА ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ З РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ТУРИЗМУ..... **113**

Пащук Ю. М., Гавришків О. Б.
ОЦІНЮВАННЯ МОТИВАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ КУРСАНТІВ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ..... **117**

Рего Г. І., Рего О. Ю.
ВИКОРИСТАННЯ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАКАРПАТТЯ..... **123**

Севастюк М. С., Слабко В. М.
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ..... **128**

Соколова О. В., Мельник О. П., Ши Юе
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ УЯВЛЕНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА..... **133**

Швардак М. В.
ОСВІТНІ ТРЕНДИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ..... **136**

Яремович М. А.
ГРОМАДЯНСЬКА СОЛІДАРНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ – АКТУАЛІТЕТ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ..... **141**

Коляденко К. В., Стучинська Н. В., Федоренко О. Є., Кучеренко І. І.
СИСТЕМА МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ФРАНЦІЇ: ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН..... **145**

Шапран О. І., Мужель Д. С.
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ФРАНЦІЇ ТА УКРАЇНИ..... **152**

НАШІ АВТОРИ..... **159**

CONTENTS

Aprielieva I. Readiness of future teachers to partnership interaction with parents as an important component of humanization of pre-school education……5

Barna C., Valyo Z., Kashuba L. Pedagogical support of preschoolers with speech impairment in an inclusive space……11

Belyaev S., Tolmachova I., Yeromenko O. Implementation of academic integrity in work with applicants for a master's degree……16

Kovalchuk V., Biletska L., Stasiv N. Activation of educational of primary school pupils through simulation of plot problems……22

Vintoniak O., Zvarych R. Ukrainian language and history in the formation of civil position by students of pedagogical college……26

Vorobets O. Forming secondary school students’ language personality by means of Ukrainian folklore……31

Havrylenko K., Meleshko I. Modern teaching aids and technologies in foreign languages teaching……35

Demianchuk M., Horska O., Demianchuk T., The use of innovative educational technologies in the process of training future nursing bachelors (for example, the courses “Examination and assessment of human health” and "Fundamentals of rational nutrition")……39

Denysenko N., Knight N. Environmental approach in forming the readiness of future Physical Education teachers for foreign language communication……43

Dolgopolova N., Volkolup P. Analysis of the features of motor activity when performing the golf swing from the point of view of muscle biomechanics……48

Dudko S. Theoretical aspects of health care activities in the conditions of an educational institution……53

Ishchuk O., Pantik V., Ivanyuk O., Vashchuk L., Romanyk V. Formation of methods and skills of students’ health retaining of higher educational institutions……58

Kolenichenko T. Theoretical origins of the concept of "hybrid war"……62

Korniat V., Martirosian L. Understanding the phenomenon of education through the prism of retrospect and modernity……66

Korostyanets T. Reflective teaching in mathematics: the level of scientific development, implementation in educational practice……72

Kostiuk O. Aesthetic perception in the training system of future designers……77

Kuzmin V., Kuzmina M., Borysiuk S., Stadnyk A., Ihrushko A. Methodological aspects of teaching the discipline "Social work in the field of employment"……81

Kupets O. Essential characteristics of moral education of convicts in correctional facilities of Ukraine 2nd half of the 20th – beginning of the 21st century……87

Kushniruk S. Development of conceptual and terminological literacy of the future event-teacher in the professional training system……92

Lebed Iu., Skrypnyk N., Yakovenko T., Kohutiuk O. Working with the text during lessons of the philology cycle as the main method of forming socio-cultural competence……97

Makarenko A., Burov Yu., Shaida O. Professional profile of a future physical education teacher……101

Marchenko O., Sydorenko I. Formation of another language communicative competence of law officers in the educational environment of a higher education institution with specific learning conditions……107

Narovlyanskiy O. Activity of the ministries of education of the Ukrainian People's Republic and Hetman state on the development of educational tourism……113

Pashchuk Y., Havryshkiv O. Evaluation of motivation of military cadets in learning foreign languages……117

Reho H., Reho O. The use of museum education in preschool educational institutions of Zakarpattia……123

Sevastiuk M., Slabko V. Organization and conduct of psychological and pedagogical research as a necessary component of training a competitive primary school teacher..... **128**

Sokolova O., Melnyk O., Shi Yue. Special features of training of ethno-cultural ideas of future teachers of musical art **133**

Shvardak M. Educational trends in the conditions of the New Ukrainian School..... **136**

Yaremovych M. Civic solidarity of future teachers as a relevance of the current educational process in Ukraine..... **141**

Kolyadenko K., Stuchinskaya N., Fedorenko O., Kucherenko I. French medical education system: evolution and current state..... **145**

Shapran O., Muzhel D. Comparative analysis of the features of professional training of future translators in institutions of higher education in France and Ukraine..... **152**

OUR AUTHORS..... **159**

Наукове видання

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи

Випуск 89

Матеріали подані мовою оригіналу

Шеф-редактор – В. П. Андрущенко
Головний редактор серії – В. М. Слабко
Відповідальний редактор серії – Л. Л. Макаренко
Технічний редактор – Т. С. Меркулова
Верстка – С. Ю. Калабухова

Підписано до друку 29.09.2022.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 20,23. Обл.-вид. арк. 34,68.
Замов. № 1222/496. Наклад 300 прим.
Віддруковано з оригіналів

Друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

Scientific edition

NAUKOWYI CHASOPYS
NATIONAL PEDAGOGICAL DRAGOMANOV UNIVERSITY

Series 5. Pedagogical sciences: reality and perspectives

Issue 89

Materials submitted in the original language

Editorial Director – V. Andrushchenko
Editor-in-chief of series – V. Slabko
Executive editor of series – L. Makarenko
Technical editor – T. Merkulova
Layout designer – S. Kalabukhova

Signed for publication 29.09.2022.
Format 60x84/8. Typeface Times New Roman.
Offset paper. Digital printing. Probation print sheet. 20,23. Published sheets. 34,68.
Order No. 1222/496. Print run of 300.
Printed on the basis of originals

Printing House – Publishing House «Helvetica»
6/1 Inglezi, Odessa, 65101
Phone +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Certificate of the subject of publishing business
DK No 7623 dated June 22, 2022